

Наукові здобутки
студентів Факультету
психології, соціальної
роботи та спеціальної
освіти. Спецвипуск.
Магістерські
дослідження.

Тематичний огляд та анотації
магістерських робіт за освітнім рівнем
«магістр»

УДК 001:891 378

ББК 72я46

М12

Рекомендовано до публікації:

Кафедрою практичної психології (протокол №2 від 28.02.2024 р.) – спеціальність «Психологія», освітня програма «Практична психологія»;

Кафедрою психології особистості та соціальних практик психології (протокол №3 від 30.03.2024 р.) – спеціальність «Психологія», освітня програма «Екстремальна та кризова психологія»;

Кафедрою соціальної педагогіки та соціальної роботи (протокол №3 від 20.02.2024 р.) спеціальності «Соціальна робота», освітніх програм «Соціальна робота», «Соціальна педагогіка», «Моніторинг і оцінка соціальних програм»;

Кафедрою спеціальної та інклюзивної освіти (протокол №3 від 17.02.2024 р.) – спеціальність «Спеціальна освіта», освітніх програм «Логопедія», «Втручання при аутизмі», «Стратегії і практики інклюзивного навчання».

Магістерські дослідження. Тематичний огляд та анотації магістерських робіт за освітнім рівнем «магістр» / Наукові здобутки студентів Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти : ел. зб. наук. пр. студентів. – 2024. – Спецвипуск. – 199 с.

Редакційна колегія збірника наукових праць «Наукові здобутки студентів Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти» не завжди поділяє позицію авторів.

Автори, їх наукові керівники та кафедри несуть повну відповідальність за опублікований матеріал.

© Автори публікацій, 2024

© Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, 2024

ЗМІСТ

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «ПСИХОЛОГІЯ» ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ПРАКТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ»

<i>Аганій М.В.</i>	ПСИХОЕМОЦІЙНІ КОРЕЛЯНТИ ПЕРЕЖИВАННЯ ПОЧУТТЯ САМОТНОСТІ УКРАЇНЦЯМИ ПІД ЧАС ВІЙНИ
<i>Волокітіна І.В.</i>	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ
<i>Діденко О.Ю.</i>	ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ МЕДІАГРАМОТНОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ
<i>Карпенко Т.О.</i>	ЗВ'ЯЗКИ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА ПАТЕРНАЛІЗМУ
<i>Кукса І.С.</i>	СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ
<i>Курило А.С.</i>	ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПЕРЕЖИВАННЯ СТРЕСУ ВІЙНИ УКРАЇНЦЯМИ
<i>Лопатнєва М.К.</i>	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ КРЕАТИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ З РІЗНИМИ ТИПАМИ ВЗАЄМОВІДНОСИН З БАТЬКАМИ
<i>Стржельська О.І.</i>	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ТА ВЕТЕРАНОК ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ
<i>Фесюк Д.П.</i>	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ПСИХОЛОГА

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «ПСИХОЛОГІЯ» ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ЕКСТРЕМАЛЬНА ТА КРИЗОВА ПСИХОЛОГІЯ»

<i>Бабенко В.В.</i>	ФРУСТРАЦІЯ ВИХОВАТЕЛІВ ЯК ЧИННИК ПСИХОЕМОЦІЙНОГО НАПРУЖЕННЯ В ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕКТИВАХ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
<i>Бабенко І.В.</i>	ПЕРВИННА ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ МЕДИКІВ, ЩО ПЕРЕБУВАЛИ У БОЙОВИХ УМОВАХ
<i>Бабінець О.О.</i>	ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ПІД ЧАС ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДЕКОМПРЕСІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
<i>Богославська Т.А.</i>	ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ДО ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ
<i>Буяло В.О.</i>	ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

<i>Вакуленко М.В.</i>	ПРОФІЛАКТИКА ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ДСНС
<i>Голованова О.С.</i>	РОЗВИТОК НАВИЧОК САМОРЕГУЛЯЦІЇ ДОРОСЛИХ В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ
<i>Губенко Я.С.</i>	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КРИЗ У ЗОВНІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ПІДЛІТКІВ
<i>Григоренко К.Ю.</i>	ПЕРЕЖИВАННЯ ОСОБИСТІСНИХ КРИЗ ВОЛОНТЕРАМИ ПІД ЧАС ВІЙНИ
<i>Джема Д.С.</i>	ОПТИМІЗАЦІЯ ПОДРУЖНИХ СТОСУНКІВ У ПЕРІОД КРИЗИ НАРОДЖЕННЯ ПЕРВІСТКА
<i>Дорохіна К.Є.</i>	ПРОФІЛАКТИКА ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ КРИЗОВОГО ПСИХОЛОГА ПІД ЧАС ВОЄННОГО ЧАСУ
<i>Заболотна О. О.</i>	ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
<i>Льховська М.Ю.</i>	ПОДОЛАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ВИСНАЖЕННЯ У ЖІНОК ДОРОСЛОГО СЕРЕДНЬОГО ВІКУ
<i>Кабай К.В.</i>	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ БУЛІНГУ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗЗСО
<i>Кишкань Г.Ю.</i>	ДЕТЕРМІНАЦІЯ КРИЗ СІМЕЙНИХ ВЗАЄМИН ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ
<i>Кремінська Т.Є.</i>	ВПЛИВ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ВИБІР ОСОБИСТІСТЮ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ У ЖИТТЄВИХ КРИЗАХ
<i>Кондратюк Л.М.</i>	РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В КРИЗОВИЙ ПЕРІОД
<i>Контар І.С.</i>	АРТ ТЕРАПЕВТИЧНІ ПРАКТИКИ В РОБОТІ З ПІДЛІТКАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
<i>Кушнір О.М.</i>	ПСИХОПРОФІЛАКТИКА СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ
<i>Лобаненко Н.І.</i>	АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ ЖИТТЄВИХ КРИЗ ЖІНОК-ВИМУШЕНИХ МІГРАНТОК
<i>Маринченко С.В.</i>	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОПІНГ-ПОВЕДІНКИ БІЖЕНЦІВ
	ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЯКІ

Наукові здобутки студентів Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти. Спецвипуск. Магістерські дослідження.

Тематичний огляд та анотації магістерських робіт за освітнім рівнем «магістр» 2024

<i>Марченко А.Д.</i>	ПОВЕРНУЛИСЬ З ПОРАНЕННЯМИ
<i>Матюшок О.С.</i>	ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА НАД ЖІНКАМИ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ
<i>Мельник В.Д.</i>	ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВАЖКОПОРАНЕНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ СТАЦІОНАРНОГО ЛІКУВАННЯ
<i>Мікулінцева О.О.</i>	ПОБУДОВА ЖИТТЄВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ В ПЕРІОД РАННЬОЇ ДОРОСЛОСТІ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОЇ НЕВИЗНАЧЕННОСТІ
<i>Мойсієнко Є.В.</i>	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ МОЛОДДЮ «СИНДРОМУ БІЖЕНЦЯ»
<i>Немикіна О.О.</i>	ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ЧОЛОВІКІВ В УМОВАХ КРИЗИ СЕРЕДИНИ ЖИТТЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ
<i>Нікуліна Т.М.</i>	ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА СТАРШОКЛАСНИКАМ У ПОДОЛАННІ КРИЗИ ІДЕНТИЧНОСТІ
<i>Нода В.Ф.</i>	ОСОБЛИВОСТІ ПОДОЛАННЯ КРИЗИ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ У ОСІБ СЕРЕДНЬОГО ДОРОСЛОГО ВІКУ
<i>Олійник С.А.</i>	ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ВЕТЕРАНІВ ДО РЕІНТЕГРАЦІЇ В ЦИВІЛЬНЕ ЖИТТЯ
<i>Плакса М.Г.</i>	ВПЛИВ ТРИВОЖНОСТІ ПІДЛІТКІВ НА МОТИВАЦІЮ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
<i>Примачок Ю.В.</i>	НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ ЯК ЧИННИК ОСОБИСТІСНОЇ КРИЗИ ПАРТНЕРОК ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
<i>Розсоха І.І.</i>	ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ДРУЖИН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ
<i>Романова Г.В.</i>	ПРОЖИВАННЯ ОСОБИСТІСТЮ ГОРЯ ЧЕРЕЗ ВТРАТИ НА ТЛІ ВІЙНИ
<i>Рубчинська Т.С.</i>	ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
<i>Савочкіна С.О.</i>	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМООЦІНКИ ЖІНКИ В УМОВАХ ПЕРЕЖИВАННЯ КРИЗИ
<i>Савенко А.Р.</i>	ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПЕРЕЖИВАННЯ КРИЗИ ІДЕНТИЧНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКАМИ

Наукові здобутки студентів Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти. Спецвипуск. Магістерські дослідження.

Тематичний огляд та анотації магістерських робіт за освітнім рівнем «магістр» 2024

<i>Соколовська М.Д.</i>	ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ НАВИЧОК ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ АГРЕСІЄЮ
<i>Солдатова К.О.</i>	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ОСОБИСТІСТЮ КРИЗИ НЕПЕРЕБОРНИХ ОБСТАВИН
<i>Строєва Н.М.</i>	ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ПОБУДОВИ ЖИТТЄВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ УЧНЯМИ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
<i>Струнгар Ю.Г.</i>	ВПЛИВ ЗМІ НА СПРИЙНЯТТЯ ОСОБИСТІСТЮ КРИЗОВИХ ПОДІЙ
<i>Ткаченко Г.Є.</i>	ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ПОДОЛАННЯ КРИЗИ СЕНСУ ЖИТТЯ У ВОЛОНТЕРІВ
<i>Томашенко А.П.</i>	ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ КРИЗ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТУДЕНТАМИ
<i>Устьянцева Н.К.</i>	ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ПОШУКУ СЕНСУ ЖИТТЯ СУЧАСНОЮ МОЛОДДЮ
<i>Фомінцев О.В.</i>	ТРАВМА СВІДКА У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОГО ЖУРНАЛІСТА
<i>Шаханова Т.В.</i>	КРИЗА ПОДРУЖНИХ ВЗАЄМИН У РОДИНІ ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
<i>Яворська Т.К.</i>	ПСИХОЛОГІЧНІ ПРАКТИКИ ПОДОЛАННЯ ЖИТТЄВИХ КРИЗ БІЖЕНЦЯМИ

**СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»
ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»**

<i>Сирця Г.С.</i>	ДОСТУПНІСТЬ ПРОФІЛАКТИЧНИХ ПОСЛУГ ДЛЯ КЛЮЧОВИХ ГРУП ПРОФІЛАКТИКИ ВІЛ В УМОВАХ ВІЙНИ
<i>Чудайкіна О.М.</i>	СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ СІМЕЙ ІЗ ДІТЬМИ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

**СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»
ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА»**

<i>Лиса О.М.</i>	СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ В УМОВАХ ЦЕНТРУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ
<i>Непочатова Д.В.</i>	СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАКЛАДАХ

СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

- Пелюхня І.М.* СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ДІТЬМИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ СІМЕЙ
- Силантьєва І.В.* СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
- Юревич Є.Ю.* СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ УПРОДОВЖ ТА ПІСЛЯ ЛІКУВАННЯ ОНКОЛОГІЧНОГО ЗАХВОРЮВАННЯ

**СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»
ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «МОНІТОРИНГ ТА ОЦІНКА СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ»**

- Бачуріна О.В.* ОЦІНЮВАННЯ ПОТРЕБ БАТЬКІВ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ У ЦЕНТРАХ РОЗВИТКУ ДИТИНИ
- Бойко А.С.* ОЦІНЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБАМ, ЧИЄ НЕРУХОМЕ МАЙНО ПОШКОДЖЕНЕ ВНАСЛІДОК БОЙОВИХ ДІЙ
- Діброва О.В.* СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ПОСТТРАЖДАЛИМИ ВІД ДОМАШНЬОГО ТА ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА
- Дорошок Д.В.* ОЦІНЮВАННЯ ДІЄВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ПІДЛІТКІВ ІЗ ЧИСЛА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ЛІТНЬОГО ОЗДОРОВЛЕННЯ
- Кузнєцов М.Л.* ОЦІНЮВАННЯ ПРОБЛЕМ І ПОТРЕБ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
- Кучеренко О.І.* НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ
- Мосійчук А.О.* ОЦІНЮВАННЯ ПРОЄКТІВ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ У СФЕРІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ ПОСЛУГ
- Осадца П.П.* ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ ОСІБ І СІМЕЙ, ЩО НАЛЕЖАТЬ ДО ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ НАСЕЛЕННЯ
- Сердюченко А.Ю.* ОЦІНЮВАННЯ ПРОЄКТІВ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ІЗ ПРОФІЛАКТИКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА
- Семкова В.А.* МОНІТОРИНГ І ОЦІНКА ЯКОСТІ ПОСЛУГ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ОСОБАМ, ПОСТТРАЖДАЛИМ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ В УКРАЇНІ

- Харітонов А.Ю.* СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ, ЯКІ ВТРАТИЛИ РОБОТУ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ
- Шваб І.А.* МОНІТОРИНГ І ОЦІНКА ВПРОВАДЖЕННЯ НЕУРЯДОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ ПІДХОДУ “ПОКРАЩЕННЯ ЯКОСТІ” ПРИ НАДАННІ ПРОФІЛАКТИЧНИХ ПОСЛУГ ПРЕДСТАВНИКАМ КЛЮЧОВИХ ГРУП ІНФІКУВАННЯ ВІЛ

**СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА»
ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ЛОГОПЕДІЯ»**

- Апанасенко Н. О.* ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННСВИМИ ТРУДНОЩАМИ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ
- Блажко А. С.* ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЛОГОПЕДИЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В КРИЗОВИХ УМОВАХ
- Бортник Є. М.* ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ МЕТОДУ СЕНСОРНО-ІНТЕГРАТИВНОЇ ТЕРАПІЇ В ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
- Вішковська О. Є.* ПОДОЛАННЯ ДИСГРАФІЙ В УЧНІВ 3-4 КЛАСІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
- Вовк Т. В.* ПОДОЛАННЯ ТРУДНОЩІВ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ГРАФОМОТОРИКИ
- Герус Н. В.* ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННСВИМИ ТРУДНОЩАМИ
- Голубєва Л. В.* СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ ЗВУКОВИМОВИ
- Гرابко М. В.* ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ ДО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА
- Гуріна Т. М.* ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ
- Євдокімова Є. Ю.* ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОГО КОМПОНЕНТА МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННСВИМИ ТРУДНОЩАМИ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНИХ ІГОР
- Жукова А. М.* ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОПИСОВОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННСВИМИ

ТРУДНОЩАМИ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- Зорькіна О. В.* ОСОБЛИВОСТІ ПОДОЛАННЯ ПОРУШЕНЬ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
- Коломієць Є. М.* РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
- Кононов Я. В.* ФОРМУВАННЯ НАВИЧКИ ЧИТАННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
- Костенко Т. В.* ПОДОЛАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ ТРИВОЖНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ
- Кушнір Ю. С.* ОРГАНІЗАЦІЯ ЛОГОПЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ З ПОРУШЕННЯМИ ЗВУКОВИМОВИ В УКРАЇНІ ТА США: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ
- Кушнірова К. О.* ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОГНІТИВНОЇ СКЛАДОВОЇ Я-КОНЦЕПЦІЇ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ
- Лагеца О. В.* ОСОБЛИВОСТІ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА
- Лісунова А. І.* ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ В УМОВАХ РАНКОВИХ ЗУСТРІЧЕЙ
- Мазуркевич О. Р.* ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА З ОПОРОЮ НА МЕТОД BODY PERCUSSION
- Марчинська А. О.* ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ У КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ КОМАНДИ СУПРОВОДУ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ
- Москалюк К. О.* ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ЛОГОПЕДІВ ДО НАЛАГОДЖЕННЯ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ
- Невечера Н. В.* ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНТОНАЦІЙНОЇ ВИРАЗНОСТІ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ДИЗАРТРІСІЮ ЗАСОБАМИ ЛОГОСПІВОК

- Нечваль Ю. В.* ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОПИСОВОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ МЕТОДОМ МНЕМОТЕХНІКИ
- Попович Ф. І.* ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА ЗАСОБОМ КАЗКИ
- Радченко І. О.* ОСОБЛИВОСТІ ЛОГОПЕДИЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА
- Рогова Ю. М.* ОСОБЛИВОСТІ ЛОГОПЕДИЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ ЗАСОБАМИ НЕЙРОІГОР
- Сільчук М. І.* СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЛОГОПЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ
- Сінько (Кордолевська) К. О.* ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ ЗАСОБАМИ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
- Талько Н. О.* ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ ЗАСОБАМИ АРТ-СУПРОВОДУ
- Ткачук Д. В.* ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ У ПРОЦЕСІ ЛОГОПЕДИЧНОГО СУПРОВОДУ
- Тюфякіна О. В.* ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З НАВЧАЛЬНИМИ ТРУДНОЩАМИ У СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВОМУ ОРІЄНТУВАННІ
- Фещенко С. В.* ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ФОНЕТИКО- ФОНЕМАТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ НЕЙРОІГОР
- Фоменко В. С.* ПРОФІЛАКТИКА ДИСГРАФІЇ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ
- Шахрай Т. О.* ЕКСТРАПОЛЯЦІЯ ЗАРУБІЖНОГО І ВІТЧИЗНЯНОГО ДОСВІДУ В ГАЛУЗІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ ЗАЇКАННЯ (ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ І СУЧАСНИЙ ВИМІР)
- Шевчук К. А.* ОСОБЛИВОСТІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

**СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА»
ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ВТРУЧАННЯ ПРИ АУТИЗМІ»**

- Богданюк Ю. М.* ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ УЧНІВ З АУТИЗМОМ В ПРОЦЕСІ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО КОМАНДНОГО СУПРОВОДУ
- Будій О. С.* МОДЕЛЬ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ З ОПОРОЮ НА ТЕОРІЮ ГІПЕРСИСТЕМАТИЗАЦІЇ
- Дробот К. В.* ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОПОРОЮ НА МЕТОД "MUSIC-MEDIATED INTERVENTION"
- Машиянова Г. В.* ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
- Мозіль Ю. С.* ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ УВАГИ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ
- Мороз А. О.* СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
- Мудревська Ю. В.* ФОРМУВАННЯ АДАПТИВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ У ПІДЛІТКІВ З АУТИЗМОМ З ОПОРОЮ НА ПРОГРАМУ ВТРУЧАННЯ "СИНЕРГІЯ"
- Ніколайчук В. В.* ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ З ОПОРОЮ НА ТЕОРІЮ ПОДВІЙНОЇ ЕМПАТІЇ
- Савенко О. С.* РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

**СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА»
ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «СТРАТЕГІЇ І ПРАКТИКИ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ»**

- Дуб'юк Н. Б.* ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КООРДИНАТОРА ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ: МІЖНАРОДНИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД
- Зрум І. В.* ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛОГОПЕДА В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ
- Матвієвська Л. В.* ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ З

Тематичний огляд та анотації магістерських робіт за освітнім рівнем «магістр» 2024

- Тригуб Д. О.* УЧАСНИКАМИ КОМАНДИ СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ
ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ОСВІТНІМИ ТРУДНОЦЬМИ, ЩО ВИНИКЛИ ВНАСЛІДОК ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАВМИ
- Фень М. В.* ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ СПІЛЬНОГО ВИКЛАДАННЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ
- Шнит Н. Л.* ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТАТЕВОЇ ОСВІЧЕНОСТІ МОЛОДІ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «ПСИХОЛОГІЯ» ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ПРАКТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ»

Агапій Марина Володимирівна

Науковий керівник:

Литвиненко Олена Олександрівна,
д.психол.н., доцент

ПСИХОЕМОЦІЙНІ КОРЕЛЯНТИ ПЕРЕЖИВАННЯ ПОЧУТТЯ САМОТНОСТІ УКРАЇНЦЯМИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Актуальність теми дослідження: Проблема самотності не є нововиявленим феноменом. Досліджуючи різні історичні, літературні та наукові праці, можемо знайти велику кількість аналітичних та синтетичних згадок і спроб осмислення самотності, як явища. Самотність є об'єктом досліджень в філософії, соціології та психології.

Розгляду феномену самотності присвячені роботи вітчизняних (Л. Айвазян, А. Вишпольська, Н. Губа, О. Дудкіна, О. Заславська, Т. Кулаєва, О. Лавренко, В. Малімов, Л. Міхеєва, І. Муханова, Н. Нечай, І. Нестеренко, Г. Побережна, Л. Подкоритова, Р. Попелюшко, В. Рокіта, В. Семиченко, С. Солодчук, В. Турбан, Н. Хамитов, А. Шеремет та ін.) та зарубіжних вчених (D. Banerjee, M. Bangee, J. Cacioppo, S. Cacioppo, L. Dahlberg, T. Harris, L. Hawkey, W. Hou, J. Holt-Lunstad, E. Klinenberg, E. Lee, C. Lennartsson, M. Mund, F. J. Neyer, V. Murthy, L. Peplau, D. Perlman, M. Rai, J. Rehnberg, A. Rokach, D. W. Russell, K. Snell, T. B. Smith, T. van den Broek, R. Weidmann, R. Weiss, C. Wrzus, I. Yalom, та ін.). Попри тривалу присутність у контексті людського буття взагалі і сфері науково-дослідницької діяльності зокрема, дослідження почуття самотності не втрачає своєї актуальності. Це пов'язано зі стрімкою інформатизацією, медіатизацією, технологізацією, урбанізацією та індивідуалізацією нашого пост-індустріального суспільства. Окреслені процеси впливають на частоту та інтенсивність переживання самотності, що впливає на якість та кінцевий результат проживання та рефлексування вказаних тенденцій.

Сучасна наука переважно розглядає самотність у двох площинах: як дезадаптивний стан, що може сутнісно дестабілізувати особу, знизити її продуктивність, особистісні прояви, якість життя та самопочуття (Ф. Фромм-Рейхман, Р. Вейс, Д. Рісмен, Ф. Слейтер, Дж. та С. Качіоппо та ін.); та як феномен, що сприяє росту власної суб'єктності та стимулює особистісний розвиток індивіда (Е. Клейнберг, Дж. Бланшар, Б. Ентоні, тощо). Натомість, деякі дослідники навпаки поєднують та наголошують на нейтральності та природності самотності в житті кожної людини (К. Мустакас, І. Ялом). Втім, усі ці позиції не скасовують переважаючої кількості болісних, негативних переживань, що супроводжують власну самотність незалежно від віку та статі.

Протягом останніх років українці особливо гостро відчули вплив вищезазначених чинників та досвідів: спочатку через карантинні обмеження у зв'язку зі спалахами епідемії COVID-19, що призвели до вимушеної соціальної ізоляції; в подальшому – через повномасштабне вторгнення і воєнні дії на території нашої держави, які спричинили потік внутрішньої та зовнішньої міграції, розлуку з рідними та близькими, проживання втрати, тощо. Усі ці події сприяли посиленню переживання почуття самотності.

Активізація політичних, економічних та соціальних явищ могла як посилити негативні переживання, що супроводжують почуття самотності, так і знизити їх, в залежності від сили прояву супутніх психоемоційних корелянтів. Зокрема, такими корелянтами виступили резильєнтність, як загальний показник життєстійкості особистості, та депресивно-тривожні

стани, як індикатори переживання дезадаптивних почуттів. Додатково, існує певна неоднорідність сили та якості переживання самотності у груп українців, що відрізняються за своїм статусом та роллю, які були набуті ними через воєнні дії.

Узагальнюючи, актуальність теми «Психоемоційні корелянти переживання почуття самотності під час війни» полягає у розгляді почуття самотності, як одного з провідних переживань українців під час війни. Дезадаптаційні процеси, загроза життю та здоров'ю, зміни фізичного, соціального, культурного середовища – усі ці та ряд інших факторів створили умови для посиленого переживання самотності. Крім того, свою роль відіграли відмінності в досвідах, афективних переживаннях, змінених світоглядних уявленнях, які були спричинені різними ролями та місцем перебування українців через умови війни. Детальний розгляд феномену самотності, його адаптивних та дезадаптивних можливостей, а також наявних наразі самотнісних тенденцій серед українців, допоможе нам здійснити оцінку та висловити власні припущення про прояв самотнісних переживань серед українців в майбутньому.

Метою нашого дослідження є теоретичне та емпіричне дослідження взаємовпливів психоемоційних корелянт тривожності, депресії, резильєнтності та переживання почуття самотності українцями в часі війни.

Відповідно до мети, були висунуті наступні **завдання**:

1. Здійснити теоретичний аналіз сутності феномену самотності, його різновидів та особливостей прояву; сформувати уявлення про резильєнтність; особливості переживання тривожно-депресивних станів під час війни;
2. Емпірично дослідити особливості переживання почуття самотності українцями під час війни, його зв'язки з резильєнтністю, тривогою, депресією;
3. Проаналізувати та встановити необхідність та можливість протидії самотнісним тенденціям.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження. Реалізація мети та завдань дослідження забезпечувалась комплексом теоретичних та емпіричних методів. Теоретичні методи: розгляд, аналіз та синтез психологічних, соціологічних та філософських джерел, здійснення порівняння, систематизації та узагальнення отриманої інформації. Емпіричні методи: застосування психодіагностичні опитувальники для діагностики взаємозв'язків феномену самотності та психологічних корелянт резильєнтності, тривоги та депресії (методика «Діагностика рівня суб'єктивного відчуття самотності», Д. Рассел, М. Фергюсон; «Шкала резильєнтності Коннора-Девідсона-10», Campbell-Sills & Stein, 2007 (в адапт. Школіної та ін., 2020); «Госпітальна шкала депресії і тривоги (HADS)», Zigmond A.S., Snaith R.P). Статистична обробка здійснювалась кореляційним та кластерним методом.

Ключові слова: самотність, соціальна ізоляція, депресія, тривожність, резильєнтність, життєстійкість, переживання під час війни.

Волокітіна Ірина Віталіївна

Науковий керівник:

Матвієнко Лариса Іванівна

кандидат психологічних наук,

доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Актуальність дослідження: Тема роботи «Психологічні особливості девіантної поведінки в підлітковому віці» має важливе значення, оскільки розглядає складні аспекти поведінки підлітків, що відхиляються від суспільних норм і очікувань. Це дослідження є актуальним з багатьох причин, насамперед тому, що підлітковий вік є критичним періодом розвитку, який характеризується значними фізичними, емоційними та психологічними змінами. Розуміння психологічної основи девіантної поведінки на цьому етапі має важливе значення для розробки ефективних програм і систем підтримки, які допоможуть вчасно попередити прояви цього явища та вчасно допомогти підлітку і його батькам.

Девіантна поведінка підлітків може охоплювати широкий спектр дій, від незначного порушення правил до більш серйозних форм правопорушень та асоціальної поведінки. Така поведінка може мати глибокі наслідки для соціальної інтеграції людини, академічної успішності та загального добробуту. Крім того, вони можуть призвести до більш серйозних наслідків у дорослому віці, включаючи кримінальну схильність, зловживання психоактивними речовинами та проблеми з психічним здоров'ям. Тому виявлення психологічних особливостей, які сприяють виникненню та прогресуванню девіантної поведінки у неповнолітніх, має першорядне значення для пом'якшення цих ризиків.

Для українського суспільства розуміння психологічних особливостей девіантної поведінки в підлітковому віці є особливо актуальним у контексті суспільно-політичних викликів країни. Стрес і травма, пов'язані з війною, економічною нестабільністю та втратою дому, можуть суттєво вплинути на психологічне благополуччя та поведінку підлітків. Звернення до психологічних потреб цієї вразливої групи населення має вирішальне значення для розвитку стійкості та запобігання ескалації девіантної поведінки, яка може ще більше погіршити соціальну стабільність.

Крім того, інвестування в заходи, спрямовані на усунення психологічних причин девіантної поведінки, може сприяти розвитку більш здорового та продуктивнішого майбутнього покоління. Ставлячи пріоритетом психічне здоров'я та благополуччя підлітків, українське суспільство може закласти основу для тривалого миру та процвітання.

Проблема девіантної поведінки підлітків стала предметом досліджень багатьох вітчизняних та закордонних науковців. Сама проблема девіантної поведінки розглядається в межах багатьох наук: соціології, психіатрії, психології, педагогіки, філософії, кожна з яких має визначені методологічні підходи до її вивчення, власну термінологію, розуміння механізмів її виникнення. Таким чином, термін “девіантна поведінка” включає в себе різноманітні види порушень поведінки як у психічно здорових, так і у людей з психічними розладами, але водночас його поняття може звузитись до аналізу соціально-психологічних та характерологічних поведінкових розладів лише серед психічно здорових осіб. Огляд літературних джерел показав, що аналіз девіантної поведінки підлітків представлений у роботах Е. Дюркгейма, Р. Мертона, Е. Сатарленда, А.І. Кравченко, В.В. Ковальова, А.Ш. Коваль, С.І. Яковенко та ін.

У рамках структурно-функціонального аналізу Е. Дюркгейм розумів під девіантною поведінкою таку поведінку, яка не співпадає з загальноприйнятими в суспільстві

цінностями та нормами. Р. Мертон розглядає різні прояви девіантності як закономірне породження соціальних умов, як “Результат нормальної реакції нормальних людей на ненормальні умови”: “Порушення соціальних приписів являє собою “нормальну”(очікувану) реакцію”

Підсумовуючи, дослідження психологічних особливостей девіантної поведінки в підлітковому віці має першочергове значення для розуміння та вирішення проблем, з якими стикаються неповнолітні. Для українського суспільства таке розуміння є критично важливим кроком до формування стійкої, згуртованої спільноти, здатної подолати виклики, з якими вона стикається.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити соціально- психологічні особливості підлітків схильних до девіантної поведінки.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Розглянути поняття девіантної поведінки підлітків на основі аналізу літературних джерел.
2. Емпірично дослідити соціально-психологічні аспекти девіантної поведінки підлітків.
3. Надати методичні рекомендації щодо корекції проявів девіантної поведінки підлітків.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових, соціологічних, психологічних, соціально-педагогічних джерел; системно-структурний аналіз літературних джерел та нормативних документів; емпіричні: спостереження, опитування, анкетування; методи “Незакінчених речень”, методики Басса-Дарки, Шуберта та “Кінетичного малюнку сім’ї” для отримання повного соціально-психологічного портрету підлітка схильного до девіантної поведінки.

Ключові слова: девіантна поведінка, підлітковий вік, психологічні особливості, превентивні програми, соціальна інтеграція

Діденко Олексій Юрійович

Науковий керівник:

Атаєва Маріанна Гассанівна,

кандидат психологічних наук

ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ МЕДІАГРАМОТНОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Актуальність дослідження. За останні кілька десятиліть питанню розвитку медіаграмотності в світі приділяється особлива увага. Пов'язано це, перш за все, з все більшим поширенням різноманітних інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема, медіа ресурсів, які здатні помітно впливати на спосіб мислення людей, їхні переконання, слова та вчинки. Вільний доступ до багатьох джерел інформації, які іноді суперечать одне-одному, висвітлюючи ті ж самі речі зовсім по-іншому, створює необхідність формування та розвитку здатності критично сприймати запропоновані медіаповідомлення.

В Україні необхідність наявності в громадян даної здібності ще більш виражена за рахунок триваючої інформаційної війни з росією. Розвинена медіа грамотність, в даному випадку, дозволяє українським користувачам різного роду медіазасобів ефективно протидіяти маніпулятивному інформаційному впливу агресора, в тому числі, так званим ПСО (інформаційно-психологічним спеціальним операціям) – цілеспрямованим інформаційним вкидам ворожих спецслужб, що мають на меті створення психологічного тиску, викликання в українців тривоги, страху чи навіть паніки. Тому, в умовах інформаційної війни, володіння навичками, передбаченими медіа грамотністю, являється важливим підґрунтям для збереження психологічного здоров'я українських громадян.

За даними українського видання «Детектор медіа», після початку повномасштабної війни з росією, загальний рівень медіаграмотності українців помітно зріс. Якщо у 2021 році відсоток осіб, які мали високий індекс медіаграмотності дорівнював 10, то в 2022 високий індекс було встановлено вже у 31% опитуваних. Тим не менш, існує гостра необхідність проведення подальшої інтенсивної роботи, спрямованої на підвищення медіаграмотності громадян різного віку і з різним рівнем освіти. В контексті цього, особливо значимим є проведення медіаосвіти серед осіб юнацького віку. Бо в зазначеному віці вже, як правило, виникає стійкий інтерес до користування медіаресурсами, зокрема, перегляду новин для того, щоб мати обізнаність стосовно найбільш значущих подій в країні та світі. Проте в даному віці, без спеціальної медіаосвіти, дуже легко піддатися маніпулятивному впливу ЗМІ, керуючись завідомо хибною інформацією.

Чимало медіаосвітніх програм розроблено для школярів в рамках опанування ними різних навчальних дисциплін, таких як, наприклад, історія (П. Мороз), українська мова (О. Шуневич) чи англійська мова (Н. Соловійова). При цьому цільовою аудиторією для застосування такого роду технологій формування і розвитку медіаграмотності є, в першу чергу, учні середньої і старшої школи. Також нерідко нові розробки в медіаосвіті спрямовані на підвищення рівня медіаграмотності студентів, наприклад, застосування бібліотечних засобів (Є. Кулик), тренінгових програм (І. Власенко, М. Олійник) технології освітньої гейміфікації (Л. Тітова). Однак, не зважаючи на такий посиленний інтерес до медіаграмотності та механізмів її формування і розвитку, недостатньо вивченими залишаються супутні психологічні детермінанти, які могли б відігравати суттєву роль в початковому становленні цієї вкрай важливої здатності. Чітке розуміння такого роду детермінант дозволить створювати більш комплексні, різнобічно орієнтовані програми формування і розвитку медіаграмотності в юнацькому віці, коли наявність навичок роботи з інформацією стає особливо актуальною.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично довести психологічні детермінанти, форми і методи розвитку медіаграмотності в юнацькому віці.

Для реалізації поставленої мети нами були поставлені наступні **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз усіх значущих психологічних детермінант розвитку медіаграмотності в юнацькому віці;
2. Емпірично встановити взаємозв'язок рівня розвитку рефлексії та емоційного інтелекту з рівнем розвитку медіаграмотності;
3. Розробити і впровадити модифіковану програму розвитку медіаграмотності відповідно до одержаних в ході дослідження результатів.

Шляхами реалізації поставленої мети і завдань нами застосовано аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, систематизація, метод анкетування: анкета «Оцінка рівня медіаграмотності» А.Ю. Перепелиці, метод опитування: опитувальник «Діагностика рефлексії» А.В. Карпова в адаптації О.П. Венгера, опитувальник «Оцінювання рівня і структури емоційного інтелекту особистості» М. Манойлової в адаптації В.В. Барко, П.С. Олежа, В.П. Остаповича, методи математичної статистики: множинний регресійний аналіз.

Ключові слова: медіаграмотність, новинна грамотність, медіаосвіта, юнацький вік, рефлексія, емоційний інтелект.

Науковий керівник:

Циганчук Тетяна Володимирівна
кандидат психологічних наук,
доцент

ЗВ'ЯЗКИ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА ПАТЕРНАЛІЗМУ

Актуальність дослідження. Питаннями розвитку складових емоційної сфери займалися представники багатьох психологічних напрямків: когнітивного підходу (М. Арнольд, Д. Рапапорт, М. Клейн, К. Штумпф, С. Шехтер); мотиваційного (Ф. Бартлетт, П. Янг), гуманістичного (К. Роджерс) та психоаналітичного.

Особливе місце в розумінні ролі емоцій в життєдіяльності особистості посідає питання емоційного інтелекту та його складових. Емоційний інтелект в загальному варіанті можна визначити як можливість розуміти емоції інших людей і управляти ними, а також здатність розуміти власні емоції і керувати ними. Високий рівень емоційного інтелекту дає можливість свідомо керувати емоційною сферою, асимілювати емоції в мислення.

Емоційний інтелект лежить в основі емоційного сприйняття, пізнання, регуляції емоційної сфери, що є важливою складовою діяльності особистості. В сучасній психологічній науці існують різні підходи до визначення емоційного інтелекту. При цьому, підкреслюється його розуміння як інтелектуальної здатності, пов'язаної з розумінням та управлінням емоційними виявами особистості.

Також емоційний інтелект розглядається як моральна здатність, що сприяє як розвитку особистості, так і використанню її талантів та потенційних можливостей.

Серед функцій емоційного інтелекту можна виділити: оцінно-прогностичну, регулюючу, мотивуючу, коригуючу та адаптивну. Останні емпіричні дослідження даної проблеми підкреслюють можливість виділення в структурі емоційного інтелекту соціальних навичок, емпатії, просоціальних установок, соціальної тривожності та рівнів емоційної чутливості.

Вважається, що розвиток емоційного інтелекту це виключно позитивна тенденція. Емоційний інтелект розглядається як ключовий фактор у вирішенні завдань професійного і особистісного зростання, зокрема у контексті побудови взаємовідносин та ефективної комунікації.

Патерналізм розглядається як добровільна відмова від відповідальності й необхідності приймати рішення в обмін на частину своїх прав та обов'язків. Патерналізм, як явище, характерний диктаторським та авторитарним суспільствам. Цей феномен розуміється як система влади, що контролює життя та рішення особистості в інтересах інших, як втручання або дія зі сторони однієї або більше осіб, здебільшого провладних, з метою вирішення певної проблеми, поліпшення становища іншого, який є або вважається менш обізнаним та адаптованим.

Україна знаходиться у воєнному стані. Виснаженість, синдроми вцілілого, відкладеного життя, уникнення відповідальності можуть призвести до підвищення патерналістичних настроїв. Тож виявляється досить актуальним і цікавим виявлення можливого зв'язку між складовими емоційного інтелекту та патерналізмом, аналіз можливостей розвитку емоційного інтелекту з метою зниження рівня патерналізму особистості.

Мета дослідження: розглянути зв'язок емоційного інтелекту та патерналізму під час воєнного стану на території України.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретико-методологічне дослідження емоційного інтелекту особистості, патерналізму та політичної свідомості.
2. Проаналізувати на теоретичному рівні зв'язки емоційного інтелекту та патерналізму.
3. Здійснити емпіричне дослідження зв'язків емоційного інтелекту та патерналізму.
4. Надати практичні рекомендації з розвитку емоційного інтелекту

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: використання сукупності методів наукового пошуку (теоретичних, емпіричних, статистичних), а саме: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових, соціологічних, психологічних, соціально-педагогічних джерел, анкетування, тестування, та методи математичної статистики (кореляційний аналіз).

Ключові слова: емоційний інтелект, патерналізм, політична свідомість, індивідуалізм, особиста свобода.

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Актуальність дослідження. Проблема панування гендерних стереотипів у сучасному суспільстві України залишається актуальною навіть після становлення її як незалежної держави. Розповсюдження гендерних стереотипів мало неоднорідний характер на всі регіони країни, тому їх панування в деяких містах стоїть більш гостро, що має негативні наслідки на прогресивний розвиток соціокультурного життя держави та має руйнуючі впливи на її громадян. Навіювання цінностей, установок, норм, моделей поведінки, складових маскулінності та фемінності було інтегровано в українську соціальну систему зі значною кількістю гендерних упереджень.

Дитина народжується біологічною істотою, яка в процесі соціальної адаптації несвідомо засвоює почуття, особливості поведінки, установки, правила, що відповідають уявленням про певну гендерну роль, менталітет своєї нації, мусить пристосуватись до вимог соціуму, відповідно гендерної ролі. Це впливає на подальше життя людини у вигляді обмежень та дискримінації у різних сферах суспільства за критерієм статевої приналежності, відмінностей міжособистісної взаємодії чоловіків і жінок тощо.

Вітчизняні дослідники різноаспектно вивчають проблему гендеру з позицій психології (О. Вілкова, А. Войтовська, Т. Говорун, Л. Заграй, О. Кікінежді, Л. Кобилянська, П. Горностаї, С. Максименко, С. Оксамитна, М. Скорик, С. Товщик, З. Шевченко та ін).

Питання гендеру активно вивчаються зарубіжними вченими у контексті психодинамічної теорії (З. Фрейд, Р. Фішер, К. Грюнберг та ін.), екзистенційно-гуманістичної теорії (К. Роджерс, А. Маслоу та ін.), біхевіористичної теорії (Д. Уотсон та Р. Рейнер та ін.), теорії соціальних ролей (А. Іглі та ін.), теорії природної взаємодоповнюваності статей (Р. Бейл і Т. Парсонс та ін.) та інші дослідники.

Активні наукові розвідки є підтвердженням високого значення проблематики, пов'язаної з гендером, передусім тих питань, які стосуються детермінант гендерних стереотипів. Розуміння того, як соціокультурні фактори впливають на розвиток гендерних упереджень в українському суспільстві, може допомогти науковцям розробити ефективні стратегії і засоби, які сприятимуть формуванню рівноправного та психологічно здорового суспільства.

Метою наукової роботи є дослідження соціальних, демографічних і психологічних чинників виникнення і поширення гендерних стереотипів серед української молоді.

Відповідно до мети цієї роботи були поставлено такі **завдання**:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових підходів до вивчення особливостей формування гендерних стереотипів.
2. Визначити чинники поширення гендерних стереотипів серед української молоді.
3. Емпірично дослідити прояв гендерних стереотипів у студентів різних міст України.
4. Розробити практичні рекомендації щодо подолання негативних впливів гендерних стереотипів на українську молодь.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження. Для реалізації мети та виконання завдань дослідження буде оцінено чинники виникнення і поширення гендерних стереотипів у молодіжному середовищі. Проведено теоретичний аналіз наукових джерел та документів, також застосовано методи порівняння, узагальнення та систематизації отриманої інформації.

Емпірична частина буде реалізовуватись шляхом застосування підбраного психодіагностичного інструментарію, який уможливить дослідження гендерних стереотипів студентів в умовах освітнього процесу і допоможе визначити, який вплив вони здійснюють на особистість студента, процес його професійної ідентифікації і становлення професійної свідомості. Комплексна психодіагностика включатиме: статево-рольовий опитувальник С. Бем (BSRI), експрес-опитувальник «Індекс толерантності», методику визначення притаманних гендерних характеристик «Я-жінка/Я-чоловік» (авт. І. Кльоцина), методику рівня вираженості та спрямованості рефлексії М. Гранта; статистико-математичні (методи описової статистики, кореляційний аналіз, непараметричний метод Q-Розембаума). Також будуть сформульовані рекомендації з подолання поширення негативних впливів гендерних стереотипів на студентську молодь.

Ключові слова: стать, гендер, психологічна стать, гендерний стереотип, гендерна роль, гендерна ідентичність, гендерний освітній простір, егалітарне мислення.

Курило Анастасія Євгенівна,

Науковий керівник:

Литвиненко Олена Олександрівна,
д.психол.н., доцент

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПЕРЕЖИВАННЯ СТРЕСУ ВІЙНИ УКРАЇНЦЯМИ

Актуальність теми дослідження. Проблема стресу та його впливу на здоров'я та загальне благополуччя людей стає дедалі більш актуальною в сучасному світі. Відповідно до даних Всесвітньої організації охорони здоров'я, більше половини населення планети вже стикається з психічними розладами, пов'язаними з ефектами стресу (WHO, 2024). Це підтверджує серйозний вплив стресових ситуацій на психічне здоров'я та наголошує на необхідності подальших досліджень та прийняття заходів для покращення психосоціального благополуччя людей у всьому світі.

У зв'язку із війною, що триває вже 10 років та повномасштабним вторгненням росії в Україну, що продовжується вже 2 роки проблема переживання стресу зараз стає все актуальнішою.

Актуальність дослідження вікових особливостей психологічного переживання стресу в умовах війни серед українців визначається низкою ключових аспектів, які потребують наукового розгляду. Перш за все, війна є фактором, що суттєво впливає на психічне здоров'я особистості, і дослідження його впливу у контексті вікових категорій набуває особливого значення (Charles R. Figley, X. Левінсон, та інші). Дитячий та підлітковий вік є періодами активного формування особистості, і вплив воєнних стресів на ці вікові групи може мати довгострокові наслідки для розвитку (Garmezy, Masten, & Tellegen, 1984). Діти та підлітки можуть виявляти особливу уразливість перед стресовими ситуаціями, що вимагає докладного вивчення психологічних механізмів їхнього адаптаційного процесу в умовах воєнного конфлікту. У дорослому віці війна також може викликати ускладнення вже сформованих психологічних структур і стресово впливати на різні сфери життя (К.Ясперс). Важливо розуміти, які аспекти психологічного досвіду взаємодіють із стресом війни у дорослих та як це впливає на їхню загальну психічну стійкість. Для людей похилого віку, які можуть вже мати власний накопичений життєвий досвід, варто досліджувати, як воєнні стреси впливають на їхнє відчуття життєздатності та задоволеності життям.

Дана проблема була досліджена численними вітчизняними і зарубіжними фахівцями: психологами, психотерапевтами та психіатрами такими, як Буковська О., Шпак М., Циганчук Т., Дроздова М., Поліщук О., Дудка Т., Бужинська С., Богданов С., Кравцова О., Агаєв Н., Пішко І., Лозінська Н., Тімченко О., Наугольник Л., Сельє Г., Спілбергер Ч., Лазарус Р., Фолкман С., МакІвен Р., Кокс Т., Макей Дж., Андерсон Р., Холмс Т., Рей Р., Петерсон К., Селігман М., Карвер К. та інші.

Отже, актуальність теми «Вікові особливості психологічного переживання стресу війни українцями» пояснюється тим, що проблема дослідження вікових особливостей психологічного переживання стресу українцями в умовах війни не тільки розкриває основні аспекти взаємозв'язку військових подій із психічним здоров'ям, але й надає практичні рекомендації для розвитку інтервенцій та підтримки в різних вікових групах.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості психологічного переживання стресу війни українцями різних вікових категорій.

Відповідно до мети було поставлено такі **завдання**:

1. Проаналізувати та теоретично окреслити сучасні психологічні дослідження стресу;

2. Визначити психологічні особливості переживання стресу представниками різних вікових груп;
3. Емпірично дослідити особливості переживання стресу українцями різного віку у зв'язку із війною;
4. Розробити засоби цілеспрямованого психологічного впливу, призначені для розвитку резильєнтності особистості в часі війни.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження. Реалізація мети та завдань дослідження забезпечувалась комплексом теоретичних та емпіричних методів. Теоретичні методи: вивчення та аналіз психологічних джерел та документів, за допомогою порівняння, систематизації та узагальнення. Емпіричні: емпіричні (самостійно створена анкета, Шкала сприйманого стресу (PSS-10), шкала тривоги Бека (Beck's Depression Inventory, BDI) в адаптації М. В. Тарабріної). Для статистичної обробки отриманих даних використовувались методи математичних методів (кореляційний, кластерний, факторний аналіз, аналіз дисперсій). Також було розроблено засоби цілеспрямованого психологічного впливу, призначені для розвитку резильєнтності особистості в часі війни для різних вікових категорій.

Ключові слова: вікові особливості, стрес, війна, посттравматичний стресовий розлад, посттравматичне зростання, дистрес, типи реагування на стрес.

Лопатнюва Марія Костянтинівна

Науковий керівник:

Левченко Вікторія Володимирівна
кандидат філософських наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ КРЕАТИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ З РІЗНИМИ ТИПАМИ ВЗАЄМОВІДНОСИН З БАТЬКАМИ

Актуальність дослідження. Дослідження психологічних особливостей прояву креативності у підлітків з різними типами взаємовідносин з батьками має велике значення та актуальність у сучасному світі. Перш за все, враховуючи той факт, що підлітковий вік є критичним періодом у формуванні особистості, розуміння того, як взаємодія з батьками впливає на креативність, дозволить зрозуміти та підтримати підлітків у їхньому розвитку. В контексті швидких змін у суспільстві та розвитку нових технологій, креативність стає ключовою якістю для успішного життя та кар'єри. Дослідження відносин між типами взаємовідносин з батьками та креативністю підлітків може допомогти батькам та вихователям створити сприятливе середовище для розвитку цієї важливої якості.

Розуміння та врахування впливу взаємодії з батьками на креативність допоможе виявити можливі чинники ризику та заохочення для кожного типу взаємовідносин, що, у свою чергу, сприятиме розробці ефективних програм та стратегій виховання. Також, враховуючи, що багато підлітків переживають складнощі у взаємодії з батьками, дослідження цієї теми може допомогти розробити підходи та інтервенції, спрямовані на поліпшення взаємовідносин у сім'ї та підтримку розвитку креативності.

Дослідження психологічних особливостей прояву креативності підлітків з різними типами взаємовідносин з батьками є важливим для розуміння, підтримки та сприяння розвитку цієї важливої якості у молодого покоління. У розділі літературного огляду розглянуто основні теоретичні підходи до вивчення креативності у підлітковому віці та взаємозв'язку між креативністю та стилями батьківського виховання. Різні аспекти виховання та проявів креативності виявлено у науковців: О. Анопрієнко, В. Моляко, Дж.

Гілфорд, Ж. Піаже. Аналіз попередніх досліджень дозволяє визначити основні тенденції та прогалини в цій області, що слугує теоретичною основою для подальших досліджень.

Мета дослідження: виявлення зв'язку між стилями виховання батьків та рівнем креативності підлітків. Для досягнення цієї мети, у роботі використовується комплексний підхід, що включає аналіз результатів попередніх досліджень у цій галузі, а також проведення власного емпіричного дослідження.

Відповідно мети визначено такі **завдання:**

1. Проведення літературного огляду: систематичний аналіз наукових джерел, публікацій та досліджень, що стосуються взаємозв'язку між стилями виховання батьків та креативністю підлітків. Це дозволить отримати повніше розуміння теми, визначити основні підходи та результати попередніх досліджень у даній галузі.

2. Розробка змістовно-методичного забезпечення для аналізу окресленої проблеми.

3. Збір та аналіз даних: проведення емпіричного дослідження з використанням розробленої методики, включаючи збір і обробку даних про стилі виховання батьків та рівень креативності їхніх підлітків.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз наукових публікацій та досліджень у галузі психології креативності, підліткової психології та стилів виховання батьків, огляд теоретичних підходів до розуміння взаємозв'язку між вихованням та креативністю підлітків, проведення спостережень, опитувань, анкетування та бесід з підлітками та їхніми батьками, кількісна обробка отриманих даних для визначення статистичної значущості отриманих результатів та встановлення зв'язків між стилями виховання батьків та рівнем креативності підлітків.

Ключові слова: креативність, підлітки, виховання, стилі батьківства, розвиток творчих здібностей.

Стрельська Ольга Ігорівна

Науковий керівник:

Калюжна Євгенія Миколаївна,
кандидат психологічних наук,
доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ТА ВЕТЕРАНОК ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ

Актуальність дослідження. Вже більше десяти років тривають військові дії, які спричинила російська федерація для захоплення території нашої держави. 24 лютого 2022 року сталося повномасштабне вторгнення на територію України.

З 2014 року, у бойових діях беруть участь десятки тисяч військових. У зв'язку з тривалістю та безперервністю бойових дій, неможливо отримати актуальну кількість військових, які демобілізувалися та почали процес реадaptaції до цивільного життя. Загальна кількість захисників, які чинили спротив та захищали територію та цивільне населення, сягає сотні тисяч. Частина з військових продовжують захищати Україну, навіть вже маючи статус ветеранів та ветеранок АТО/ООС. Інша частина — нові мобілізовані — отримає статус ветерана та ветеранки згодом, але допоки тривають активні військові дії, їхня кількість, на жаль, тільки буде збільшуватися.

До Єдиного державного реєстру ветеранів війни, станом на 1 серпня 2023 року занесено інформацію про ветеранів війни у кількості 908832 осіб.

Після завершення російсько-української війни, за підрахунками Міністерства ветеранів, кількість ветеранів може становити більше 5 мільйонів осіб.

Ветерани та ветеранки після повернення та отримання військового досвіду здебільшого перебувають у стані посттравматичного стресового синдрому та потребують процесу психологічної та соціальної адаптації до звичного раніше життя.

Після повернення з війни, перед ветеранами та ветеранками постає цілий комплекс складнощів, проблем та потреб, вирішення яких позитивно впливає на прискорення адаптації до мирного життя. З іншого боку, велике навантаження у вигляді рутинних життєвих бюрократичних проблем можуть сприяти появі депресивних розладів та загальмувати поступову реінтеграцію ветеранів та ветеранок.

Взаємодія з цивільним суспільством також може як прискорити так і посприяти ретравматизації та подальшої дезадаптації, збільшити прояви будь-яких залежностей та активації девіантної поведінки.

Маючи змогу проаналізувати закордонний досвід, ми приходимо до певних висновків, що процес психологічної адаптації ветеранів та ветеранок до цивільного життя можливо вважати ефективним за можливості соціальної інтеграції, подальшої професійної зайнятості та фінансової стабільності.

Завдяки проведеним раніше дослідженням, ми можемо зазначити, що не кожен ветеран здатний швидко, та уникаючи психологічних травм, адаптуватися до свого нового статусу та нової соціальної ситуації. І саме це позначається на самопочутті не тільки демобілізованих, але й їх рідних та близьких.

У вітчизняній науці, розгляд психологічно-соціальної адаптації носить ситуативний та фрагментарний характер, а фактори, які впливають на покращення та прискорення адаптації, потребують систематичних, комплексних досліджень. Необхідність психологічної та соціальної підтримки при знаходженні рішень цілої низки проблем, таких як: адаптація до абсолютно нових умов соціального та культурного середовища, існування несприятливих психологічних факторів, незадоволення новим професійним та соціальним статусом, гостра потреба у психологічній реабілітації, — зумовлює актуальність теми дослідження.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити:

1. Психологічні особливості покращення адаптації ветеранів та ветеранок до цивільного життя;
2. Вплив індивідуальних особливостей особистості ветерана на процес адаптації.
3. Вікові особливості психологічної адаптації.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових, соціологічних, психологічних, соціально-педагогічних джерел; системно-структурний аналіз літературних джерел та нормативних документів; синтез – дослідження з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для визначення сутності адаптації ветеранів, які повертаються до цивільного життя; емпіричні: анкетування; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час проведення дослідження результатів.

Ключові слова: адаптація, ветеран, реінтеграція, реабілітація, потреби ветеранів, ветеранки.

Фесюк Дарина Павлівна

Науковий керівник:

Репетій Світлана Тимофіївна,
кандидат педагогічних наук,
доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ПСИХОЛОГА

Актуальність дослідження. Поняття професійної самоідентифікації особистості відноситься до проблем, які активно досліджуються науковцями. У контексті наукових вчень це поняття розглядається як ототожнення індивіда з певним типом людей з різних груп і відокремлення від інших, що відрізняються мовою, культурою, статусом, інтересами.

Психологічний підхід аналізу професійної самоідентифікації розуміється як динамічний, багатогранний процес самовиявлення відповідності членів професійної групи, їх приналежності до тих об'єктів, які в конкретно-історичних ситуаціях є для них найпріоритетнішими, при збереженні уявлень про цілісність та унікальність особистості «Я».

Психологічний напрям визначає це поняття як потребу особистості самовираження через персоналізацію, обираючи свідомий вектор професійного розвитку, який відповідає її ціннісним орієнтаціям.

Психологічні особливості професійної самоідентифікації особистості психолога вивчались та досліджувались багатьма вітчизняними і зарубіжними вченими як: І. Бех, І. Булах, П. Зінченко, Г. Костюк, С. Рубінштейн, І. Якиманська, С. Cooley, E. Erikson, V. Frankl, E. Fromm, J. Marcia, G. Mead, S. Moscovici, C. Rogers та ін. У дослідженнях вказувалося на те, що професійна самоідентифікація є важлива, тому її потрібно постійно досліджувати як з теоретичної, так і з практичної позицій. Проте аналіз літератури показує, що механізм професійної самоідентифікації є складним і маловивченим у наукових досягненнях.

Психологічні особливості професійної самоідентифікації особистості психолога є актуальним питанням.

Враховуючи вищезазначене, нами обрана тема дослідження «Психологічні особливості професійної самоідентифікації особистості психолога».

Мета дослідження: вивчення психологічних особливостей професійної самоідентифікації особистості психолога, їх теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження; розробка методичних рекомендацій щодо використання психологічних особливостей оптимізації професійної самоідентифікації в роботі практичного психолога.

Відповідно до мети визначено **завдання**:

1. Здійснити теоретичний аналіз психологічної сутності професійної самоідентифікації особистості.
2. Визначити структуру та критерії професійної самоідентифікації психолога.
3. Експериментально дослідити психологічні особливості професійної самоідентифікації сучасного психолога.
4. Обґрунтувати методичні рекомендації для практичних психологів щодо використання психологічних особливостей професійної самоідентифікації особистості психолога.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз наукових, психологічних, соціально-педагогічних джерел; узагальнення теоретичних даних; синтез – дослідження з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для визначення сутності професійної самоідентифікації особистості психолога; емпіричні: опитування, анкетування, бесіда; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: психолог, професія, самоідентифікація, професійна самоідентифікація, ідентичність.

ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ЕКСТРЕМАЛЬНА ТА КРИЗОВА ПСИХОЛОГІЯ»

Бабенко Віта Володимирівна

Науковий керівник:

Вінник Наталія Дмитрівна,
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник

ФРУСТРАЦІЯ ВИХОВАТЕЛІВ ЯК ЧИННИК ПСИХОЕМОЦІЙНОГО НАПРУЖЕННЯ В ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕКТИВАХ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Актуальність дослідження. Серед багатьох різновидів професій праця педагога розглядається як один із найбільш напружених у психологічному відношенні видів соціальної діяльності, специфікою якої є насиченість різного роду стресогенними факторами. Основною характеристикою професійної діяльності вихователів закладів дошкільної освіти (ЗДО) є постійна взаємодія з вихованцями, батьками та колегами. Вихователь у ЗДО, використовуючи різноманітні форми роботи, закладає основи комунікації та навчає поняттям міжособистісної та колективної взаємодії; долучає до різних видів діяльності; сприяє розвитку когнітивних процесів дитини, розвитку вольових та етичних якостей; сприяє усвідомленню таких понять, як колектив, друзі, допомога та інше; готує до шкільного навчання. Водночас вихователь несе величезну моральну і юридичну відповідальність за життя та здоров'я дитини в період її перебування в дитячому закладі. Взаємодія з батьками і колегами теж вимагає від вихователя постійного і тривалого спілкування.

Тобто, весь спектр професійних обов'язків вихователів проходить у постійному психоемоційному напруженні. Вихователі перебувають в стані знервованості, швидко стомлюються, роздратовуються і не отримують задоволення від своєї діяльності загалом. Отже, наявним є весь асортимент факторів, які викликають на фрустрацію. Все це призводить до виникнення психоемоційного напруження в педагогічних колективах.

Дана проблематика успішно висвітлена у низці досліджень науковців. Проблематику фрустрації висвітлили: З. Фрейд, У. Мак-Дуголл, Д. Доллард, Д. Миллер, А. Бандура, А. Бертковиц, К. Лоренц та інші.

Проблему впливу психічно напружених ситуацій, емоційних чинників на формування особистісних характеристик, а також на продуктивність діяльності суб'єкта розробляли такі психологи, як В. Моляко, Л. Мітіна, Н. Наєнко, Т. Немчин, Е. Носенко, В. Семиченко, В. Чернобровкін та ін.

Недостатня висвітленість аспектів, що стосуються саме фрустрації як чинника порушення психоемоційного комфорту педагогічного колективу, процес виникнення і розвиток професійних фрустрацій вихователів зумовило вибір теми нашого дослідження: «Фрустрація вихователів як чинник психоемоційного напруження в педагогічних колективах закладів дошкільної освіти».

Мета роботи: полягає у дослідженні особливостей виникнення і розвитку фрустрації вихователя як чинника психоемоційного напруження в педагогічних колективах закладів дошкільної освіти.

Об'єкт дослідження: стан фрустрації як психологічна проблема педагога.

Предмет дослідження: психологічні особливості виникнення і розвитку фрустрації вихователя як чинника психоемоційного напруження в педагогічних колективах закладів дошкільної освіти.

Завдання роботи:

1. Дослідити наукові джерела щодо проблеми фрустрації та визначити її психологічні особливості в професійній діяльності вихователя;
2. Виявити чинники, які впливають на виникнення і розвиток фрустрації вихователів і дослідити їх взаємозв'язки з психоемоційним напруженням в педагогічних колективах закладів дошкільної освіти.
3. Розробити програму психокорекційної роботи по подоланню фрустрації, підвищенню продуктивності професійної діяльності та покращенню психоемоційного клімату колективу.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: проведення аналізу наукової вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної літератури, порівняльний аналіз, узагальнення; збір емпіричних даних, що складається з використання комплексу методик, які дають можливість експериментально дослідити особливості виникнення та розвитку професійних фрустрацій вихователів; обробка та інтерпретація отриманих даних, що поєднує кількісний та якісний порівняльний аналізи, включаючи методи математичної статистики і дає можливість експериментально дослідити професійні фрустрації вихователя.

Експериментальна база дослідження: Заклад дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу м. Києва №654

Ключові слова: фрустрація, професійні фрустрації, фрустраційні ситуації, фрустраційна реакція, вихователь закладу дошкільної освіти, психоемоційне напруження.

Бабенко Ірина Володимирівна

Науковий керівник:

Цюман Тетяна Петрівна,

кандидат педагогічних наук, доцент

ПЕРВИННА ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ МЕДИКІВ, ЩО ПЕРЕБУВАЛИ У БОЙОВИХ УМОВАХ

Актуальність дослідження. Ключова фігура, на яку покладено обов'язок рятувати життя пораненого на полі бою — це бойовий медик. В українському війську така спеціальність з'явилася в 2017 році, однак правовий статус бойових медиків до цього часу є дискусійним. Згідно з міжнародним гуманітарним правом (МГП), особи, призначені виключно для медичних цілей, тобто для розшуку, підбирання, транспортування, встановлення діагнозу чи лікування (в тому числі надання першої допомоги) поранених, хворих тощо вважаються медичним персоналом, незалежно від того, відносяться вони до особового складу збройних сил чи ні (ст. 24, 28 Женевської конвенції про поліпшення долі поранених і хворих в діючих арміях, 12.08.1949, ст. 8, 43 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 08.06.1977).

Питанню первинної психологічної реабілітації бойових медиків приділяють увагу в різних країнах. Наприклад, у континентальній Європі підходи до психологічної реабілітації даної категорії еволюціонували інакше, ніж у США. У США до побудови системи психологічної реабілітації мотивували ветерани. Країні потрібно було, щоб молоді солдати, які прийшли війну поверталися до звичного життя, з мінімізованими втратами: фізичними: психологічними, соціальними. Такий досвід є важливим і для сучасної України, яка впродовж десяти років чинить опір збройній агресії Російської Федерації.

Таким чином, різновекторне дослідження первинної психологічної реабілітації медиків, що перебували у бойових умовах, є надзвичайно актуальними. Медичних працівників різного профілю, що опиняються на передовій або працюють у воєнних госпіталях,

супроводжують різноманітні стресові фактори. Непоодинокими є випадки переживання психологічних травм, посттравматичних стресових розладів (ПТСР), депресій, тривожності та інших психологічних проблем. За цих умов первинна психологічна реабілітація стає критично важливою як для забезпечення довгострокового психологічного здоров'я особистості та її працездатності загалом.

Питаннями надання психологічної допомоги військовим займалися як зарубіжні так і українські науковці та практики. У контексті нашого дослідження представляють інтерес вивчення психологічних чинників впливу бойових дій на стан особистості, проаналізовані у дослідженнях українських науковців О. Блінова, О. Бойка, А. Бородія, В. Крайнюка, Є. Литвиновського, О. Макаревича, А. Романишина та ін. Заслужують на увагу і праці зарубіжних дослідників, які вивчали різні аспекти реабілітації особистості військовослужбовців L. Calhoun (Л. Калхун), D. Hall (В. Холл), D. Kishbaugh (Д. Кишбог), R. Laufer (Р. Лауфер), R. Skurfield (Р. Скурфілд), C. Williams (С. Вільямс), J. Wilson (Дж. Вілсон) та ін.

Варто зазначити, що впродовж останніх років значно збільшився ресурс нових методів, технологій діагностики, лікування, корекції та психопрофілактики стресових впливів у процесі первинної психологічної реабілітації осіб, які беруть участь у бойових діях. Без сумніву, усі ці напрацювання варто використовувати у питаннях первинної психологічної реабілітації і бойових медиків і тих медичних працівників, які працюють у військових госпіталях.

Однак, незважаючи на збільшення вітчизняних і зарубіжних досліджень, присвячених проблемі первинної психологічної реабілітації медиків, все ж спостерігається відсутність єдиних методологічних підходів, а визначено, здебільшого, окремі напрямки теорії і практики з цієї проблеми, а відтак існує необхідність розробки оптимальних реабілітаційних психопрофілактичних заходів.

Мета дослідження: здійснити теоретичний аналіз означеної проблеми та розробити змістовно-методичне забезпечення програми первинної психологічної реабілітації медиків, що перебували у бойових діях.

Відповідно до мети визначено такі **завдання:**

1. Розкрити сутність та обґрунтувати теоретичні засади первинної психологічної реабілітації медиків, що перебували у бойових діях.
2. Охарактеризувати специфіку професійної діяльності бойових медиків та виявити проблеми медичних працівників, що перебували у бойових умовах.
3. Розробити змістовно-методичне забезпечення програми первинної психологічної реабілітації медиків, що перебували у бойових діях.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових джерел вітчизняних та зарубіжних дослідників; системно-структурний аналіз літературних джерел та нормативних документів; синтез – дослідження з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для визначення сутності проблеми первинної психологічної реабілітації медиків, що перебували в бойових умовах; емпіричні: спостереження, опитування, анкетування, бесіда; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: медичний працівник, психологічна реабілітація, професійний стрес, бойові умови.

Бабінець Олена Олександрівна

Науковий керівник:

Сергєєнкова Оксана Павлівна,

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ПІД ЧАС ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДЕКОМПРЕСІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Актуальність дослідження. Сучасні умови воєнного стану в Україні, в наслідок повномасштабного вторгнення агресора, актуалізують питання зниження впливу психогенних чинників перебування в бойових умовах. Забезпечення ефективного переходу від участі в бойових діях до повернення у мирні умови проходження служби будуть сприяти успішній соціальній реадaptaції військовослужбовців.

Структура психологічної реабілітації включає декілька етапів. Першим є психологічна декомпресія. Психологічна декомпресія – це форма первинної психологічної реабілітації військовослужбовців, які перебували в екстремальних (бойових) умовах службово-бойової діяльності, яка складається із комплексу заходів фізичного і психологічного відновлення організму людини та проводиться з метою поступової реадaptaції військовослужбовців до звичайних умов життєдіяльності, запобігання розвитку у них психологічних травм. Як правило, тривалість декомпресії 3-5 днів. Метою психологічної декомпресії є досягнення «поступового зниження тиску» або «вивільнення», під час якого може бути реалізована комбінована програма відпочинку, релаксації та психологічного виховання, освіти. (Сафін О.)

Згідно з наказом Генерального штабу Збройних Сил України «Про затвердження інструкцій з організації психологічної декомпресії військовослужбовців Збройних Сил України» (2018) одним з методів психоемоційного та психофізіологічного розвантаження та відновлення психологічної безпеки особистості є психоемоційна саморегуляція – метод регуляції психоемоційного стану, спрямований на формування суб'єктом внутрішніх засобів управління своєю психікою та емоціями для зміни їх характеристик в потрібному і очікуваному напрямку. Таким чином, розширення арсеналу засобів саморегуляції для військовослужбовців буде сприяти підвищенню ефективності психологічної декомпресії.

Питаннями та проблемами психологічного супроводу військовослужбовців присвятили свої наукові дослідження вітчизняні вчені, серед яких: Г. Акімов, Р. Грінкер, Д. Шпігель (вивчення психотравмуючого впливу світових війн); А. Бравес, В. Ковтун, Ю. Лях, Беспалько А., Сафін О. (особливості медико-соціальної реабілітації для військових); Ю. Бриндікова, Г. Ложкін, І. Приходько та Т. Титаренко (психологічний супровід військовослужбовців під час діяльності в екстремальних умовах та відновлення їх психологічного здоров'я); Н. Грінберг, Н. Джонс, Ерік де Соєра, М. Фелтон (дослідження явища «психологічна декомпресія» у межах проблем психічного здоров'я особового складу).

Мета дослідження: теоретичний аналіз наукових наробок та експериментальне дослідження використання методів саморегуляції під час психологічної декомпресії військовослужбовців.

Завдання.

1. Теоретичний огляд наукової літератури з проблем саморегуляції особистості.
2. Дослідити зміст саморегуляції у психологічній реабілітації військовослужбовців.
3. Розробити та апробувати комплекс засобів психологічної саморегуляції для військовослужбовців під час декомпресії.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: вивчення та аналіз наукових літературних джерел, експериментальне дослідження впливу методів психологічної саморегуляції під час декомпресії військових, методи математичної обробки результатів дослідження.

Ключові слова: військовослужбовці, психологічна реабілітація, психологічна декомпресія, саморегуляція,

Богославська Тетяна Анатоліївна

Науковий керівник:

Столярчук Олеся Анатоліївна,

доктор психологічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ДО ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ

Актуальність дослідження. Українське суспільство сьогодні переживає надзвичайно складні часи у зв'язку з вторгненням російських військ в Україну. Українці стикаються з переживанням таких складних станів, почуттів та емоцій, як страх, гнів, безсилля, втома, відчай, напруженість тощо. Для надання психологічної допомоги населенню вже створені і продовжують створюватись центри психологічної допомоги в Україні та за кордоном, в котрих можна отримати безкоштовні консультації психолога, ознайомитись із просвітницькими вебінарами, семінарами для особистісної самопомоги. За результатами опитування компанії Gradus Research, понад 70% українців переживають стрес, але тільки 2% людей звертаються по консультацію до психологів, психотерапевтів чи сімейних лікарів. Встановлено, що 34% українців ніколи не відвідували спеціаліста, але в 2022 році не виключали такого звернення, в 2023 році цей показник виріс до 42%. Це є позитивною тенденцією, але все ще дуже багато людей не наважуються на цей крок, передовсім через низький рівень психологічної обізнаності та культури серед населення.

Окремі проблеми психологічної та особистісної готовності розглядали в наукових працях Г. О. Балл, В. Й. Бочелюк, Л. В. Кондрашова, Л. О. Матохнюк, В. А. Молотай, В. О. Моляко, О. С. Тарновська, та ін. Поняття «готовність», «психологічна готовність особистості» розглядалась вченими в різних значеннях: наявність здібностей, якість особистості, психологічний стан, переконання, морально-вольові якості, способи поведінки особистості. Більшість дослідників розглядають готовність особистості до діяльності як єдність трьох компонентів: змістового, процесуального та мотиваційно-цільового. Психологічна готовність визначається як виявлення суті властивостей і стану особистості. В своїх роботах вчені здебільшого досліджували готовність до діяльності. Проте проблема формування готовності до психологічної допомоги на сьогодні не отримала належного дослідження у вітчизняній науці, що стало підґрунтям для формулювання теми даної роботи.

Мета роботи: теоретично проаналізувати й емпірично дослідити проблему формування готовності особистості до психологічної допомоги.

Об'єкт дослідження: психологічна допомога як теоретико-прикладний феномен.

Предмет дослідження: готовність особистості до психологічної допомоги.

Завдання роботи:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових підходів до формування готовності особистості до психологічної допомоги.
2. Емпірично дослідити чинники та ознаки готовності українських мігрантів до отримання психологічної допомоги.
3. Розробити й апробувати програму формування готовності особистості до психологічної допомоги.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми готовності особистості до психологічної допомоги та її формування;

порівняння, узагальнення, систематизація теоретичних даних; дослідження рівня готовності особистості до звернення за психологічною допомогою за допомогою анкетування, тестування, інтерв'ю; кількісний та якісний аналіз отриманих даних засобами математично-статистичної обробки результатів дослідження.

Ключові слова: психологічна допомога, психологічна готовність, особистісна готовність, психологічний запит.

Буяло Володимир Олександрович

Науковий керівник:

Кутішенко Валентина Петрівна,
кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Актуальність дослідження. В умовах сучасного соціального конфлікту – повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, проєкт вбачається надзвичайно актуальним. Його доцільність виправдана необхідністю вирішення психологічних труднощів, з якими стикаються молодші школярі, яким доводиться навчатися в умовах воєнного стану, коли виникають ситуації, що викликають складні негативні переживання. Сучасний контекст вимагає системного цілісного підходу до розвитку у молодших дітей життєстійкості, адже основи її закладаються в дитинстві. Проєкт розглядається як важлива відповідь на соціальне замовлення, спрямоване на забезпечення належної психологічної підтримки молодших школярів під час війни та формування у них здатності відновлення їх психологічної рівноваги.

Проведений теоретичний аналіз наукових досліджень дозволяє стверджувати, що темі життєстійкості у психологічній науці приділяється пильна увага як зарубіжних науковців (А. Гаїллард, Р. Ганелен, Р. Делахай, С. Кобас, С. Мадді, Г. Мосс та інші), так і вітчизняних (Л. Александрова, М. Зівзаха, С. Кравчук, О. Купрєєва, Л. Сердюк, Т. Титаренко, Н. Чепеєлева, О. Чиханцова та інші). Зокрема, О. Чиханцова у своїй монографії представила модель життєстійкості особистості, її психологічні основи та чинники, що визначають рівень розвитку цього психологічного феномену.

Ряд дослідників зосередилися на вивченні проблем стресостійкості дітей та здійсненні їх психологічної підтримки в умовах кризових ситуацій. Зокрема, досліджено психологічні аспекти роботи з дітьми в умовах конфлікту та розроблено підходи до надання психологічної підтримки у постконфліктний період (Н. Бочкор, Є. Дубровська, О. Залеська та ін.) ; розкрито методи та підходи до профілактики посттравматичних стресових розладів та висвітлені психологічні аспекти з попередження негативних наслідків травматичних ситуацій (Д. Романовська, О. Ілащук); проаналізовано соціально-психологічні чинники порушення стресостійкості дітей, що проживають у буферній зоні воєнного конфлікту на Сході України (С. Богданов, А. Гірник, Б. Лазоренко, В. Савінов, В. Соловійова).

Однак, на сучасному етапі розвитку психології існує прогалина у дослідженні психологічних умов розвитку життєстійкості молодших школярів та бракує практичних розробок щодо її формування. Такий стан речей потребує нових теоретичних узагальнень та емпіричних досліджень проблеми.

Отже, значущість та недостатнє вивчення означеної вище проблеми зумовили вибір теми нашого дослідження.

Мета дослідження: на основі теоретичного та емпіричного дослідження задекларованої проблеми розробити програму розвитку життєстійкості молодших школярів та тренінг підвищення адаптивних та розвиваючих можливостей учнів як психологічних умови цього розвитку.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз сучасних наукових підходів до проблеми життєстійкості особистості та психологічних умов її розвитку у молодших школярів.
2. Емпірично дослідити особливості життєстійкості молодших школярів, проаналізувати психологічні умови її розвитку.
3. Обґрунтувати та розробити програму розвитку життєстійкості молодших школярів та розробити і апробувати тренінг підвищення адаптивних та розвиваючих можливостей учнів як психологічних умови цього розвитку.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз соціологічних, педагогічних та психологічних праць присвячених проблемі дослідження з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя розробки психологічної моделі розвитку життєстійкості молодших школярів; опитувальники, спостереження, бесіди, проєктивні методики, спрямовані на діагностику особливостей життєстійкості молодших школярів, кількісний та якісний аналіз отриманих даних; тренінг підвищення адаптивних та розвиваючих можливостей молодших школярів як психологічних умови розвитку їхньої життєстійкості.

Ключові слова: життєстійкість, психологічні умови життєстійкості, адаптивні можливості учнів, здоров'язберігаючі техніки, навички саморегуляції.

Вакуленко Марія Вадимівна

Науковий керівник:

Рева Олена Николаївна,

кандидат психологічних наук, доцент

ПРОФІЛАКТИКА ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ДСНС

Актуальність дослідження. Магістерська робота "Профілактика професійного вигорання працівників ДСНС" присвячена вивченню важливої та актуальної проблеми, що стосується фізичного та психічного здоров'я та ефективності працівників Державної служби з надзвичайних ситуацій України. Щодня вони знаходяться в екстремальних умовах, де кожне рішення може вплинути на життя людей та власне здоров'я. Зростаючий рівень стресу та психологічного навантаження може призвести до професійного вигорання, що негативно впливає як на їхню особистісну самореалізацію, так і на ефективність виконання службових обов'язків. Розкриваючи тему професійного вигорання, необхідно вивчити причини та наслідки цього явища, описати та визначити його складові – емоційне виснаження, відчуття втрати сенсу та відчуття відсутності контролю.

Сучасні дослідження висвітлюють детальний аналіз психологічного стану та психосоматичних реакцій працівників під час стресових ситуацій, враховуючи психологічний вплив військового конфлікту в країні на їх емоційну та фізичну стійкість, оскільки рятувальники ДСНС стикаються з наслідками війни щодня, виконуючи свої

професійні обов'язки. Тому вибір серед вже існуючих методів профілактики та протидії професійному вигоранню тих, що дозволяють оптимізувати попередження професійного вигорання працівників Державної служби з надзвичайних ситуацій, виявляється актуальним напрямком нашого дослідження. Існуючі сьогодні положення щодо підтримки та збереження психічного здоров'я працівників, програми психологічної підтримки співробітників ДСНС будуть покладені в основу програми тренінгу профілактики професійного вигорання працівників ДСНС, який буде продуктом цієї магістерської роботи.

Мета дослідження полягає в тому, щоб зрозуміти, яким чином стрес та інші фактори, як внутрішні, так і зовнішні, впливають на фізичне та психічне здоров'я працівників ДСНС, і яким чином ці знання можна використовувати для розробки ефективних методів профілактики вигорання та підтримки психологічного здоров'я цієї категорії працівників. Тобто, необхідно теоретично дослідити фактори професійного вигорання працівників ДСНС та на цій основі розробити тренінгову програму його профілактики.

Об'єкт дослідження – синдром професійного вигорання.

Предмет дослідження – психологічні чинники професійного вигорання працівників ДСНС.

Відповідно до мети дослідження було сформовано такі **завдання**:

1. Теоретичний аналіз проблеми професійного вигорання в сучасній психологічній літературі, вивчення причин виникнення професійного вигорання серед працівників Державної служби з надзвичайних ситуацій України.
2. Емпіричне дослідження факторів професійного вигорання працівників ДСНС.
3. Розробка та апробація тренінгової програми профілактики професійного вигорання, спрямованої на підвищення психологічної стійкості, стресостійкості та адаптації до надзвичайних умов професійної діяльності працівників ДСНС.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз та узагальнення існуючих публікацій та досліджень, що стосуються причин, наслідків та стратегій профілактики вигорання серед працівників ДСНС; застосування методів збору даних, таких як анкетування, інтерв'ю, спостереження, для отримання первинної інформації про рівень вигорання серед працівників ДСНС; розробка програми профілактики; оцінка ефективності створеної програми та необхідності подальшого вдосконалення.

Ключові слова: вигорання, стрес, стресові ситуації, психічне здоров'я, підтримка, емоційне виснаження.

Голованова Олена Сергіївна

Науковий керівник:

Коханова Олена Петрівна,
кандидат психологічних наук, доцент

РОЗВИТОК НАВИЧОК САМОРЕГУЛЯЦІЇ ДОРОСЛИХ В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ

Актуальність дослідження. Актуальність розвитку навичок саморегуляції в кризових умовах викликана фактором постійних змін у соціально-політичному та економічному ландшафті, де люди зазнають впливу несподіваних обставин, навантаження інтенсивності подій, та великої кількості кризових ситуацій в повсякденному житті. У сучасному світі, коли кризи можуть мати вплив на різні сфери життя, розвиток навичок саморегуляції стає важливим завданням для особистості та суспільства. Події, пов'язані з кризами, можуть стати загрозою для психічного здоров'я дорослих, суттєво впливати на їхній емоційний стан та здатність адаптуватися до нових обставин. Саме тому вивчення розвитку навичок

саморегуляції дорослих в умовах кризових ситуацій є сьогодні важливою задачею для кризового психолога.

Сучасна Україна переживає особливо складні та нестабільні часи, які призвели до появи додаткового різноманіття кризових ситуацій та змін в житті та діяльності для багатьох громадян. Кількість кризових ситуацій, з якими стикаються люди зараз, незліченна, при цьому реакція дорослих залежить не лише від самої ситуації, але й від того, наскільки людина володіє навичками саморегуляції.

Розвиток навичок саморегуляції в контексті кризових ситуацій серед дорослих стає особливо важливим у зв'язку з тим, що в сучасному суспільстві саме дорослі мають велику відповідальність за себе, свої родини та спільноти. Дорослі, опиняючись у кризових обставинах, зазнають великого тиску, стресу та неспокою, що може серйозно вплинути на їхню здатність функціонувати. Ефективне керування емоціями шляхом саморегуляції стає необхідним у таких умовах: у контексті постійних змін та нестабільності, уміння контролювати себе та ефективно діяти навіть у кризах є критичним для збереження психічного здоров'я та успішного функціонування в сучасному світі.

У науці існує багато класифікацій поняття "дорослий" через різноманітність підходів від різних дослідників. Поняття та вікові рамки дорослості не мають жорстких числових меж та єдиного визначення, проте для даної роботи ми будемо використовувати віковий діапазон 21- 60 років, який охоплює періоди ранньої та середньої дорослості. Істотний науковий внесок у дослідження кризових ситуацій та саморегуляції внесли такі відомі вчені, як Е. Еріксон, А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл, П. Левін, С. Рубінштейн, В. Татенко, Г. Балл, О. Леонтьєв, Р. Баумайстер, М. Уолтер, К. Макгонігал, Д. Гоулман, І. Булах, О. Будницька, І.Черезова та інші.

Попри значний обсяг наукових відомостей про саморегуляцію дорослих у кризових ситуаціях, є ще багато аспектів, які потребують додаткового вивчення. Отже, велика соціальна значущість проблеми та її недостатня дослідженість зумовлюють актуальність обраної нами теми.

Мета дослідження полягає в теоретичному та емпіричному вивченні розвитку навичок саморегуляції дорослих у кризових ситуаціях, в розробці та апробації програми, спрямованої на розвиток здатності особистості до саморегуляції та самоконтролю у кризових ситуаціях

Відповідно до мети визначено **завдання**:

1. Вивчити поняття кризових ситуацій, їх види та специфіку вияву в дорослому віці.
2. Здійснити теоретичний аналіз проблеми саморегуляції особистості.
3. Дослідити стиль та методи саморегуляції поведінки особистості в стресових ситуаціях.
4. Розробити практичні рекомендації для розвитку навичок саморегуляції дорослих в кризових ситуаціях.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження: теоретичний аналіз робіт, присвячених темі дослідження, емпіричні: психодіагностичні методики та аналіз отриманих результатів. Розробити практичні рекомендації з розвитку навичок саморегуляції дорослих в кризових ситуаціях та перевірити їх ефективність через практичне застосування.

Ключові слова: саморегуляція, криза, кризові ситуації, дорослі, розвиток навичок, навички саморегуляції.

Губенко Яна Сергіївна

Науковий керівник:

Вінник Наталія Дмитрівна,

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КРИЗ У ЗОВНІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ПІДЛІТКІВ

Актуальність дослідження. Проблема охорони психічного здоров'я надзвичайно загострилася після початку тотальної війни росії проти України. Такі чинники, як перебування у прифронтовій зоні з постійними ракетно-артилерійськими обстрілами, бомбардуваннями та окупацією, значно підвищують сприйнятливність наших співгромадян до психосоціального стресу та сприяють поширенню психічних розладів, таких як депресія, тривога, голодування, травматичний стресовий розлад та ін.

До таких же наслідків можуть призвести: втрата відчуття безпеки через уразливість майже всієї території країни від ракетних ударів та атак БПЛА; переїзд до інших регіонів чи країн і пов'язана з цим втрата знайомого, приємного оточення; побутові проблеми; соціальна ізоляція; невпевненість у завтрашньому дні та страх за родину та друзів.

Конвенція ООН про права дитини (КООНПД) визначає основні права дітей на життя, здоров'я та розвиток. Її ратифікували майже всі країни світу (Генеральна Асамблея ООН, 1989 р.). Переживання травм і втрат під час війни чи другого тривалого конфлікту може спричинити серйозний психологічний стрес для дітей та їхніх родин. Постраждалі групи населення страждають від постійного стресу та психологічних ускладнень навіть після того, як гостра небезпека чи криза минули. Рання систематична психосоціальна допомога дітям не може попередити страждання і психологічний біль, але може сприяти загальному покращенню та благополуччю дітей.

Мурті та Лакшмінараяна (Murthy and Lakshminarayana 2006) проаналізували всі дослідження про психічне здоров'я дітей, що проводилися в таких зонах збройного конфлікту як Афганістан, Балкани, Камбоджа, Чечня, Ірак, Ізраїль, Ліван, Палестина, Руанда, Шрі-Ланка, Сомалі та Уганда. Вони дійшли висновку, що психологічні травми, зумовлені війною, мають довготривалі наслідки для дитячої психіки: чим довший конфлікт, тим серйозніші симптоми.

Зацікавленість та певний інтерес становлять наукові роботи українських психологів за останні роки: В. Кириченко, І. Ляковської, А. Овсички, Л. Шевченко, І. Щербакової та ін., в яких глибоко й всебічно розглянуті духовні, професійні, вікові, сенсотворні та інші виміри цього складного явища. Хоча на сьогоднішній день повною мірою описана феноменологія кризових та життєвих ситуацій, позначені етапи її розгортання, психологічні, фізіологічні та поведінкові прояви, а також пускові механізми (Р. Ассаджіолі, С. Гроф, К. Гроф, В. Ільїна, Т. Йоманс, Е. Йоманс, І. Ляковська, А. Овсичка, І. Щербакова, К. James and B. Gilliland, A. Roberts, R. Tedeschi and, L. Calhoun, E. Wainriband, E. Bloch та ін.), проблема психологічних особливостей криз у зовнішньо переміщених підлітків є мало досліджена та актуальна.

Об'єкт: кризи підліткового віку

Предметом дослідження є психологічні особливості криз у зовнішньо переміщених підлітків.

Мета роботи. Дослідити особливості переживання кризових ситуацій підлітків з числа біженців та розробити корекційно-розвиваючі засоби щодо їх психологічного подолання.

Завдання дослідження:

1. Розкрити сутність теоретико-методологічних аспектів дослідження кризової ситуації в підлітків.

2. Провести емпіричне дослідження психологічних особливостей переживання кризових ситуацій підлітків з числа біженців.

3. Обґрунтувати корекційно-розвивальну програму подолання життєвих криз та складних життєвих ситуацій підлітків з числа біженців.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретико – психоаналітичної літератури з метою виявлення, узагальнення, порівняння, систематизації психологічних особливостей переживання кризової ситуації серед біженців; підготовка інструментів для оцінювання, обробка та інтерпретація отриманих даних.

Ключові слова: кризова ситуація, життєва ситуація, переживання кризової ситуації, підлітковий вік, подолання кризи.

Григоренко Катерина Юріївна

Науковий керівник:

Каліщук Світлана Миколаївна,
доктор психологічних наук, доцент

ПЕРЕЖИВАННЯ ОСОБИСТІСНИХ КРИЗ ВОЛОНТЕРАМИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Актуальність дослідження. Ніхто не може бути повністю готовим психологічно до надзвичайних ситуацій, зокрема до війни і умов воєнного часу. Так сталося і 24-го лютого 2022 року, коли на територію України почався повномасштабний напад ворога. Ця подія стала для великої кількості українців справжнім випробуванням. Проте, повномасштабне вторгнення стало вагомим чинником розвитку волонтерської діяльності на території України та за її межами. Люди почали збирати кошти, гуманітарну допомогу, допомагати з евакуацією та перевезенням населення та тварин з зони бойових дій та прифронтових областей, готувати їжу для людей, що покинули свій дім та для тих, хто виїжджав та стояв в чергах на кордоні, облаштовувати шелтери для внутрішньо переміщених осіб, допомагати шукати людей після вибухів та, врешті-решт, проводити поховання покинутого населення. Список волонтерської діяльності невичерпний, з кожною новиною щодо змін в боротьбі та новими потребами військових, медиків та цивільного населення завдання волонтерів змінюються, додаються нові.

Проте внутрішні ресурси людей, що через зовнішні обставини стали волонтерами не є невичерпними. Окрім стресового чиннику війни та всіх супутніх, з якими зустрічається і цивільне населення на психологічний стан волонтерів впливає ще слабкий рівень організації волонтерської діяльності на рівні країни. Волонтерських рух не був популярним до 2022 року в таких масштабах, тож і відповідних механізмів ефективного забезпечення цього немає. Відсутність підтримки від держави та органів влади, прозорого механізму реєстрації волонтерів, єдиного зразку оформлення звітності також згубно впливає на психологічний стан волонтерів. Також, волонтерська діяльність часто може бути небезпечною для життя та здоров'я волонтерів, які виїжджають в зону бойових дій чи прифронтові регіони. Багато волонтерів їздять на передову, де мають ризик отримати поранення та загинути. Під впливом цих факторів переживання особистісних криз волонтерами є неминучим.

Питанням волонтерської діяльності цікавилось багато науковців, серед яких: Р.А. Сербина, І.Д. Зверєва, Т.Л. Лях, В.Л. Голуб та інші.

Переживання особистісних криз у своїх роботах розглядали вітчизняні та зарубіжні психологи І. Ляковська, В. Кириченко, Л. Шевченко, І. Щербакова, Е. Еріксон, Д. Маттесон, Т. Титаренко та інші.

Відповідно до ст. 1 Закону України від 19 квітня 2011 року «Про волонтерську діяльність», волонтерська діяльність - добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги; форма благодійної діяльності. І. Д. Зверєва характеризує волонтерську діяльність «як добровільний

вибір діяльності, який відображає особисті погляди й позиції, активну участь громадянина в суспільному житті, що виражається зазвичай у спільній діяльності в межах різного роду асоціацій, сприяє покращенню якості життя, особистому процвітанню та поглибленню солідарності, реалізації основних потреб на шляху утвердження більш справедливого й мирного суспільства, більш збалансованому економічному та соціальному розвитку, створенню нових робочих місць і професій, а також як національну ідею – ідею милосердя та добротності».

Виходячи з цього, можна підсумувати, що волонтерська діяльність охоплює багато складових життя - суспільну, економічну, професійну, мотиваційну, ціннісну тощо. Волонтер у своїй діяльності може переживати втрату, розчарування, відчуття втрати контролю над ситуацією, безпомічність, злість, провину, сором. Все це збільшує ризик переживання особистісних криз. Зважаючи на сьогоденній затяжний перебіг війни, актуальним є дослідження цієї сфери та розроблення помічних ресурсів для підтримки психологічного стану волонтерів.

Мета роботи: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити специфіку переживання особистісних криз волонтерами під час війни.

Об'єкт дослідження: особистісні кризи.

Предмет дослідження: особливості переживання особистісних криз волонтерами під час війни.

Завдання роботи:

1. Проаналізувати поняття особистісних криз та їхніх генез і детермінант.
2. Провести аналіз поняття переживання волонтерів, його складових
3. Здійснити теоретичний аналіз феномену волонтерської діяльності і визначити основні характеристики особистості волонтера.
4. Емпірично дослідити способи виходу волонтерів зі стану переживання криз
5. Розробити й апробувати програму подолання та профілактики особистісних криз у волонтерів

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є (методи): дослідження волонтерської діяльності, її складових, її змін у сьогоденні. Теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми особистісних криз. Порівняння, узагальнення, систематизація теоретичних даних. Збір даних щодо подолання криз, що застосовуються волонтерами задля подолання особистісних криз за допомогою анкетування, інтерв'ю. Кількісний та якісний аналіз отриманих даних засобами математично-статистичної обробки дослідження.

Ключові слова: криза, волонтерська діяльність, волонтер, переживання кризи

Джема Дмитро Сергійович

Науковий керівник:

Кутішенко Валентина Петрівна,
кандидат психологічних наук, доцент

ОПТИМІЗАЦІЯ ПОДРУЖНІХ СТОСУНКІВ У ПЕРІОД КРИЗИ НАРОДЖЕННЯ ПЕРВІСТКА

Актуальність дослідження. Народження дитини є однією із найважливіших подій у житті молодої сім'ї. Ця подія повністю змінюється звичний спосіб життя членів сім'ї. Період адаптації подружжя до нових умов життя, пов'язаних із появою дитини, називають сімейною кризою народження первістка. Цей період може сприяти зміцненню сім'ї та вивести її на якісно новий рівень, а може призвести до негативних наслідків, дезадаптації подружжя та, навіть, розлучення. Саме тому пошук засобів оптимізації подружніх стосунків у період кризи

народження первістка є актуальною проблемою та потребує нових наукових розробок, особливо у наш час соціальної та політичної нестабільності.

Ряд науковців займалися дослідженням різних аспектів подружніх стосунків у період кризи народження первістка. Зокрема, викликають інтерес такі наукові розробки: дослідження кризи народження дитини у контексті динаміки подружніх стосунків та моделі прогнозування розлучення (Джон Готтман); вплив кризи народження дитини на комунікацію в сім'ї та модель сімейної терапії, заснована на теорії комунікації (Віктор Сатир); вплив народження дитини на сексуальне життя подружжя (Ейлін Паркер); вплив кризи народження дитини на посилення гендерної нерівності в сім'ї (Шейла Макклейн); взаємозв'язок між кризою народження дитини та емоційним вигоранням подружжя (Арлі Рассел Хохшильд) тощо. Однак, попри значні здобутки науковців, на сьогодні бракує практичних розробок, спрямованих на оптимізацію подружніх стосунків у період кризи народження первістка. Така ситуація ускладнюється ще й тим, що не існує єдиного універсального рішення для цієї проблеми. Кожна пара має свої унікальні особливості, тому те, що працює для однієї пари, може не працювати для іншої.

Предмет дослідження: стосунки в період переживання подружньою парою кризи народження первістка.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості подружніх стосунків в період кризи народження первістка та розробити програму їх оптимізації.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Проаналізувати теоретичні підходи до проблеми сімейної кризи народження первістка та особливостей подружніх стосунків у цей період.
2. Емпірично дослідити особливості труднощів, які виникають в подружніх стосунках в період кризи народження первістка.
3. Обґрунтувати та розробити програму оптимізації подружніх стосунків у період кризи народження первістка, розробка рекомендацій для подружніх пар щодо застосування конструктивних копінг-стратегій у цей період.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз соціологічних, психологічних праць присвячених проблемі дослідження з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя програми оптимізації подружніх стосунків у період сімейної кризи народження первістка; опитувальники, бесіди, спрямовані на діагностику труднощів, які виникають в подружніх стосунках в період кризи народження первістка, кількісний та якісний аналіз отриманих даних; розробка програму оптимізації подружніх стосунків у період кризи народження первістка.

Ключові слова: сімейні кризи, криза народження первістка, оптимізація подружніх стосунків, копінг стратегії, розлучення.

Дорохіна Катерина Євгенівна

Науковий керівник

Сорокіна Олена Анатоліївна,
кандидат психологічних наук, доцент

ПРОФІЛАКТИКА ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ КРИЗОВОГО ПСИХОЛОГА ПІД ЧАС ВОЄННОГО ЧАСУ

Актуальність дослідження. Дана робота присвячена дослідженню стресових ситуацій, з якими зіштовхуються кризові психологи під час воєнних конфліктів, а також вивченню методів профілактики емоційного вигорання в цій професійній групі. В роботі

розглянуто психологічні стрес-фактори, яким піддаються фахівці під час конфліктів, такі як постійний тиск морального навантаження, побутові умови роботи в зоні бойових дій, травматичні свідчення клієнтів та посттравматичні стресові реакції психологів.

Отримання стресу на робочому місці, зокрема на воєнних теренах, може впливати на емоційне становище особистості та викликати емоційне вигорання. В роботі вказується на важливість систематичного використання методів саморегуляції, включаючи психологічну самопомогу, професійну підтримку та участь у психологічних супервізіях. Також наголошується на необхідності подальших досліджень проблеми емоційного вигорання серед кризових психологів і військових психологів з метою розробки більш ефективних профілактичних методів.

Тому можна стверджувати, що тема емоційного вигорання безперечно актуальна для психологів. Адже вони повинні постійно співпрацювати з різними клієнтами і прагнути вирішувати проблеми швидко і оптимально. При цьому психологи, які працюють з повоєнними клієнтами в кризовій ситуації, частіше за інших психологів відчувають емоційне вигорання.

Декілька визначних науковців працювали над дослідженням профілактики емоційного вигорання кризових психологів у контексті воєнних конфліктів. До них відносяться: С. Maslach, R. Tedeschi та L. Calhoun, R. J. Ursano, Bessel van der Kolk, C. R. Figley, P. A. Resick, М.Гриньова, С. Максименко. Ці вчені внесли значний вклад у розвиток знань про емоційне вигорання та його профілактику в контексті воєнних конфліктів. Їх дослідження допомагають краще розуміти виклики, з якими зіштовхуються кризові психологи під час роботи в умовах військових дій, і розробляти стратегії підтримки їхнього психічного здоров'я.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити проблему емоційного вигорання серед психологів, які займаються проблемами кризових ситуацій в умовах воєнного стану та розробити програму тренінгів для профілактики емоційного вигорання психологів.

Відповідно до мети дослідження були поставлені наступні **завдання**.

1. Дослідити специфіку емоційного вигорання у психологів, які працюють в умовах воєнного стану.
2. Проаналізувати ключові стратегії профілактики емоційного вигорання у означеної групи психологів.
3. Розробити програму тренінгів для профілактики емоційного вигорання кризових психологів

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є теоретичний аналіз літератури і наукових досліджень, що присвячені питанням емоційного вигорання кризових психологів під час війни, авторська анкета, методики дослідження емоційного вигорання, методи психологічного впливу

Ключові слова: профілактика, емоційне вигорання, кризовий психолог, воєнний час.

Заболотна Олена Олегівна

Науковий керівник:

Рева Олена Миколаївна,

кандидат психологічних наук, доцент

ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження. Професійна діяльність, незалежно від сфери, ставить перед людиною специфічні вимоги та накладає своєрідний відбиток на її особистість та спосіб життя. Психологічні особливості діяльності працівників Національної поліції України вирізняються великою кількістю стресогенних факторів. З початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну працівники всіх підрозділів Національної поліції України працюють в посиленому режимі. Підрозділи поліції залучені до забезпечення внутрішнього порядку, діяльності блокпостів, евакуації населення, заходів «зачистки». Слідчі управління залучені до проведення пошуку і знешкодження диверсантів, протидії мародерству, фіксуванні та розслідуванні злочинних дій окупантів на звільнених територіях, стабілізаційних заходів у звільнених населених пунктах тощо. Специфіка діяльності, складність умов її здійснення, психоемоційні та фізичні навантаження сприяють порівняно швидкому розвитку професійної деформації особистості та емоційному вигоранню працівників слідчих підрозділів поліції.

Ключові теоретичні положення проблематики емоційного вигорання є предметом досліджень багатьох зарубіжних та вітчизняних учених. Серед яких слід відзначити М. Буриша, А. Видая, М. Гінзбурга, Дж. Грінберга, Г. Діона, Ф. Джонса, С. Гремлінга, Н. Левицьку, Х. Алієва, М. Лейтера, Д. Льюїса, С. Максименка, М. Смульсона, Т. Форманюка, Х. Фрейденбергера, В. Шауфелі та інші. Проблема емоційного та професійного вигорання працівників поліції в даний час досить докладно досліджена спеціалістами у галузі юридичної психології (І. Ващенко, В. Коломієць, Х. Лангерок, Л. Терновський, А. Свенцицький). Вивченню особливостей емоційного реагування працівників слідчих підрозділів поліції в Україні приділяють увагу В. Серєда, З. Кісіль, І. Остополець, Л. Карамушка, Н. Назарук, Є. Потапчук, О. Тімченко та інші. Незважаючи на сталий науковий інтерес та розробку проблеми емоційного вигорання працівників поліції в наукових колах, вивчення детермінант синдрому «емоційного вигорання» працівників поліції в умовах воєнного стану, емпіричне дослідження синдрому «емоційного вигорання» працівників поліції та розробка заходів щодо його профілактики, з урахуванням вимог сьогодення, вимагають переосмислення та нових підходів.

Нагромадження негативних емоцій у професійній сфері, а також тривале переживання будь-яких сильних емоцій стають причинами стресу та провокують різні прояви психоемоційних порушень. Які, у свою чергу, при відсутності заходів щодо виходу з цього стану та його профілактики призводять до професійної деформації та вигорання. У зв'язку з цим вивчення специфіки емоційного реагування та розробки заходів профілактики емоційного вигорання працівників слідчих підрозділів поліції набувають актуальності та практичного значення в умовах сьогодення.

Мета дослідження – аналіз особливостей синдрому «емоційного вигорання» працівників поліції в умовах воєнного стану та розробка, на основі отриманих даних, щоденника-посібника психологічної самопомоги з метою профілактики емоційного вигорання.

Об'єкт дослідження – синдром «емоційного вигорання».

Предмет дослідження – психологічні чинники емоційного вигорання працівників поліції в умовах воєнного стану.

Завдання дослідження:

1. Узагальнити теоретичні аспекти вивчення проблеми емоційного вигорання в сучасній психологічній літературі. Виокремити основні детермінанти виникнення синдрому «емоційного вигорання» у працівників поліції.

2. Провести емпіричне дослідження особливостей синдрому «емоційного вигорання» у працівників слідчих підрозділів поліції в умовах воєнного стану.

3. Розробити щоденник-посібник психологічної самодопомоги для працівників поліції з метою профілактики емоційного вигорання.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є комплекс теоретичних та емпіричних методів. Серед них слід виділити: аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми з метою обґрунтування актуальності теми, розробки логіки дослідження, подання його теоретичної та методологічної основи, порівняння, аналіз та синтез для опису теоретичних засад досліджуваної проблематики, методи узагальнення, систематизації та класифікації, що дозволять розкрити особливості виникнення та прояву синдрому «емоційного вигорання» у працівників поліції в умовах воєнного стану. Серед емпіричних методів варто виділити спостереження, опитування, бесіди. У ході проведення емпіричного дослідження буде використано методикку К. Маслач та С. Джексона «Синдром «вигорання» у професіях системи «людина-людина» для визначення ключових складових емоційного вигорання та ступеню їх прояву у працівників слідчих підрозділів поліції та авторський опитувальник «*Чинники, що зумовлюють емоційне вигорання*» для виявлення домінуючих факторів, що зумовлюють емоційне вигорання та аналізу їх у відсотковому відношенні. Для обробки та інтерпретації даних буде використано методи математичної статистики.

Ключові слова: емоційне вигорання, працівники слідчих підрозділів Національної поліції України, воєнний стан, емоційне виснаження.

Гльховська Марина Юрївна

Науковий керівник:

Кутішенко Валентина Петрівна

кандидат психологічних наук, доцент

ПОДОЛАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ВИСНАЖЕННЯ У ЖІНОК ДОРΟΣЛОГО СЕРЕДНЬОГО ВІКУ

Актуальність дослідження. Проблема емоційного виснаження у жінок дорослого середнього віку в Україні особливо актуальною стала в останні три роки. Ця проблема існувала і раніше та була обумовлена сучасним ритмом життя, множинністю ролей жінки у сучасному суспільстві, кар'єрними викликами, сімейними обов'язками та очікуваннями від соціуму. В останні 4 роки актуальність проблеми підсилася пандемією та війною в Україні. Збільшення психоемоційного навантаження, високий рівень невизначеності, тривоги та стресу, велика кількість страхів призводять до емоційного виснаження, вигорання, що значною мірою впливає на якість життя та загрожує психічному та фізичному здоров'ю жінок. Емоційне виснаження та вигорання — це складний процес, який виникає як реакція захисту на стрес в умовах підвищеного психічного навантаження. Емоційне виснаження проявляється в зменшенні внутрішніх ресурсів та емоційних проявів жінки, в постійній втомі, в бажанні обмежити взаємодію з соціумом.

Проблема емоційного вигорання та виснаження досліджується вже більше 50 років такими дослідниками і психологами як К. Маслач, Е. і А. Нагоскі, Г. Фрейденбергер, Л. М. Юр'єва, О.Л. Марковець, Л. М. Карамушка та іншими. Дослідження емоційного виснаження та вигорання сфокусовані переважно на професійній сфері та стосуються професійного вигорання, охоплюють різні вікові та гендерні групи населення. Однак, мало досліджень і розробок зосереджені саме на жінках дорослого середнього віку та враховують фактори пандемії на війни в Україні. Таким чином, дослідження проблеми емоційного виснаження у цій категорії населення є актуальним завданням сьогодення, особливо в Україні. Актуальність та своєчасність теми обумовлена необхідністю розуміння причин цього явища та пошуку шляхів ефективного подолання емоційного виснаження та вигорання у жінок,

оскільки жінка є важливою фігурою в сім'ї і має значний вплив на гармонію та стабільність родинного оточення і, як наслідок, соціального оточення.

Мета дослідження полягає в аналізі феномену емоційного виснаження та вигорання жінок дорослого середнього віку, враховуючи напруженість останніх років, та пошук шляхів ефективного подолання виснаження та управління психоемоційним станом.

Відповідно до мети визначено **завдання**:

1. Теоретично дослідити проблему емоційного виснаження у жінок дорослого середнього віку та фактори, якими воно зумовлюється.

2. Емпірично дослідити основні причини та наслідки емоційного виснаження та вигорання у жінок дорослого середнього віку.

3. Розробити та апробувати гру-тренінг для ефективного подолання емоційного виснаження у жінок дорослого середнього віку.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження: аналіз теоретичного матеріалу та психологічних праць, пов'язаних з темою емоційного виснаження, використання методів опитування та анкетування для діагностики та емпіричного дослідження причин та наслідків емоційного виснаження, кількісний та якісний аналіз отриманих даних і їх врахування в процесі розробки гри-тренінгу для ефективного подолання емоційного виснаження.

Ключові слова: емоційне вигорання, жінки середнього дорослого віку, стрес, психоемоційний стан, ресурси для подолання стресу, психологічна підтримка.

Кабай Катерина Володимирівна

Науковий керівник:

Ткачишина Оксана Романівна

кандидат психологічних наук, старший викладач

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ БУЛІНГУ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗЗСО

Актуальність дослідження. Нині, в умовах розвитку сучасного суспільства, зокрема і українського, проблема булінгу у освітньому середовищі закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) стала соціально-психологічним та педагогічним явищем, за яким стоїть сукупність соціальних, психологічних та педагогічних проблем. Булінг – в основному латентний для оточуючих процес, але діти, які зазнали цькування, отримують психологічну травму різного ступеня тяжкості, що призводить до тяжких наслідків. І не має значення, чи мав місце фізичний булінг або ж психологічний тощо.

Слід зазначити, що проблема булінгу в середовищі ЗЗСО з кожним днем стає дедалі актуальнішою. Так, відповідно до дослідження ЮНІСЕФ: 67% дітей в Україні у віці від 11 до 17 років стикалися з проблемою булінгу; 24% дітей стали жертвами булінгу; 48% дітей нікому не розповідали про випадки булінгу; 44% школярів були спостерігачами булінгу, але ігнорували його, бо їм було страшно за себе; більшість дітей булять за те, що вони виглядають, говорять, думають не так, як інші діти.

Проблема булінгу в освітньому середовищі ЗЗСО актуалізується та набуває гостроти у підлітковому віці, коли відбувається психофізіологічне дозрівання біологічних структур організму дитини, інтенсивний особистісний розвиток, який призводить до формування та усталеності уявлень підлітка про себе як про особистість. За таких обставин підліток може вдаватися до булінгу як до одного з засобів самоствердження.

В умовах сучасного освітнього процесу необхідним є пошук ефективних форм, методів, прийомів та засобів подолання булінгу в освітньому середовищі ЗЗСО. Окреслені аспекти

вимагають аналізу наявної науково-теоретичної бази з проблеми дослідження і визначення на її основі ефективних заходів з подолання булінгу.

Проблема психологічних особливостей проявів булінгу стала предметом дослідження багатьох науковців, різні її аспекти вивчалися такими вченими, напрацювання яких були нами розглянуті: А. Джуська, В. Калинчак, К. Седих, Д. Сорочан та ін. дослідили загальне поняття про булінг, як про поведінкове порушення; Л. Деркач, Г. Єфремова, Н. Лалак, О. Пристемський, О. Черкас та ін. зосередилися на проблемах проявів булінгу у освітньому просторі; у працях А. Кабанцева, А. Килівник, К. Максьом, Н. Мишко, В. Радченко, В. Теслюк, А. Фещенко, С. Хоружого, О. Чопенко та ін. розкрито психологічні особливості підлітків, схильних до булінгу. Теоретико-методологічною основою дослідження стали концептуальні напрацювання D. Olweus (Д. Олвеуса) – норвезького психолога, який ввів поняття «булінг» у науковий обіг та, на підставі проведеного ним масштабного наукового дослідження, розробив фундаментальну програму профілактики та попередження булінгу у школах.

Проте, незважаючи на наявність великого масиву наукових напрацювань, малодослідженим залишається питання щодо психологічних особливостей проявів булінгу в освітньому середовищі ЗЗСО, що свідчить про актуальність досліджуваної нами проблеми.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та апробувати тренінгову програму, спрямовану на подолання булінгу в освітньому середовищі ЗЗСО та надати рекомендації для її впровадження.

Для досягнення мети було визначено такі **завдання дослідження:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми психологічних особливостей проявів булінгу в освітньому середовищі ЗЗСО.
2. Визначити психологічні особливості підлітків схильних до булінгу.
3. Дослідити чинники, що спонукають до проявів булінгу в освітньому середовищі ЗЗСО.
4. Розробити тренінгову програму, спрямовану на подолання булінгу в освітньому середовищі ЗЗСО та надати рекомендації для її впровадження.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні (аналіз та синтез, аналогія, порівняння, узагальнення, систематизація) для виявлення у психолого–педагогічній літературі сутності булінгу як специфічної форми агресивної поведінки для упорядкування відомостей щодо ознак, форм, рольової структури учасників булінгу та психологічних особливостей підлітків схильних до булінгу; емпіричні (спостереження, бесіда, методика оцінки агресивності у відносинах А. Ассінгера (модифікована для підліткового віку); методика – опитувальник «Оцінка рівня тривожності» адаптований варіант тесту Спілбергера; авторський опитувальник (анкета) для вивчення ставлення підлітків до булінгу; методи психологічного впливу; кількісний та якісний аналіз отриманих результатів.

Ключові слова: булінг, освітнє середовище ЗЗСО, психологічні особливості, підлітки.

Кишкань Ганна Юріївна,

Науковий керівник:

Столярчук Олеся Анатоліївна,
доктор психологічних наук, доцент

**ДЕТЕРМІНАЦІЯ КРИЗ СІМЕЙНИХ ВЗАЄМИН ВНУТРІШНЬО
ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ**

Актуальність дослідження. Події останнього десятиріччя в Україні зумовлюють значні зміни з багатьох сфер життя, як громадян, так і держави загалом. Частина території нашої держави незаконно анексована та тимчасово окупована Російською Федерацією, на частині ведуться бойові дії. Початок активних бойових дій після 24 лютого 2022 року, запровадження воєнного стану в Україні спричинили масове переміщення – громадяни лишають свої домівки в пошуках безпеки та захисту. Наразі, за даними Міністерства соціальної політики кількість офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб в країні досягає 4,9 млн. осіб. Ці обставини породили низку гострих викликів соціально-психологічному стану українців.

В розрізі проблематики кризової психології з'явилась загроза психологічному здоров'ю сім'ї. Оскільки сім'я складається з окремих особистостей, то їх психологічне здоров'я впливає на родинне психологічне здоров'я. Коли внутрішньо переміщена сім'я стикається з процесом соціальної адаптації, у членів родини постає питання активізації соціального чинника психологічного здоров'я сім'ї. Зміна постійного місця проживання, зміна або навіть втрата роботи і, як наслідок, прибутку впливає на матеріально-побутове життя родини і економічний чинник психологічного здоров'я сім'ї. Його біологічним чинником є проблеми здоров'я членів родини, які набувають актуальності внаслідок постійного стресового стану та адаптації до нового місця проживання. Провідним чинником психологічного здоров'я сім'ї є психологічний аспект. До нього відносяться психологічна атмосфера сім'ї, частота і характер міжродинної взаємодії, рівень узгодженості та згуртованості поведінки членів родини. Через те, що інколи деякі члени родини обирають залишитись на окупованій території або території активних бойових дій, в той час як інші члени родини стають внутрішньо переміщеними особами, частота і характер міжродинної взаємодії, рівень узгодженості та згуртованості поведінки членів родини різко змінюються.

Поняття сімейної кризи тлумачиться як явище загострення родинних суперечностей, різке погіршення ритму сімейного життя, коли звичні способи реагування членів родини не розв'язують проблеми (О. Столярчук). В умовах звичайної життєдіяльності сімейна криза розвивається поступово, але в умовах військового стану та кардинальної зміни життєвих устроїв – сімейна криза може відбутись миттєво. Від того, наскільки психологічно освіченими будуть внутрішньо переміщені сім'ї, залежить процес переживання кризи та адаптація до нових умов життя. Разом з асиміляцією у новому соціальному оточенні сім'я набуває нових якостей та змінює старі настанови на нові, які в майбутньому стануть основою формування нових взаємовідносин в родині.

Кризами сімейних взаємин та їх детермінацію займались багато науковців, як-то: В. Поліщук, О. Столярчук, А. Шулдик, Р. Федоренко; психологічні проблеми внутрішньо переміщених осіб вивчали В. Вишньовський, В. Діброва, Т. Каменчук, О. Котух, З. Спринська, D. Birman, S. Hobfoll та ін. Водночас недостатньо вивченим залишається питання чинників криз сімейних взаємин внутрішньо переміщених осіб, що і стало предметом нашого дослідження.

Мета дослідження: теоретично виявити та емпірично дослідити вплив внутрішнього переміщення осіб на детермінацію та перебіг криз сімейних взаємин, розробити й апробувати програму профілактики криз сімейних відносин внутрішньо переміщених осіб.

Згідно з метою дослідження було визначено **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати проблему вимушеного внутрішнього переміщення як чинника психологічного здоров'я сім'ї.
2. Емпірично дослідити вплив внутрішнього переміщення на детермінацію та перебіг кризи сімейних взаємин.
3. Розробити програму психологічного супроводу внутрішньо переміщених осіб задля профілактики криз їх сімейних взаємин.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових робіт психологів-науковців, узагальнення і систематизація отриманих даних; розробка та проведення авторського опитування для актуалізації проблем сімейних взаємин внутрішньо переміщених осіб; кількісний та якісний аналіз результатів дослідження; розробка й апробація програми психологічного супроводу внутрішньо переміщених осіб.

Ключові слова: внутрішньо переміщена особа, сім'я, сімейні взаємини, криза сімейних взаємин, профілактика сімейної кризи.

Кремінська Таїсія Євгенівна

Науковий керівник:

Вінник Наталія Дмитрівна

кандидат психологічних наук

ВПЛИВ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ВИБІР ОСОБИСТІСТЮ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ У ЖИТТЄВИХ КРИЗАХ

Актуальність дослідження. Наразі в сучасному світі стресові ситуації стають все більш розповсюдженими, наповнені різноманітними викликами та змінами, що сприяє появі викликів на різних етапах життя. Тому здатність ефективно долати життєві перешкоди набуває особливої важливості. Під час реагування на стресові ситуації та вибору копінг поведінки, люди використовують різні ресурси, серед яких значна роль належить емоційному інтелекту.

Аспекти феномену емоційного інтелекту (ЕІ) розглянуто в дослідженнях українських та зарубіжних вчених, де висвітлено: роль ЕІ у соціально психологічній та професійній адаптації особистості (С. Дерев'яноко, Ж. Вірна, Є. Карпенко, Е. Носенко та ін.), взаємозв'язок з ментальними здібностями (С. Максименко, К. Маннапова, О. Чебикін та ін.), вікові особливості розвитку ЕІ старшокласників (Л. Новікова, І. Опанасюк, С. Подофей та ін.), моделі інтелекту (Р. Бар-Он, Д. Гоулмен, Дж. Майер, П. Саловей). Так, за визначенням вчених, вивчення емоційного інтелекту є запорукою самоконтролю, самомотивування діяльності, розуміння власних емоцій та емоцій інших людей, що не може не впливати на адаптаційний процес в складних життєвих ситуаціях.

Над дослідженням копінг стратегій, як ефективного засобу копінг поведінки особистості працювали закордонні автори Н. Ендлер, Дж. Паркер, Р. Лазарус С. Фолкман та ін., а також українські дослідники В. Байдик, Н. Вінник, Г. Костюк С. Максименко, Т. Татенко, Т. Титаренко та ін. Вивчення впливу емоційного інтелекту на вибір стратегій подолання стресу набуває особливого значення для розуміння того, як саме емоційний інтелект впливає на здатність адаптуватися до складних життєвих ситуацій.

Слід зазначити, що в українському науковому просторі є дослідження присвячені впливу емоційного інтелекту на вибір особистістю копінг стратегій у життєвих кризах (Н. Грисенко та Н. Фролова, С. Кас'янова та О. Смирнова, О. Ляц та ін.), але ця проблема залишається недостатньо вивченою, що і зумовило наш вибір теми магістерської роботи.

Таким чином, результати цього дослідження будуть актуальними, надаючи імпульс для подальших досліджень цього явища.

Мета дослідження: теоретично проаналізувати та емпірично дослідити особливості впливу емоційного інтелекту на вибір особистістю копінг стратегій у життєвих кризах.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз понять емоційний інтелект та копінг-стратегії.

2. Емпірично дослідити вплив емоційного інтелекту на вибір особистістю копінг стратегій у життєвих кризах.

3. Розробити й апробувати програму розвитку емоційного інтелекту під час життєвих криз.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: застосування теоретичних методів аналізу, синтезу, порівняння, класифікації, узагальнення та систематизації; спостереження; емпіричні методи: методика Н. Холла для визначення емоційного інтелекту, методика копінг поведінки в стресових ситуаціях Д. Джеймс, Д. Ендлер, С. Норман, М. Паркер; авторська анкета; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих результатів.

Ключові слова: емоційний інтелект, копінг стратегії, копінг поведінка, життєві кризи, стресові ситуації, адаптаційний потенціал.

Кондратюк Леся Михайлівна

Науковий керівник:

Сергєєнкова Оксана Павлівна,
доктор психологічних наук, професор

РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В КРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Актуальність дослідження. Сучасне суспільство характеризується швидкими змінами у багатьох його сферах. Постійні зміни породжують критичні стани особистості, які переростають у психологічні кризи. Часто людина намагається самостійно подолати життєві кризи, без допомоги психолога. Вирішення складних життєвих ситуацій вимагає правильного використання внутрішніх ресурсів. Уміння правильно використовувати психологічні ресурси задля вирішення складних ситуацій є запорукою ефективного виходу із складної життєвої ситуації та збереження психічного здоров'я. Кризи супроводжують людину протягом всього її життя, їх поділяють на такі типи: кризи психічного розвитку; вікові кризи; кризи невротичного характеру; професійні кризи; критично-сміслові кризи; життєві кризи тощо.

До особистісних ресурсів подолання психологічної кризи відносять адекватну самооцінку, емоційну стабільність, несхильність до почуття провини, наявність цілей у житті. Також визначають такі ресурси: толерантність до невизначеності, життєстійкість, самоповага, професійні уміння, самоконтроль, життєві цінності. Ресурс визначається як стан, як засіб досягнення мети, як внутрішні сили, які необхідні людині для конструктивного подолання життєвих криз, тому атрибутами ресурсності вбачають ініціативність, відповідальність, прагнення сенсу.

З метою вивчення ролі особистісного ресурсу життєдіяльності людини в кризовому періоді принципово важливо визначитися в категоріях, що сприятиме операціоналізованню базового психологічного явища. Деталізація основних підходів, які склались у психології щодо розгляду «ресурсного забезпечення», визначає особистісний ресурс як один із властивостей особистості; констатується важливість розгляду структури властивостей особистості, що визначають особистісний ресурс; особистісні ресурси вивчаються як інтегральна характеристика особистості певного вікового періоду життєдіяльності.

Останнім часом проблема психологічних ресурсів займає почесне місце серед актуальних питань психологічної науки. Її теоретичний і практичний аналіз доволі широко представлений як у вітчизняній, так і зарубіжній психології. Серед вітчизняних досліджень слід зазначити роботи Титаренко Т.М. (теорії особистісного життєконструювання);

Сергієнко О.О. (контроль поведінки: індивідуальні ресурси суб'єктної регуляції); Поліщук О. М. (ресурси саморозвитку особистості); Каліщук С.М. (механізми змін і внутрішня логіка відновлення реалістичності у кризовому втручанні); Коханова О.П., Столярчук О.А. (особистісний потенціал як засіб самореалізації сучасної молоді); Максименко С.Д. (проблеми розвитку у психології та питання експериментально-генетичних методів вікової та педагогічної психології); Ткачишина О. Р. (прикладні моделі психологічного супроводу особистості у кризі).

Мета дослідження: теоретичний аналіз проблеми особистісних ресурсів, експериментальне дослідження ресурсного змісту та розробка індивідуальних стратегій підтримки особистості в кризовий період.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми особистісних ресурсів та визначити основні змістові характеристики.
2. Емпірично дослідити особливості прояву ресурсів особистості в кризовий період.
3. Розробити й апробувати програму ресурсного забезпечення життєдіяльності особистості в кризовий період шляхом розробки індивідуальних стратегій.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел з питань ресурсного забезпечення; аналіз результатів експериментального дослідження; розроблення та апробація програми інтерактивних технік щодо ресурсного забезпечення особистості.

Ключові слова: ресурс, криза, подолання кризового періоду, ресурсне забезпечення.

Контар Ірина Сергіївна

Науковий керівник:

Ткачишина Оксана Романівна,
кандидат психологічних наук,
старший викладач

АРТ ТЕРАПЕВТИЧНІ ПРАКТИКИ В РОБОТІ З ПІДЛІТКАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження. Умови загальної нестабільності та щоденна небезпека для життя в країні в умовах військового стану призводять до того, що не всі підлітки мають достатні психологічні ресурси для активного та продуктивного життя і навчання. Навіть ті, хто знаходиться у відносно безпечних умовах в Україні, відчувають значні стресові реакції. Резильєнтність балансує між пригніченням і збільшенням, а деякі підлітки переживають почуття безсилля на тлі хронічної втоми. Після годин в укритті під час численних тривог з'являється втрата мотивації до високої результативності навчальної діяльності, навчання відходить на другий план. Спостерігається виснаження, емоційне вигорання та депресивні стани.

Все це накладається на переживання нормативних вікових криз. У нашої групи досліджуваних (15-18 років) завершується пубертатний період з його емоційними гойдалками і нестабільним настроєм і починається криза дебюту. Багато учнів також пережили ненормативні кризи до війни – втрата рідних, деструктивна поведінка батьків, що робить їх менш стресостійкими під час військового стану.

Щоб адаптуватися до стресових ситуацій та відновитися після негативних подій чи впливів потрібна дієва психологічна допомога. Останнім часом в Україні активно використовуються арт-терапевтичні практики, які дають можливість досягати високих

терапевтичних результатів, є універсальними і можуть застосовуватися при вирішенні майже всіх психологічних проблем.

Арт-терапія не має вікових обмежень у використанні, не вимагає великих здібностей до образотворчої діяльності або художніх навичок, не має протипоказань. Арт-терапія задіює переважно засоби невербального спілкування, дозволяє людині більш точно висловити свої переживання, по-новому побачити конкретну життєву ситуацію, усвідомити свої життєві проблеми і знайти шлях до їх вирішення. Арт-терапія має «інсайт-орієнтований» характер, передбачає високу терпимість і увагу до внутрішнього світу людини. Образотворча діяльність у багатьох випадках дозволяє обходити «цензуру свідомості», тому представляє унікальну можливість для дослідження несвідомих процесів, які знаходяться у «витісненому» вигляді, або слабо проявлені в повсякденному житті. Арт-терапевтична робота в більшості випадків викликає у людей позитивні емоції, допомагає подолати апатію і безініціативність, сформувати більш активну життєву позицію, мобілізувати творчий потенціал людини, внутрішні механізми саморегуляції і зцілення. Беручи до уваги концепцію К. Юнга, уся ізопродукція є «прямими повідомленнями несвідомого, які не можуть бути настільки легко закамуюльованими, як у вербальній комунікації»

У вітчизняній психології вивченням психології підлітків займаються О. Коханова, О. Пасека, О. Сергєєнкова, О. Столярчук. Розробку методів і теорію застосування арт терапевтичних практик знаходимо в працях багатьох дослідників (О. Вознесенська, Н. Калька, З. Ковальчук, Л. Магдисюк, Г. Одинцова, І. Олійник, М. Сидоркіна, В. Станішевська, О. Тарарина, О. Тохтамиш, А. Шевцов).

Мета дослідження: оцінка психологічного стану підлітків, розробка та апробація арт терапевтичних методів допомоги.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз впливу військового стану на психологічний стан підлітків та дослідити можливість застосування проєктивних та відновлювальних методів арт терапії.

2. Провести проєктивні та відновлювальні арт-практики для аналізу і покращення психологічного стану підлітків.

3. Розробити серію еко арт терапевтичних майстер класів з природних матеріалів.

4. Створити анімацію про ігрову комп'ютерну залежність.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних з використання практик арт терапії в роботі з підлітками. Застосування проєктивних методів “Людина”, “Людина під дощем”, “Який я кактус”. Використання методів відновлювальної арт терапії “Моя темна і світла сторона”, “Моє безпечне місце”. Проведення еко арт терапевтичних майстер класів з природних матеріалів.

Ключові слова: психологія підлітків, арт терапія, адаптація, психологічна стійкість, відновлювальні практики.

Кушнір Олександра Миколаївна

Науковий керівник:

Сорокіна Олена Анатоліївна,

кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОПРОФІЛАКТИКА СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Актуальність дослідження. Значущість проблеми психопрофілактики суїцидальної поведінки у підлітків визначається широким розповсюдженням цього негативного явища та його впливом на суспільство. Сучасна підліткова епоха стикається з різноманітними тисками та стресами, які можуть стати катастрофічними для психічного здоров'я молоді.

Для України проблема суїцидів — більш ніж актуальна. Статистичні дані дають нам жахливі числа про прояви суїцидальної поведінки саме серед дітей, підлітків і молоді. В Україні майже 85% підлітків хоч раз у житті думали про самогубство. За даними Єдиного державного реєстру досудових розслідувань, у 2017 році вчинили самогубство 166 підлітків, у 2018-му – 97, у 2019-му – 111, а у 2020 році – 123 неповнолітніх. Це означає, що на 150 випадків фактичних самогубств серед підлітків випадає принаймні кілька тисяч незавершених спроб. Дослідження в галузі психопрофілактики суїцидальної поведінки стає важливим, оскільки воно дозволяє розглядати проблему в комплексі і розробляти ефективні стратегії запобігання. Враховуючи, що підлітки є майбутнім суспільством, їхнє психічне здоров'я має вирішальне значення для сучасного розвитку.

Підлітковий період визначається інтенсивним фізичним, психологічним, емоційним та соціальним розвитком, що може призводити до значної психічної напруги. Поєднання багатьох факторів, таких як стресогенні ситуації, конфлікти у взаємовідносинах, наявність вікової підліткової кризи, створюють сприятливе середовище для розвитку суїцидальних тенденцій.

Науковці розглядали такі фактори впливу на формування суїцидальних тенденцій у підлітків та важливість розробки психопрофілактичних заходів: сильні потрясіння, такі як згвалтування, смерть близької людини, війна тощо (К. Розбицька); низка вікових особливостей підлітків, які створюють їх внутрішню готовність до небезпечної поведінки (Л. Кашкарьова); відчуття самотності, як один із чинників підліткового суїциду (І. Редчук); просвітництво батьків та педагогів для запобігання суїциду та безпосередня робота з дітьми (І. Бойко).

Дослідження в області психопрофілактики суїцидальної поведінки дозволить виявити ключові фактори впливу та розробити психопрофілактичні заходи для зниження ризику суїцидальної поведінки.

Мета дослідження: теоретично виявити та емпірично дослідити фактори, які впливають на формування суїцидальних тенденцій серед підлітків та розробити програму роботи з підлітками щодо профілактики суїцидальної поведінки.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз сучасного стану проблеми суїцидальної поведінки у підлітків.
2. Теоретично та емпірично дослідити фактори, які мають вплив на формування суїцидальних тенденцій серед підлітків.
3. Розробити програму психокорекційної роботи з підлітками, які мають суїцидальний ризик.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз наукових джерел, що стосуються факторів суїцидальної поведінки серед підлітків та її психопрофілактики; проведення психологічного дослідження з метою дослідження факторів, які мають вплив на формування суїцидальних тенденцій; розробка та апробація психокорекційної програми для підлітків щодо профілактики суїцидальної поведінки.

Ключові слова: суїцидальна поведінка, підлітки, психопрофілактика, ризик суїциду.

Лобаненко Наталія Іванівна

Науковий керівник:

Власенко Інна Анатоліївна,
кандидат психологічних наук, доцент

**АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ ЖИТТЄВИХ КРИЗ
ЖІНОК-ВИМУШЕНИХ МІГРАНТОК**

Актуальність дослідження. Кожна людина у житті стикається з ситуаціями, які змінюють звичний ритм її життя. Вони ставлять людину перед проблемою неможливості вижити в новій ситуації і змушують страждати через те, що старі стратегії поведінки вже не працюють, а нові ще не вироблені. Така ситуація склалася на початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року. Більшість населення була психологічно травмована.

Криза – це стан, який виникає унаслідок накопичення не розв’язаних життєво важливих проблем, суперечностей або подій, що призвели до втрати сенсу попереднього стилю життя, поведінки й діяльності. (Л. Вольнова) Проблематику життєвих криз досліджували І. Бринза, Є. Варбан, Н. Родіна, Л. Сохань, Т. Титаренко та інші психологи. На думку Г. Перрі, життєва криза характеризується наступними особливостями: почуттям неконтрольованості того, що відбувається; невизначеністю майбутнього; тривалим стражданням переживанням горя; почуттям втрати, небезпеки або приниження.

До типових ознак життєвої кризи належать відхилення в емоційному стані людини, фізіологічні порушення з боку тіла, порушення сну та функцій пам’яті й інші. Наслідками життєвої кризи можуть бути *на емоційному рівні*: тривога, гнів, сором, провина, депресія; *на рівні поведінки*: закріплення певних поведінкових патернів, активізація примітивних захисних механізмів особистості; *на когнітивному рівні*: зниження самооцінки, нав’язливі думки, песимістичне бачення майбутнього, зневіра у собі та своїх можливостях.

Внаслідок повномасштабного вторгнення РФ в Україну кілька мільйонів осіб стали вимушеними мігрантами, переважна більшість із яких – жінки і діти. Станом на 21.06.2023 р. кількість українців за кордоном становила 8 177 638 (зовнішньо-переміщені особи). Станом на 05.07.2023 р. офіційно зареєстрованих внутрішньо-переміщених осіб (ВПО) було 3,6 мільйона людей (І. Черезова) водночас за неофіційними даними кількість ВПО становить понад 5 мільйонів українців.

Вимушеним мігрантом прийнято вважати особу, яка під тиском обставин виняткового характеру змушена покинути своє звичне місце проживання з метою переселення на постійній чи довготривалій основі в іншу країну чи в інший регіон у межах країни проживання. (О.Блинова)

Одним із напрямів психологічної допомоги особистості, яка зіткнулася із життєвою кризою, є арт-терапія. О. Вознесенська визначає арт-терапію через поняття «зцілення»: арт-терапія – це спосіб зцілення за допомогою творчого самовираження, де «зцілення» – це досягнення клієнтом цілості. Такий психологічний напрям, як арт-терапія, використовує творчість і художнє самовираження для покращення психічного, емоційного та фізичного благополуччя людини (О. Вознесенська, К. Пасько, М. Сидоркіна, Е. Krammer, S. McNiff та інші). Різні форми арт терапії засвідчили ефективність у подоланні психологічних труднощів, зокрема танцювальна терапія; терапія образотворчої діяльністю; казкотерапія; музикотерапія; лялькотерапія; робота із пластичними матеріалами – ліплення, скульптура; гончарство; пісочна терапія; мандалотерапія; фототерапія; анімаційна терапія, кінотренінг, тощо.

З огляду на актуальність і недостатню розробленість проблеми життєвих криз жінок-вимушених мігранток нами обрано тему дослідження “Арт-терапія як засіб подолання життєвих криз жінок-вимушених мігранток”.

Мета дослідження полягає у теоретичному вивченні й емпіричному дослідженні особливостей переживання життєвих криз вимушених мігранток та розробленні арт-терапевтичної психологічної програми, спрямованої на активізацію ресурсів жінок - вимушених мігранток у подоланні життєвих криз.

Об’єкт дослідження – життєві кризи особистості.

Предмет дослідження – особливості переживання і подолання життєвих криз вимушеними мігрантками.

Визначена мета передбачає розв’язання низки ключових **завдань**:

1. Здійснити теоретичний аналіз психологічної літератури про особливості переживання життєвих криз та ефективність арт-терапії як засобу подолання криз особистістю.

2. Емпірично дослідити особливості переживання життєвих криз вимушеними мігрантками.

3. Розробити та апробувати арт-терапевтичну психологічну програму, спрямовану на активізацію ресурсів жінок - вимушених мігранток у подоланні життєвих криз.

Для реалізації визначених завдань нами буде використано такі методи: теоретичні: аналіз, синтез, узагальнення, класифікація наукових джерел; емпіричні: Шкала тривоги Спілбергера, методика О. Штепи, “Опитувальник психологічної ресурсності особистості” опитування; методи обробки даних: аналіз середніх значень, кількісний і якісний аналіз..

Ключові слова: життєва криза, вимушені мігрантки, арт -терапія, особистісні ресурси.

Маринченко Сергій Валерійович

Науковий керівник:

Рева Олена Миколаївна,

кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОПІНГ-ПОВЕДІНКИ БІЖЕНЦІВ

Актуальність дослідження. Згідно статистики UNHCR станом 2023 рік в світі налічується 36,4 мільйони біженців, а 5,9 мільйонів з них українці. Умови, народжені вогнем широкомасштабної війни, яку спричинила Росія, несуть не лише людські жертви: військові на фронті та цивільні особи, не лише втрати домівок та іншого майна, але й глибокий душевний злам. Зі страшної драми виходить архетипічний пошук нового "Я" в “іншому” світі. Маючи з собою багаж невизначеності та “провину вцілілого”, відірвані від свого коріння, біженці мусять інтегруватися в нове соціокультурне середовище, пристосуватися до нової реальності, що вимагає не тільки фізичної, але й психологічної адаптації.

Вивчення психологічних особливостей копінг-стратегії біженців може сприяти створенню ефективних програм підтримки, інтеграції в нове соціокультурне середовище та майбутній реінтеграції. Дослідження психологічних аспектів копінг-поведінки біженців є актуальним завданням, оскільки воно спрямоване на вдосконалення практичних заходів, щодо адаптації та соціальної інтеграції цієї вразливої групи населення.

Дослідження С. Карвер, Е. Хеім, Т. Холмес і Р. Раге, Л. Косовські, Р. Лазарус, С. Фолкман, К. Віллс і Д. Шифман, В. Конвей і Д. Тені, В. Шенпфлюг, А. Білінгз, Р.Моос приділяють увагу аналізу різних концепцій та підходів до вивчення копінг-стратегій та

їхнього застосування в психологічній практиці. Ми ж приділимо увагу порівнянню копінг-стратегій внутрішньо переміщених осіб і біженців (зовнішньо переміщених осіб, далі ЗПО).

Об'єкт дослідження: соціально-психологічна адаптація біженців.

Предмет дослідження: копінг-поведінка біженців.

Мета дослідження: теоретично описати та емпірично дослідити психологічні особливості копінг-поведінки біженців і розробити та апробувати веб сайт з психоедукаційним контентом.

Відповідно до мети визначено такі **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми копінг-поведінки, зокрема проаналізувати сучасні роботи з дослідження копінг-стратегій ВПО.

2. Емпірично дослідити психологічні особливості копінг-поведінки біженців.

3. Розробити та апробувати веб сайт для біженців з психоедукаційним контентом.

Цей сайт буде містити методики для діагностики психічних станів, таких як рівень стресу, тривожності; прийоми оцінки домінуючих копінг-стратегій особистості і інші. На сайті буде розміщена інформація у вигляді інфографіки, малюнків, текстів, кінцева мета чого полягає в наданні допомоги відвідувачам урізноманітнити та зробити більш раціональним вибір стратегій копінг-поведінки.

Шляхами реалізації мети та завдань є: теоретичний аналіз наукової літератури, присвяченої проблемам соціально-психологічної адаптації біженців; теоретичний аналіз особливостей копінг-стратегій біженців; емпіричне дослідження копінг-стратегій біженців за допомогою анкетування, тестування: опитувальник «Копінг-поведінка у стресових ситуаціях» С. Нормана, опитувальник рівня суб'єктивного стресу PSS-10.

Ключові слова: копінг-поведінка, біженці, копінг-стратегії, соціально-психологічна адаптація.

Марченко Анна Дмитрівна

Науковий керівник:

Сорокіна Олена Анатоліївна,

кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЯКІ ПОВЕРНУЛИСЬ З ПОРАНЕННЯМИ

Актуальність дослідження. Війна стала для кожного з громадян України найбільшим чинником стресу. Кожного дня від початку повномасштабного вторгнення в Україну ми потерпаємо від постійних сирен, вибухів, новин, втрат близьких та постійного нерозуміння що буде завтра. Щодня ми перебуваємо у стані неспокою та тривоги. Проте найбільше постійного стресу відчують військові, які боронять нашу країну. Участь у бойових діях, ризик смерті, втрати побратимів, поранення, життя на передовій або просто у місцях, де обмежене або відсутнє задоволення базових потреб викликають у військових неврози, психози, ПТСР, ГСР, хронічні зміни особистості та інші психічні порушення. Виникає посттравматичний стресовий розлад, який є поширеною реакцією на такого роду події, особливо у тих, хто не є професійним військовим, а воює за мобілізацією без належної підготовки.

Наразі питання психологічної допомоги пораненим військовим є одним з найбільш актуальних та важливих питань сьогодення. Адже з кожним днем таких військових стає все більше. Згідно з даними ООН, у період з 14 квітня 2014-го до 30 червня 2021 року, кількість поранених українських військових становить 9 800–10 800 чоловік. Щодо даних про кількість поранених з 24 лютого 2022 року і до сьогодні – поки триває повномасштабне

вторгнення, Міністерство оборони України не називає точну цифру поранених та загиблих військових. Проте спираючись на дослідження історика і журналіста Тинченка Я. О., на 14 листопада 2023 року кількість поранених становить 90–100 тисяч українських військовослужбовців.

Психологічна допомога важлива для їх подальшого життя і сприйняття себе у цьому житті. Адже після поранення змінюється ставлення до себе, свого тіла і своїх можливостей. Світосприйняття військового до поранення базується то на тому, що він корисний, потрібний та важливий елемент у ході військових дій. Після поранення у військового настає розуміння того, що він більше не бойова одиниця і нікому не потрібен. Щодо сприйняття свого тіла після поранення – приходить розуміння, що він не зможе робити те, що робив до цього. Через це з'являється тривожність, депресія, а згодом ПТСР, симптомами якого будуть порушення сну, фобії та соматичні скарги. Низка науковців (Кокун О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Олійник В.О., Хоружий С.М., Ларіонов С.О., Сириця М.В.) підкреслюють зміни, які відбуваються в емоційній сфері військовослужбовців: почуття марності, агресії, дратівливості, спалахи гніву та ворожості. Найбільше депресія проявляється тоді, коли військовий усвідомлює свій ступінь фізичних та соціальних обмежень. Він хвилюється про те, як його будуть сприймати у соціумі, у сім'ї, та чи зможе він надалі вести нормальне життя.

У контексті нашого дослідження особливий інтерес викликають такі наукові розробки: психологічне благополуччя військовослужбовців, що отримали поранення в зоні АТО (Коваленко А. Б., Вишнягова Ю. А.), соціально-психологічна адаптація військовослужбовців силових структур, звільнених у запас (Кондрюкова В.В., Слюсар І.М.), сучасний погляд на психологічну реабілітацію військовослужбовців з посттравматичним стресовим розладом (Крук І. М., Григус І. М.), психологічна реабілітація військовослужбовців, що перебували в умовах бойових дій (Мельник А.П.), попередження психологічної дезадаптації поранених у системі соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців (Вольнова Л. М.), психологічна робота з військовослужбовцями – учасниками АТО на етапі відновлення (Кокун О.М., Агаєв Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Остапчук В.В.). Спираючись на роботи вище перерахованих науковців і на результати власного дослідження, планується виконати роботу, що допоможе зробити діагностику психологічних порушень, властивих військовим з пораненнями та подальшим виявленням тих, хто потребує підтримки з прийняття свого тіла та подальшого покращення психоемоційного стану.

Мета роботи: розроблення, на основі теоретичного та емпіричного дослідження програми допомоги з метою покращення психологічного стану військовослужбовців, що повернулись з пораненнями.

Об'єкт дослідження: психологічна допомога військовослужбовцям.

Предмет вивчення: особливості психологічної допомоги військовослужбовцям, що повернулись з пораненнями.

Завдання роботи:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових досліджень з проблеми психологічної допомоги військовослужбовцям.
2. Емпірично дослідити особливості психологічних труднощів, з якими стикаються поранені військові.
3. Обґрунтувати та розробити програму психологічної підтримки з метою покращення психоемоційного стану військових з пораненнями.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел, присвячених проблемі дослідження, опитувальники, спрямовані на діагностику психоемоційних станів, особливостей самоставлення та світосприйняття військових з пораненнями; кількісний та якісний аналіз отриманих даних; застосування програми допомоги з метою покращення психологічного стану військових.

Ключові слова: психологічна допомога, військовослужбовці з пораненнями, психологічний стан

Матюшок Ольга Сергіївна

Науковий керівник:

Цюман Тетяна Петрівна,

кандидат педагогічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА НАД ЖІНКАМИ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ

Актуальність дослідження. Сексуальне насильство, пов'язане зі збройним конфліктом (війною) – міжнародний злочин без строку давності, який відносять до найбільш тяжких. Згідно з Римським Статутом Міжнародного Кримінального Суду, сексуальне насильство під час війни – метод ведення війни, зброя й засіб залякування цивільного населення. Воно кваліфікується як воєнний злочин, злочин проти людяності та злочин геноциду.

У вітчизняному законодавстві сексуальне насильство, пов'язане з війною, кваліфікується як «порушення законів та звичаїв війни» згідно зі статтею 438 Кримінального кодексу України, що не дозволяє враховувати специфічні наслідки та потреби постраждалої особи. Тому доцільно спиратися на міжнародні та європейські нормативно-правові акти для формування психологічних, соціально-психологічних механізмів надання допомоги жінкам, які постраждали.

Важливо, що на сьогодні сексуальне насильство, пов'язане з війною розглядають як різновид гендерно зумовленого насильства. Адже в умовах війни уцілілій особі особливо складно, передовсім емоційно, отримати захист і допомогу, що підсилює уразливість і ретравматизацію. Стать стає додатковою загрозою життю, а жінка перетворюється на об'єкт нападу, де зброєю виступає насильство над нею: її потрібно знешкодити, принизити, підкорити. А відтак, у міжнародній практиці наполягають на доцільності гендерно чутливого, травмо-інформованого та орієнтованого на постраждалих підходи в психологічній, соціально-психологічній роботі із уцілілими жінками.

Факти різних форм сексуального насильства, пов'язаного з війною фіксувалися від початку нападу країни агресора на Україну в 2014 році. Проте після повномасштабного вторгнення з лютого 2022 року воно стало систематичним, більш жорстоким й публічним. Зокрема, його широко використовують у місцях незаконного позбавлення волі з метою психологічного тиску та щоб примусити жінку вчинити певні дії проти її волі (наприклад, розголосити відповідну інформацію) або покарати її.

Згідно з інформацією Офісу Генерального прокурора України, станом на 31 грудня 2023 року зафіксовано 258 випадків сексуального насильства, пов'язаного з війною. Серед постраждалих осіб 162 жінки, 12 із яких неповнолітні. Найстаршій на момент вчинення злочину було 82 роки, наймолодшій - 4. Без сумніву, наведені дані не відображають загальної картини, оскільки суспільні стереотипи, осуд і стигматизація змушують постраждалих осіб не звертатися до правоохоронних органів із метою документування факту вчинення щодо них сексуального насильства. Окремо слід підкреслити, що закони України не працюють на тимчасово окупованих територіях, у зв'язку з чим деяким потерпілим особам важко отримати необхідну допомогу. Відмітимо, що в юридичній площині прийнято послуговуватися терміном “постраждала особа”. Проте ми вважаємо за доцільне використовувати поширений у міжнародній психологічній практиці термін “уціліла”, який

підкреслює автономність і психологічну стійкість особи, яка пережила сексуальне насильство.

Сексуальне насильство для людини завжди є травмівною подією, а його психологічні наслідки ускладнюються ще й умовами війни, що, в свою чергу, підсилює руйнівний вплив на психіку. Наприклад, її можуть незаконно позбавити волі, катувати, вбити близьких та інше. Для жінок, до можливих ускладнень додаються наслідки примусових вагітностей, примусових абортів та ускладнення після них, мимовільних переривань вагітності, які пов'язані з неможливістю отримати медичну допомогу та належний догляд, примусових стерилізацій тощо. Тобто йдеться про політравму, яка, як відомо, характеризується труднощами діагностики та лікування.

Маємо констатувати, що наразі відсутня системна державна програма підтримки постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного з війною і бракує фахівців і фахівчинь у сфері психічного здоров'я, які можуть надавати кваліфіковану допомогу цій вразливій категорії населення, а відтак і зростає наукова та практична значущість даного дослідження.

Мета дослідження: теоретично проаналізувати та емпірично визначити психологічні наслідки сексуального насильства над жінками під час воєнних дій.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Проаналізувати теоретичні підходи до вивчення проблеми сексуального насильства, пов'язаного з війною.
2. Емпірично дослідити психологічні наслідки сексуального насильства над жінками під час воєнних дій.
3. Розробити сценарії та створити цикл психоедукаційних відеоматеріалів для фахівців та фахівчинь щодо психологічних наслідків сексуального над жінками під час воєнних дій.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні – аналіз, синтез, порівняння, класифікація, систематизація, узагальнення наукових джерел із метою науково-теоретичного обґрунтування досліджуваного питання; емпіричні – опитування, бесіда, інтерв'ю з метою виявлення психологічних наслідків сексуального насильства, пов'язаного з війною; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних і визначення статистичної значущості отриманих під час дослідження результатів; створення циклу відеороликів про психологічні наслідки сексуального насильства, пов'язаного з війною з метою психоедукації населення та зменшення стигматизації вцілілих.

Ключові слова: сексуальне насильство; сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом; сексуальне насильство, пов'язане з війною; гендерно зумовлене насильство.

Мельник Віктор Дмитрович

Науковий керівник:

Сорокіна Олена Анатоліївна,
кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВАЖКОПОРАНЕНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ СТАЦІОНАРНОГО ЛІКУВАННЯ

Актуальність теми. Дане дослідження має за мету детальний аналіз стратегічного управління конкурентними перевагами в контексті психологічної реабілітації важкопоранених військовослужбовців, особливо в умовах стаціонару. У фокусі дослідження знаходяться ключові аспекти, що сприяють створенню та утриманню стійких психологічних підтримок та переваг для важкопоранених ветеранів.

Одним із головних напрямків аналізу є вивчення психологічного середовища, в якому перебувають військовослужбовці під час стаціонарного лікування та реабілітації. Дослідження включає в себе аналіз психологічних тенденцій, викликів, з якими стикаються важкопоранені ветерани, а також можливостей для покращення стратегії психологічної реабілітації відповідно до їхніх потреб та змін в стані здоров'я.

В рамках дослідження проведено докладний аналіз внутрішніх ресурсів та компетенцій стаціонару щодо психологічної підтримки важкопоранених. Висвітлено, як ефективно використання цих ресурсів сприяє формуванню стійкої психологічної підтримки та сприяє покращенню психічного стану ветеранів. Розглянуті також можливості для оптимізації внутрішніх процесів та зростання ефективності психологічної реабілітації. Додатково, надано приклади успішних стратегій, які були успішно реалізовані в умовах стаціонару та які можуть слугувати цінним досвідом для інших медичних установ.

Результати даного дослідження можуть бути важливим джерелом інформації для медичних установ, що прагнуть поліпшити своє психологічне управління, забезпечити ефективну психологічну реабілітацію важкопоранених військовослужбовців та досягти стійкого покращення їхнього психічного благополуччя.

З провідних дослідників, які займались вивченням та розробкою реабілітаційних заходів важкопоранених під час воєнних подій, можна відзначити таких експертів як В. Алещенко, А. Бородій, О. Карабецька, А. Кочубей, Н. Липський, Л. Матвійчук, С. Моцарь, Є. Потапчук, Ф. Пьюселік, М. Дж. Горговице та ін.

Мета дослідження полягає в комплексному вивченні психологічної реабілітації важкопоранених військовослужбовців в умовах стаціонару з метою розроблення програми відновлення психічного здоров'я та адаптації до нових умов життя.

З огляду на мету постають **наступні завдання**:

1. Визначити методи та підходи, які психолог може використовувати для підтримки та стимулювання процесу психологічної реабілітації важкопоранених військовослужбовців;
2. Проаналізувати методи і форми взаємодії, спрямовані на подолання труднощів при поверненні до цивільного життя.
3. Розроблення та апробація програми відновлення психічного здоров'я важкопоранених військовослужбовців в умовах стаціонарного лікування.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз науково-психологічної літератури щодо психологічної реабілітації важкопоранених військовослужбовців у стаціонарних умовах. Емпіричне дослідження включає в себе анкетування та спостереження за важкопораненими військовослужбовцями, що дозволяє отримати конкретні дані про їхню реакцію на психологічні інтервенції та ефективність реабілітаційних заходів. Використання різноманітних психотерапевтичних методик, таких як когнітивно-поведінкова терапія чи групові сесії, визначає можливість глибокого дослідження впливу конкретних інтервенцій на психічний стан важкопоранених.

Ключові слова: психологічна реабілітація, важкопоранені військовослужбовці, стаціонарне лікування, психологічна підтримка.

Мікулінцева Ольга Олександрівна

Науковий керівник:

Рева Олена Николаївна,

кандидат психологічних наук, доцент

**ПОБУДОВА ЖИТТЄВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ В ПЕРІОД РАННЬОЇ ДОРОСЛОСТІ
В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ**

Актуальність дослідження. Період ранньої дорослості характеризується як період «стійкої концептуальної соціалізації», результатом якої стає формування стійких властивостей особистості, стабілізація практично усіх психічних процесів, набуття стійкого характеру. Відтак, особлива значущість ранньої дорослості полягає в тому, що відбувається свідомо інтеграція ставлень людини та формування її характеру як системи. Загальна соціальна ситуація розвитку особистості в ранній дорослості представлена у працях К. Абульханової-Славської, Т. Зелінської, Л. Орбан-Лембрик, Г. Шихі та ін. Комунікативні властивості дорослої людини, які формуються безпосередньо із взаємовідносин у соціальній групі та закріплюються в практиці соціальної поведінки, стають внутрішньою основою для цілісності характеру, яка забезпечується формуванням рефлексивних властивостей і ставлень людини до самої себе. Важливого значення у формуванні суб'єктивних властивостей особистості набуває становлення нового соціального статусу.

Проте, у наш час є багато чинників, що впливають на соціальну невизначеність деяких із нас, що й робить проблему формування мотивації у особистості однією із найактуальніших проблем освіти на сьогодні. Наприклад: бойові дії на території України, економічна нестабільність держави, неналежні реформи у сфері освіти, науки тощо. Причинами будь-якої діяльності більшість науковців визначає сукупність таких чинників: задоволення від самого процесу діяльності; задоволення від прямого результату діяльності; винагороди за діяльність; прагнення уникнути санкцій, що загрожують у випадку ухилення від діяльності чи несумлінного її виконання; депривація страху покарання. Ситуація невизначеності з вибором життєвої перспективи, обумовлює актуальність і своєчасність завдання допомоги особистості у її професійному самовизначенні, організації системного, послідовного, психологічного супроводу.

Майбутнє у працях науковців (М. Гінзбург, Є. Головаха, Н. Паніна, Л. Сохань та ін.) розкривається за допомогою споріднених понять, які можуть бути застосовані для інтеграційного опису майбутнього: «життєвий план», «професійний план», «життєва стратегія», «життєва програма». Проблема організації життєвого простору особистості в умовах невизначеності потребує врахування психологічних особливостей реального стану життєвої ситуації особистості, зокрема, дослідження основних характеристик ситуації невизначеності: суб'єктивності сприйняття, особистісного ставлення до невизначеності, здатності впливати на психоемоційний стан особистості. Невизначеність супроводжує особистість у всіх сферах її життєдіяльності: економічній, політичній, соціальній, культурній, професійній, особистій тощо, проте найпроблемнішими залишаються такі сфери: соціально-економічна, професійна і сфера власного здоров'я.

Тому дане емпіричне дослідження має на меті встановити та дослідити особливості зв'язку між життєвою перспективою та соціальною невизначеністю у період ранньої дорослості особистості для подальшого вирішення даної проблеми шляхом розробки практичних рекомендацій.

Мета дослідження – визначити особливості життєвої перспективи в період ранньої дорослості.

Об'єкт дослідження – життєві перспективи особистості.

Предмет дослідження – психологічні чинники життєвої перспективи в період ранньої дорослості в умовах соціальної невизначеності.

Завдання дослідження:

1. Визначити теоретичні засади вивчення особливостей побудови життєвої перспективи в період ранньої дорослості в умовах соціальної невизначеності.
2. Емпірично дослідити та виявити зв'язок між життєвими перспективами особистості та періодом ранньої дорослості.
3. Розробити практичні рекомендації, нотатник та апробувати програму для осіб ранньої дорослості в умовах соціальної невизначеності.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел, опитувальник часової перспективи Ф. Зімбардо, методика «Тип поведінкової активності», методи психологічного впливу, методи математичної обробки.

Ключові слова: рання дорослість, життєві перспективи, соціальна невизначеність, теорія дорослості, розвиток.

Мойсієнко Єлизавета Вікторівна

Науковий керівник:

Каліщук Світлана Миколаївна,
доктор психологічних наук, професор.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ МОЛОДЦЮ «СИНДРОМУ БІЖЕНЦЯ»

Актуальність дослідження. Вторгнення Російської Федерації на територію незалежної України породжує значну кількість різноманітних проблем у політичній, економічній та соціальній сферах суспільства. Особливим викликом для нашого суспільства є повномасштабна війна, яка безпосередньо торкнулася життя кожного українця. Чимало українців, як з початком антитерористичної операції на Сході України (АТО), так із повноцінною війною, були вимушені покинути своє постійне місце проживання аби зберегти своє здоров'я та життя. Це призвело до масового переміщення українців як на території України, так і за кордоном. Так, особи з окупованих територій чи місць проведення бойових дій виїжджали переважно у центр та/чи на Захід України (внутрішньо переміщені особи), або взагалі за межі держави (зовнішньо переміщені особи). Такі категорії осіб стикаються з низкою різного роду проблем – від соціально-економічних до психологічних.

Безперечно війна вплинула на психіку кожного без винятку українця. Згідно з результатами опитування, що проведене компанією «Gradus Research» у період з 22 по 29 вересня 2022 року, українці відчували такі негативні психічні стани, як: тривожність, напругу, поганий настрій, роздратування і злість, виснаженість тощо. Окрім того, як зовнішньо, так і внутрішньо переміщені особи, можуть переживати так званий «синдром біженця», який пов'язаний з реакціями особистості на стресові чинники, що зумовлені вимушеним переселенням, у тому числі, внаслідок воєнних дій. Тож актуальності набуває вивчення сутності соціально-психологічного феномену «синдром біженця». Саме цим обумовлений вибір теми дослідження – «Психологічні особливості переживання молоддю «синдрому біженця»».

Вивченням проблеми «синдрому біженця» займалися такі науковці, як: В. Кедевар, Т. Кульман (Т. Kuhlman), О. Коваленко, А. Кришталь, В. Лефтеров, Ю. Муромцев, О. Панченко, Д. О. Тімченко, Л. Хомич, В. Христенко, Н. Шиліна та ін. Чимало дослідників вивчали питання психічного здоров'я та психологічних особливостей переміщених українців, зокрема: К. Дотрі (С. Daughtry), С. Латенко, В. Педоренко, К. Скрам (С. Skram), З. Спринська, І. Хіміч, О. Яцина і т.д. Питанню вікової періодизації молоді присвячено праці таких науковців: О. Ганкевич, Д. Павлін, Ю. Фельдман, В. Ямницький та ін. Проблематикою психологічного супроводу особистості у кризовий період займалися такі науковці: С. Каліщук, О. Креденцер, Н. Оніщенко, О. Штепа та ін. Однак, не зважаючи на значну кількість наукових доробків з окресленої проблематики, недостатньо вивченими є особливості переживання «синдрому біженця» саме молодими особами.

До того, особливий науковий інтерес полягає у вивченні особливостей переживання «синдрому біженця» як серед тих осіб молодого віку, що перебувають на території України, так і серед тих українців, які перебувають за кордоном.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування та емпіричне вивчення психологічних особливостей переживання особами молодого віку «синдрому біженця» внаслідок війни в Україні.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження:**

1. Визначити теоретичні підходи щодо дослідження проблеми «синдрому біженця» та визначити сутність цього поняття, розкрити причини та прояви «синдрому біженця» та описати психологічну характеристику вікового періоду молоді.

2. Здійснити емпіричне дослідження психологічних особливостей переживання «синдрому біженця» у переміщених осіб молодого віку внаслідок війни в Україні;

3. Обґрунтувати та перевірити ефективність психокорекційної програми психологічної допомоги особам із «синдромом біженця».

Шляхами реалізації мети та завдань є: 1) теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми переживання «синдрому біженця» (для цього використано теоретичні методи дослідження – аналіз і синтез, індукція та дедукція, порівняння, узагальнення); 2) здійснення емпіричного дослідження психологічних особливостей переживання «синдрому біженця» у переміщених осіб молодого віку внаслідок війни в Україні, що передбачає констатувальний, формувальний та контрольний етапи експерименту (для цього використано емпіричні методи дослідження – онлайн-опитування (для формування вибірки дослідження та отримання загальної інформації про респондентів), інтроспекція (включена у формулювання питань анкети онлайн-опитування), спостереження, психодіагностичне обстеження (Опитувальник посттравматичного стресового розладу (PCL-5) (розробники Ф.В. Везерс (F. W. Weathers); Б. Т. Літц (B. T. Litz); Т. М. Кін (T. M. Keane) та ін.; переклад і адаптація на українську мову – О. О. Хаустова, Л. Є. Трачук, В. Г. Безшейко); методика «Шкала оцінки впливу травматичної події» (IES-R – Impact of Event Scale); методи обробки даних – кількісний та якісний аналіз, статистичні методи та аналіз отриманих результатів.

Ключові слова: синдром «біженця», переміщені особи (внутрішньо та зовнішньо), молодь, травматична подія, психокорекційна програма допомоги.

Немикіна Оксана Олексіївна

Науковий керівник:

Кутішенко Валентина Петрівна,
кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ЧОЛОВІКІВ В УМОВАХ КРИЗИ СЕРЕДИНИ ЖИТТЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Актуальність дослідження. Середина життя є важливим періодом подальшого психічного розвитку людини. На цьому етапі виникає ряд ключових переживань щодо правильності прожитого життя, порівняння очікуваного перебігу подій з реальним, усвідомлення фізичних змін, пов'язаних зі старінням. Внаслідок чого відбувається переоцінка всіх сфер життя, часто з концентрацією на негативних аспектах, що в свою чергу провокує підвищення тривожності, ризику депресивних епізодів та деструктивний розвиток кризи середини життя.

Кризу середини життя першим ґрунтовно дослідив К.Г.Юнг. Він описав її як потребу пошуку себе, свого істинного «Я», осмислення індивідуального досвіду та доцільності

обраного шляху. Також цю кризу досліджував американський психолог Е.Еріксон, який вважав її закономірною частиною життя людини, під час якої з'являється усвідомлення розбіжності між мріями, життєвими цілями людини та реальним положенням справ.

Серед українських дослідників увагу цій темі приділяли С. Б. Кузікова, Т. І. Щербак, Л.О.Гресь, Т. Дзюба, В. Моргун, Т. М. Титаренко. Ці автори відокремлюють фактори, що визначають умови виникнення кризи, серед яких: втрата життєвих сенсів, переоцінка життєвих цінностей, мотиваційною невизначеністю, професійною стагнацією, емоційним вигоранням.

Особливу увагу в нашому дослідженні варто звернути на думку О. П. Сергеєнкової, яка вважає, що чоловіки більш гостро переживають кризу середини життя через стереотипи у суспільстві стосовно образу чоловіка, більш високі вимоги до матеріальних статків, статусу та соціальної ролі чоловіка, який перетнув межу зрілості.

Актуальність даної теми підсилюється сучасними реаліями в Україні. Повномасштабна війна ставить багато викликів чоловікам, змушує робити нові складні вибори в житті. В той час як суспільство, навіть сучасне, досі не дозволяє чоловікам демонструвати свої почуття, слабкості, вразливість. Це створює додатковий тиск на осіб чоловічої статі, змушує їх залишатися наодинці зі своїми переживаннями.

Об'єкт дослідження: криза середини життя.

Предмет дослідження: особливості переживання кризи середини життя чоловіками під час війни.

Мета дослідження: розробити способи психологічної підтримки цивільних чоловіків в період кризи середини життя під час війни для полегшення проживання цього періоду та виходу з кризи.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження:**

1. Здійснити теоретичний аналіз поняття кризи середини життя у чоловіків
2. Емпірично виявити фактори, що впливають на появу кризи та форми її прояву в період війни у цивільних чоловіків
3. Розробити і протестувати програму психологічної підтримки цивільних чоловіків, спрямовану на профілактику та подолання кризи середини життя під час війни.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження: вивчення, аналіз, порівняння та узагальнення теоретичних наукових джерел стосовно кризи середини життя людини; проведення власних емпіричних досліджень - спостереження, бесіда, анкетування; співставлення та комплексний аналіз інформації, отриманої теоретичними та емпіричними способами; розробка власних практичних та доступних методів психологічної підтримки чоловіків під час кризи середини життя в умовах війни.

Ключові слова: криза, криза середини життя, гендерні особливості кризи, переживання кризи, психологічна підтримка

Нікуліна Тетяна Миколаївна

Науковий керівник:

Власенко Інна Анатоліївна

кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА СТАРШОКЛАСНИКАМ У ПОДОЛАННІ КРИЗИ ІДЕНТИЧНОСТІ

Актуальність дослідження. Існує думка, що мета життя людини полягає в тому, щоб знайти своє щастя. З дитинства і до старості людям на усі дні народження і урочисті свята щиро бажають його, як найважливішу цінність. Життя постійно сповнене подіями і

непередбачуваними ситуаціями, які впливають на внутрішнє відчуття спокою, щастя або його відсутності, наприклад економічні, соціальні, екологічні зміни, революції, війни.

Д. Холліс описує, що коли ми народжуємось, то відразу маємо в арсеналі декілька «окулярів», призм сприйняття, через які дивимось на цей світ: генетична спадковість, стать, традиції виховання, особливості культури, оточення. Усі ці фактори формують наше відчуття реальності. Дитина інтерпретує особливості поведінки значимих дорослих як базове уявлення свого Я. Індивідуальне світосприйняття дитини має ознаки магічного мислення: «все, що я відчуваю, пов'язано зі мною і завжди має прямий зв'язок зі мною» (Д. Холліс). Коли індивід досягає підліткового віку і юнацтва, то визнає, що його сприйняття реальності не завжди співпадає з автентичною природою речей.

Період 11-20 років є базовим для формування ідентичності. Саме у цей час підліток коливається між позитивним полюсом усвідомлення свого «я» і негативним полюсом, яке відчувається як змішування соціальних ролей або «масок». Перед підлітком стоїть завдання інтеграції всього, що він знає про себе самого як сина/доньку, брата/сестру, учня, друга, українця, танцюриста, творця, спортсмена та ін. Усі ці ідентифікації він повинен об'єднати в єдине ціле, осмислити, інтегрувати і спроектувати на майбутнє. Перебіг кризи підліткового віку впливає на формування ідентичності людини.

Ранній юнацький вік можна вважати сензитивним щодо розвитку вищих, зокрема, моральних почуттів, що є основою відповідальної поведінки. Новоутворення психічного розвитку юнаків (більш високий рівень інтелектуального розвитку, цілісний Я-образ, самовизначення у життєвих і професійних планах) сприяють засвоєнню моральних моделей поведінки та закономірно готують якісно новий етап розвитку моральної свідомості – оволодіння мораллю як основою взаємин між людьми (М. Савчин, Л. Василенко).

За Е.Еріксоном, для кризи ідентичності нормальним є період сплутаної ідентичності, тобто втрати орієнтирів у самому собі. Феномен вікової кризи, формування самоідентичності та пошуку сенсу життя аналізується у роботах Е. Еріксона, К. Юнга, В. Франкла, М. Джей, Г.Ньюфелда, Д. Макнамари, О. Краєвої, Н. Токаревої, Т. Титаренко та інших авторів. Криза ідентичності також виявляється, як несумісність різних сторін Я.

Вона пов'язана з несформованим почуттям своєї ідентичності, котре вказує на наявність у людини внутрішньо особистісного конфлікту, який супроводжують гнітючі сумніви щодо себе, своїх дій, свого місця у групі (О. Довгань). Багато батьків підштовхують своїх дітей визначитися з вибором професії до закінчення школи, щоб вступити до відповідного ЗВО. Однак більшість старшокласників ще мають невеликий капітал ідентичності, тому не знають, ким хочуть бути.

Термін «капітал ідентичності» використовується соціологами, він поєднує особистий досвід людини, психологічні ресурси та систему особистісних цінностей, набутих протягом життя. Тобто капітал ідентичності набувається, коли людина робить вибір, на що вона спирається під час прийняття рішення. Тож дуже важливими для формування ідентичності старшокласника є його цінності.

За дослідженням Т. Титаренко, допомагає долати кризу ідентичності усвідомлення індивідом своїх почуттів і думок, а також навичка аналізувати події. Рекомендовано звертати увагу, як долають життєві перепони улюблені герої старшокласників. Розпитувати батьків про те, як їм вдається справлятися з неприємностями, мотивувати себе позитивними прикладами (Т. Титаренко). Психолог О. Краєва, вивчаючи питання кризи ідентичності, розробила тренінговий курс «Подолання кризи ідентичності підлітків»(13-14 років)».

Аналіз наукової літератури показав, що існують малодосліджені аспекти проблеми подолання кризи ідентичності у старшокласників. Психологи Т. Титаренко, О. Краєва вказують на недостатню кількість розроблених корекційних заходів щодо психологічної допомоги школярам у подоланні кризи ідентичності.

Звідси *мета дослідження* – вивчення психологічних особливостей прояву кризи

ідентичності школярів старших класів та розробка настільної гри, спрямованої на психологічну допомогу старшокласникам у подоланні кризи ідентичності.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

1. Здійснити теоретичний аналіз психологічної літератури про особливості переживання кризи ідентичності старшокласниками.
2. Емпірично дослідити специфіку переживання кризи ідентичності старшокласниками.
3. Розробити та апробувати настільну гру, спрямовану на психологічну допомогу школярам старших класів у подоланні кризи ідентичності.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження: для реалізації означених завдань нами буде використано такі методи: *теоретичні*: аналіз, синтез, узагальнення, класифікація наукових джерел; *емпіричні*: Шкала тривожності Спілберга (State-Trait Anxiety Inventory, STAI), методика діагностики життєстійкості С. Мадді; методи обробки даних: кількісний та якісний аналіз отриманих даних.

Ключові слова: ідентичність, вікова криза, криза ідентичності, капітал ідентичності, юність.

Нода Вероніка Федорівна

Науковий керівник:

Власенко Інна Анатоліївна

кандидат психологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПОДОЛАННЯ КРИЗИ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ У ОСІБ СЕРЕДНЬОГО ДОРОСЛОГО ВІКУ

Актуальність дослідження. У 1980-х роках Д. Джессер дослідив, що мобільність кар'єри сучасного працівника на відміну від працівників першої половини ХХ століття, є набагато вищою. На думку цього автора, за кар'єрне життя людина змінює своє місце роботи до 5 разів. Такі зміни вимагають від фахівців швидких реакцій, легкого переходу від одного виду діяльності до іншого, перебудови стратегій поведінки, поліпрофесіоналізму та контролю власного емоційного стану. На динаміку професійного життя особистості впливають також і зовнішні фактори, зокрема пандемія COVID-19, повномасштабна війна в Україні, збройні конфлікти в інших державах. Ці фактори повністю змінюють спосіб життя особистості та актуальність ряду професій.

Наразі деякі професії зникають, змінюються критерії вибору майбутньої професії, через зміни на ринку праці виникає необхідність у нових знаннях, уміннях та професіях. Особистість має встигати за цими змінами та підлаштовуватись під мінливість світу так швидко, як того потребує динаміка життєвих обставин. Потреба підлаштовуватись під динамічні зміни, висока конкуренція впливає на емоційний стан особистості, пригнічує та погіршує його і як наслідок призводять до криз на різних етапах життя, від вибору майбутньої професії у юнаків та дівчат до криз професійної кар'єри у осіб середнього дорослого віку. Такі особи вже опанували певні знання та навички і мають, на перший погляд, стабільність.

Внаслідок вказаних умов, які є травматичними для особистості віку середньої дорослості, посилюються її емоційна нестабільність, напруженість, втома, тривога, можливі прояви депресивних станів та розладів. Багато людей відзначають зниження самооцінки на тлі неспроможності швидко засвоювати інформацію. У людей виникає необхідність підлаштовуватись під кардинальні зміни життєвих обставин. Нерідко особистість відчуває

внутрішню розгубленість, зниження рівня професіоналізму, виникає відчуття вичерпаності своїх можливостей.

Людина віку середньої дорослості усвідомлює, що емоційна нестабільність, апатія та відсутність ресурсу призводять до професійного вигорання, стагнації професійного розвитку та необхідності переоцінки себе. Такі зовнішні та внутрішні зміни призводять до переживання особами середнього дорослого віку кризи професійної кар'єри. Частина людей у віці середньої дорослості не можуть впоратись самостійно із такими глибинними трансформаціями та потребують психологічної допомоги.

Кризу професійної кар'єри розглядають як нетривалі періоди кардинальної перебудови професійної свідомості, які супроводжуються змінами вектора розвитку та можуть накладатися на кризи професійної самореалізації (Барчі Б.В.). Криза самореалізації – це життєва криза яка може настати внаслідок обставин, які унеможливають нормальну, звичайну самореалізацію людини (Титаренко Т.М.). Тому важливими для психологічної науки і практики є розпізнавання та розуміння факторів, які можуть впливати на виникнення кризи професійної кар'єри та її посилення. Актуальним завданням є також розробка засобів психологічної допомоги особам середнього дорослого віку у подолання такої кризи, зменшення її наслідків.

Кризи професійної кар'єри вивчали та аналізували Е.Еріксон, Т. Титаренко, Д. Джесеер, Д. Маклеланд та інші. Так, Е. Еріксон схиляється до поділу криз на нормативну і ненормативну. У його роботах нормативність розуміється як «поворотний пункт, момент рішення, вибір між прогресом і регресом, інтеграцією і затримкою»

Д. Маклеланд розглядав взаємозв'язок професійних та особистісних компетенцій із реалізацією кар'єри. Д. Джесеер визнає, що мінливість світу та ринку праці, висока конкуренція, екстремальні життєві обставини вимагають від особистості швидких реакцій, перекваліфікації, легкого та швидкого переходу від однієї до іншої діяльності, перебудови та контролю емоційного стану. Тому є необхідність у глибокому вивченні та дослідженні криз професійної кар'єри та можливостей їх розпізнавання та конструктивного подолання.

Звідси, **мета дослідження** полягає у теоретичному аналізі та емпіричному дослідженні специфіки кризи професійної кар'єри та розроблені практичних інструментів, які допоможуть подолати таку кризу особам віку середньої дорослості.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

1. Здійснити теоретичний аналіз психологічної літератури про кризу професійної кар'єри у осіб середнього дорослого віку
2. Емпірично дослідити особливості подолання кризи професійної кар'єри у осіб віку середньої дорослості
3. Розробити психологічну програму подолання кризи професійної кар'єри у осіб середнього дорослого віку.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження. Для реалізації означених завдань нами буде використано такі методи: теоретичні: аналіз, синтез, узагальнення, класифікація наукових джерел; емпіричні: методику «Діагностика рівня емоційного вигорання», методику «Синдром вигорання».

Ключові слова: кризи самореалізації, професійне вигорання, криза професійної кар'єри, період середньої дорослості.

Олійник Софія Андріївна

Науковий керівник:

Рева Олена Миколаївна,

кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ВЕТЕРАНІВ ДО РЕІНТЕГРАЦІЇ В ЦИВІЛЬНЕ ЖИТТЯ

Актуальність дослідження. З початком повномасштабної війни в Україні ветерани займають важливе місце в українському суспільстві. Досвід, здобутий ними в зоні бойових дій має суттєвий вплив на процес їхньої реінтеграції у цивільне життя. Ключову роль відіграє саме психологічна готовність ветерана до процесу переходу. На цьому етапі ветерани можуть відчувати беззмістовність буття, втрату сенсу та мотивації жити далі, що заважає розробити плани та визначити перспективи на майбутнє.

На підставі аналітичної інформації, наданої Міністерством у справах ветеранів України, станом на січень 2022 року кількість ветеранів складає 670 458 осіб. Однак з урахуванням початку повномасштабного вторгнення можна припустити, що ці дані в значній мірі зросли. Тенденція до збільшення числа ветеранів створює виклики не лише для них самих, але й для усього суспільства.

Реінтеграція – це процес двосторонній та динамічний, який вимагає спільних зусиль як із боку самих ветеранів, так і їхніх сімей, друзів, колег і роботодавців. Після повернення з війська, захисник чи захисниця повинні засвоїти нові, або ж відновити свої попередні соціальні ролі – чоловіка чи дружини, доньки чи сина, а також фахівця в своїй професійній сфері, які відображали його або її статус перед вступом до війська. Процес реінтеграції можна поділити на дві вертикалі: 1) реінтеграція на особистісному рівні та 2) реінтеграція на рівні суспільства. Саме на індивідуальному рівні ветеран встановлює межі довіри до соціуму, в якому він опинився, визначає свої внутрішні ресурси та потенціал, вчиться долати наслідки травмуючих подій. Часто вони залишаються відокремленими від оточуючих та стикаються з екзистенційними кризами, депресивними станами, що спричинені втратою сенсу життя та почуттям провини перед побратимами і посестрами, що загинули, або тими, хто продовжують бути у війську.

Вивчення реінтеграційного потенціалу ветеранів є надзвичайно актуальним завданням в контексті активних бойових дій в нашій країні, адже особливості українського досвіду значно відрізняються від досвіду ветеранів війни у В'єтнамі чи Афганістані. Серед вітчизняних науковців, які вивчали психологічні особливості реінтеграції військовослужбовців можна виділити: А. Артеменко, К. Батаєва, Т. Захаріна, С. Лукомська, Т. Коленіченко, Ю. Павлова, Ю. Давиденко, М. Акритова. Емоційний стан ветеранів під час повернення з зони бойових дій та виявлення стресових станів, що впливають на процес реінтеграції, були предметом досліджень Г. Маїко та М. Сміта. Аналіз наслідків участі у збройному конфлікті на психічне здоров'я ветерана, орієнтований на аспекти його ідентичності, проводили Р. Сміт та Г. Тру.

Аналіз наукової літератури виявив, що психологічний стан, наявність ресурсів та життєво-смыслових орієнтацій ветеранів відіграють надважливу роль в самому процесі реінтеграції до цивільного життя. Тому дана тема для дослідження є актуальною в умовах сучасної реальності.

Мета дослідження: охарактеризувати психологічну готовність ветеранів до реінтеграції в цивільне життя та розробити і апробувати програму психологічного супроводу ветеранів під час їхньої реінтеграції.

Відповідно до мети визначено такі **завдання:**

1. Теоретичний аналіз проблеми психологічної готовності військовослужбовців до реінтеграції до умов цивільного життя.
2. Емпірично дослідити мотиваційний компонент психологічної готовності та реінтеграційний потенціал ветеранів.
3. Розробити та апробувати програму психологічного супроводу ветеранів на їх шляху реінтеграції в цивільне життя.

Об'єктом дослідження є психологічна готовність ветеранів до реінтеграції в цивільне життя.

Предметом дослідження виступають мотиваційні аспекти психологічної готовності ветеранів до реінтеграції в цивільне життя.

Для реалізації поставлених завдань передбачається використання як теоретичних (вивчення наукової літератури, аналіз та систематизація), так і емпіричних методів дослідження. Серед останніх - опитувальник «Мотиваційний профіль» Шейли Річчі і Пітера, опитувальник «Діагностика мотивації до уникнення невдач» (Т. Елерс), опитувальник стану адаптації «ОСАДА» (С. Яковенко), методика самооцінки функціонального стану «САН».

Характеризуючи основні аспекти програми психологічного супроводу, слід зазначити, що вона буде передбачати як роботу з актуальними психологічними станами ветерана, роботу з подолання наслідків стресу, так і визначення особистих планів, прагнень та бажань ветерана у майбутньому; пошук та стимуляція внутрішніх ресурсів особистості, розвиток та гармонізація мотиваційної сфери людини.

Ключові слова: психологічна готовність, мотиваційний компонент психологічної готовності, реінтеграція, ветеран.

Плакса Марина Геннадіївна

Науковий керівник:

Вінник Наталія Дмитрівна

кандидат психологічних наук,

старший науковий співробітник

ВПЛИВ ТРИВОЖНОСТІ ПІДЛІТКІВ НА МОТИВАЦІЮ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження. Тривожність є нормальною людською емоцією, яка може виникати в різних ситуаціях. Однак, коли тривожність є надмірною або триває тривалий час, вона може негативно впливати на життя людини, включаючи навчання.

В умовах воєнного стану в Україні практично кожен день повітряні тривоги, перехід і тривале перебування в укритті, обстріли, відключення електроенергії, невпевненість у майбутньому - все це породжують тривожність не тільки у дорослих, але й у дітей.

Тривожність значним чином впливає на емоційний стан підлітків та може посилюватися з кількох причин. По-перше, підлітки більш чутливі до стресу, ніж дорослі. По-друге, війна створює атмосферу невизначеності та небезпеки, яка може викликати у підлітків почуття страху, тривоги та безпорадності. По-третє, війна може призвести до розлуки з близькими, зміну місця проживання або школи, а також інших негативних наслідків, які можуть посилити тривожність.

Тривожність суттєво позначається на функціонуванні когнітивної сфери та може негативно впливати на мотивацію досягнення успіху навчання в декількох аспектах: тривожність може викликати у підлітків труднощі з концентрацією уваги та запам'ятовуванням інформації; тривожність може призвести до зниження самооцінки та впевненості в собі, тривожність може викликати у підлітків занепокоєння про майбутнє, яке може призвести до зниження мотивації до навчання.

Проблема виникнення, прояву та впливу тривожності підлітків на досягнення успіхів у навчанні викликали інтерес у багатьох зарубіжних науковців, зокрема, її розглядали З. Фройд, А. Адлер, К. Еріксон, К. Хорні, Ч. Спілбергер, Р. Лазарус та інші. Значний внесок у вивчення впливу тривожності учнів на навчальну діяльність здійснили сучасні українські

дослідники: К. Полударова, О. Царькова, О. Новікова, Т. Титаренко, Л. Помиткіна, М. Полухіна, А. Татяниченко, О. Шатковська, О. Кушнір.

Проте особливості впливу воєнного стану на вищезначені проблеми не мають комплексного дослідження. Тому ми вважаємо, що вивчення впливу тривожності підлітків на мотивацію досягнення успіху навчання в умовах війни є важливим дослідницьким завданням сучасної психології.

Мета дослідження – теоретично проаналізувати і емпірично дослідити вплив тривожності підлітків на мотивацію досягнення успіху навчання в умовах воєнного стану.

Відповідно до мети визначено **завдання**:

1. Здійснити теоретичне обґрунтування понять “тривожність”, “шкільна тривожність підлітків”, “мотивація досягнення успіху навчання”.

2. Емпірично дослідити вплив рівня тривожності підлітків на мотивацію досягнення успіхів у навчанні в умовах воєнного стану.

3. Розробити та апробувати тренінг зниження рівня тривожності підлітків, який враховуватиме реалії воєнного стану.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел з проблем тривожності, мотивації, психологічних особливостей у підлітковому віці; узагальнення, систематизація теоретичних даних; дослідження впливу рівня тривожності підлітків на мотивацію досягнення успіхів у навчанні, визначення чинники, які впливають на виникнення тривожності підлітка; розроблення та апробація тренінгу для підлітків для зниження рівня тривожності.

Ключові слова: тривожність, підлітки, мотивація, успіх навчання, воєнний стан.

Примачок Юлія Валеріївна,

Науковий керівник:

Столярчук Олеся Анатоліївна,

доктор психологічних наук, доцент

НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ ЯК ЧИННИК ОСОБИСТІСНОЇ КРИЗИ ПАРТНЕРОК ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Актуальність дослідження. Партнерки військовослужбовців є важливою частиною соціуму, що тримає психологічний, морально-вольовий, економічний та сімейний тил, доки партнер несе службу. Така всебічність та залученість в усі сфери життя на тлі невизначеності спонукає жінок до особистісного розвитку, якому передуює криза. Унікальність особистісної кризи партнерок військовослужбовців полягає в перебудові ціннісних орієнтирів, звиканні до нового розпорядку життя та розподілу партнерських обов'язків, переживанні втрати контролю, самотності та іншого спектру почуттів, притаманних для цього періоду. А невизначеність постає рушійною силою, що створює передумови для виникнення особистісної кризи.

Феномен невизначеності згадується у роботах С. Баднера, М. Лі Вільямса, А. Гусева, П. Даяна, К. Іванчихіної, Ф. Клемпіта, П. Лушина, С. Максименка, О. Милославської, Р. Нортон, В. Ратнікова, С. Хілько, Р. Дж. Холлмана, А. Дж. Ю. Наразі невизначеність загалом визначається як онтологічна картина реальності, зовнішні обставини, певна ситуація в житті людини, що супроводжується переживаннями дезорієнтації, втрати контролю, відсутністю перспектив на майбутнє.

Особистісна криза має індивідуальний темп, характер та прояв у кожної людини. Цей період уособлює перехід особистості до нового етапу життя, а також якісні зміни в світогляді, особливостях прояву та поведінці. Усвідомлення та переоцінка власного життя

стимулює фрустрацію та особистісне зростання в однаковій мірі, що спричиняє певну внутрішню напругу. Аналіз феномену психологічних криз, зокрема особистісних, починається з праць І. Бринзи, Л. Бурлачука, Є. Варбана, Дж. Вулфера, С. Грофа, Л. Заграй, Дж.Каплана, І. Козлової, С. Кузікової, Н.Ліщини, В. Станішевської, Т. Титаренко, Л. А. Фальберг, Л. Л. Фальберга, В. Франкла, І. Черезової, Дж. Шевича, К. Юнга та інших.

Психологічні особливості дружин військовослужбовців розглядали Л. Гріббл, Л. Гудвін, К. Коул, С. Орам, Я.Парк, Л. А. Рів'єр, А. Романишин, К. С. Салліван, М. Солітто, А. Стоу-Алруц, Ю. Сусол, М. С. Харелл, Я. Шпильовий, а досвід партнерок військовослужбовців згадується у дослідженнях А. Кемерон, І. Костиної, Д. Норріс, О. Фокаф, П. Хігате. Проблема особистісних переживань, унікального досвіду та власного шляху розвитку партнерок військовослужбовців постає гострим питанням при наданні цим жінкам кваліфікованої психологічної допомоги та підтримки. Беручи до уваги недостатню кількість відповідних наукових досліджень та обмеженість інформації з цієї тематики, зростає важливість та актуальність вивчення взаємозв'язку невизначеності та особистісної кризи партнерок військовослужбовців.

Мета роботи: теоретично проаналізувати й емпірично дослідити особливості впливу невизначеності на переживання партнерками військовослужбовців особистісної кризи.

Об'єкт дослідження: особистісна криза партнерок військовослужбовців.

Предмет дослідження: невизначеність як чинник особистісної кризи партнерок військовослужбовців.

Завдання роботи:

1. Проаналізувати проблематику особистісної кризи партнерок військовослужбовців та феномену невизначеності в наукових джерелах.

2. Здійснити емпіричне дослідження впливу невизначеності як чинника особистісної кризи партнерок військовослужбовців.

3. Розробити й апробувати програму психологічної підтримки партнерок військовослужбовців в умовах особистісної кризи.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел щодо психологічних особливостей феноменів невизначеності й особистісної кризи; порівняння, узагальнення та систематизація теоретичних даних; дослідження впливу невизначеності на перебіг і динаміку особистісної кризи партнерок військовослужбовців за допомогою емпіричних методів (анкетування, стандартизованого тестування, контент-аналізу, інтерв'ю); кількісний та якісний аналіз отриманих даних; розробка та апробація програми психологічної підтримки.

Ключові слова: невизначеність, криза, особистісна криза, партнерка, партнерка військовослужбовця.

Розсоха Ірина Ігорівна

Науковий керівник:

Столярчук Олеся Анатоліївна,

доктор психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ДРУЖИН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ

Актуальність дослідження. Проблема психологічної допомоги дружин військовослужбовців, які перебувають у зоні бойових дій, в нашій країні є гостро актуальною. Цим жінкам психологічно не менш важко перебувати в режимі очікування, ніж чоловікам – у зоні бойових дій. На плечі дружини переносяться вирішення всіх побутових

питань, обов'язки, які виконував раніше чоловік, а також додається хвилювання за безпеку чоловіка. Основним завданням, яке постає перед дружиною військовослужбовця, є збереження себе як особистості та підтримка чоловіка. Постійне перебування жінки в стані психологічної напруженості, невизначеності, тривоги, стресу може спровокувати емоційне вигорання, кризові переживання.

У межах вивчення обраної проблематики доречно згадати праці ряду вчених в таких векторах: психологічний стан людини у нестабільних життєвих обставинах (А. М'яких, З. Романець, Г. Сельє, Т. Ткачук, Т. Титаренко); реакція організму та психіки на стрес (А. Губар, У. Кеннон, О. Макаренко, І. Федосеева, Т. Цигульська); загальні аспекти відносин в сім'ї (І. Кондратьєва, М. Мушкевич, Н. Оліфірович, О. Столярчук, Р. Федоренко, І. Шинкаренко, Л. Шинкарьова); подолання наслідків кризи (О. Адамова, С. Кузікова, А. Кульчицька, С. Максименко, Н. Пророк, Т. Титаренко) та ін.

Характерною ознакою невирішених психологічних проблем у жінок є замкненість, агресивність, невміння правильно ідентифікувати та дозволити собі пережити емоції. За ініціативи Першої леді О. Зеленської дослідженням психічного здоров'я та психосоціальної підтримки було виявлено, що саме жінки частіше переживають стрес (79%), сильну знервованість (74%), відчувають бажання постійно плакати (15%), приймають ліки від стресу (23%), мають розлади харчування (21%). При цьому відвідують психолога регулярно лише 9% опитаних жінок, що виразно вказує на доречність надання українським жінкам психологічної допомоги.

Беручи до уваги, що війна України з РФ не закінчується, а мобілізація до лав ЗСУ триває, кількість дружин військовослужбовців буде збільшуватись. Від психологічного стану цих жінок та продуктивного використання, збереження та підтримання ними власних особистісних ресурсів залежить стан їхніх чоловіків і дітей, а також якість подальшої психологічної реабілітації української нації в цілому. Зважаючи на обмежену кількість наукових і прикладних досліджень щодо проблеми психологічної підтримки дружин військовослужбовців, зростає важливість та актуальність її вивчення.

Об'єкт дослідження: психологічна підтримка особистості.

Предмет дослідження: психологічна підтримка дружин військовослужбовців.

Мета роботи: теоретично проаналізувати й емпірично дослідити зміст і функції психологічної підтримки дружин військовослужбовців, які перебувають у зоні бойових дій.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми психосоматичних станів дружин військовослужбовців.

2. Емпірично дослідити психологічні стани, в яких перебувають дружини військовослужбовців та умови оптимізації цих станів.

3. Розробити й випробувати програму психологічної підтримки дружин військовослужбовців.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел, порівняння, узагальнення та систематизація теоретичних даних; проведення емпіричного дослідження за допомогою спостереження, бесіди, опитування, порівняльного аналізу; кількісний та якісний аналіз отриманих даних; розробка й апробація програми психологічної підтримки.

Ключові слова: дружина військовослужбовця, особистісний ресурс, особистісна цілісність, стресостійкість, психологічна підтримка, психологічна допомога, програма психологічної підтримки.

Романова Ганна Вікторівна

Науковий керівник:

Цюман Тетяна Петрівна,

кандидат педагогічних наук, доцент

ПРОЖИВАННЯ ОСОБИСТІСТЮ ГОРЯ ЧЕРЕЗ ВТРАТИ НА ТЛІ ВІЙНИ

Актуальність дослідження. Психологічна допомога та підтримка особистості у питаннях проживання горя та втрати завжди була в центрі уваги вітчизняних та зарубіжних науковців та практиків. Саме зараз, коли повномасштабна війна країни агресора проти України набула широких масштабів, а кількість втрат серед військовослужбовців та мирного населення зростає, ставить перед психологами нові виклики.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що науковий пошук здійснюється в різних контекстах: феномен, етапи, стадії переживання горя (Elisabeth Kübler-Ross, Erich Lindemann, Sigmund Freud, та інші), особливості переживання втрати близької людини (Vamik D Volkan, J. Littlewood), дитини (J. M. Snaman), втрати в дитячому віці. Також у літературі висвітлюють переживання критичних життєвих ситуацій, втрати смислу (Viktor Emil Frankl), аспекти соціальної підтримки в ситуаціях втрат (Lehman D.R., Philpott E.).

Як справедливо зазначають українські дослідники, зокрема І. Власенко та Н. Вінник, проблема переживання втрат мало обговорюється в сучасному суспільстві. Спостерігається загострення уваги на катастрофах та втратах в інформаційному просторі, проте серйозна не пропрацьованість цієї проблематики на рівні свідомості суспільства.

Очевидно, що горе – це універсальне переживання всіх людей, реакція на втрату чогось важливого, частини ідентичності або очікуваного майбутнього, що включає душевний біль, гнів, смуток, почуття провини, безпорадність, розпач. Разом з тим, проживання людиною горя ставить складне та серйозне завдання, яке полягає в тому, щоб по-справжньому пережити втрату та повернутися до життя. Для цього потрібно пройти певні внутрішні процеси та виконати важливу внутрішню роботу – «роботу горя». Варто зауважити, що здебільшого у соціумі сформувалося дуже дивне ставлення до теми горя й смерті. Зазвичай люди схильні до засуджень, звинувачень, критики та применшення трагедії, коли йдеться про чийсь біду. Їм легше знайти якісь хибні дії, які могли спричинити ситуацію, яка виникла, або ж розробити правила, які дають змогу створити ілюзію контролю над ситуацією. Розуміння скорботи та способів її подолання відмінне в різних соціально-культурних середовищах і змінюється з плином часу. Кажуть, що скорбота – це плата за любов. Але те, що становило цінність у житті, не перестає бути цінним і після свого зникнення. Робота з горюванням багато чому вчить і робить сильнішими. Вистояти перед лицем болю – чимало вартує, коли біль поступається місцем примиренню з тим, що трапилось, з тугою, зі спогадами, – настає відновлення життєвих сил. У нашому суспільстві необхідно провести величезну роботу, щоб нарешті почути кожного, хто страждає, навчитися визнавати й поважати будь-який душевний біль і втрати, яких зазнаємо через війну.

Мета дослідження: теоретично проаналізувати та емпірично визначити психологічні особливості проживання особистістю горювання у період війни.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Проаналізувати теоретичні підходи до вивчення проблеми горювання, пов'язаного з війною.
2. Емпірично дослідити психологічні особливості горювання на тлі війни.

3. Розробити інформаційно-методичні матеріали психоедукаційного змісту для фахівців та фахівчинь щодо психологічних особливостей горювання.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні - аналіз, синтез, порівняння, класифікація, систематизація, узагальнення наукових джерел із метою науково-теоретичного обґрунтування досліджуваного питання; емпіричні – опитування, бесіда, інтерв'ю з метою виявлення психологічних особливостей горювання, пов'язаного з війною; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних і визначення статистичної значущості отриманих під час дослідження результатів; створення інформаційно-методичних матеріалів про психологічні особливості горювання на тлі втрат, пов'язаних з війною.

Ключові слова: горе, втрата, горювання, горювання на тлі війни.

Рубчинська Тетяна Сергіївна

Науковий керівник:

Сорокіна Олена Анатоліївна,

кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Актуальність дослідження. В сучасних умовах життєдіяльності українського суспільства спостерігається тенденція до зростання кількості дітей з особливими освітніми потребами. Так, за даними Міністерства освіти і науки України, протягом останніх років відбулось збільшення кількості учнів, охоплених інклюзивним навчанням – з 25078 учнів у 2020/2021 н. р. до 33861 учнів у 2022/2023 н. р. Ця обставина висуває перед вітчизняною вчительською спільнотою виклик, пов'язаний із інтеграцією таких дітей в освітнє середовище, що передбачає впровадження інклюзивної освіти та створення умов, за яких всі діти, незалежно від стану здоров'я, можуть отримати якісні освітні послуги. Неабияке значення для адаптації та сприяння процесу інтеграції в умовах інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти має психологічний супровід такої категорії учнів.

При взаємодії з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти вчителям часто доводиться стикатися з різним спектром порушень. Адже такі діти більш обмежені у дослідницьких можливостях, а болючі переживання, пов'язані з усвідомленням ними власної обмеженості, часто стають причиною негативного ставлення учнів до навколишнього світу, до оточуючих, зумовлюють «замикання» в собі, низку психологічних проблем, як-от труднощі у розвитку мотиваційної та емоційно-вольової сфер тощо. Однак, такі психологічні вади реально подолати завдяки здійсненню психологічного супроводу дітей, у процесі реалізації якого вчителям відводиться важлива роль. Разом з тим, психологічна неготовність або недостатня психологічна обізнаність вчителів може стати перешкодою для ефективного адаптації до індивідуальних потреб учнів та надання їм необхідної психологічної підтримки.

У низці урядових нормативно-правових документів, зокрема, постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр», наказі МОН України «Про затвердження примірнього положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти» тощо регламентований базовий напрямок розвитку єдиної загальнодержавної стратегії реформування галузі освіти. Цей напрямок передбачає те, що кожна дитина має унікальні особливості, інтереси, здібності та навчальні потреби і,

відповідно, система освіти має створюватися у напрямі «школи для всіх», де діти з особливими освітніми потребами можуть реалізувати своє право на освіту.

У сучасних наукових дослідженнях висвітлені загальні питання проблеми психологічного супроводу дітей у закладах загальної середньої освіти. Так, напрацювання Н. Алексєєвої, Н. Зобенько, Т. Калініної присвячені визначенню сутності і характеристики поняття психологічного супроводу дітей з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання, у дослідженнях О. Матвєєвої, Л. Прохоренко, Г. Соколової розкрито компоненти ефективного психологічного супроводу дітей, умови здійснення ефективного психологічного супроводу дітей досліджують у своїх працях К. Гавриловська, Є. Клопота, Х. Колбасова та ін. Проте, виявлення ролі вчителів у здійсненні психологічного супроводу дітей з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти вимагає ґрунтовного теоретичного, методичного і практичного вивчення, що і зумовило вибір теми нашого дослідження.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та апробувати тренінгову програму, спрямовану на формування психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання та здійснення ними психологічного супроводу дітей з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти.

Для досягнення мети було визначено такі **завдання дослідження:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових джерел стосовно проблеми психологічного супроводу вчителями дітей з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти.

2. Визначити компоненти та умови здійснення ефективного психологічного супроводу дітей з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання.

3. Емпірично дослідити психологічну готовність вчителів до супроводу дітей з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання.

4. Розробити та апробувати тренінгову програму, спрямовану на формування психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання та здійснення ними психологічного супроводу дітей з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, порівняння) для визначення ступеня розробленості порушеної проблеми у психолого-педагогічній літературі; емпіричні (спостереження, анкетування, індивідуальні та групові бесіди, тестування), методи психологічного впливу; кількісний та якісний аналіз отриманих результатів.

Ключові слова: психологічний супровід, діти з особливими потребами, інклюзивне навчання, заклад загальної середньої освіти.

Савочкіна Світлана Олександрівна

Науковий керівник:

Сергеєнкова Оксана Павлівна,

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМООЦІНКИ ЖІНКИ В УМОВАХ ПЕРЕЖИВАННЯ КРИЗИ

Актуальність дослідження. У контексті сучасного світу, який відзначається стрімкістю змін, наявність стресу та конфліктних викликів стали невід'ємною складовою життя. Актуальною виявляється проблема розуміння та підтримки жінок у важливих життєвих ситуаціях, оскільки це є ключовим аспектом забезпечення психологічного благополуччя. Визначення психологічних особливостей самооцінки жінок під час переживання кризових моментів є важливим завданням для збагачення наукового розуміння та практичної підтримки. Аналіз життєвих етапів у жінок визначаються значущими змінами у статусі, ролях та фізіології, що може викликати внутрішні конфлікти та впливати на самопочуття.

Питання взаємодії факторів, таких як соціокультурні стереотипи, ролі очікування та підтримка оточення, є ключовим для розуміння формування позитивного або негативного внутрішнього образу Я під час кризових періодів жінок. Окрім вивчення впливу кризових ситуацій на самооцінку, дослідження передбачає аналіз стратегій подолання, що використовуються жінками в умовах кризи. Розуміння ефективних методів адаптації та підтримки може визначити способи полегшення негативних впливів.

Дослідження фокусується на експлорації теми самооцінки в умовах кризи, яка знаходиться у центрі наукових досліджень багатьох вчених, серед яких: Р. Бернс («Розвиток Я-концепції і виховання»), К.Р. Роджерс («Теорія особистості»), А. Маслоу («Теорія мотивації»), Р. Ділтс («Піраміда Ділтса»), Титаренко Т.М., Ларіна Т.О. («Життєстійкість особистості: соціальна необхідність та безпека., Психологія переживання подій»), М. В. Папучі («Психологія переживання подій: збірник наукових праць») та інших.

Мета дослідження: полягає в теоретичному аналізі й емпіричному дослідженні психологічних особливостей самооцінки жінки в умовах переживання кризи та розробці профілактичного алгоритму зниження негативних наслідків кризи.

Згідно з метою дослідження було визначено **завдання дослідження:**

1. Провести теоретичний аналіз проблеми самооцінки жінок в кризовий період.
2. Здійснити експериментальне дослідження психологічних особливостей самооцінки жінок в умовах переживання кризи.
3. Створити та перевірити профілактичний алгоритм зниження негативних наслідків переживання жінками кризи.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми самооцінки жінок; експериментальні дослідження змісту самооцінки жінок в умовах кризи; створення та апробація профілактичного алгоритму зниження негативних наслідків переживання кризи.

Ключові слова: самооцінка, жінки в кризових умовах, стрес і адаптація, підтримка в кризових ситуаціях, профілактичний алгоритм.

Савенко Анна Русланівна

Науковий керівник:

Коханова Олена Петрівна,
кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПЕРЕЖИВАННЯ КРИЗИ ІДЕНТИЧНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКАМИ

Актуальність дослідження. Пошук ідентичності є невід'ємною частиною розвитку особистості в підлітковому та юнацькому віці. Проте внаслідок численних факторів, таких як соціальний тиск, потреба в самовизначенні та пошук власного місця у суспільстві у молодій людини може виникнути криза ідентичності.

Крім того, переживання молодими людьми в Україні стресу, тривоги в умовах війни може суттєво позначитися на емоційному стані старшокласників, негативно вплинути на розвиток їхньої особистості, а відтак – загострити проблему пошуку власної ідентичності і навіть призвести до переживання кризи ідентичності. Саме тому предметом нашого наукового інтересу став психологічний супровід переживання кризи ідентичності старшокласниками.

Проблема ідентичності широко вивчалася західними психологами: А Адлером, Е. Еріксоном, Д. Марсіа, Дж. Мід, З. Фройдом, К. Хорні, К. Юнгом та ін. Проблему переживання кризи ідентичності досліджували І. П. Маноха, Т. Г. Стефаненко, В. О. Татенко, О. Є. Блинова; переживання кризи ідентичності старшокласниками набула широкої розробленості в працях таких учених як О. А. Краєва, Т. М. Яблонська, П. В. Лушин та ін.

Дослідження включає аналіз особливостей переживання кризи ідентичності та визначає стратегії та методи, які можуть бути застосовані психологами для підтримки старшокласників у їхньому пошуку власного «Я». Особлива увага приділяється взаємодії з батьками, вчителями та іншими важливими особами у житті молоді людини для забезпечення інтегрованого та ефективного підходу до розв'язання проблем ідентичності.

Отримані результати можуть використовуватися для вдосконалення програм психологічного супроводу в школах, сприяючи формуванню у старшокласників стійкої та позитивної ідентичності в процесі їх особистісного розвитку.

Мета дослідження: теоретичне та емпіричне вивчення проблеми переживання кризи ідентичності старшокласниками, розробка та реалізація програми психологічного супроводу особистості, яка переживає кризу ідентичності.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань:

- 1) здійснити теоретичний аналіз проблеми ідентичності, кризи ідентичності в юнацькому віці;
- 2) вивчити соціально-психологічні умови, що сприяють розвитку та формуванню зрілої ідентичності;
- 3) розробити та реалізувати програму психологічного супроводу особистості, яка переживає кризу ідентичності.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження: теоретичний аналіз робіт, присвячених темі дослідження, використання емпіричних методів, а саме: психодіагностичних методик з подальшим аналізом отриманих результатів; розробка програми психологічного супроводу особистості, яка переживає кризу ідентичності.

Ключові слова: ідентичність, криза ідентичності, психологічний супровід, старшокласники.

Соколовська Марія Давидівна

Науковий керівник:

Кутішенко Валентина Петрівна,
кандидат психологічних наук, доцент

**ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ НАВИЧОК ЕФЕКТИВНОГО
УПРАВЛІННЯ АГРЕСІЄЮ**

Актуальність дослідження. Проблема агресивної поведінки та її корекції завжди була цікава дослідникам у галузях психології, соціології, кримінології тощо. Умови сьогодення, коли в країні війна, нестабільність та невизначеність, призводять до появи напруженості на всіх соціальних рівнях суспільства. Така тенденція поширюється і на студентську молодь та становить великий ризик для суспільства, адже розповсюдження проявів агресивної поведінки серед молоді ускладнюватиме в майбутньому розбудову демократичної держави та впровадження принципів толерантності і конструктивної взаємодії з людьми у різних сферах діяльності. Отже, незаперечною є актуальність проблеми формування у студентської молоді миролюбних цінностей та навичок ефективного управління агресією.

Слід зазначити, що проблемою агресії та агресивності займалися ряд зарубіжних науковців, таких як: А. Адлер, А. Басс, Р. Берон, К. Лоренц, Ф. Перлз, А. Піз, Д. Річардсон, Р. Уілсон, Е. Фромм, З. Фройд та інші. На сьогоднішній день українські науковці також досліджують різні аспекти цієї проблеми: вікові виміри агресії, зокрема, дитячої та підліткової (Г. Вовк, Т. Гулевич, О. Мойсеєва, Г. Хоменко, К. Шкарлатюк та інші); детермінанти агресивної поведінки (О. Бовть, С. Кравчук, І. Мазоха та інші) тощо.

Однак все ще дискусійним залишається питання зниження людської агресивності та бракує практичних розробок щодо формування саме у студентської молоді навичок ефективного управління агресією.

Виходячи з вищевикладеного, можемо зробити висновок, що задекларована нами тема є дуже актуальною і має стати предметом наукового аналізу. Дослідження за тематикою магістерської роботи допоможе зрозуміти причини проявів агресії серед студентів і розробити відповідні стратегії зменшення її проявів.

Мета дослідження: на основі теоретичного та емпіричного дослідження проблеми агресивності студентської молоді розробити тренінг формування у студентів навичок ефективного управління агресією.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз сучасних наукових підходів до проблеми агресії, особливостей її прояву у віковому вимірі та методів ефективного управління агресією.
2. Емпірично дослідити особливості проявів агресії та агресивності студентської молоді.
3. Розробити та апробувати тренінг формування у студентської молоді навичок ефективного управління власною агресією.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження: узагальнення теоретичних даних, аналіз соціологічних, психологічних праць присвячених проблемі дослідження з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя розробки тренінгу з формування відповідних навичок та саморегуляції поведінки під час навчання у вищій школі; опитувальники, тести, методики спрямовані на діагностику причин та особливостей прояву агресії у студентському середовищі, анкетування, спостереження, інтерв'ю, опитування тощо.

Ключові слова: агресія, агресивність, види агресивності, фактори агресивної поведінки, студентська молодь, навички, саморегуляція, поведінка

Солдатова Катерина Олександрівна

Науковий керівник:

Каліщук Світлана Миколаївна

доктор психологічних наук, професор

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ОСОБИСТІЮ КРИЗИ
НЕПЕРЕБОРНИХ ОБСТАВИН**

Актуальність дослідження. Життя людини та розвиток особистості пов'язані із проходженням кризових періодів. І якщо до одних криз, які передбачені етапами дорослішання та змінами ролей - нормативних, особистість здатна пройти більш успішно, то ненормативні кризи, до яких відноситься криза непереборних обставин, несуть по своїй природі більші ризики для особистості саме своєю раптовістю та неможливістю на них вливати. Сама назва говорить, що дана криза несе в собі певну невизначеність та завжди справляє враження, як руйнівної та нездоланної.

Обставини непереборної сили завжди пов'язані із переживанням втрати, неминучості, незворотності. Під впливом кризи непереборних обставин життя особистості ніби ділиться на до та після. Переживаючи це, особистість стикається з сильними психо-емоційними станами та надвикликом стосовно реорганізації свого життя, його цілей, смислів та пошуку нового місця у світі.

Вагомий внесок у дослідження поняття кризи, її психологічного впливу на особистість та кризову психологічну допомогу зробили такі вчені: Т. Титаренко, С. Гроф, Х. Гроф, І. Черезова, О. Тімченко, І. Щербакова, В. Франкл, І. Кон, С. Мадді, Дж. Каплан, Р. Лазарус, Ю. Швалб та ін.

Наразі маючи здобутки вчених у дослідженнях, які присвячені переживанню кризи непереборних обставин та виклику життя, залишається актуальним питання ролі особистості, як суб'єкта, який одночасно переживає кризу і впливає на результат її перебігу.

Мета роботи: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічні особливості переживання особистістю кризи непереборних обставин та розробити програму кризового втручання для подолання психологічних наслідків кризи непереборних обставин.

Об'єкт дослідження: криза непереборних обставин.

Предмет дослідження: психологічні особливості переживання кризи непереборних обставин.

Завдання роботи:

1. Здійснити теоретичний аналіз поняття кризи непереборних обставин і визначити особливості її переживання.
2. Емпірично дослідити особливості прояву кризи непереборних обставин.
3. Виявити вплив кризи непереборних обставин на психологічний стан особистості.
4. Розробити та апробувати програму кризового втручання на подолання наслідків кризи непереборних обставин та формування шляхів виходу з неї.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми кризи непереборних обставин; узагальнення та систематизація теоретичних даних; дослідження психологічних особливостей переживання кризи непереборних обставин; кількісний та якісний аналіз отриманих даних засобами математично-статистичної обробки результатів дослідження.

Ключові слова: криза, криза непереборних обставин, непереборні обставини, переживання кризи.

Строєва Наталія Миколаївна

Науковий керівник:

Вінник Наталія Дмитрівна,
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник

**ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ПОБУДОВИ ЖИТТЄВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ УЧНЯМИ
ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ**

Актуальність дослідження. Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України у лютому 2022 року докорінно змінило життя українців. Досвід обстрілів, евакуації, внутрішнього переміщення або виїзду за межі країни, життя під час постійних повітряних тривог, невтішних та тривожних новин, відсутність відчуття безпеки призвели до стану дистресу, зростання рівня тривожності, втрати життєвих орієнтирів та здатності до планування як для дорослих, так і особливо – для підлітків, які в силу віку є уразливими в ситуації невизначеності. Для підлітків ситуація ускладнюється ще й тим, що старший підлітковий вік є віком активного формування ідентичності та системи ціннісних орієнтацій, що визначають подальші життєві пріоритети та послідовність постановки та реалізації цілей. У ситуації втрати ціннісних орієнтирів, невизначеності в силу об'єктивних обставин (війни та воєнного стану) та суб'єктивних переживань, які залежать від рівня тривожності у дитини, страху за майбутнє, ступеню її підтримки з боку значимих дорослих, середовища закладу освіти тощо, підлітки часто приймають рішення, що непокоять дорослих, як-от: кинути навчання, долучитися до асоціальних угруповань, вдаватися до практик деструктивної поведінки, адже, на їхню думку, життя немає сенсу та не варте планування та особливих зусиль. Особливо високим є ризик опинитися у такій ситуації для учнів професійно-технічних навчальних закладів (далі – ПТНЗ), що часто не охоплені програмами психосоціальної підтримки, походять з сімей, які перебувають в складних життєвих обставинах, залишаються сам на сам зі своїми переживаннями тощо.

Вивченням питань особистісного та професійного зростання учнів ПТНЗ займалися такі українські вчені як Г. Балл, І. Бех, Н. Вінник, І. Зязюн, Н. Ничкало, Е. Помиткін, проблеми побудови життєвої перспективи особистості вивчали такі українські та зарубіжні вчені як Є. Головаха, М. Галахер, К. Левін, А. Менегетті, Ж. Нюттен, М. Селігман, П. Фресс та ін. У своїх працях дослідники розкривали особливості сприйняття майбутнього особистістю, зокрема в умовах невизначеності, питання побудови цілей та вибору шляхів їх досягнення, вплив життєвого планування й мотивації на організацію та поведінку людини в теперішньому. Водночас питання психологічних умов побудови життєвої перспективи підлітків, зокрема учнів ПТНЗ, в умовах воєнного стану залишається наразі недостатньо дослідженим.

Мета роботи: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічні умови побудови життєвої перспективи учнями професійно-технічних навчальних закладів в умовах воєнного стану.

Завдання роботи:

1. Здійснити теоретичний аналіз феномену життєвої перспективи, визначити його основні змістові характеристики та фактори, що мають найбільший вплив на побудову життєвої перспективи.
2. Визначити особливості побудови життєвої перспективи учнями ПТНЗ в умовах воєнного стану.
3. Емпірично дослідити психологічні умови побудови життєвої перспективи учнями ПТНЗ в умовах воєнного стану.
4. Розробити й апробувати тренінгову програму, спрямовану на сприяння учням ПТНЗ у побудові життєвої перспективи в умовах воєнного стану.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми побудови життєвої перспективи; порівняння, узагальнення, систематизація теоретичних даних; визначення психологічних умов побудови життєвої перспективи учнями ПТНЗ в умовах воєнного стану; кількісний та якісний аналіз отриманих результатів задля оцінки ефективності розробленої тренінгової програми, спрямовану на сприяння учням ПТНЗ у побудові життєвої перспективи в умовах воєнного стану.

Ключові слова: життєва перспектива, ціннісні орієнтації, тривожність, підлітковий вік, психологічні умови.

Струнгар Юлія Григорівна

Науковий керівник:

Сергеєнкова Оксана Павлівна,
доктор психологічних наук, професор

ВПЛИВ ЗМІ НА СПРИЙНЯТТЯ ОСОБИСТІСТЮ КРИЗОВИХ ПОДІЙ

Актуальність дослідження. Сучасні соціальні, економічні, політичні та інші проблеми актуалізують питання щодо кризових ситуацій в житті людини, її реагування, переживання та подолання. Крім того, присутність мас-медіа у житті особистості відіграють певну роль у формуванні її світогляду та сприйняття кризових подій.

Поняття “криза” (від грец. *krisis* – рішення, поворотний пункт, результат) – переломний момент, важкий перехідний стан, загострення, небезпечний нестійкий стан. В літературі поряд з поняттям “криза”, використовуються такі поняття як “кризова ситуація”, “надзвичайна ситуація”, “кризова подія”, “травматична подія”, “критичний інцидент”, “травматичні ситуації” та ін. Психологи розуміють кризу як гострий емоційний стан, що виникає внаслідок блокування цілеспрямованої життєдіяльності людини, як дискретний момент розвитку особистості.

Під час кризи особистість не може залишатися незмінною, іншими словами, їй не вдається осмислити свій актуальний психотравмуючий досвід, оперуючи знайомими, шаблонними категоріями або використовувати прості звичні моделі пристосування. В ситуації кризи, під час спроби взяти під контроль свій стресовий стан, людина переживає певний вид фізичного та психологічного перевантаження. Емоційне напруження і стреси можуть призводити або до опанування новою ситуацією, або до зриву і погіршення виконання життєвих функцій. Хоча деякі ситуації можуть бути стресовими для всіх людей, вони стають кризами для тих, хто схильний до них в силу особистісних особливостей.

Отже, кризова подія – це подія, що виходить за межі звичайного людського досвіду, руйнує звичайні стереотипи поведінки і спричиняє перебудову структури особистості. Слід зазначити, що кризова подія порушує почуття безпеки особистості, викликаючи переживання стресу, психологічні наслідки якого можуть бути різноманітними. У психологічній літературі представлено характеристики та різноманітні класифікації “складних” ситуацій: критичні ситуації; ситуації фізичної небезпеки, афектогенні життєві ситуації та ін.

На сьогодні поряд з такими традиційними джерелами інформації, як телебачення, радіо, журнали, газети та Інтернет, з'явилися нові засоби передачі даних і канали, що стрімко розвиваються, наприклад, соціальні мережі. ЗМІ є ефективним інструментом впливу на поведінку та думку особистості. Маршаллу Маклюену належить фраза «медіум і є саме повідомлення» («*the medium is the message*») – це свідчення про те, що факт поширення повідомлення часто може бути важливішим, ніж зміст самого повідомлення. Саме через переконливість медіа, таких як телебачення, радіо і періодична преса, повідомлення досягають своєї цільової аудиторії. Розвиток інформаційного суспільства виключає можливість повноцінного існування особистості без споживання та використання мас-медіа.

У результаті культивування і тиражування інформації стосовно духовних цінностей, соціальних вимог стандартизуються і стереотипізуються поведінкові й світоглядні норми суспільного життя. З кожним днем сучасний світ стає все більш інформаційно насиченим, а тому часто незрозумілим для людей. Людина не здатна самостійно отримати й перевірити

всю необхідну їй інформацію, а тому вимушена багато що сприймати як правду. Таким чином, повідомлення, що передаються ЗМІ, можливо подавати суспільству не лише знання про навколишню дійсність, але й цілеспрямовано формувати емоційні та поведінкові стереотипи.

Вивчення питання щодо впливу ЗМІ на свідомість і поведінку особистості мають декілька позицій дослідників зарубіжної психології. Так, позиції, близькі до біхевіоризму, займали такі дослідники, як У. Ліппман, Г. Бранц, Дж. Райлі, М. Райлі, Г. Лассуелл. Мас-медіа у рамках традиції структурного функціоналізму вивчали К. Ховленд, П. Лазарсфельд, Р. Мертон, Дж. Клаппер, Е. Ноель-Ноймані та інші. Оригінальні концепції взаємодії мас-медіа, соціальної реальності та аудиторії представлено в роботах М. Маклюена, С. Болл-Рокеша та М. ДеФлера, П. Тіченор, Г. Донахью та К. Олієна. Особливості діяльності ЗМІ, місце та роль мас-медіа, зокрема в українських реаліях, досліджували Л.В. Губерський, В.Ф. Іванов, А.З. Москаленко та ін.

Наше дослідження спрямоване на виявлення механізмів впливу ЗМІ на сприйняття особистістю кризових подій, зумовлені специфікою складного процесу медіа сприйняття.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити проблему впливу засобів ЗМІ на сприйняття особистістю кризових подій.

Для реалізації поставленої мети нами було визначено такі **завдання**:

1. Охарактеризувати основні види ЗМІ, визначити їх функції та механізми впливу на свідомість особистості під час кризових подій.
2. Проаналізувати вплив ЗМІ на сприйняття особистістю кризових подій.
3. Емпірично дослідити особливості впливу засобів ЗМІ на сприйняття особистістю кризових подій.
4. Розробити програму щодо протидії негативного впливу ЗМІ на сприйняття особистістю кризових подій.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми впливу ЗМІ на сприйняття особистістю кризових подій; порівняння, узагальнення, систематизація даних; проведення емпіричного дослідження складових впливу ЗМІ на сприйняття особистістю кризових подій за допомогою анкетування, методу експертних оцінок; кількісний та якісний аналіз отриманих результатів дослідження; розробка програми щодо протидії негативного впливу ЗМІ на сприйняття особистістю кризових подій.

Ключові слова: кризові події, сприйняття особистістю, сприйняття кризових подій, засоби впливу ЗМІ.

Ткаченко Гліб Євгенович

Науковий керівник:

Власенко Інна Анатоліївна

кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ПОДОЛАННЯ КРИЗИ СЕНСУ ЖИТТЯ У ВОЛОНТЕРІВ

Наразі важко уявити громадянське суспільство України без волонтерського руху, що є активною його складовою. Цей рух для України є не новим, він активно поширився ще з 2014 року та надалі розвивається, займаючи важливе місце в новітній історії. Як зазначають П. Горінов, Р. Драпушко, у сучасних умовах волонтерство є соціокультурним феноменом України, її цивілізаційним брендом, одним з елементів національної самоідентифікації

української нації, визначальною засадою зовнішньої та внутрішньої політики держави на національному та міжнародному рівнях.

Починаючи із 24 лютого 2022 року, відбувся черговий сплеск волонтерської активності. В перші дні війни були створені штаби допомоги, фонди та платформи, які займаються збором коштів на допомогу армії та всім постраждалим, активізувалась робота як волонтерських організацій, так і індивідуальних волонтерів. Найбільше волонтерів на початку війни працювали в гуманітарних штабах і надавали допомогу ЗСУ, про що свідчать результати опитування, проведеного міжнародним молодіжним проектом ЮНІСЕФ U-Report у червні 2022 року.

Актуальність вивчення психологічних умов подолання кризи сенсу у волонтерів зумовлена рядом факторів. По-перше, у зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ в Україну у 2022 р., соціально-економічними викликами та численними втратами військових і населення, наразі українські волонтери мають низку труднощів. Особливо якщо говоримо про осіб, які регулярно їздять в зони бойових дій, що пов'язано з прямим ризиком для їх життя і здоров'я. По-друге, можемо говорити про сильний психологічний тиск через перебування людини у т.зв. гарячих точках. Волонтери, які перебувають поблизу до/на лінії бойових зіткнень, нерідко стикаються з травмуючими подіями (евакуація та допомога цивільним у зонах бойових дій, підтримка військових). Через це у волонтерів можуть виникнути стресові розлади, емоційне вигорання, ПТСР та інші психологічні проблеми. По-третє, волонтери стикаються із кризовими переживаннями через втрати, складні умови діяльності, внутрішньоособистісні трансформації. Нерідко у волонтерів може виникати криза сенсу, коли їх домінуючі переконання та цінності випробовуються в екстремальних ситуаціях.

У цій роботі ми будемо звертатися до тих науковців і практиків, хто досліджували кризу сенсу (В. Франкл, І. Ялом, Е. Дечі, Р. Райан, Е. Еріксон, Р. Мей, Е. Фромм, Ж.П. Сартр, А. Камю). Наприклад, В. Франкл прийшов до висновку, що найважливішою передумовою подолання кризи сенсу є пошук та знаходження людиною власного сенсу життя. І. Ялом вважав, що криза сенсу може виникнути внаслідок усвідомлення непередбачуваності та необхідності вибору у житті. Долати кризу сенсу він пропонував за рахунок прийняття відповідальності за власне життя та знаходження сенсу через взаємодію з іншими, творчість, самопізнання. Е. Дечі та Р. Райан розробили теорію самовизначення, яка буде використана в цій роботі. Вони стверджують, що людина відчуває сенс і задоволення, коли вона може виражати свою автономію, розвивати свої компетенції та встановлювати зв'язки з іншими.

Повертаючись до діяльності українських волонтерів, слід зазначити, що потреба в дослідженні психологічних аспектів волонтерства посилюється через відсутність достатньої кількості спеціалізованих наукових робіт у цій сфері.

Наразі є ряд науковців та практиків, які займаються/займалися історичними та прикладними аспектами розвитку волонтерства (А.Аніщенко, О. Беспалько, З.Бондаренко, Р.Вайнола, І.Зверева, Р.Лейжер, А.Капська, Г.Крапівіна, О.Кузьменко, Л.Логачова, Т.Лях, В.Петрович, Н.Романова, С.Савченко, Ю.Семенова, С.Харченко, М.Чухрай, І.Юрченко, П. Горінов, Р. Драпушко, А. Марчук, В. Лобода). Зокрема, було обґрунтовано роль волонтерства в соціумі, виділено основні групи волонтерів, розглянуто напрями та окремі аспекти їх роботи, приділено увагу особливостям організації волонтерської діяльності. Волонтерська діяльність розглядається цими дослідниками як складова частина соціальної роботи та ресурс особистісно-професійного розвитку. В ході аналізу літератури нами не виявлено досліджень про кризові переживання волонтерів. Тому психологічні аспекти волонтерської діяльності, зокрема переживання кризи сенсу волонтерами потребують більшої уваги дослідників. Таким чином, вивчення цієї теми може не лише зробити внесок у теоретичне розуміння переживання криз, але й допомогти у формуванні ефективних підходів до психологічної підтримки волонтерів у нинішніх умовах.

Метою магістерської роботи є комплексне дослідження психологічних умов подолання кризи сенсу у волонтерів, які працюють в умовах воєнного конфлікту в Україні, та розроблення методичних рекомендацій, спрямованих на подолання кризи сенсу у волонтерів.

Об'єкт дослідження – особистісні кризи як феномен.

Предмет дослідження – подолання кризи сенсу у волонтерів.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

1. Провести теоретичний аналіз феномену кризи сенсу у волонтерів та психологічних умов її подолання
2. Емпірично дослідити психологічні умови подолання кризи сенсу у волонтерів
3. Розробити та апробувати методичні рекомендації для волонтерів у процесі переживання кризи сенсу.

Для реалізації цих завдань будуть використані такі методи дослідження: теоретичні - аналіз та узагальнення літератури та наукових джерел за темою дослідження; емпіричні - опитувальник “Переживання кризи сенсу волонтерами” (авторський), тест життєстійкості (ТЖС) С. Мадді; методи обробки даних - аналіз середніх значень, кількісний і якісний аналіз.

Результати дослідження плануємо представити на міжнародній науковій конференції з актуальних питань психологічної науки і практики.

Ключові слова: волонтерство, волонтер, психологічне вигорання, криза сенсу, резильєнтність, психологічна підтримка.

Томашенко Анастасія Павлівна

Науковий керівник:

Столярчук Олесь Анатоліївна,

доктор психологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ КРИЗ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТУДЕНТАМИ

Актуальність дослідження. Сучасні здобувачі вищої освіти прагнуть вчитися не тільки для того, щоб у перспективі успішно працевлаштуватись, а для них не менш важливо реалізувати свої особисті та професійні цілі. Швидкий розвиток технологій і поява нових професій роблять вибір майбутньої кар'єри складнішим. Нестабільність економіки та висока конкуренція на ринку праці створюють додатковий тиск на молодь. Вже під час фахового навчання студенти неодноразово аналізують успішність вибору професії, співставляючи власний особистісний потенціал із фаховими вимогами. Виявлення гострих невідповідностей між бажаннями, можливостями студента та запитамі суспільства щодо професійної самореалізації породжує переживання здобувачем вищої освіти кризи фахового самовизначення. Дослідження змісту фахового самовизначення збагачують психологічну науку та практику розумінням того, як молоді люди обирають професію, як формується їхня фахова спрямованість, компетентність і самосвідомість, які труднощі, зокрема і кризи, можуть стати на заваді успішному професійному становленню особистості.

Вивченням проблеми життєвого, в тому числі професійного самовизначення юнацтва займались ряд українських науковців, як-от: А. Бахтій, О. Зазимко, А. Зібровський, С. Ковалів, В. Рибалка, Н. Побірченко, О. Посацький, Л. Федоренко, Т. Яновська та ін., завдяки яким розкрито чинники, зміст та умови успішності вибору професії молодими людьми. Специфіку переживання студентами особистісних криз викладено у працях вітчизняних психологів Т. Афанасьєвої, А. Воскресенської, М. Дмитренка, С. Макушевої, І. Моначина, Л. Подоляк, О. Сергєєнкової, О. Столярчук, В. Шевченка, В. Юрченка тощо.

Однак потребує уточнення питання особливостей переживання кризи професійного самовизначення українськими студентами в реаліях ускладненого війною соціального буття, що і стало предметом нашого дослідження. Вивчення цієї проблематики дозволить удосконалити систему вітчизняної профорієнтації та психологічного супроводу професійного становлення особистості на етапі її фахового навчання. Таким чином, дослідження чинників і ознак переживання студентами криз професійного самовизначення має вагоме як теоретичне, так і практичне значення, позаяк його результати стануть в нагоді практичним психологам, педагогам, керівництву закладів освіти.

Об'єкт дослідження: криза професійного становлення.

Предмет дослідження: особливості переживання криз професійного самовизначення студентами.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати й емпірично дослідити особливості переживання криз професійного самовизначення студентами, розробити й апробувати методи профілактики та подолання цих криз.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити аналіз наукових джерел щодо проблематики криз професійного самовизначення.
2. Емпірично дослідити детермінацію й ознаки переживання кризи професійного самовизначення студентами.
3. Розробити й апробувати профілактично-корекційну програму конструктивного переживання криз професійного самовизначення здобувачами вищої освіти.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел з проблематики професійного самовизначення особистості; порівняння, узагальнення, систематизація теоретичних даних; дослідження детермінації та ознак переживання студентами криз професійного самовизначення за допомогою анкетування, тестування; розробка й апробація профілактично-корекційної програми; кількісний та якісний аналіз отриманих даних засобами математично-статистичної обробки результатів дослідження.

Ключові слова: криза, студент, фахове навчання, криза фахового навчання, криза професійного самовизначення, невизначеність.

Устьянцева Наталія Костянтинівна

Науковий керівник:

Коханова Олена Петрівна,

кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ПОШУКУ СЕНСУ ЖИТТЯ СУЧАСНОЮ МОЛОДДЮ

Актуальність дослідження. У кризових чи екстремальних ситуаціях багато людей звертаються до питань про сенс життя, шукаючи опору та внутрішні ресурси. Багато

науковців – психологів та філософів широко досліджують аспекти людської життєдіяльності, які можуть впливати на пошук людиною сенсу чи мети життя.

Питанням про поняття сенсу поведінкових проявів людини одним з перших задався З.Фройд. Він запропонував психоаналіз, характеристикою якого є розкриття сенсу тих чи інших вчинків людини. Також вивченням системи смислів людських дій займався А.Адлер, К.Юнг, Е.Вайскопф-Джонсон, В.Франкл, Дж. Б'юдженгал, Ф. Фенікс, С.Мадді.

Сучасні дослідження з пошуку сенсу життя охоплюють різні галузі, включаючи психологію, соціологію, філософію та нейронауки. М.Селігман у позитивній психології розвиває концепції пов'язані зі зростанням особистості, щастям, оптимізмом та доброчесністю. Він акцентує увагу на розвитку сильних сторін людини, важливості задоволення від життя та пошуку сенсу.

Такі вчені, як Дж. Хейдт та Е. Інґліс вивчають зв'язок між медитацією та пошуком сенсу життя. Йдеться про інтердисциплінарний підхід, де дослідження знаходяться на стику психології, нейробіології та філософії. Наприклад, Річард Девідсон і Джон Кабат-Зінн досліджували вплив медитативних практик на мозкову активність та емоційний стан людини. Їхні дослідження вказують на позитивний вплив медитації на психічне здоров'я та загальний стан особистості.

Пошук сенсу життя є типовим для молоді. Особливо в юнацькому віці, коли людина здійснює свідомий вибір свого життєвого шляху, потреба досягнути сенс свого існування набуває для неї потужного орієнтувального значення.

Сучасна молодь в Україні може виявляти високий рівень активності, залученості, чутливості до питань миру, дотримання прав людини, соціальної справедливості та пошуку сенсу свого життя. Вважаємо, що надання молоді психологічної підтримки – це створення міцної платформи врівноваження її психофізіологічного та психоемоційного здоров'я з можливостями розвитку.

Отже, тема нашого дослідження є актуальною і такою, що потребує реального вивчення.

Мета роботи: теоретично проаналізувати й емпірично дослідити психологічні умови пошуку сенсу життя сучасною молоддю.

Завдання роботи:

1. Визначити теоретичні підходи до вивчення психологічних умов пошуку сенсу життя сучасною молоддю.
2. Емпірично дослідити рівень життєвої задоволеності та ціннісні орієнтації молоді.
3. Розробити й апробувати курс медитацій, з метою психологічної підтримки людини, яка перебуває у пошуку сенсу життя.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми пошуку сенсу життя; порівняння, узагальнення та систематизація теоретичних даних; дослідження психологічних умов пошуку сенсу життя сучасною молоддю; розробка та апробація курсу медитацій.

Ключові слова: молодь, психологічні умови, пошук сенсу життя, медитація, трансформація, цілісна особистість.

Фомінцев Олександр Володимирович

Науковий керівник:

Сергеєнкова Оксана Павлівна,
доктор психологічних наук, професор

ТРАВМА СВІДКА У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОГО ЖУРНАЛІСТА

Актуальність дослідження. «Людина з камерою» на передовій, (в порівнянні з людиною з автоматом), як особистість, має свої сильні і слабкі аспекти, і потребує доволі специфічної психологічної підтримки. Психічний стан військового журналіста залежить від багатьох факторів, як зовнішніх так і внутрішніх. Два роки життя і роботи в жорстких військових умовах, провокують кризу виснаженості, емоційного вигорання і знецінювання своєї професійної діяльності. Криза спустошеності і безперспективності, може бути посилена кризою віку і шоковою бойовою травмою. А значний час витрачений на контент-аналіз і відбір фото-відео матеріалів з місць бойових дій, призводить до ретравматизації журналіста.

Фактори, що впливають на формування кризи військового журналіста базуються на контрасті між творчим і комфортним життям до війни і жорсткими умовами життя на війні. Наше дослідження фокусується на вивченні психічних станів журналістів, які переживаються ними під час виконання професійної діяльності. Дослідження базується на роботах авторів віденської школи екзистенційного аналізу, засновником якої був В. Франкл; а також на роботах О. Шварца і Р. Аллерса (1988), А. Маслоу (Maslow, 1954), І. Ялома (Yalom, 1980), Грейва (Grawe (1998) і Гайдеггера (Heidegger 1962);

Мета дослідження: теоретично визначити та емпірично дослідити особливості професійних криз військових журналістів

Згідно з метою дослідження було визначено **завдання:**

1. Провести теоретичний аналіз професійних криз, що виникають в діяльності військових журналістів в умовах воєнного стану.

2. Емпіричного визначити психологічні особливості військових журналістів, які перебувають в умовах воєнних дій.

3. Розробити програму психологічної підтримки означеної групи досліджуваних

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз та узагальнення наукових та документальних (статті, мемуари, фото і відео-документалістика) джерел, що висвітлюють професійну діяльність військових журналістів, методи збору інформації (глибинне інтерв'ю), контент-аналіз, методи психологічного впливу

Ключові слова: травма свідка, військовий журналіст, професійна криза, глибинне інтерв'ю, психологічна підтримка

Шаханова Тетяна В'ячеславівна

Науковий керівник:

Ткачишина Оксана Романівна,
кандидат психологічних наук

КРИЗА ПОДРУЖНИХ ВЗАЄМИН У РОДИНІ ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ.

Актуальність дослідження. Повномасштабне вторгнення росії на територію України призвело до розділення тисяч сімей. Багато хто був вимушений покинути свої домівки, міста або, навіть, і країну. Війна стала каталізатором проблем у подружніх стосунках. Те, на що раніше не звертали уваги, сьогодні призводить до розлучень. Але це тільки одна із великої кількості проблем у родинних стосунках, які породила війна у нашому суспільстві.

Війна внесла дуже суттєві корективи до нашого суспільства. Кожна людина в Україні стикнулася із стресом, який привів до ненормативної кризи. Мало хто знав як поводити себе під час війни, мало хто вірив, що таке може статись у 21-му сторіччі. Люди вимушені адаптуватись до таких умов існування, але не кожен може це зробити самостійно. Криза може сприяти як розвитку, так і великим проблемам і, навіть, хворобам. Сім'я, як частина суспільства, теж відчула ці кризи.

Особливо це стосується військовослужбовців і їх родин. За той час, поки чоловіки були на війні, жінки вимушені були взяти на себе відповідальність за сім'ю, за дітей, за батьків, за фінанси. Чоловіки, в свою чергу, повернуться з війни знесилені як фізично, так і морально, спустошені, втомлені, агресивні, збентежені, зі зміненою реальністю і цінностями. Що для демобілізованого військовослужбовця, що для його дружини, момент повернення бійця з війни стане дуже переламним моментом у їхньому сімейному житті. Цей момент може призвести як до зміцнення сімейних стосунків і виходу на новий рівень, так і до розриву стосунків взагалі. Все буде залежати від того, чи зможе кожен із них адаптуватися до нових реалій життя, чи зможуть вони знайти новий сенс життя, нові цілі.

Саме тому проблема кризи подружніх взаємин у родинах демобілізованих військовослужбовців є дуже актуальною на сьогодні і потребує додаткових досліджень. Значну увагу треба приділити емоційним взаєминам, особливостям згуртування та розпаду подружніх стосунків. Особливо важливо проаналізувати чинники, які сприяють кризі подружніх взаємин, визначити ознаки цієї кризи і розробити шляхи її подолання, та допомогти військовослужбовцям та членам їх родин повернутися до нормального життя, і сприяти налагодженню сімейних стосунків.

Вивчення особливостей поведінки людини у кризових ситуаціях має дуже важливе значення для науковців. Ними проведено численні емпіричні дослідження окремих аспектів стресу, сімейних криз, складних життєвих ситуацій, діагностики стресових розладів. Дослідження сімейних взаємин та психології кризи були проведені у роботах: Сергеєнкова О., Столярчук О., Коханова О., Пасєка О., Потапчук О., Гурлева Т., Титаренко Т., Кісарчук З., Єрмусевич О., Бондарчук О., Кондратьєва І., Павленко А. та інші. Особливості надання психологічної допомоги вивчали Кокун О. (психофізіологія), Пішко І., Лозінська Н., Хоружий С., Ларіонов С., Сириця М. та інші. Розробили теоретико-методологічні та методичні концепції і моделі, спрямовані на створення технологій психотерапевтичної допомоги постраждалим у подоланні проявів психічної травми та ПТСР – Блінов О., Коростій В., Поліщук В., Заворотний В., Піроженко Т., Дорожкін В., Сельє Г. та інші. Вплив психологічної травми на інтимні стосунки в парі вивчали: Рейсбіг А., Боул А., Шеєр Т., Хейс Е. та інші. Про те недостатньо вивченою залишається проблема кризи подружніх взаємин у родинах демобілізованих військовослужбовців.

Об'єкт: подружні взаємини.

Предмет: криза подружніх взаємин у родинах демобілізованих військовослужбовців.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування чинників та визначення ознак кризи подружніх взаємин у родинах демобілізованих військовослужбовців і розробка шляхів корекції та подолання кризи.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз кризи подружніх взаємин у родинах демобілізованих військовослужбовців.
2. Визначити чинники кризи подружніх взаємин у родинах демобілізованих військовослужбовців.
3. Виділити ознаки кризи подружніх взаємин у родинах демобілізованих військовослужбовців.
4. Розробити шляхи корекції та подолання кризи подружніх взаємин у родинах демобілізованих військовослужбовців.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження: теоретичні методи (аналіз, систематизація, узагальнення теоретичних даних, соціологічних, навчально-методичних, психологічних, соціально-педагогічних джерел); емпіричні методи (спостереження, опитування, бесіда, анкетування, психодіагностичні методики для дослідження задоволення сімейними відносинами); кількісний та якісний аналіз отриманих даних; розробка й апробація шляхів корекції та подолання кризи.

Ключові слова: подружні стосунки, травматична подія, сімейна криза, підтримка, задоволеність стосунками.

Яворська Тетяна Костянтинівна

Науковий керівник:

Власенко Інна Анатоліївна

кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРАКТИКИ ПОДОЛАННЯ ЖИТТЄВИХ КРИЗ БІЖЕНЦЯМИ

Актуальність дослідження. Згідно з даними Українського представництва Міжнародної Організації з Міграції (МОМ) 6,2 мільйони українців стали біженцями (вимушеними мігрантами) через війну з РФ. Обсяги міграції перевищують усі показники за період незалежності України. На думку багатьох дослідників міграції, наявність великої кількості біженців з України є тривожним явищем для держави – значна частина суспільства не буде себе реалізовувати на своїй батьківщині і вимушена її залишити, що призводить до суттєвих суспільних утрат – економічних і політичних, які є більш очевидними, а також соціальних, культурних, психологічних і моральних.

Здебільшого біженці - це жінки середнього віку. Навіть в умовах добровільної міграції люди проходять через великий стрес та кризу адаптації, яка може супроводжуватись інтенсивними негативними емоціями: почуттям невизначеності, занепокоєнням, тривогою. В новій країні все є новим та невідомим, а невідоме природно викликає тривогу. Люди, що виїхали з країни, переглядають ставлення до себе та світу, заново оцінюють свої навички та вміння, свої внутрішні та зовнішні опори, переглядають своє місце в цьому світі, співвідносять свої очікування від переїзду з реальністю. Багато людей стикаються з дифузиею ідентичності, коли їм потрібно наново відбудовувати своє уявлення про себе.

В ситуації з українськими біженцями проходження кризи ускладнюється вимушеністю, тим, що вони насправді не обирали цей шлях для себе. Навіть якщо вони і розглядали еміграцію як бажаний варіант для себе, вони не обирали, що це відбудеться саме в цей час і саме в такий спосіб. Вимушений переїзд до іншої країни через війну – це ненормативна життєва криза, в якій українці втратили багато опор та сенсів, а в умовах надмірного стресу не мали ресурсу віднайти нові.

Ненормативна життєва криза вирізняється раптовістю, неочікуваністю. За визначенням Т.Титаренко, причиною ненормативної життєвої кризи є такі життєві обставини, що потребують від людини дій, що перевершують її адаптивні можливості та енергетичні ресурси.

Життєві кризи розглядали в своїх роботах Е.Еріксон (трактував кризу як поворотний пункт в житті, що може призвести до прогресу, а може до регресу), З.Фрейд та К. Юнг (вивчали роль несвідомого в життєвих кризах), Т.Титаренко та О. Тімченко (розглядали варіативність життєвих криз та варіанти їх прояву), В. Франкл (досліджував сенсотворний аспект у життєвих кризах).

Процес міграції та адаптація в новій країні містить правові, соціальні, організаційні, культурні, психологічні аспекти. Науковці розглядали проблеми міграції з різних сторін, але нас найбільше цікавлять дослідження щодо психологічних проблем та психологічних аспектів пов'язаних з міграційними процесами. Соціально-психологічну адаптацію мігрантів досліджували О. Поджинська, А. Ятищук, психологічні стани вимушених мігрантів розглядали О. Вельдбрехт, Н. Тавровецька, О. Блинова, психологічні проблеми вимушених трудових мігрантів описували Р. Парацик, О. Венгер.

Хоча психологічні проблем вимушених мігрантів вже розглядались науковцями,

психологічні аспекти життєвої кризи біженців та шляхи її подолання є недостатньо вивченими, що і зумовило вибір теми нашого дослідження. Чим довше триває війна, тим більше біженців не бачать сенсу адаптуватися в країні, яку вони не обирали, але й не знаходять в собі сили, щоб повернутися. Це може підсилювати переживання кризи через депресивні та тривожні симптоми.

Хоча війна триває вже досить довго, ще досі багато українських біженців потребують психологічної допомоги для послаблення депресивних та тривожних симптомів, розширення діапазону своїх адаптивних резервів задля подолання життєвої кризи.

Звідси визначено **мету дослідження**: проаналізувати та теоретично обґрунтувати використання психологічних практик подолання життєвих криз, розробити програму психологічного тренінгу з метою розвитку навичок конструктивного подолання життєвих криз біженців.

Визначена мета передбачає розв'язання низки ключових **завдань**:

1. Провести теоретико-методологічний аналіз літератури про життєві кризи, зокрема кризи вимушеної міграції, і психологічні техніки, які використовуються для їх подолання.

2. Емпірично дослідити психологічний стан біженців та особливості подолання ними життєвої кризи.

3. Розробити програму психологічного тренінгу, що спрямований на розвиток необхідних навичок для конструктивного подолання життєвої кризи біженцями з України.

Для реалізації вказаних завдань нами буде використано такі **методи** дослідження: *теоретичні* (аналіз, систематизація, узагальнення наукової літератури); *емпіричні* (опитувальники про соціологічні аспекти біженців, опитувальники для дослідження психологічного стану біженців: госпітальної тривоги HADS, Шкала сприйнятого стресу Ш. Коена PSS-10 Perceived Stress Scale (україномовна адаптація О. О. Вельдбрехт та Н. І. Тавровецької), для діагностики депресії PHQ-9, опитувальник про копінг стилі біженців; методи аналізу та обробки отриманих даних.

Ключові поняття: біженці, вимушена міграція, життєва криза, конструктивне подолання кризи, психологічні практики

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА» ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»

Сириця Ганна Сергіївна

Науковий керівник:
Лютий Вадим Петрович
кандидат педагогічних
наук, доцент

ДОСТУПНІСТЬ ПРОФІЛАКТИЧНИХ ПОСЛУГ ДЛЯ КЛЮЧОВИХ ГРУП ПРОФІЛАКТИКИ ВІЛ В УМОВАХ ВІЙНИ

Актуальність дослідження. Російська агресія суттєво вплинула на психологічне здоров'я українців, спричинивши значну поширеність різних психічних розладів та переживань, пов'язаних зі стресом. Серед соціальних груп, що найбільш страждають від негативного психологічного впливу війни, можна назвати ключові групи інфікування ВІЛ – людей, які вживають наркотики ін'єкційно (ЛВНІ), секс-працівників і працівниць (СП), чоловіків, які вступають в сексуальні стосунки з чоловіками (ЧСЧ) та транс-людей (ТЛ),

адже з одного боку, ризик інфікування ВІЛ сам по собі є стресогенним чинником і може підвищити вірогідність психічних розладів, а з іншого – незадовільний стан психічного здоров'я впливає може підвищити ризикованість поведінки та вірогідність інфікування ВІЛ. Це підтверджує необхідність впровадження в Україні в умовах війни ефективних профілактичних послуг для ключових груп інфікування ВІЛ та забезпечення доступності таких послуг.

Проблеми поширення ВІЛ-інфекції в Україні та її профілактики були предметом досліджень М. Варбан, С. Дворяка, В. Лютого А. Метелюк, Т. Лях, В. Петровича, Т. Семигіної, О. Трофіменко та ін. В публікаціях названих авторів розкриті сучасні підходи до профілактики ВІЛ, ефективні моделі надання профілактичних послуг та результати оцінювання результатів впровадження профілактичних програм. Проте питання забезпечення доступності профілактичних послуг ключовим групам епідемії ВІЛ в Україні в умовах війни в наукових джерелах висвітлено недостатньо.

Мета дослідження: вивчення доступності профілактичних послуг представникам ключових груп епідемії ВІЛ в Україні під час війни та розробка рекомендації щодо поліпшення умов їх надання.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Розкрити теоретичні засади надання профілактичних послуг ключовим групам епідемії ВІЛ.
2. Охарактеризувати діяльність державних та громадських організацій з надання профілактичних послуг ключовим групам епідемії ВІЛ в Україні в умовах війни.
3. Визначити критерії доступності як умови ефективного надання профілактичних послуг ключовим групам епідемії ВІЛ в під час війни.
4. За допомогою емпіричного дослідження визначити рівень доступності профілактичних послуг ключовим групам епідемії ВІЛ, що надаються неурядовими організаціями в Україні.
5. Обґрунтувати рекомендації щодо поліпшення умов надання профілактичних послуг ключовим групам епідемії ВІЛ з метою забезпечення їх доступності.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових; системно-структурний аналіз літературних джерел та нормативних документів; синтез – дослідження з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для визначення доступності профілактичних послуг для ключових груп профілактики ВІЛ в умовах війни; емпіричні: спостереження, опитування, анкетування; методи якісного та кількісного аналізу даних.

Ключові слова: ВІЛ, ВІ-інфекція, профілактика, профілактична послуга, ключова група інфікування ВІЛ, доступність профілактичних послуг.

Чудайкіна Ольга Миколаївна

Науковий керівник:

Суліцький Вадим Володимирович
кандидат психологічних наук, доцент

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ СІМЕЙ ІЗ ДІТЬМИ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

Проблема внутрішнього переміщення сімей із дітьми є однією з актуальних та складних в сучасному суспільстві. Політичні конфлікти, війни, природні катастрофи та інші небезпеки спричиняють масштабне переміщення населення, що потребує не лише матеріальної допомоги, але й підтримки у процесі соціальної адаптації. Особливо важливою

є адаптація внутрішньо переміщених сімей із дітьми, яка має серйозний вплив на психосоціальний розвиток маленьких учасників цих подій.

Ситуація з внутрішньо переміщеними особами та біженцями в світі сягнула критичної позначки. Майже сімдесят один мільйон осіб у світі є внутрішніми переселенцями у своїх країнах. В нашій країні ця проблема стала наслідком збройного конфлікту. Ситуація збройного конфлікту завжди є джерелом соціальних проблем, які впливають на життя окремої людини, соціальних груп та на розвиток країни в цілому. Вкрай важливо аби люди, яких безпосередньо торкнулись наслідки бойових дій, швидко пристосувались до нового соціального середовища, знайшли роботу, житло, нові контакти. Людина, яка переїхала зі звичного місця проживання та опинилась в незнайомих обставинах, потребує передусім підтримки від держави та приймаючих громад. Проблема адаптації внутрішньо переміщених осіб для нашої країни є надважливою, про це свідчить кількість переселенців, яка щороку збільшується. За даними Міністерства соціальної політики, станом на 14 серпня 2023 року в Україні зареєстровано майже 5 млн громадян, які покинули своє місце проживання внаслідок збройної агресії російської федерації проти України. Це досить велика категорія людей, яким доводиться пристосовуватися до нових умов існування до нового життя, зазвичай покладаючись тільки на свої сили.

Соціальна адаптація внутрішньо переміщених сімей з дітьми в контексті територіальної громади є складним та мінливим процесом, який вимагає уваги та належного аналізу. Серед науковців і дослідників, які вивчали дану проблему можна виокремити О. Васильченко, Н. Кабаченко, Р. Кравченко, Т. Лях, М. Лехолетову, В. Лютого, В. Полтавця, С. Сапігу, Т. Семигину, Г. Скіпальську, Т. Спіріну, О. Швед.

У той же час залишається потреба в теоретичному аналізі й уточненні поняття "соціальна адаптація внутрішньо переміщених сімей з дітьми", визначені чинників, що впливають на процес адаптації внутрішньо переміщених сімей, а також ролі територіальної громади у сприянні цьому процесу та розробці рекомендацій для підтримки їхньої соціальної адаптації в територіальній громаді.

У контексті вищезазначеного, ця магістерська робота спрямована на вирішення важливої та актуальної проблеми соціальної адаптації внутрішньо переміщених сімей з дітьми в територіальній громаді, що має значний вплив на їхнє подальше життя та добробут.

Метою роботи є дослідження процесу соціальної адаптації внутрішньо переміщених сімей із дітьми в територіальній громаді, виявлення основних проблем та шляхів підтримки та вдосконалення цього процесу.

Відповідно до мети визначено **завдання**:

1. Дослідити наукові погляди на соціальну адаптацію внутрішньо переміщених сімей з дітьми в територіальній громаді.
2. Встановити основні проблеми, з якими зіштовхуються внутрішньо переміщені сім'ї з дітьми під час адаптації до нових умов.
3. З'ясувати шляхи підтримки процесу соціальної адаптації, включаючи програми підтримки, соціальні послуги, механізми реінтеграції та інші ініціативи в громадах внутрішньо переміщених сімей з дітьми.
4. На основі отриманих результатів сформулювати рекомендації для удосконалення програм та політики у сфері підтримки соціальної адаптації внутрішньо переміщених сімей з дітьми.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація, класифікація науково-теоретичних положень – задля визначення змісту базових понять дослідження, особливостей соціальної адаптації сімей із дітьми в територіальних громадах; експериментальна перевірка рекомендацій для удосконалення програм і політик у сфері підтримки внутрішньо переміщених сімей з дітьми; методи математичної статистики для узагальнення результатів експериментальної роботи.

Ключові слова: соціальна адаптація, сім'я, діти, територіальна громада, соціальні послуги, реінтеграція.

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА» ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА»

Лиса Оксана Михайлівна

Науковий керівник:
Лютий Вадим Петрович,
кандидат педагогічних
наук, доцент

СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ В УМОВАХ ЦЕНТРУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Актуальність дослідження. Прояви агресії спостерігаються у значній кількості дітей, що є виразом їхньої безпосередньої реакції та імпульсивності. Розповсюдження насильства та жорстокості у засобах масової інформації та на екрані викликає занепокоєння серед батьків та педагогів. Багато досліджень показують, що агресивність, що склалася в дитинстві зберігається протягом життя людини. Цьому сприяють багато чинників: ставлення в сім'ї, телевізійні програми, фільми та мультфільми, а також комп'ютерні ігри, які впливають на ступінь агресивності дитини. Прояви агресивної поведінки є наслідком стресових ситуацій, в яких знаходяться діти, погіршенням стану здоров'я батьків і дітей, несприятливою екологією, ситуацією невизначеності, прискоренням ритму життя, умов життя більшості населення у зв'язку з воєнними діями на території України.

Проблема агресивності привертає увагу науковці. Вона досліджена в працях З. Фрейда, Е. Фромма, А. Бандури, Ю. Андрєєва, Л. Берковиць, І. Василенко, Н. Гребінь, Ю. Кочанової, О. Ороса, Н. Савінової та інших. Питанню подолання агресивних проявів у дітей приділяли увагу такі дослідники: Н. Білоусова, С. Васьківська, Л. Галушко, В. Кириченко, В. Кобильченко, О. Кононко, Т. Мицкан, А. Сподобаєва, В. Суліцький та ін.

Проте, проблема профілактики агресивної поведінки дітей, що перебувають у складних життєвих обставинах, не отримала належної уваги, оскільки не розглядалася вченими як проблема. Важливо не просто подавити агресію в дитині, а навчити контролювати її, навчити відстоювати свої інтереси і захищати себе соціально прийнятними способами, при цьому, а не обмежуючи прав та інтересів інших людей. Для цього у науковій літературі створюють різноманітні профілактичні та корекційні програми для профілактики агресивної поведінки дітей, проте вони потребують апробації та адаптації до впровадження при роботі з дітьми, котрі перебувають у складних життєвих обставинах, зокрема – в умовах соціальних закладів. Тому тема дослідження «Соціально-педагогічна профілактика агресивної поведінки в умовах центру соціально-психологічної реабілітації дітей» є актуальною.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність системи заходів соціально-педагогічної профілактики агресивної поведінки в умовах центру соціально-психологічної реабілітації дітей.

Відповідно до мети визначено наступні **завдання:**

1. За допомогою аналізу науково-методичних джерел виокремити чинники агресивної поведінки дітей.
2. Розкрити сучасні підходи до змісту і методів профілактики агресивної поведінки дітей.
3. Теоретично обґрунтувати шляхи соціально-педагогічної профілактики проявів агресивної поведінки дітей в умовах центру соціально-психологічної реабілітації.
4. Дослідити чинники агресивної поведінки дітей, котрі перебувають в центрі соціально-психологічної реабілітації.
5. Розробити систему заходів профілактики агресивної поведінки підлітків в центрі соціально-психологічної реабілітації та здійснити експериментальну перевірку її ефективності.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є теоретичні: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, порівняння викладених в наукових джерелах концепцій, теорій та практичних моделей; емпіричні опитування, контент-аналіз документів, спостереження, бесіда, тестування, педагогічний експеримент, якісний та кількісний аналіз емпіричних даних.

Ключові слова: агресія, агресивність, агресивна поведінка, діти дошкільного віку, діти молодшого шкільного віку, чинники агресивної поведінки, соціально-педагогічна профілактика, центр соціально-психологічної реабілітації.

Непочатова Дар'я Володимирівна

Науковий керівник:

Швед Ольга Володимирівна

кандидат соціологічних наук, доцент

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Актуальність дослідження. Пандемія Covid-19 та повномасштабна війна в Україні призвели до збільшення кількості дітей із особливими освітніми потребами. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) станом на грудень 2022 року, близько 25% населення України (приблизно 10 млн осіб) мали психічні розлади. Прогнозується, що до кінця 2024 року не менше 1,5 млн дітей та підлітків потребуватимуть систематичної діагностики, психологічної допомоги, соціально-педагогічної підтримки, а також індивідуального та інклюзивного підходу щодо отримання освіти.

Саме тому проблема соціально-педагогічної підтримки дітей із особливими освітніми потребами в українських закладах середньої освіти надзвичайно важлива та потребує ретельного дослідження та аналізу. З цієї метою, низка вчених та науковців присвятили свої дослідження та публікації цій актуальній темі. Л. Бахмач, Р. Вайнола, С. Балашова, Н. Головка та інші в колективній монографії "Психологічний супровід і соціально-педагогічна робота в закладі освіти: теорія та практика" досліджують теоретичні та практичні аспекти соціально-педагогічної роботи у закладах освіти. М. Войцехівський у навчально-методичному посібнику "Асистент учителя в інклюзивному класі" пропонує методи та стратегії роботи з учнями з різними освітніми потребами в інклюзивному середовищі. К. Дмитренко, М. Коновалова, О. Семиволос у монографії "Працюємо з «особливою» дитиною в звичайній школі" розглядають практичні аспекти роботи з дітьми з особливими освітніми потребами у звичайних школах. М. Порошенко у навчальному посібнику "Інклюзивна освіта" представляє основні концепції та підходи до впровадження інклюзивної освіти в

Україні. Технології психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в освітньому просторі описані у навчально-методичному посібнику укладеному Т. Скрипник.

Ці дослідження та публікації відображають різноманітні аспекти соціально-педагогічної підтримки дітей із особливими освітніми потребами в українських закладах середньої освіти і становлять важливий внесок у вивчення даної проблематики.

У той час у європейських країнах, зокрема у Великобританії, існують сучасні ефективні практики та програми соціально-педагогічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами, як то департаменти з репетиторства при спеціалізованих школах, які можуть бути корисними для впровадження в українській освітній системі. Вивчення цього досвіду допоможе українським педагогам та спеціалістам удосконалити підходи до роботи з цією категорією дітей. Розуміння та адаптація кращих практик з іноземного досвіду сприятиме покращенню якості освіти для дітей з особливими освітніми потребами в Україні, що є важливим у контексті зміцнення освітньої системи та забезпечення рівних можливостей для всіх учнів. Саме тому аналіз практичного досвіду та наукових досліджень пов'язаних із вивчення міжнародного досвіду має значний потенціал для розширення вітчизняної наукової бази.

Із урахуванням теоретичної та практичної значущості проблеми, обрана тема магістерського дослідження є актуальною.

Мета дослідження: визначити ефективність програм, методів та підходів, які застосовуються в освітніх закладах для забезпечення належної підтримки дітей з особливими освітніми потребами у спеціалізованих школах Великобританії.

Відповідно до мети визначено наступні **завдання:**

1. Проаналізувати загальну структуру закладів середньої освіти Великобританії у контексті роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.
2. Визначити програми, методи та підходи, які використовуються для навчання та підтримки дітей з особливими освітніми потребами в середніх закладах освіти Великобританії.
3. Оцінити ефективність даних програм та методів
4. Розробити рекомендації для вдосконалення системи підтримки дітей з особливими освітніми потребами в закладах середньої освіти в Україні на основі отриманого аналізу.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні: порівняння, систематизація та узагальнення нормативно-правових документів, законів Великобританії та України; теоретичний аналіз наукових джерел (філософських, соціологічних, соціально-педагогічних, психологічних) з питань системи підтримки дітей з особливими освітніми потребами в закладах середньої освіти. Емпіричні: розробка анкет з метою оцінювання ефективності програм та методів роботи з дітьми з особливими освітніми потребами у Великобританії, спостереження, опитування, анкетування, інтерв'ю, методи обробки даних.

Ключові слова: соціально-педагогічна підтримка дітей; підлітки, особливі освітні потреби; підвищення професійної компетентності; оцінювання потреб; середня загальноосвітня школа; спеціалізована школа.

Пелюхня Ірина Миколаївна

Науковий керівник:

Сулицький Вадим Володимирович,
кандидат психологічних наук, доцент

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ДІТЬМИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ СІМЕЙ

Актуальність дослідження. Війна, загострення військових конфліктів, природні катастрофи внаслідок бойових дій та впливів агресора на екосистему України, економічні труднощі призводять до зростання кількості сімей, які змушені залишити рідні домівки і переїхати у більш безпечні місця проживання, у психологічно та економічно комфортніші регіони нашої держави. Для позначення таких сімей існують загальноприйняті терміни, які фіксують їх соціальний статус та надають змогу звернутися за допомогою у різні соціальні служби – «внутрішньо переміщені сім'ї».

На новому місці проживання внутрішньо переміщені сім'ї стикаються із безліччю проблем, починаючи від адаптації до нового житла, умов проживання, працевлаштування дорослих, необхідності вирішувати матеріальні проблеми, до особливостей влаштування дітей до закладів освіти, вирішення міжособистісних конфліктів у родині тощо.

Водночас мало уваги приділяється розгляду проблем дітей із внутрішньо переміщених сімей, що створює необхідність вивчення їхніх специфічних потреб. Починаючи з 2014 року, коли розпочалися бойові дії на Сході, Україна зіштовхнулася з проблемою внутрішньо переміщених сімей, за цей час було вдосконалено законодавчу базу, створено наукову базу для реалізації соціально-педагогічних програм з надання допомоги населенню, яке опинилося в умовах вимушеної міграції всередині країни. Однак після 24 лютого 2022 року проблема надання соціально-педагогічної, психологічної, соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам стала ще більш актуальною.

Діти внутрішньо переміщених сімей є однією з найбільш вразливих категорій у суспільстві. Вони володіють різними фізичними та психологічними особливостями (часто відрізняються тривожністю, напруженістю, агресивністю поведінкою), піддаються ризику соціального відчуження, мають труднощі в засвоєнні навчального матеріалу через труднощі з концентрацією уваги, розвитком пізнавальних здібностей (мислення, пам'яті, уяви та ін.). Це зумовлює ризик навчальної не успішності, дезадаптації, порушень соціалізації дітей внутрішньо переміщених сімей. Зважаючи на це, розуміння потреб і можливостей цих дітей є важливим для вчасного надання соціально-педагогічної допомоги та покращення їхнього становища в нових умовах проживання, навчання, соціалізації в суспільстві.

Діти внутрішньо переміщених сімей мають унікальні потреби та характеристики, які вимагають спеціальної уваги та підходу з боку соціальних та педагогічних працівників. Психолого-педагогічні характеристики дітей внутрішньо переміщених сімей вивчають у своїх працях такі вчені, як О.В. Балакірева, Н.П. Бочкор, Є.В. Дубровська, О.В. Залеська, О.В. Заставецька, Д.В. Ткач, А.Й. Капська, О.В. Ольхович, В. Г. Панок та інші. Значна кількість наукових розвідок розкриває окремі аспекти проблеми внутрішньої міграції в кризові періоди. Так, соціальні аспекти цієї проблеми розкриваються в працях Н.П. Бочкора, Є.В. Дубровської, О.В. Залеської та інших. Дослідженню психологічних факторів внутрішньої міграції присвячені роботи О.О. Блінової, В.Г. Панка. Демографічні ситуації, пов'язані з внутрішньою міграцією, досліджували О.В. Залеська, О.В. Заставецька, Б.І. Заставецький. Особливості нормативно-правового забезпечення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб вивчали А.П. Бущенко, О.А. Мартиненко, Г.С. Гудвін-Гілл.

У дослідженнях висвітлено проблему надання соціально-педагогічної і психологічної допомоги дітям переселенців, розкрито важливість застосування традиційних та інноваційних технологій роботи соціального педагога з цими дітьми.

Водночас проблема пошуку ефективних шляхів і методів надання соціально-педагогічної допомоги дітям внутрішньо переміщених сімей залишається актуальною, а дослідження та розробка ефективних методів та програм є важливим завданням сучасної соціальної педагогіки.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та практично дослідити форми і методи соціально-педагогічної роботи з дітьми внутрішньо переміщених сімей.

Відповідно до мети визначено наступні **завдання**:

1. Теоретично обґрунтувати проблеми внутрішньо переміщених сімей та їх потреби в отриманні соціально-педагогічної допомоги;
2. Проаналізувати та визначити методи та підходи до соціально-педагогічної роботи з дітьми внутрішньо переміщених сімей
3. Провести експериментальне вивчення особливостей організації соціально-педагогічної роботи з дітьми внутрішньо переміщених сімей (з проблем адаптації, соціалізації дітей на новому місці проживання);
4. Розробити рекомендації для оптимізації надання соціально-педагогічної допомоги дітям з внутрішньо переміщених сімей

Методи дослідження:

- теоретичні: аналіз соціально-педагогічної, психологічної, спеціальної наукової літератури з проблем дітей внутрішньо переміщених сімей; синтез, порівняння, узагальнення засад організації соціально-педагогічної роботи з цими дітьми;
- емпіричні: опитування, використання спеціальних діагностичних методик, експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи), якісний та кількісний аналіз отриманих результатів.

Ключові слова: внутрішньо переміщених сім'ї, соціально-педагогічна робота, діти переселенців, адаптація до нового середовища, психосоціальна підтримка, співпраця з батьками.

Силантьєва Інна Василівна

Науковий керівник:

Спіріна Тетяна Петрівна,

кандидат педагогічних наук, доцент

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Актуальність теми. Відкрите повномасштабне вторгнення росії в Україну зумовило необхідність посилення надання термінової соціально-педагогічної підтримки як окремим громадянам, так і цілим соціальним групам. Однією з таких груп, що відноситься до особливо вразливих категорій населення в умовах війни, є сім'ї військовослужбовців Збройних Сил України, оскільки саме родини наших захисників постійно перебувають у стані напруженого очікування фронтних новин та тривоги за життя й здоров'я рідних, які воюють. Найбільшого психологічного та соціального навантаження при цьому зазнають діти учасників бойових дій. Адже вразливість й незрілість дитячої психіки, обмеженість життєвого досвіду зумовлюють у них відчуття безпорадності, тривоги, високу ймовірність

виникнення стресових розладів і відхилень у поведінці, а також погіршення емоційного стану, що впливає на здоров'я, життєдіяльність, виховання, соціалізацію, успішність у навчанні й взаємодію з оточенням.

Важливу роль у налагодженні нормальної життєдіяльності дітей учасників бойових дій, створення безпечного середовища їх розвитку та формування життєстійкості виконує соціальний педагог, який виступає у ролі посередника між дитиною, сім'єю й соціумом і може вплинути на налагодження гуманних, морально і фізично здорових відносин у соціальному середовищі, сім'ї, сімейно-сусідському оточенні, між дорослими та дітьми.

Питання організації соціально-педагогічної роботи з батьками для підтримки своїх дітей у воєнний період розглядали М. Лехолетова, Т. Лях, Т. Спіріна; потенціал сімейної психотерапії у процесі здійснення реабілітації сімей військовослужбовців-учасників бойових дій досліджував Ю. Бриндіков; проблема соціально-психологічного супроводу дітей учасників АТО в умовах закладу загальної середньої освіти є предметом дослідження Л. Грицик; досвід надання допомоги дітям і сім'ям – жертвам військового конфлікту вивчали І. Корнієнко, І. Лісовецька, Ю. Луценко, Д. Романовська.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування, розробка та експериментальна перевірка змісту соціально-педагогічної роботи з дітьми учасників бойових дій в умовах закладу загальної середньої освіти.

Відповідно до мети визначено наступні **завдання**:

1. На основі аналізу наукової літератури схарактеризувати категорію «діти учасників бойових дій» як об'єкт соціально-педагогічної роботи.
2. Проаналізувати законодавче та нормативно-правове забезпечення, закордонний досвід соціально-педагогічної роботи з дітьми учасників бойових дій.
3. Обґрунтувати зміст соціально-педагогічної роботи з дітьми учасників бойових дій в умовах закладу загальної середньої освіти.
4. Розробити та експериментально перевірити програму соціально-педагогічної підтримки дітей учасників бойових дій в умовах закладу загальної середньої освіти.

Ключові слова: діти, заклад загальної середньої освіти, соціально-педагогічна підтримка, учасники бойових дій.

Юрєвич Євгенія Юрїївна

Науковий керівник:

Петрочко Жанна Василівна,
професор, доктор педагогічних наук

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ УПРОДОВЖ ТА ПІСЛЯ ЛІКУВАННЯ ОНКОЛОГІЧНОГО ЗАХВОРЮВАННЯ

Актуальність дослідження. За даними ВООЗ у світі щорічно новоутворення діагностують у 300 000 дітей у віці від народження до 19 років. В Україні у 2022 році виявили 509 випадків онкології в дітей до 14 років. Попри, здавалося б, невисокі показники рівня захворюваності та смертності, у глобальному масштабі онкологія у дітей щороку спричиняє втрату 11,5 млн років якісного життя внаслідок настання непрацездатності та передчасної смерті, з них 97,3 % від утрачених років життя.

Встановлення діагнозу онкозахворювання у дитини є надзвичайно травматичним для родини та призводить до кризи навіть у найбільш збалансованих сім'ях.

МОЗ України розробило Національну стратегію контролю онкологічних захворювань до 2030 року, спрямовану насамперед на реорганізацію процесу надання послуг для підвищення якості лікування. Відповідно до цієї Стратегії соціальна підтримка дитини та її

батьків має розпочинатися з моменту встановлення діагнозу та відслідковуватись протягом усього лікування пацієнта. Попередні соціальні та фінансові проблеми родини повинні бути оцінені під час встановлення діагнозу, а отримані за результатами оцінювання результати – формувати базу подальшої персоналізованої підтримки дитини та її батьків. У подальшому, в лікарні має бути надана інформація щодо соціальної підтримки, її організації та фінансування з метою подолання родинною кризи.

Забезпечити підтримку пацієнтів, сіблінгів та родин в цілому за рахунок спеціальних активностей та можливостей відпочинку покликана соціальна служба. Соціальні працівники є необхідною ланкою міждисциплінарного зв'язку між медичним персоналом і персоналом з догляду та родинами для розв'язання соціальних проблем, сприяння в отриманні усіх форм підтримки, в т. ч. фінансової, участі у активностях, нормалізації життя родини чи мінімізації обумовлених встановленим у дитини діагнозом онкозахворювання негативних наслідків.

Надання послуг соціально-педагогічної підтримки регулюється рядом нормативно-правових документів: Законами України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», «Про соціальні послуги», «Про охорону дитинства», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Основи законодавства України про охорону здоров'я», постановою Кабінету Міністрів України «Про організацію надання соціальних послуг».

Проблема соціально-педагогічної підтримки сімей не є новою, вона має глибокі історичні корені. Так, провідні ідеї виховання, розвитку й соціалізації дітей в умовах родинного та суспільного виховання були визначені ще класиками педагогіки Я. Коменським, М. Монтессорі, В. Сухомлинським та ін. В Україні соціально-педагогічні технології та технології соціальної роботи з сім'ями з дітьми стали предметом досліджень Т. Алексєнко, Р. Вайноли, Л. Завацької, О. Денисюк, Н. Заверико та ін. Різні аспекти соціально-педагогічної підтримки дітей в т. ч. з діагнозом онкології досліджують Л. Балецька, О. Горленко, С. Лукашук, І. Макаренко, О. Пушкаренко В. Тесленко. Водночас питання соціально-педагогічної підтримки дітей упродовж та після лікування онкологічного захворювання залишаються актуальними.

Результати проведеного науково-теоретичного аналізу проблеми, її недостатня розробленість на сучасному етапі засвідчує актуальність кваліфікаційного магістерського дослідження: «Соціально-педагогічна підтримка дітей упродовж та після лікування онкологічного захворювання».

Мета дослідження: визначити специфіку, розробити та апробувати змістово-методичного забезпечення соціально-педагогічної підтримки дітей упродовж та після лікування онкологічного захворювання.

Відповідно до мети визначено наступні **завдання:**

1. Визначити та схарактеризувати потреби дітей упродовж та після лікування онкологічного захворювання.
2. Проаналізувати теоретичні аспекти соціально-педагогічної підтримки дітей з онкологічним діагнозом.
3. Вивчити досвід соціально-педагогічної підтримки дітей з онкологічним діагнозом державними та неурядовими організаціями.
4. За допомогою емпіричного дослідження уточнити зміст та виявити ефективні форми та методи соціально-педагогічної підтримки дітей упродовж та після лікування онкологічного захворювання.
5. Розробити та апробувати програму соціально-педагогічної підтримки дітей упродовж та після лікування онкологічного захворювання.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз наукових соціально-педагогічних, соціологічних, психологічних джерел для з'ясування стану розробленості проблеми дослідження; узагальнення теоретичних даних та положень нормативної бази щодо соціально-педагогічної підтримки дітей упродовж та після лікування онкологічних

Тематичний огляд та анотації магістерських робіт за освітнім рівнем «магістр» 2024

захворювань; анкетування, спостереження, статистична обробка даних для збору й узагальнення отриманих результатів у процесі дослідження; розробка й впровадження профілактичної програми, перевірка її результативності.

Ключові слова: діти з онкологічними захворюваннями, соціально-педагогічна підтримка, сім'я, соціалізація, реабілітація, інтеграція у суспільство.

**ПРОГРАМА СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»
ОСВІТНЯ «МОНІТОРИНГ ТА ОЦІНКА СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ»**

Бачуріна Олена Вікторівна

Науковий керівник:
Петрочко Жанна Василівна,
доктор педагогічних наук, професор

ОЦІНЮВАННЯ ПОТРЕБ БАТЬКІВ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ У ЦЕНТРАХ РОЗВИТКУ ДИТИНИ

Актуальність дослідження. У сучасному суспільстві одним з вагомих завдань є виховання фізично міцної, морально та духовно зрілої, всебічно розвинутої людини, яка здатна ефективно пристосовуватися до суспільних умов. Однак в Україні залишається складною ситуація з підтримкою і розвитком дітей з інвалідністю. Згідно з офіційною статистикою, станом на 2022 рік в Україні було зафіксовано більше 163 тис. дітей з інвалідністю, близько 165 тис. дітей мають особливі освітні потреби.

Особами з особливими освітніми потребами є особи, які потребують додаткової підтримки в освітньому процесі. Діти, які мають особливі освітні потреби, потребують підтримки та додаткових ресурсів для доступу до освіти та досягнення повного потенціалу розвитку через специфічні особливості навчання, фізичні, сенсорні, емоційні чи поведінкові відмінності.

У міжнародному просторі права дітей з особливими освітніми потребами і їхніх батьків захищені ключовими положеннями Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю. У правових рамках України провідними положеннями, які забезпечують права дітей з особливими освітніми потребами, є Закон України «Про соціальні послуги» (від 17 січня 2019 року № 341-IX), Закон України «Про охорону дитинства» (від 22 травня 2022 року № 2267-IX), Закон України про освіту (від 05.09.2017 року №2145-VIII), Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» (від 6 червня 2017 року № 2078-VIII), Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» (від 03 грудня 2020 року № 1053), Закон України Про дошкільну освіту (від 11.07.2001 року № 2628-III). Зокрема, у Законах України «Про охорону дитинства» і «Про дошкільну освіту» завдання підтримки дітей з особливими освітніми потребами є пріоритетними, оскільки вони визначають важливість надання дитині, незалежно від стану її здоров'я, фізичних чи психологічних властивостей, усіх необхідних умов для навчання, безпечного життя та благополуччя.

Ефективність вирішення проблем соціального захисту дітей з особливими освітніми потребами залежить від багатьох факторів, у тому числі від удосконалення соціальної допомоги батькам дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами. Виявлення і розуміння потреб батьків, які мають дітей з особливими освітніми потребами, дає змогу соціальним працівникам розробляти цілеспрямовані втручання для покращення благополуччя як дитини, так і добробуту її сім'ї. Окрім цього, соціальні працівники можуть надати емоційну підтримку та ресурси, щоб допомогти батькам у вихованні дитини з особливими освітніми потребами, сприяти зв'язку сімей з відповідними громадськими організаціями та мережами для ефективного захисту інтересів своєї дитини.

Проблема підтримки, супроводу батьків, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, має міждисциплінарний характер. На сьогоднішній день вона піднімається у працях багатьох як українських, так і зарубіжних дослідників. Зокрема, соціальні детермінанти, особливості проблем, з якими стикаються сім'ї, та підходи щодо соціальної роботи з цими сім'ями досліджувались такими науковцями у галузі соціальної роботи, як Л. Кислян, О. Деркачук, Н. Майструк, А. Лучаківська, Л. Остролуцька, С. Сапіга, О. Денисюк, Н. Олексюк, І. Вахоцька, О. Луценко, О. Виноградова, Ю. Підвальна, Т. Чечко. З точки зору психологічної підтримки дітей та їхніх батьків цю проблему вивчали Н. Лавріненко, Л. Матохнюк, К. Бібікова, О. Макаренко, К. Островська, О. Чижішин, Н. Портницька. Значний вклад у розуміння потреб батьків, які виховують дітей з психофізичними особливостями, а також підходів щодо їхньої підтримки внесли науковці з галузі педагогіки та соціальної педагогіки, такі як Т. Алексеєнко, Г. Олійник, Л. Дудка, Ю. Долинний, О. Шишова, Л. Токарук. Тема оцінювання проблем і потреб батьків розкривається і у працях зарубіжних дослідників. Зокрема, її вивчали психологи Cameron L.

Neece, Shulamite A. Green, Bruce L. Baker, Webster-Stratton, C., Reid, M. J, Wendy M. Reinke, Anneli Kylliäinen; педагоги A. Dabrowska, Magdalena Janus, Xiaohong Wen; Thom Reilly, Heather Forbes, Sophia F. Dziegielewski, Seray Olcay Gül.

Однак, аналіз існуючих літературних джерел продемонстрував недостатню повноту вивчення методики оцінювання проблем і потреб батьків дітей з особливими освітніми потребами, особливо в умовах закладів дошкільної освіти, таких як центри розвитку дитини, чи спеціальні корекційні центри. Відтак, виникає необхідність актуалізувати існуючі знання стосовно означеної проблеми і поглибити вивчення методів оцінювання потреб сімей, які виховують дітей з особливими освітніми потребами дошкільного віку.

Мета дослідження – обґрунтувати методику оцінювання потреб батьків дітей з особливими освітніми потребами та перевірити її дієвість в умовах центрів розвитку дитини.

Відповідно до мети визначено наступні **завдання**:

1. Розкрити сутність понять «діти з особливими освітніми потребами», «потреби батьків дітей з особливими освітніми потребами», «оцінювання потреб батьків дітей з особливими освітніми потребами».

2. Проаналізувати вітчизняний та зарубіжний досвід функціонування центрів розвитку дитини та оцінювання потреб батьків дітей з особливими освітніми потребами в умовах таких центрів.

3. Визначити експериментальну методику та провести оцінювання потреб батьків дітей з особливими освітніми потребами у центрах розвитку дитини.

4. Розробити рекомендації щодо успішного впровадження методики оцінювання потреб батьків дітей з особливими освітніми потребами в центрах розвитку дитини.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел та нормативно-правової бази щодо проблеми оцінювання потреб батьків дітей з особливими освітніми потребами; узагальнення теоретичних даних щодо методики оцінювання потреб батьків дітей з особливими освітніми потребами; визначення основних понять дослідження; експериментальне вивчення методики оцінювання потреб батьків; тестування методики для розробки рекомендацій щодо її впровадження у центрах розвитку дитини.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами, потреби батьків дітей з особливими освітніми потребами, оцінювання потреб, діти дошкільного віку, центри розвитку дитини.

Науковий керівник:

Лях Тетяна Леонідівна

кандидат педагогічних наук, професор

ОЦІНЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБАМ, ЧИЄ НЕРУХОМЕ МАЙНО ПОШКОДЖЕНЕ ВНАСЛІДОК БОЙОВИХ ДІЙ

Актуальність дослідження. Починаючи з 24 лютого 2022 року збройна агресія РФ проти України набула повномасштабного характеру. Агресія РФ стала фактором глобальних геополітичних потрясінь і викликів. Війна вже трагічно та надовго змінила життя та долі мільйонів людей в Україні. Вона об'єднала українське суспільство та світ в боротьбі за мир, за справедливість та свободу. Це – новий трагічний досвід та водночас нова актуальна реальність для українського суспільства. Війна змушує оперативно розробляти антикризові та середньострокові плани розвитку нашої держави. Серед пріоритетів та принципів соціального піклування – це, звісно, оборона усіх належних Україні територій. Проте, не менш важливий і інший фланг – це соціальний захист населення України, особливо тих громадян, кому найважче.

Результатом збройної агресії РФ проти України, крім численних людських жертв, стало руйнування понад сотні тисяч житлових будинків та нанесення великій кількості будівель, споруд і об'єктів інфраструктури населених пунктів, у тому числі і таких, які мають критичне значення для забезпечення життєдіяльності їх мешканців, значних за обсягом пошкоджень, що у більшості випадків унеможливають їх подальшу експлуатацію. Так, за оцінкою Мінреінтеграції та Мінрегіонрозвитку у співпраці з іншими міністерствами, партнерськими організаціями в межах діяльності Нацради з відновлення України від наслідків війни, станом на початок серпня 2023 року загальні збитки України від пошкодження та руйнування житлових, нежитлових будівель, інфраструктури внаслідок повномасштабної війни РФ становлять 108,3 мільярда доларів, або 2,9 трильйона гривень. Найбільша частка (44,3 %) у загальному обсязі збитків – руйнування та пошкодження щонайменше 129,9 тисячі житлових будівель, з яких 114,7 тисячі – приватні будинки, решта – багатоквартирні. Прямі збитки через руйнування багатопверхівок – 42,3 мільярда доларів, приватних будинків – 5,4.

За таких умов визначення розміру шкоди та збитків, завданих фізичним та юридичним особам внаслідок збройної агресії РФ, набуває вкрай важливого значення в межах реалізації державних механізмів, спрямованих на відшкодування (компенсацію) понесених втрат, зокрема, за рахунок країни-агресора та соціальної допомоги особам, чиє нерухоме майно пошкоджене внаслідок бойових дій.

Мета дослідження: розробка й апробація методів та інструментарію оцінювання соціальної допомоги особам, чиє нерухоме майно пошкоджене внаслідок бойових дій.

Відповідно до мети визначено **завдання**:

1. Охарактеризувати осіб, чиє нерухоме майно пошкоджене внаслідок бойових дій, як специфічний об'єкт соціальної роботи.
2. Обґрунтувати зміст і форми соціальної допомоги особам, чиє нерухоме майно пошкоджене внаслідок бойових дій.
3. Представити досвід оцінювання результативності соціальної допомоги особам, чиє нерухоме майно пошкоджене внаслідок бойових дій.
4. Розробити методи та інструментарій здійснення оцінювання соціальної допомоги

особам, чиє нерухоме майно пошкоджене внаслідок бойових дій та апробувати в практиці діяльності неурядових організацій.

5. Розробити рекомендації щодо ефективного здійснення оцінювання соціальної допомоги особам, чиє нерухоме майно пошкоджене внаслідок бойових дій.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових, соціологічних, психологічних, джерел; системно-структурний аналіз літературних джерел та нормативних документів; синтез – дослідження з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для визначення сутності соціальної допомоги особам, чиє нерухоме майно пошкоджене внаслідок бойових дій; емпіричні: анкетування, контент-аналіз; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: соціальна допомога, соціальна робота, оцінка потреб, особи, чиє нерухоме майно пошкоджене внаслідок бойових дій, електронні послуги.

Діброва Олег Владиславович

Науковий керівник:
Спіріна Тетяна Петрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ПОСТТРАЖДАЛИМИ ВІД ДОМАШНЬОГО ТА ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА

Актуальність теми. Світовою громадськістю домашнє та гендерно зумовлене насильство визнано одним із основних моментів, які ставлять людину в залежне становище, наносять моральну шкоду суспільству і є бар'єром на шляху подолання нерівності і дотримання прав людини. Проблема насильства в родині є досить гострою для України, як і для багатьох інших країн світу. Її небезпечність полягає в тому, що прояви насильства і жорстокості у сім'ї руйнують гармонію і злагоду в родині та однією з передумов злочинності, загалом, у суспільстві.

Водночас, ця проблема небезпечна тим, що від неї особливих страждань зазнають діти. Тому домашнє та гендерно зумовлене насильство є актуальною суспільною проблемою і потребує розв'язання на рівні держави.

Теоретико практичні аспекти проблеми домашнього та гендерно зумовленого насильства почали досліджуватися у другій половині ХХ ст. французьким філософом, ученим Б. Леві, що одним із перших визначив домашнє насилля як соціальну проблему, кримінологом К. Шьортеном, який займався характеристикою суб'єктів домашнього насильства, дослідники Л. Шерман і Б. Берк займалися пошуком оптимальних шляхів попередження і уникнення сімейного насильства в США.

У межах теорії соціальної роботи проблему домашнього та гендерно зумовленого насильства розглядають І. Зверєва, Г. Лактіонова, І. Трубавіна, О. Швед. Окремі аспекти виникнення агресії до членів сім'ї вивчають психологи Л. Берковіца, Б. Крейхі; наслідки домашнього та гендерно зумовленого насильства розглядають вивчають Р. Паркер, Д. Андерсон-Фасіл, Д. Белл, О. Шерман.

Метою дослідження є проаналізувати сучасні практики соціальної роботи з постраждалими від домашнього та гендерно зумовленого насильства в діяльності неурядових організацій та оцінити їх результативність.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми домашнього та гендерно зумовленого насильства та окреслити роль неурядових організацій у його подоланні;
2. Проаналізувати зміст, форми і методи соціальної роботи з постраждалими від домашнього та гендерно зумовленого насильства в практиці державних і неурядових організацій;
3. Оцінити результативність практик соціальної роботи з постраждалими від домашнього та гендерно зумовленого насильства в діяльності неурядових організацій;
4. Розробити методичні рекомендації щодо проведення оцінювання результативності соціальної роботи з постраждалими від домашнього та гендерно зумовленого насильства в діяльності неурядових організацій.

Методи дослідження: вивчення, аналіз і систематизація наукових джерел щодо проблеми попередження та соціальної роботи з жертвами домашнього та гендерно зумовленого насильства, порівняння та узагальнення теоретичних положень; спостереження, опитування, анкетування, бесіда для виявлення ефективності застосування форм і методів надання допомоги жертвам домашнього та гендерно зумовленого насильства.

Ключові слова: гендерно зумовлене насильство, домашнє насильство, неурядова організація.

Дорошок Дмитро Володимирович

Науковий керівник:

Спіріна Тетяна Петрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент

ОЦІНЮВАННЯ ДІЄВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ПІДЛІТКІВ ІЗ ЧИСЛА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ЛІТНЬОГО ОЗДОРОВЛЕННЯ

Актуальність теми. Одним із найважливіших завдань українського суспільства є забезпечення соціального захисту дитинства, сприяння розвитку системи оздоровлення та відпочинку. Основним документом, що регулює оздоровлення дітей в літній період, є Закон України «Про оздоровлення та відпочинок дітей», який визначає основні засади державної політики у сфері оздоровлення та відпочинку.

Дитячі оздоровчі табори є особливим середовищем, де здійснюється не лише організований педагогічний процес з формування відповідних умінь та навичок, розвитку творчої діяльності, а насамперед, це особливе середовище соціального формування особистості.

У житті підлітків із числа ВПО літній оздоровчий табір відіграє суттєву роль, адже в таборі виявляється самоцінність кожної дитини, збагачується соціальний досвід. Дитячі оздоровчі заклади здійснюють принцип наступності і безперервності виховання, дають можливість підліткам із числа ВПО не лише відпочити, зняти фізичне і психічне навантаження, але й створюють нові умови для збагачення їх соціального досвіду отримання перевірки і застосування нових знань і вмінь в різноманітній практичній діяльності, яка наповнена грою, романтикою і базується на розвитку дитячої ініціативи, самодіяльності.

Проблемі організації дитячого відпочинку та літнього оздоровлення присвячені праці Р. Вайноли, А. Капської, Є. Коваленко, А. Конончук, Н. Корпача, Ж. Петрочко, С. Сапіга.

Метою дослідження є визначити особливості, методи й інструментарій оцінювання дієвості соціально-педагогічної підтримки підлітків із числа ВПО в умовах літнього оздоровлення.

Відповідно до мети визначено **завдання**:

1. Проаналізувати соціально-педагогічну підтримку підлітків із числа ВПО під час воєнного стану як наукову проблему;
2. Охарактеризувати проблеми і потреби підлітків із числа ВПО та досвід їх соціально-педагогічної підтримки в умовах літнього оздоровлення;
3. Експериментально дослідити процедуру, розробити та апробувати інструментарій оцінювання дієвості соціально-педагогічної підтримки підлітків із числа ВПО в умовах літнього оздоровлення;
4. Розробити рекомендації щодо ефективного здійснення оцінювання дієвості соціально-педагогічної підтримки підлітків із числа ВПО в умовах літнього оздоровлення.

Методи дослідження: вивчення, аналіз і систематизація наукових джерел щодо проблеми соціально-педагогічної підтримки підлітків із числа ВПО в умовах літнього оздоровлення, порівняння та узагальнення теоретичних положень; спостереження, опитування, анкетування, бесіда для виявлення ефективності застосування форм і методів надання соціально-педагогічної підтримки підлітків із числа ВПО в умовах літнього оздоровлення.

Ключові слова: соціально-педагогічна підтримка, підлітки із числа ВПО, літнє оздоровлення, оцінювання.

Кузнєцов Максим Леонідович

Науковий керівник:

Лях Тетяна Леонідівна

кандидат педагогічних наук,
професор

ОЦІНЮВАННЯ ПРОБЛЕМ І ПОТРЕБ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Актуальність дослідження. Люди похилого віку – це одна з найбільш незахищених категорій населення, яка потребує соціального захисту з боку держави.

Соціальна робота з людьми похилого віку являє собою різновид людської діяльності, мета якої – оптимізувати виконання суб'єктивної ролі людей похилого віку в усіх сферах життєдіяльності суспільства.

Об'єктом соціальної роботи є люди похилого та старечого віку, що потрапили у важку життєву ситуацію та потребують всебічної допомоги. Предметом вивчення соціальної роботи, як практичної діяльності, є навколишнє соціальне середовище людей похилого віку, їх соціальні відносини та стосунки з державою, суспільством, територіальними громадами, сім'єю, друзями тощо (соціальна ситуація клієнта – людини похилого віку).

Соціальна робота з людьми похилого віку передбачає вирішення таких завдань: запобігання причинам, які породжують проблеми людей похилого віку; сприяння практичній реалізації їхніх прав і законних інтересів; забезпечення можливостей самореалізації; проблеми відсторонення від активного життя; додержання рівності та врахування можливостей людей похилого віку при отриманні соціальної допомоги та

послуг; диференціація підходів до розв'язання проблем різних груп людей похилого віку на основі врахування чинників соціального ризику, що впливають на їхній загальний стан; виявлення індивідуальних потреб людей похилого віку в соціальній допомозі й обслуговуванні; використання нових технологій соціальної роботи, що спрямована на задоволення потреб людей похилого віку.

Під час війни особи похилого віку стикнулися з рядом проблем, до яких вони не були готові. Перш за все, це міграція осіб похилого віку як в межах України, так в сусідні країни. Із початку війни в Україні 24 лютого 2022 року ми стали свідками широкомасштабного переміщення близько 14 мільйонів людей, де кожна четверта людина старше 60 років. Наступна проблема – збереження здоров'я, права та добробут людей похилого віку. На тлі війни, що триває, люди похилого віку стикаються з дедалі зростаючими проблемами в доступі до пенсій, охорони здоров'я та інших основних послуг.

У районах інтенсивних бойових дій усі вікові групи, включаючи людей похилого віку, стикаються з серйозною загрозою для свого життя. Люди похилого віку, які вирішили залишитися вдома, часто стикаються з особливими проблемами у пошуку безпечного місця, предметів першої необхідності та їжі через інвалідність, обмежену кількість соціальних зв'язків, недостатню цифрову грамотність тощо. Багато з тих, хто залишився у власних містах, також мають обмежений доступ до соціальних послуг і обмежені соціальні контакти.

Війна також принесла вимушене відокремлення й ізоляцію. Люди похилого віку, які переїхали в інші райони України, мали важкі переїзди через ризик для життя, відсутність доступу до базової медичної допомоги та інших потреб, у той же час вони перебували далеко від своїх сімей та близьких. Окрім того, ті, кому вдалося виїхати до сусідніх країн, стикаються з комунікативними бар'єрами (спілкування на іноземній мові); невизначеним майбутнім, маючи мало можливостей заробити дохід, як правило, ще маючи хронічні захворювання, і не знають, коли саме і чи зможуть вони взагалі коли-небудь повернутися додому.

На допомогу у вирішенні означених вище та інших проблем людей похилого віку приходять громадські організації, як повноцінні суб'єкти соціальної роботи. І для дієвої підтримки цієї категорії осіб набуває важливого значення діагностичний етап - оцінювання проблем і потреб людей похилого віку, що і зумовило вибір теми магістерського дослідження.

Мета дослідження: визначити особливості, методи й інструментарій оцінювання проблем і потреб людей похилого віку під час воєнного стану та перевірити їх дієвість в умовах громадських організацій.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Проаналізувати соціальну підтримку людей похилого віку під час воєнного стану як наукову проблему.
2. Охарактеризувати проблеми і потреби людей похилого віку та досвід їх соціальної підтримки й оцінювання їхніх проблем і потреб у діяльності громадських організацій під час воєнного стану.
3. Експериментально дослідити процедуру, розробити та апробувати інструментарій оцінювання проблем і потреб людей похилого віку під час воєнного стану в діяльності громадських організацій.
4. Розробити рекомендації щодо ефективного здійснення оцінювання проблем і потреб людей похилого віку під час воєнного стану в діяльності громадських організацій.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових, соціологічних, психологічних, джерел; системно-структурний аналіз літературних джерел та нормативних документів; синтез – дослідження з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для визначення сутності соціальної роботи людьми похилого віку; емпіричні: спостереження, опитування, анкетування, бесіда; методи

математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: соціальна адаптація людей похилого віку, соціальна робота, оцінка потреб, діяльність громадських організацій, люди похилого віку.

Кучеренко Олександр Ігорович

Науковий керівник:

Лях Тетяна Леонідівна,
кандидат педагогічних наук,
професор

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

Актуальність дослідження. Соціальна робота в територіальних громадах має велике значення. Люди на різних етапах життя можуть зазнавати складних життєвих обставин, що вимагають професійної соціальної підтримки для їх подолання. Серед таких обставин можуть бути невиліковні захворювання, інвалідність, безробіття, бідність, домашнє насильство, ухилення батьківської відповідальності, старість або страждання внаслідок міжособистісних конфліктів.

Нормативно-правове забезпечення діяльності соціального працівника в територіальній громаді включає в себе комплекс законодавчих актів та нормативних документів, що регулюють його професійну діяльність та взаємовідносини з клієнтами, адміністрацією та іншими учасниками соціальної сфери. Це забезпечує правовий фундамент для здійснення роботи з вразливими категоріями населення та надання їм соціальної підтримки.

Основні складові нормативно-правового забезпечення діяльності соціального працівника в територіальній громаді включають: закони та постанови, що регулюють сферу соціальної роботи, зокрема закони про соціальний захист, захист прав дітей, боротьбу з бідністю та інші; нормативні акти, які визначають права та обов'язки соціального працівника, його професійні стандарти, етичні норми та принципи поведінки; положення та інструкції щодо організації та проведення соціальної роботи в територіальній громаді, включаючи процедури ведення документації, взаємодії з іншими службами та організаціями; методичні матеріали, які надають допомогу у вирішенні конкретних завдань соціальної роботи, такі як техніки спілкування, планування та оцінка соціальних потреб клієнтів; програми та проекти, спрямовані на розвиток соціальної сфери та покращення умов надання соціальних послуг у територіальній громаді.

Розвиток України як незалежної, демократичної, стабільної, та правової держави потребує реформування всього державного апарату для підвищення рівня ефективності, відповідності потребам суспільства та вимогам сьогодення. Це вимагає як структурних змін, так і нових підходів до нормативно-правової бази.

Нормативно-правове забезпечення є важливою складовою роботи соціального працівника, оскільки воно забезпечує чітку рамку для його діяльності та гарантує дотримання прав клієнтів.

Мета дослідження полягає в розкритті змісту та особливостей нормативно-правового забезпечення діяльності соціального працівника в територіальній громаді та вивченні проблем у практиці соціальної роботи в контексті її нормативно-правового забезпечення.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити понятійно-категорійний аналіз проблеми дослідження.
2. Схарактеризувати нормативно-правову базу соціальної роботи в територіальній громаді.
3. Розкрити зміст, форми та методи соціальної роботи у територіальній громаді.
4. Визначити проблеми у контексті практики соціальної роботи та її нормативно-правового забезпечення (на прикладі центрів соціальних служб міста Києва).

Для досягнення мети та вирішення завдань дослідження будуть використані теоретичний аналіз наукових джерел та нормативних документів, узагальнення теоретичних даних, системний та структурно-функціональний аналіз предмету дослідження, а якісний аналіз отриманих даних.

Ключові слова: представництво інтересів, вразливі категорії населення, оцінювання якості соціальної послуги, соціальна робота, територіальна громада, напрями соціальної роботи у територіальній громаді, соціальна робота в територіальній громаді в період кризи, модель соціальної роботи у територіальній громаді.

Мосійчук Артем Олександрович

Науковий керівник:

Петрочко Жанна Василівна,
доктор педагогічних наук, професор,

ОЦІНЮВАННЯ ПРОЄКТІВ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ У СФЕРІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ ПОСЛУГ

Актуальність дослідження. Цифрова трансформація державних послуг є одним із пріоритетних напрямів розвитку сучасних цивілізованих держав. У цьому процесі громадські об'єднання відіграють важливу роль, оскільки вони можуть виступати ініціаторами та реалізаторами проєктів, спрямованих на підвищення якості та доступності державних послуг.

На сучасному етапі трансформація державних послуг спрямована також на підвищення ефективності роботи органів державної влади, оскільки можуть залучати до реалізації таких проєктів ресурси та досвід різних зацікавлених сторін, у тому числі громадян, представників органів державної влади та бізнесу.

Однак, на сьогоднішній день відсутні єдині підходи до визначення ефективності проєктів громадських об'єднань, які реалізують проєкти цифровізації державних послуг. Це ускладнює процес прийняття рішень щодо фінансування та підтримки таких громадських об'єднань та їх соціальних проєктів.

Проблема оцінювання проєктів громадських об'єднань є важливою для наукового осмислення. Нині дослідженнями ефективності проєктів цифровізації державних послуг займаються як українські, так і зарубіжні автори. Серед українських авторів, які досліджували цю тему, можна виокремити: Т.В. Вітвіцьку, яка у своїй статті «Оцінювання ефективності проєктів цифровізації державних послуг» обґрунтовує теоретичні основи та підходи до оцінювання ефективності таких проєктів; Г.М. Клімашевського, який у статті «Оцінювання ефективності проєктів цифровізації державних послуг в Україні» аналізує існуючі підходи до оцінювання ефективності таких проєктів в Україні; А.В. Сіренко, яка у своїй статті «Оцінювання ефективності проєктів цифровізації державних послуг: міжнародний досвід» розглядає міжнародний досвід оцінювання ефективності проєктів цифровізації. Дослідженню сучасного стану та перспектив розвитку цифровізації

адміністративних послуг в Україні також присвячені науковій праці А.Є. Краковської та М.К. Бабик.

Зарубіжними авторами, які досліджували тему цифровізації державних послуг, є Е.А. Wimmer, який у своїй статті «Evaluating the efficiency of e-government projects» розглядає теоретичні основи та підходи до оцінювання ефективності проектів цифровізації державних послуг. L. M. S. Lima, яка у статті «Evaluating the efficiency of e-government projects: A case study» аналізує підходи до оцінювання ефективності проектів цифровізації державних послуг на прикладі конкретного випадку. N. M. Zafar, яка у статті «A framework for evaluating the efficiency of e-government projects» пропонує нову методологію оцінювання ефективності проектів цифровізації державних послуг. Зазначені дослідження свідчать про те, що проблема оцінювання ефективності проектів цифровізації державних послуг є актуальною для наукового пошуку як в Україні, так і за кордоном.

Однак зазначену проблему є усі підстави вважати маловивченою, оскільки на сьогоднішній день відсутня єдина методологія оцінювання ефективності проектів громадських об'єднань у сфері цифровізації державних послуг, яка б враховувала всі їхні особливості та вимоги. Окрім цього, потребує поглиблення методика оцінювання ефективності таких проектів. Це обумовлює необхідність подальшого вивчення проблеми оцінювання проектів громадських об'єднань у сфері цифровізації державних послуг у рамках магістерського дослідження.

Мета дослідження: обґрунтувати методику оцінювання проектів громадських об'єднань у сфері цифровізації державних послуг та розробити рекомендації щодо її успішного впровадження.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Проаналізувати теоретичні основи оцінювання проектів у сфері цифровізації державних послуг.
2. Охарактеризувати досвід проектної діяльності громадських об'єднань у сфері цифровізації державних послуг
3. Визначити ключові фактори, які впливають на ефективність проектів громадських об'єднань у сфері цифровізації державних послуг.
4. Розробити та апробувати методику оцінювання ефективності проектів у сфері цифровізації державних послуг.
5. Розробити рекомендації щодо успішного впровадження методики оцінювання проектів громадських об'єднань у сфері цифровізації державних послуг в Україні.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз теоретичних джерел для визначення наукового підґрунтя оцінювання ефективності проектів цифровізації державних послуг; аналіз конкретних проектів цифровізації державних послуг, що реалізуються громадськими об'єднаннями; узагальнення інформації з різних джерел для дослідження досвіду розробки та застосування методології оцінювання ефективності таких проектів; експертні оцінки для виявлення ключових факторів, які впливають на ефективність проектів громадських об'єднань у сфері цифровізації державних послуг; емпіричне дослідження для апробування методики оцінювання ефективності таких проектів.

Ключові слова: цифрова трансформація, державні послуги, громадські об'єднання, проекти громадських об'єднань, оцінювання ефективності, методика оцінювання.

Осадца Павло Петрович

Науковий керівник:

ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ ОСІБ І СІМЕЙ, ЩО НАЛЕЖАТЬ ДО ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ НАСЕЛЕННЯ

Актуальність дослідження. Соціальні-економічні проблеми України кінця ХХ – початку ХХІ сторіччя спричинили фінансові труднощі у зв'язку із втратою заощаджень громадян, різке розшарування суспільства та погіршення матеріального стану великих прошарків населення, соціальну ексклюзію осіб з інвалідністю та похилого віку, зростання рівня правопорушень, зокрема серед підлітків та молоді, поширення кількості осіб, які вживають ПАР, стрімке збільшення кількості людей, що живуть із ВІЛ/СНІД, поява біженців, переселенців та мігрантів тощо. Війна з росією значно погіршила соціальний та психологічний стан соціально вразливих груп. За таких умов впровадження ефективних соціальних послуг стало нагальною потребою суспільства.

Однією із соціальних послуг, спрямованих на захист вразливих груп населення та осіб і сімей, що вже перебувають у складних життєвих обставинах, є соціальна послуга представництва інтересів. Надання цієї послуги в умовах гуманітарної кризи, викликаній війною, дозволить не тільки сприяти вирішенню окремих проблем представників вразливих груп, а й вплинути на соціальні умови їхньої життєдіяльності, досягнути позитивних змін в нормативних документах та соціальній політиці громад. Соціальна послуга представництва інтересів є базовою та загально доступною. Проте реальні практики її застосування потребують оцінювання.

Питання соціальної політики та надання соціальних послуг вразливим верствам населення досліджувались такими українськими вченими, як О. Безпалько, Н. Борецька, Л. Дума, І. Зверева, Е. Лібанова, З. Медвідь, О. Палій, Т. Семигіна, О. Хмелевська, Л. Черненко та інші. Питання моніторингу і оцінювання соціальних послуг висвітлювали у своїх працях Е. Ведунг, Ю. Горемікіна, В. Лютий, О. Макарова, О. Мальцева, В. Саріогло та ін. Проте питання оцінювання якості надання соціальної послуги представництва інтересів в наукових джерелах висвітлене недостатньо.

Актуальність досліджуваної проблеми, потреби практики соціальної роботи, а також необхідність вирішення проблем оцінювання наданих послуг зумовили вибір теми магістерської роботи: «Оцінювання якості соціальної послуги представництва інтересів осіб і сімей, що належать до вразливих категорій населення».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та апробувати методику оцінювання якості надання соціальної послуги представництва інтересів представникам вразливих груп установами-надавачами соціальних послуг.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Розкрити нормативно-правові та методологічні засади надання соціальної послуги представництва інтересів.
2. Охарактеризувати сучасні підходи до оцінювання якості соціальних послуг.
3. Визначити індикатори та розробити методику оцінювання якості надання соціальної послуги представництва інтересів представникам вразливих груп установами-надавачами соціальних послуг.
4. Провести спираючись на розроблену методику емпіричне дослідження з оцінювання якості надання соціальної послуги представництва інтересів у м. Київ.
5. За результатами емпіричного дослідження представити рекомендації щодо оцінювання якості соціальної послуги представництва інтересів.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел та нормативних документів; узагальнення теоретичних даних; системний та структурно-функціональний аналіз предмету дослідження; опитування у формі анкетування та інтерв'ю; фокус-група; кількісний та якісний аналіз отриманих даних.

Ключові слова: соціальна послуга, представництво інтересів, вразливі категорії населення, оцінювання якості соціальної послуги.

Сердюченко Анастасія Юріївна

Науковий керівник:

Петрочко Жанна Василівна,

доктор педагогічних наук, професор

ОЦІНЮВАННЯ ПРОЄКТІВ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ІЗ ПРОФІЛАКТИКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Актуальність дослідження. Домашнє насильство є однією з найбільш гострих соціальних проблем у світі загалом і в Україні зокрема, від якої можуть страждати як жінки, так і чоловіки. Насильство буває фізичне, сексуальне, психологічне, економічне; це залякування, страждання, примус і позбавлення свободи; воно стосується людей будь-якої етнічної приналежності, віку, статі, релігійних переконань і сексуальної орієнтації.

Домашнє насильство негативно впливає на здоров'я постраждалих, зокрема репродуктивне, що призводить до зниження рівня народжуваності та збільшення кількості народжених дітей з інвалідністю. Воно може призвести до каліцтва чи навіть, летальних наслідків через тяжкі тілесні ушкодження, несумісні з життям, або внаслідок суїцидів постраждалих осіб. Тому дослідження проблеми профілактики домашнього насильства є надзвичайно актуальним та потребує впровадження ефективних проєктів громадських організацій з метою унеможливлення виникнення критичних ситуацій, пов'язаних із насильством.

У статті 3 Конституції України зазначено, що людина, її життя й здоров'я, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю. А статтею 28 Конституції України регламентується, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню або покаранню. Громадські проєкти запобігання та протидії домашньому насильству розробляються на підставі законів України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (від 07.12.2017 р. № 2229-VIII), «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (від 08.09.2005 р. № 2866-IV), «Про соціальні послуги» (від 17.01.2019 р. № 2671-VIII), постанови Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 р. № 658 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі», з метою підвищення ефективної взаємодії місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та громадськості.

Перші фундаментальні наукові дослідження теорії насильства пов'язані з працями соціологів Е. Дюркгейма та Р. Мертона, психологів З. Фрейда та Г. Гарда. Дослідницькі підходи до феномена насильства відрізняються значною предметною різноманітністю. Так, у соціальній філософії насильство розуміється як застосування сили або загроза її застосування, як зведення сили в закон людських відносин. Правознавці акцентують увагу на фактах порушення правових норм. Всесвітня організація охорони здоров'я визначає

насильство як «навмисне застосування фізичної сили або влади, дійсне або у вигляді загрози, спрямоване проти себе або проти іншої особи, групи осіб або громади, результатом якої є тілесні ушкодження чи високий ступінь їх вірогідності, смерть, психологічна травма, відхилення в розвитку або різного роду збитки».

Стан наукової розробленості проблеми соціальної профілактики домашнього насильства забезпечується дослідженнями вітчизняних учених (В. Бондаровська, Т. Журавель, О. Кочемировська, Н. Максимова, Л. Міщик, Ж. Петрочко, Т. Спіріна, О. Швед, Л. Герасіна, Л. Повалій, Н. Олексюк та ін.). Однак у зв'язку із впровадженням ряду превентивних проектів громадських організацій з метою профілактики домашнього насильства виникає необхідність у додатковому дослідженні ефективності таких проектів.

Мета дослідження: виявити дієві організаційно-управлінські рішення, методи та форми роботи із профілактики домашнього насильства у рамках оцінювання діючих проектів громадських організацій.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми профілактики домашнього насильства.
2. Проаналізувати роль та досвід громадських організацій із профілактики домашнього насильства
3. Розкрити специфіку та процедуру оцінювання проектної діяльності громадських організацій.
4. Провести емпіричне дослідження дієвості організаційно-управлінських рішень, методів та форм роботи у рамках проектів громадських організацій з профілактики домашнього насильства.
5. Розробити рекомендації щодо підвищення ефективності проектів громадських організацій з профілактики домашнього насильства.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: вивчення, аналіз і систематизація соціально-педагогічної літератури – для визначення сутності базових понять дослідження, видів та проявів домашнього насильства; дослідження досвіду зарубіжних практик профілактики домашнього насильства; емпіричне дослідження (опитування представників неурядових організацій, інших фахівців) щодо впроваджених проектів громадських організацій з профілактики домашнього насильства; емпіричне дослідження дієвості проектів, кількісно-якісний аналіз емпіричних даних.

Ключові слова: домашнє насильство, діти, сім'я, жорстоке поводження, громадські соціальні проекти, профілактика домашнього насильства.

Сємкова Валерія Андріївна

Науковий керівник:

Лютий Вадим Петрович,
кандидат педагогічних наук,
доцент.

МОНІТОРИНГ І ОЦІНКА ЯКОСТІ ПОСЛУГ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ОСОБАМ, ПОСТРАЖДАЛИМ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Актуальність дослідження. Актуальність даного дослідження обумовлена гострою потребою в якісних та ефективних соціальних послугах для постраждалих від війни в Україні. У контексті військових дій, що призвели до значних руйнувань житла та інфраструктури, близько 18 мільйонів осіб потребують гуманітарного реагування.

Постраждали внаслідок військових дій часто зіткнулися з руйнуванням звичного способу життя, втратою житла, роботи, близьких та звичного соціального оточення. Війна завдала не тільки матеріальної та фізичної шкоди, а й глибоких психологічних травм, що вимагає комплексної підтримки, включаючи психологічну, соціальну, медичну та юридичну допомогу. Під час кризи, коли традиційні соціальні служби не завжди в змозі впоратися з наростаючим навантаженням, велику роль відіграють неурядові організації, які забезпечують доступ до послуг більшій кількості постраждалих, використовуючи сучасні та інноваційні методи та моделі роботи.

Загострення гуманітарної кризи та зростаючі потреби населення під час та після військових дій, а також залученість до надання соціальних послуг постраждалим надавачів різного статусу роблять питання моніторингу та оцінки якості соціальних послуг, що надаються постраждалим, особливо актуальними. Важливість моніторингу та оцінки якості наданих послуг полягає в забезпеченні прозорості та відповідальності перед отримувачами послуг, а також у підвищенні довіри між стейкхолдерами та цільовою аудиторією. Якісна система моніторингу та оцінки допоможе швидко та гнучко адаптувати проекти та програми до змінюваних потреб постраждалих, вдосконалюючи гуманітарну реакцію на подібні кризи у майбутньому.

Проблеми надання соціальних послуг особам, постраждалим внаслідок військових дій, та їхнього моніторингу та оцінювання досліджували Т. Алексеєнко, Н. Артеменко, К. Вербицька, Н. Гусак, Б. Жуков, О. Зінченко, В. Кердивар, С. Кравець, В. Лютий, І. Мельник, Т. Семигіна, Ю. Песоцька, І. Трубавіна, С. Трухан та інші. В їхніх працях акцентується увага на потребі внутрішньо переміщених осіб у соціальних послугах, вивчаються їх проблеми та особливості соціальної роботи з ними, в тому числі психо-соціальна підтримка та адаптація до нових умов життя. Проте особливості моніторингу та оцінювання послуг особам, постраждалим внаслідок війни, розкриті недостатньо.

Дана робота присвячена дослідженню впливу соціальних послуг, які надаються неурядовими організаціями, на якість життя та інтеграцію внутрішньо переміщених осіб, а також розробці ефективних підходів до моніторингу та оцінки якості цих послуг.

Мета дослідження: розробка та апробація програми моніторингу та оцінки якості послуг, які надаються неурядовими організаціями особам, постраждалим внаслідок війни в Україні, та надання рекомендацій для поліпшення якості та доступності цих послуг.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Розкрити теоретичні засади надання соціальних послуг особам, постраждалим внаслідок війни в Україні.
2. Охарактеризувати досвід діяльності неурядових організацій з надання соціальних послуг особам, постраждалим внаслідок війни в Україні.
3. Розкрити методологію моніторингу та оцінювання якості надання соціальних послуг неурядовими організаціями.
4. Розробити та експериментально впровадити в умовах неурядової організації програму комплексного моніторингу та оцінювання якості надання послуг особам, постраждалим внаслідок війни в Україні.
5. Сформулювати на основі проведеного моніторингу та оцінювання рекомендації для поліпшення якості та доступності послуг неурядових організацій для постраждалих внаслідок війни в Україні.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження: теоретичні (узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових джерел; системно-структурний аналіз предмету дослідження) та емпіричні (анкетування, інтерв'ю, фокус-групи, кількісний та якісний аналіз отриманих даних).

Ключові слова: моніторинг, оцінка, якість соціальних послуг, неурядові організації, внутрішньо переміщені особи, особи, постраждалі внаслідок війни.

Харітонов Андрій Юрійович

Науковий керівник:

Лях Тетяна Леонідівна

кандидат педагогічних наук, професор

СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ, ЯКІ ВТРАТИЛИ РОБОТУ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Актуальність дослідження. 24 лютого 2022 року Російською Федерацією було здійснено повномасштабне вторгнення на територію України. Постійне бомбардування та цілеспрямоване знищення цивільного населення змушує покидати домівки багатьох українських сімей, особливо Київської, Сумської, Харківської, Донецької, Луганської, Херсонської та Миколаївської областей.

Варто зазначити, що станом на 21.03.2022 р. країну покинули 3 млн 489,64 тис. людей у пошуках безпеки, захисту та допомоги (Україну за 25 днів війни залишило майже 3,5 мільйони людей – ООН, 2022). Також значна частина населення отримали статус внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО), і наразі перебувають на територіях Західної, Центральної та Південної України.

Втрати рідних та близьких, житла, звичного мирного життя, адаптація до нових умов зумовлює посттравматичні стресові розлади, стреси, психосоматичні захворювання та інші психофізіологічні травми. Аби подолати кризову ситуацію ВПО потребують допомогу фахівців з медичної, соціальної та психологічної сфер. Більшість таких осіб потребують соціальної реабілітації і соціальної адаптації до середовища, у якому перебувають наразі. Також однією із вадливих проблем, з якими зіштовхуються ВПО, є втрата роботи.

Із 2014 р., від початку військових дій у Донецькій та Луганській областях, в Україні досліджується проблематика ресоціалізації та реінтеграції ВПО, специфіка надання їм допомоги, вирішення гуманітарних проблем. Проте існуючі дослідження не враховували вірогідність появи настільки значної кількості ВПО. Більшість українських досліджень, присвячених ВПО та соціально-гуманітарній кризі, спричиненою військовими діями, пов'язані з правовими та економічними аспектами, соціальною реабілітацією та адаптацією. Дану проблематику вивчали такі українські науковці, як І. Албул, А. Дуля, І. Жеребко, Н. Коляда, О. Кравченко, М. Лехолетова, В. Лютий, Т. Лях, М. Міщенко, А. Попович, О. Рассказова, Т. Семигіна, М. Скочко, Г. Слосанська, Т. Спіріна, К. Чупіна та інші. Соціальну адаптацію ВПО досліджували Н. Мазіна та Н. Скок та інші. Серед іноземних досліджень поширене вивчення соціальних та економічних наслідків масової міграції людей через конфлікт (R. Muggah). Окремі дослідження фокусуються на викликах, пов'язаних з доступом до допомоги в зонах військових дій. Так, R. Goodman аналізує проблеми гуманітарного доступу та стратегії його забезпечення в умовах військового конфлікту. Ще одним напрямом є аналіз впливу гуманітарної кризи на вразливі групи. Так, G. Bankoff, досліджує, як кризи впливають на різноманітні вразливі групи. О. Пищуліна, В. Юрчишин, К. Маркевич та ін. аналізують вплив гуманітарної кризи на соціально-економічну ситуацію в Україні. У цьому контексті J. D. Guénette, P. Kenworthy, C. Wheeler, досліджують економічні втрати та виклики для відновлення України, враховуючи глобальний вплив гуманітарної кризи на світ. Проте наявні суттєві прогалини у дослідженні соціальної допомоги ВПО, які втратили роботу внаслідок військових дій в Україні., що і спонукало до вибору теми магістерської роботи.

Мета дослідження: визначити особливості, методи й інструментарій оцінювання результативності програм соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам, які втратили роботу під час війни в Україні.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Охарактеризувати проблему безробіття в Україні, спричинену повномасштабним вторгненням
2. Обґрунтувати зміст і форми соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам, які втратили роботу під час війни в Україні
3. Представити досвід оцінювання результативності програм соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам, які втратили роботу під час війни в Україні
4. Розробити рекомендації щодо ефективного здійснення оцінювання результативності програм соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам, які втратили роботу під час війни в Україні.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових, соціологічних, психологічних, джерел; системно-структурний аналіз літературних джерел та нормативних документів; синтез – дослідження з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для визначення сутності соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам, які втратили роботу під час війни в Україні; емпіричні: анкетування, контент-аналіз; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: соціальна допомога, соціальна робота, оцінка потреб, особи, чие нерухоме майно пошкоджене внаслідок бойових дій, електронні послуги. Ключові слова: соціальна допомога, соціальна робота, оцінка потреб, особи, які втратили роботу під час війни в Україні, електронні послуги.

Шваб Інна Анатоліївна

Науковий керівник:

Лютий Вадим Петрович,
кандидат педагогічних наук, доцент.

МОНІТОРИНГ І ОЦІНКА ВПРОВАДЖЕННЯ НЕУРЯДОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ ПІДХОДУ “ПОКРАЩЕННЯ ЯКОСТІ” ПРИ НАДАННІ ПРОФІЛАКТИЧНИХ ПОСЛУГ ПРЕДСТАВНИКАМ КЛЮЧОВИХ ГРУП ІНФІКУВАННЯ ВІЛ

Актуальність дослідження. Вірус імунодефіциту людини (ВІЛ), є однією з найбільших глобальних соціальних проблем у світі. Україна залишається однією з країн, де продовжує зростати кількість нових випадків інфікування ВІЛ та смертей від СНІДу. З початком повномасштабного вторгнення росії на територію України ситуація щодо контролю над ВІЛ-інфекцією погіршилася через втрату актуальних цифр щодо кількості людей, які живуть з ВІЛ, через міграційні процеси, труднощі в залученні до тестування населення та складність надання ВІЛ-послуг через постійні ракетні атаки. Все це відобразилося у складності виявлення нових випадків ВІЛ, зменшенні кількості людей, котрі отримують антиретровірусну терапію (АРТ) та, як наслідок, зростання смертності від хвороб, зумовлених ВІЛ-інфекцією. За таких умов для досягнення цілей профілактики ВІЛ необхідно використовувати найбільш ефективні стратегії, удосконалюючи підходи до тестування на

ВІЛ, надання соціальної підтримки особам, які живуть з ВІЛ, та ключовим групам інфікування ВІЛ.

Дієвим підходом, який довів свою ефективність в досягненні цілей профілактики ВІЛ як за кордоном, так і в Україні, є підхід «покращення якості» (quality improvement). Цей підхід є інноваційним для впровадження на рівні неурядових організацій (НУО) і дозволяє удосконалювати вже існуючі профілактичні практики. Регулярний моніторинг і оцінка (МІО) впроваджених заходів в рамках «покращення якості» є важливою складовою для напрацювання ефективних підходів виявлення ВІЛ та їх масштабування на рівні НУО.

Особливості розвитку епідемії ВІЛ в Україні вивчалися такими науковцями та спеціалістами як Балакірева О., Ковтун О, Сазонова Я., Касянчук М., Трофименко О., Варбан М., Кірьязова Т. На ефективності підходу «покращення якості» в сфері послуг з ВІЛ в Україні на рівні медичних закладів наголошується у публікаціях таких спеціалістів як Н.Рахманова, Б. Буше, І. Семененко, У. Снідевич та ін. Питання моніторингу та оцінки в сфері ВІЛ висвітлювались у публікаціях Ю. Дукач, З. Кияниці, Й. Конечної-Саламатін, І. Кравчук, Л. Петушкової, І. Пиголенко, Л. Пільгун, А. Рішко-Порческу, М. Савви, К. Тарасової. У роботах названих авторів представлені різні підходи до дослідження проблем, пов'язаних із епідемією ВІЛ та його профілактикою, так і моделі МІО профілактичних послуг в сфері запобігання ВІЛ-інфекції. Проте існуючі моделі МІО потребують адаптації як до запропонованого підходу, так і до застосування в умовах діяльності НУО в період війни.

Мета дослідження: розробка та впровадження методики моніторингу та оцінки результатів застосування підходу «покращення якості» неурядовими організаціями для підвищення доступності профілактичних послуг для ключових груп інфікування ВІЛ.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Розкрити сучасні підходи до профілактики ВІЛ серед ключових груп щодо інфікування ВІЛ (груп ризику).
2. Охарактеризувати проблеми діяльності неурядових організацій з надання профілактичних послуг ключовим групам інфікування ВІЛ в Україні.
3. Розкрити можливості впровадження підходу «покращення якості» як засобу підвищення доступності профілактичних послуг для ключових груп інфікування ВІЛ.
4. Розробити та апробувати методику моніторингу й оцінювання впровадження підходу «покращення якості» неурядовими організаціями.
5. Оцінити за допомогою методики моніторингу й оцінювання ефективність впроваджуваних змін неурядовими організаціями в рамках підходу «покращення якості» та представити рекомендації з поліпшення його застосування задля забезпечення доступності профілактичних послуг для ключових груп інфікування ВІЛ.

Шляхами реалізації завдань та мети наукового дослідження є теоретичні методи: теоретичний аналіз та узагальнення наукових джерел, системний та структурно-функціональний аналіз предмету дослідження, моделювання та проєктування; емпіричні методи: спостереження, інтерв'ю, анкетування, контент-аналіз документів, кількісний та якісний аналіз отриманих даних.

Ключові слова: ВІЛ, ВІЛ-інфекція, ключові групи інфікування ВІЛ, профілактика, профілактична послуга, підхід «покращення якості», неурядова організація.

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА» ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ЛОГОПЕДІЯ»

Апанасенко Надія Олексіївна

Науковий керівник:

Супрун Дар'я Миколаївна,
доктор педагогічних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЦЬМИ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ

Актуальність дослідження. Важливою умовою успішної соціалізації дітей з мовленнєвими труднощами є спілкування, що слугує найважливішим засобом зв'язку з навколишнім світом, надає можливість до взаємодії з іншими, та є джерелом інформації і розвитку мислення. Зазначена категорія дітей має специфічні особливості, як у пізнавальному, так і в особистісному розвитку, що перешкоджає становленню повноцінної комунікативної поведінки та може призводити до шкільної дезадаптації та ізоляції в колективі однолітків.

Проблема розвитку комунікативної функції мовлення досліджувалася з погляду на різні аспекти: медичний (Я. Бікшаєва, Я. Багрій, І. Марцинківський, А. Чуприков та ін.); лінгвістичний (Л. Мацько, М. Плющ, В. Русанівський та ін.); та логопедичний (Н. Бабич, Н. Базима, С. Конопляста, Т. Куценко, Н. Лопатинська, І. Самойлова, К. Тичина та ін.).

Зазначимо, що одним з пріоритетних завдань освітнього процесу є формування особистості, здатної творчо мислити, самостійно приймати нестандартні рішення, гнучко реагувати на різні зміни у суспільстві. Оскільки в умовах сучасного суспільства існує потреба у зростанні творчих ресурсів дитини, її творчій активності в усіх сферах освітнього процесу; то проблема застосування арт-терапії як додаткового засобу корекції порушень мовлення у дітей молодшого шкільного віку є особливо актуальною на сучасному етапі розвитку науки та практики корекційної освіти.

Сучасні дослідження арт-терапії охоплюють різні її аспекти. Так, особливостям практичного застосування арт-терапії у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами присвячено праці Н. Некряч, Л. Нікішиної, Л. Федоткіної та інших. Історія розвитку,

обґрунтування суті та змісту технології розкрито у роботах О. Вознесенської, О. Копитіна, Л. Терлецької та ін. Вітчизняні науковці Л. Аксьонова, О. Боровик, О. Гаврілушкіна, А. Колупаєва, Т. Скрипник, М. Федоренко, О. Чеботарьова, М. Шеремет досліджували вплив ролі мистецтва та застосування форм та методів арт-терапії як засобів роботи з дітьми, що мають особливі освітні потреби.

Водночас проаналізувавши практичні дані щодо застосування арт-терапії в системі логопедичної допомоги дітям з мовленнєвими труднощами, можна відзначити, що на сьогоднішній день засоби мистецтва в логопедичній практиці використовуються частково, переважно з метою поліпшення психоемоційного стану дитини. В той час, як арт-терапія має вирішувати куди більше коло завдань, пов'язаних з питаннями корекції, виховання, навчання та всебічного розвитку дітей. Проблема впровадження даних методів у корекційно-розвивальну роботу логопеда залишається актуальною та потребує обґрунтування та практичного вирішення.

Мета дослідження: обґрунтувати особливості ефективного використання варіативних арт-терапевтичних технологій у процесі формування комунікативних навичок дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Проаналізувати стан розробленості проблеми та визначити сутність і особливості застосування варіативних видів арт-терапії в корекційній роботі з дітьми з мовленнєвими труднощами.
2. Розкрити особливості комунікативних навичок дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами.
3. Визначити стан сформованості комунікативних навичок дітей молодшого шкільного віку дітей з мовленнєвими труднощами.
4. Розробити, обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність використання комплексу арт-терапевтичних методик (ізотерапії, казкотерапії, пісочної терапії) у процесі формування комунікативних навичок дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими порушеннями.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні – вивчення, аналіз та узагальнення психолого-педагогічної та методичної літератури з питань мовленнєво-комунікативної діяльності й використання засобів арт-терапії у корекційно-педагогічному процесі; аналіз навчальних програм – для теоретичного обґрунтування методики діагностики та розвитку мовленнєво-комунікативних умінь дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами; емпіричні – цілеспрямоване спостереження за мовленнєвою, навчальною та ігровою діяльністю молодших школярів з мовленнєвими труднощами, бесіди з дітьми та педагогами, психолого-педагогічний експеримент констатувального та формувального характеру, який проводиться з метою вивчення стану та особливостей мовленнєво-комунікативних умінь дітей та перевірки ефективності розробленої методики корекційної роботи; статистичні – якісний аналіз та кількісна обробка результатів експерименту за допомогою методів статистики.

Ключові слова: комунікативні навички, терапія мистецтвом, арт-терапія, молодший шкільний вік, мовленнєві труднощі.

Блажко Аліна Сергіївна

Науковий керівник:

Таран Оксана Петрівна,

кандидат психологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ЛОГОПЕДИЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В КРИЗОВИХ УМОВАХ

Актуальність дослідження. У світлі сучасних викликів і трансформацій у суспільстві, особливо в умовах епідемічних та соціально-економічних нестабільностей, розуміння впливу кризових ситуацій на мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку стає невід'ємною частиною педагогічного процесу. Дитинство визначається не лише процесами фізичного та інтелектуального становлення, але й формуванням комунікативних та соціальних навичок.

Важливість вивчення особливостей логопедичної роботи в умовах кризи пояснюється тим, що стресові ситуації можуть чинити несприятливий вплив на розвиток мовлення дітей та формування у них комунікативних навичок. Підвищена тривожність, яка часто спостерігається у дітей через перебування в умовах військового конфлікту, може викликати певні труднощі в розвитку та функціонуванні їх мовлення. Розуміння цих взаємозв'язків є важливим для розробки ефективних програм логопедичного супроводу, спрямованих на поліпшення мовленнєвого функціонування та соціальної адаптації дітей.

У сучасній психології та педагогіці дитячі психологічні та емоційні труднощі, спричинені кризовими ситуаціями, зокрема перебуванням в умовах військового конфлікту, стають все більш предметом нинішніх дослідження. Так, В. Петьков розглядав психологічні особливості впливу стресу на загальний розвиток дитини. В. Зликов та С. Лукомська, торкались розгляду психологічних аспектів впливу кризових умов на дитячу психіку. А. Голубченко досліджував підтримку дітей з особливими освітніми потребами в умовах війни.

В межах огляду нагальних проблем логопедії В. Меліхова та К. Радіонова здійснюють огляд впливу соціальних факторів зовнішнього середовища в умовах сучасного воєнного стану, що негативно впливають на мовленнєвий розвиток дітей. Зокрема, науковці зазначають, що довготривале психічне травмування дитини, особливо у поєднанні декількох стресових факторів, може викликати мовленнєві труднощі психогенного походження (затримка мовленнєвого розвитку, невротична форма заїкання, мутизм тощо). Поряд з цим, К. Островська та Х. Сайко наголошують на важливості впровадження комплексної системи логопедичних заходів для підтримки розвитку та стабілізації емоційного стану дітей з порушеннями мовлення. Задля розроблення ефективних стратегій логопедичного супроводу для дітей дошкільного віку в кризових умовах важливо спиратися на існуючі дослідження щодо організації логопедичного супроводу, зокрема, таких науковців як В. Кисличенко, С. Коноплястої, Н. Лапко, І. Марченко та ін.

Згідно сучасних реалій психолого-педагогічної практики та запиту суспільства, важливо розуміти, як кризові умови впливають на психоемоційний стан дітей та спричиняють труднощі мовлення, які можливості логопедичного супроводу можуть бути застосовані для подолання цих труднощів. Отже, проблема визначення особливостей логопедичного супроводу дітей дошкільного віку в кризових умовах є актуальною, що і визначило напрямок цього дослідження.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити особливості організації логопедичного супроводу дітей дошкільного віку в кризових умовах та запропонувати шляхи його оптимізації.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми організації логопедичного супроводу в кризових умовах.
2. Визначити особливості організації логопедичного супроводу дітей дошкільного віку в кризових умовах.

3. Розробити методичні рекомендації щодо оптимізації логопедичного супроводу дітей дошкільного віку в кризових умовах.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні* – аналіз, систематизація та узагальнення наукових джерел щодо питань сутності та організації логопедичного супроводу дітей дошкільного віку, специфіки впливу кризових умов на розвиток та функціонування мовлення у дітей дошкільного віку; *емпіричні* – опитування фахівців щодо особливостей організації логопедичного супроводу дітей дошкільного віку в кризових умовах; *обробка результатів дослідження* – якісний та кількісний аналіз, контент-аналіз, узагальнення та інтерпретація результатів дослідження, формування висновків; *розроблення методичних рекомендацій* щодо організації логопедичного супроводу дітей дошкільного віку в кризових умовах.

Ключові слова: кризові умови, логопедичний супровід, дошкільний вік, стрес, розвиток мовлення.

Бортник Євгенія Миколаївна

Науковий керівник:

Реброва Ольга Олександрівна,
кандидат психологічних наук

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ МЕТОДУ СЕНСОРНО-ІНТЕГРАТИВНОЇ ТЕРАПІЇ В ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Актуальність дослідження. У наш час спостерігається тенденція до зростання кількості дітей, що мають порушення мовленнєвого розвитку. Оскільки розвиток вищих психічних функцій, в тому числі й мовлення, безпосередньо пов'язані з рівнем сенсорного розвитку у ранньому дошкільному віці, тому саме цей вік є чутливим для накопичення інформації про навколишній світ і розвиток вміння нею користуватися. На цьому етапі логопедичної роботи з дітьми дошкільного віку постає важливе питання розширення інструментарію методик та інноваційних методів, де використання елементів методу сенсорно-інтегративної терапії несе фундаментальний зміст.

Виникнення поняття «сенсорна інтеграція» датується 1902 роком в авторстві Чарльза Шеррінгтона у вченні про нейрони. Але у вигляді окремої гілки в ерготерапії це поняття окреслилось у працях ерготерапевтки А. J. Ayres, яка як і багато інших дослідників (А. Заплатинська, Л. Ковальова, А. Шевцов, А. Bundy, U. Kisling та ін.), вважають нездатність мозку сприймати та фільтрувати інформацію, що надходить від сенсорних систем, причиною багатьох психічних і мовленнєвих порушень.

Процес сприймання залежить від якості організації сенсорних стимулів, дослідження вітчизняних психологів (С. Конопляста, І. Мартиненко, Є. Соботович та ін.) дали змогу окреслити цей процес. Їх роботи описують, що велика частина проблем, які виникають у процесі навчання і виховання дітей із порушеннями мовлення, пов'язані саме з нестачею у них достатнього обсягу, якості та модуляції сприймання.

В основі сенсорно-інтегративної терапії лежить процес, де кожен з аналізаторів сприймає та інтерпретує інформацію відповідно до систем окремо та організму в цілому. Слухові та вестибулярні сигнали дають змогу дитині зрозуміти схему свого тіла, що своєю чергою відіграє роль у розумінні мови та мовлення. Порушення у пропріоцептивних та вище зазначених системах відіграє велику роль у здатності до виконання артикуляційних позицій, необхідних для логопедичної роботи. Тактильна, смакова, зорова система фіксує зв'язок слова з картиною, поняттям, сприяє розвитку словникового запасу та розумінню мовлення.

Отже, використання елементів методу сенсорно-інтегративної терапії в логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку забезпечується включенням всіх сенсорних систем людини

(тактильної, слухової, зорової, нюхової, смакової, пропріоцептивної (інтероцептивної) та вестибулярної). Такий міждисциплінарний підхід у логопедичній роботі вбачається у роботах О. Максимової, А. J. Ayres, V. Sherborne та ін..

Сучасний стан розвитку освітнього простору в Україні відображається у центрованій увазі до раннього розвитку дитини, тоді коли відбувається її сенсомоторний розвиток. Тому будь-яка логопедична робота, веде за собою звернення до фундаментальних основ сформованих вмінь і навичок – стану сприймання та здатності до сенсорної інтеграції від зовнішніх та внутрішніх стимулів. Цей напрямок роботи є досить молодим у вітчизняній логопедичній практиці, тому потребує детального вивчення і розроблення певних рекомендацій щодо його впровадження.

Беручи до уваги вище окреслене було визначено тему дослідження: «Використання елементів методу сенсорно-інтегративної терапії в логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості використання елементів методу сенсорно-інтегративної терапії у логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити аналіз теоретико-методичних джерел з питань використання сенсорно-інтегративної терапії у логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку.
2. Визначити особливості сенсорного розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення.
3. Розробити програму розвитку гностичних процесів у дітей дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями методом сенсорно-інтегративної терапії та перевірити її ефективність.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні – аналіз психолого-педагогічних, психологічних, нейропсихологічних та логопедичних наукових джерел щодо особливостей розвитку мовлення дитини шляхом якісної сенсорної інтеграції; узагальнення теоретичних даних та результатів дослідження з метою збагачення науково-теоретичного фундаменту відомостей з використання елементів сенсорно-інтегративної терапії в логопедичній роботі, формулювання висновків; емпіричні: констатувальний експеримент з метою здійснення логопедичної оцінки стану сформованості сенсорного розвитку дитини дошкільного віку та формувальний експеримент з метою перевірки ефективності використання сенсорно-інтегративної терапії у логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку; статистично-математичні – методи обробки та інтерпретації даних (кількісний та якісний аналіз), інтерпретація та систематизація результатів дослідження.

Ключові слова: сенсорні системи, сенсорна інтеграція, сенсорна модуляція, сенсорно-інтегративна терапія, діти дошкільного віку, логопедична робота.

Вішківська Олександра Євгенівна

Науковий керівник:

Тищенко Владислав Володимирович,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

**ПОДОЛАННЯ ДИСГРАФІЙ В УЧНІВ 3-4 КЛАСІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

Актуальність дослідження обумовлюється законодавчими та нормативними актами про початкову освіту та ґрунтується на вимогах Державного стандарту початкової освіти у розділі «Мовленнєва компетенція». Грамотне письмо, чітко й образно сформульовані думки — показник рівня культури людини. Безграмотно складені документи, ділові листи, інші папери часто стають на заваді кар'єри людей, ламають їх долю, тоді як грамотне писемне мовлення завжди є запорукою успішного просування в житті. За Н. Чередніченко від 2 % до 10 % учнів загальноосвітньої школи й 50% учнів спеціальної школи мають порушення письма, що викликає у школярів різке зниження навчальної мотивації у засвоєнні інших предметів, в основі яких лежить навичка письма, труднощі в поведінці, нервові розлади.

За М. Шеремет, «дисграфія – це стійка вибіркова нездатність оволодіти навичкою письма за правилами графіки, тобто керуючись фонетичним принципом, не дивлячись на достатній рівень інтелектуального та мовленнєвого розвитку, відсутність грубих порушень слухового та зорового аналізаторів, а також оптимальні умови навчання».

Причиною уповільненого опанування читання та письма, численних стійких дисграфічних помилок нерідко виступає недостатня мовленнєва готовність дітей до шкільного навчання, особливо до різних видів мовного аналізу та синтезу.

Висвітлення питань симптоматики, механізмів дисграфії, структури писемних мовленнєвих порушень, загальних методологічних підходів, змісту та диференційованих методів корекції різних видів дисграфії стали предметом дослідження вітчизняних науковців: Г.Блінова, Н. Голуб, Е. Данілавічюте, Т.Пічугіна, Н. Чередніченко, М. Шеремет та ін.

Натомість і до теперішнього часу ефективність логопедичної роботи з корекції дисграфії недостатньо висока. За даними досліджень Н. Чередніченко, кількість дітей з дисграфією в початкових класах досягає 30 %. Це свідчить не лише про неймовірно велику поширеність дисграфії серед учнів, але й про труднощі її подолання.

Тому тема дисграфії потребує подальшого дослідження та науково обґрунтованої методичної реалізації.

Мета дослідження: обґрунтувати, розробити та перевірити ефективність дидактичних вправ для подолання дисграфій в учнів 3-4 класів закладів загальної середньої освіти.

Відповідно до мети визначено такі **завдання:**

1. На основі аналізу та узагальнення науково-теоретичних та методологічних джерел з проблеми дослідження, з'ясувати психофізіологічні засади письма, поняття «дисграфія», її види, механізми та причини.
2. Провести оцінювання писемної продукції учнів 3-4 класів для визначення виду дисграфії.
3. Розробити індивідуальні траєкторії корекції дисграфії в учнів 3-4 класів та перевірити їх ефективність.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження. теоретичні – вивчення, аналіз та узагальнення психолого-педагогічної та методичної літератури з питання визначення сучасних науково-теоретичних підходів до вивчення і корекції дисграфії у молодших школярів; емпіричні – психолого-педагогічний експеримент констатувального та формувального характеру, який проводиться з метою оцінювання писемної продукції учнів 3-4 класів для визначення виду дисграфії та перевірки ефективності розроблених індивідуальних траєкторій корекції дисграфії в учнів 3-4 класів; статистичні – якісний аналіз та кількісна обробка результатів експерименту за допомогою методів статистики.

Ключові слова: писемне мовлення, письмо, молодші школярі, дисграфія, корекція дисграфії, логопедичні заняття.

Вовк Таїса Володимирівна

Науковий керівник:

Паламар Олена Михайлівна

кандидат психологічних наук, доцент

ПОДОЛАННЯ ТРУДНОЩІВ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ГРАФОМОТОРИКИ

Актуальність дослідження. У Державному стандарті початкової освіти однією з ключових компетентностей визначено вільне володіння державною мовою, здатність дитини усно й письмово висловлювати свої думки. На етапі початкового навчання повноцінне оволодіння писемним мовленням є важливою передумовою успішного навчання та розвитку особистості дитини. Тому проблема порушень писемного мовлення є актуальним питанням логопедичної науки та практики.

Механізми та структура порушень писемного мовлення, методологічні підходи до подолання труднощів письма розкриваються у працях Н. Голуб, Е. Данілавічюте, Ю. Коломієць, Є. Соботович, В. Тарасун, Н. Чередніченко, М. Шеремет та інших.

Писемне мовлення є складним психофізіологічним процесом, що являє собою сукупність механізмів артикуляції, слухового аналізу і синтезу, зорової пам'яті та моторики дитини. Своєчасне виявлення таких мовленнєвих порушень є дуже важливим, адже дає змогу вчасно підібрати та побудувати систему корекційної роботи з дитиною. Порушення письма у дітей проявляються у вигляді стійких, типових і повторюваних помилок на письмі, які не зникають самостійно без цілеспрямованого навчання.

У психолого-педагогічних джерелах розрізняють дві групи причин порушень писемного мовлення дітей молодшого шкільного віку: недорозвинення або ураження головного мозку в різні періоди розвитку дитини, патології вагітності, травматизація плода, важкі соматичні захворювання та інфекції, що виснажують нервову систему дитини; соціально-психологічні причини: недостатність мовної практики, педагогічна занедбаність, інше.

Важливе значення для подолання труднощів писемного мовлення дітей молодшого шкільного віку відіграє формування графомоторних умінь. Розвиток графомоторних умінь сприятливо позначається на процесах письма, сприймання, обробки та розуміння текстової інформації.

Тому, у нашому дослідженні ми прагнемо детальніше дослідити шляхи подолання труднощів писемного мовлення у дітей молодшого шкільного віку засобами графомоторики та апробувати їх у практичній педагогічній діяльності.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці особливостей подолання труднощів писемного мовлення дітей молодшого шкільного віку засобами графомоторики.

Відповідно до мети визначено **завдання**:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових джерел щодо розробленості проблеми подолання труднощів писемного мовлення дітей молодшого шкільного віку засобами графомоторики.
2. Визначити рівні сформованості писемного мовлення та структуру порушення писемного мовлення у молодших школярів.
3. Розробити та експериментально перевірити ефективність корекційно-розвивального методичного комплексу логопедичної роботи з подолання труднощів писемного мовлення дітей молодшого шкільного віку засобами графомоторики.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні – аналіз та узагальнення даних науково-методичної літератури з метою вивчення проблеми подолання труднощів писемного мовлення дітей молодшого шкільного віку засобами графомоторики;

емпіричні – констатувальний, формувальний та контрольно-аналітичний експеримент; методи обробки даних – кількісно-якісний аналіз результатів дослідження, інтерпретація та систематизація результатів дослідження, формулювання висновків.

Ключові слова: труднощі писемного мовлення, діти молодшого шкільного віку, засоби графомоторики, навички письма, логопедична робота.

Герус Наталія Валеріївна

Науковий керівник:

Мякушко Оксана Іванівна
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ

Актуальність дослідження ґрунтується на вимогах державних документів, а саме Законах України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Державному стандарті початкової освіти (освітня галузь «Мови і літератури»), який затверджений постановою Кабінету Міністрів України, навчальних програмах з української мови для 1-4 класів початкової школи щодо модернізації національної системи освіти, зокрема формування комунікативно-мовленнєвої компетенції молодших школярів, яка проявляється в здатності уміло читати, логічно, послідовно, точно і правильно обґрунтовувати свою думку під час спілкування.

Розвиток мовлення дітей молодшого шкільного віку є важливою та актуальною проблемою сучасної освіти. Одним із пріоритетних завдань навчального предмета української мови, який передбачений Типовою освітньою програмою Нової української школи, є всебічний розвиток мовлення учнів. Оскільки, повноцінне оволодіння зв'язним мовленням дітьми в початковій школі обумовлює формування широкого мовного кругозору, вміння користуватися виразними можливостями мови, розвитку комунікативної та мовленнєвої компетенції, а також зумовлює успішність навчання дитини, її розумовий і творчий розвиток, та несе значний вплив на соціальне та естетичне виховання дитини.

Нова українська школа передбачає, що розвиток мовлення – це комплексна робота педагогів (вчителів початкових класів та вчителів логопедів), яка спрямована на формування комунікативної компетенції учнів: вільного володіння державною мовою, що передбачає вміло висловлювати свої думки, почуття, чітко та зв'язно вживати українську мову в комунікативних ситуаціях, зокрема в побуті, освітньому процесі, збагачення активного словника дітей і є базовою на уроках з розвитку зв'язного мовлення.

Тобто, методика роботи педагогів має бути спрямована на пошук таких методів, прийомів та форм навчання, які б підвищували мовну і мовленнєву компетентність, яка є складовою комунікативної компетентності учнів. Мовна компетентність – комплексне визначення, що охоплює мовленнєві уміння (вести діалог, придумувати монологічні або діалогічні висловлювання), які необхідні для спілкування. Мовленнєва компетентність складається з двох компонентів: мовленнєвого досвіду, який формується у дитини під час спілкування, і знання про мову, які формуються під час навчання у школі.

Разом з тим, дослідження Н. Бахмат, І. Брушневської, Н. Гаврилової, О. Гінжелюк, Ю. Коміренко, О. Лактіонової, І. Макаренко, С. Миронової, Ю. Савлук, Н. Сіранчук, Є. Соботович, А. Тепаленко, Л. Трофименко, Т. Швалюк та ін. засвідчують, що сьогодні спостерігається тенденція до збільшення кількості дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами, в тому числі й дітей з особливими освітніми потребами, і

відповідно виникають проблеми у формуванні мовної та мовленнєвої компетенції дітей, засвоєнням мовної програми початкової, а потім загальної середньої освіти. Розвиток зв'язного мовлення дітей з мовленнєвими труднощами ускладнюється і характеризується низкою особливостей: дітям важко орієнтуватися у завданнях, вони потребують додаткової допомоги, зіштовхуються з труднощами у формулюванні запитань, власних суджень та відповідей за уявною ситуацією, відповідають на запитання вчителів, однокласників простими непоширеними реченнями, а також однослівними відповідями.

У зв'язку з цим, перед педагогами стоять важливі завдання, які спрямовані на опанування одного із найскладніших розділів навчального предмета української мови в початкових класах Нової української школи – розвитку мовлення дітей в початковій школі, а також ознайомлення, використання і застосування ефективних методів розвитку зв'язного мовлення молодших школярів з мовленнєвими труднощами. Таким чином, виникає необхідність у розробці та адаптації науково-методичного забезпечення щодо збагачення та уточнення теоретично-методичних знань у сфері розвитку та формування зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Розвиток зв'язного мовлення, як наукову проблему висвітлювали у своїх дослідженнях Н. Бабич, А. Богуш, О. Вашуленко, Н. Гавриш, В. Захарченко, Л. Калмикова, М. Кормош, Г. Костюк, Н. Луцан, Е. Палихата, О. Чекан та ін. Учені дослідили різновиди та особливості розвитку зв'язного мовлення у дітей: діалогічного і монологічного, а також виділили види занять (за характером мовленнєвих дій (заняття зі складання реальних і творчих розповідей); за використанням наочності (складання розповіді на наочній та словесній основі); за домінуючим психічним процесом (створення розповіді на основі сприймання наочності, розповіді по пам'яті та творчі розповіді на основі дії уяви) з розвитку зв'язного мовлення.

Такі науковиці, як: К. Reichmuth, М. Vauth, Н.Базима, О. Ласточкіна, Н. Маліновська, М. Пентилюк, Н. Середа, Л. Стахова, Н. Тесля та М. Шеремет дослідили й розробили методики розвитку зв'язного мовлення, діагностики стану та розвитку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами і визначили прийоми, які найкраще допомагають формувати зв'язне мовлення дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Проблему розвитку мовлення дітей із мовленнєвими труднощами висвітлювали у своїх дослідженнях такі науковці, як О. Біляєв, М. Бойко, О. Боряк, А. Кравченко, К. Луцько, Л. Мороз, І. Паласевич, Н. Пахомова, С. Поліщук, В. Тарасун, В. Тищенко та ін. Науковці відмітили, що у дітей з мовленнєвими труднощами присутнє своєрідне порушення змісту і мовного оформлення діалогічних і монологічних форм мовлення, а також наявні проблеми, які пов'язані із засвоєнням синтаксичних норм при побудові словосполучень, оволодіння простими й складними реченнями, неправильному розумінні значення слів, в неточності їх вживання, що призводить до труднощів розвитку зв'язного мовлення.

Іноземні та українські науковці (Ю. Галецька, Ю. Рібцун, J. Gilmartin, J. Richardson, R. Sword та ін.) досліджували у своїх працях сприятливі педагогічні умови розвитку зв'язного мовлення дітей з мовленнєвими труднощами. Науковці визначили, що педагогічний колектив освітнього закладу має створити комфортне комунікативно-мовленнєве середовище, відповідні психолого-педагогічні умови та допомогти сформувати соціально-емоційні навички, які є кращими чинниками успішного розвитку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Попри велику кількість наукових досліджень щодо розвитку зв'язного мовлення, на нашу думку, питання педагогічних умов розвитку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами залишається актуальним та практично значущим, що й зумовило вибір теми нашого дослідження. Перспективи вдосконалення методів розвитку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими

труднощами ми вбачаємо в контексті новітнього освітнього підходу «соціально-емоційне навчання».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та розробити методичні рекомендації щодо збагачення та уточнення теоретично-методичних знань у сфері розвитку та формування зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити аналіз науково-методичної літератури та нормативно-правових актів щодо проблеми розвитку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами.
2. З'ясувати фактори, які ускладнюють роботу з розвитку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами, за експертною оцінкою педагогів.
3. Розробити методичні рекомендації щодо шляхів підвищення ефективності розвитку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами (з урахуванням новітнього підходу «соціально-емоційне навчання»).

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні – аналіз науково-методичної літератури та нормативно-правових актів з метою вивчення проблем розвитку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами; емпіричні – експертна оцінка педагогів для з'ясування факторів, які ускладнюють роботу з розвитку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами; методичні – розробка методичних рекомендацій щодо шляхів підвищення ефективності розвитку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами; методи обробки даних – кількісно-якісний аналіз констатувального експерименту, інтерпретація та систематизація результатів дослідження, формування висновків.

Ключові слова: розвиток зв'язного мовлення, педагогічні умови, мовленнєва компетентність, соціально-емоційне навчання, мовленнєві труднощі, діти молодшого шкільного віку.

Голубєва Ліана Валеріївна

Науковий керівник:

Мякушко Оксана Іванівна,
кандидат психологічних наук

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМ ЗВУКОВИМОВИ

Актуальність дослідження. На сьогодні спостерігається збільшення кількості дітей із різними мовленнєвими труднощами. Формування правильної звуковимови, фонематичного слуху, навичок звукового аналізу – важливі передумови навчання учнів початкових класів. Індивідуальний підхід та адаптація навчальних програм, поєднання традиційних та інноваційних підходів до розвитку, з урахуванням потреб і можливостей дитини в середніх закладах освіти є однією з актуальних проблем останніх років. Розлади мовлення можуть негативно впливати на процес оволодіння рідною мовою, успішність навчання та соціалізацію молодших школярів. Своєю чергою, це може позначатися на психічному стані дитини, зумовити виникнення специфічних особливостей емоційно-вольової сфери та призвести до розвитку сором'язливості, нерішучості, невпевненості в собі. Також мовленнєві порушення часто є наслідком порушення вищих психічних функцій, тому дуже важливий комплексний підхід до вирішення подолання проблеми мовленнєвих труднощів у дітей

молодшого шкільного віку. Історично склалося так, що мовленнєві порушення тривалий час становили предмет вивчення логопедії. З часом у логопедичній науці накопичився колосальний матеріал стосовно різних мовленнєвих порушень, онтогенезу нормальної мовленнєвої діяльності та при різних формах мовленнєвих вад, причин, механізмів і структури порушень мовленнєвої діяльності, досліджувалися лінгвістичні і клінічні характеристики кожної вади мовлення, створювалися різноманітні класифікації порушень мовлення та засоби їх діагностики, розроблялися методики логокорекційного впливу, ґрунтуючись на інтегрованих психолого-педагогічних і психолінгвістичних підходах в оцінюванні дефектів мовлення тощо (Е. Данілавічюте, Є. Соботович, В. Тарасун, В. Тищенко, М. Шеремет та ін.).

Серед різних підходів до навчання дітей з порушенням мовлення можна виділити праці науковців, що розглядали цю проблему з різних аспектів: логопедичного (Н. Бабич, Н. Базима, Т. Куценко І. Омельченко та ін.); психологічного (І. Мартиненко, О. Мякушко, Т. Піроженко, В. Тарасун та ін.); логопсихологічного (Ю. Коломієць, С. Конопляста та ін.). Українськими вченими запропоновано і розроблено різні підходи до подолання порушень мовленнєвого розвитку дітей – концепцію превентивного навчання та логодидактики (В. Тарасун), нейропсихологічний підхід (К. Андрощук, Т. Дегтяренко, Л. Кашуба, Ю. Михальська та ін.); психолінгвістичний підхід (Є. Соботович та ін.); нейрологопедичний (Н. Лопатинська, Е. Данілавічюте) та педагогічний (І. Олійник, Л. Тищенко, Л. Яценюк та ін.).

Отже, на сьогодні в спеціальній педагогіці й спеціальній психології запропоновано безліч різних підходів і методів навчання дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку. Разом з тим, практика навчання таких дітей в загальноосвітньому інклюзивному середовищі свідчить про проблему результативної реалізації запропонованих науковцями різних методів. Найчастіше у роботі виникають проблеми, пов'язані з недостатньою кваліфікацією фахівців та відсутністю злагодженої командної взаємодії фахівців – педагогів, психологів, логопедів. Виходячи з досвіду власної практики, можу додати, що робота логопеда з дітьми, що потребують допомоги у подоланні проблеми звуковимови, розпочинається не завжди з початку навчання у першому класі, часто це відбувається лише у другому класі загальноосвітньої школи, також часто проблемою є відсутність логопеда або психолога в штаті школи, що знижує кількість та час необхідних занять.

Підхід до навчання, за визначенням Н. Голуб, – це загальна концептуальна позиція, що визначає системну організацію й самоорганізацію освітнього процесу, домінуючу ознаку, роль, статус та особливості взаємодії всіх компонентів його відповідно до конкретних навчальних і виховних цілей. Разом з тим, автор вказує, що з урахуванням визнаних провідними на сьогодні для впровадження в освітній процес особистісно орієнтованого, діяльнісного і компетентнісного підходів, досі слабкою ланкою лишаються практичний і результативний етапи заявлених підходів й пошуки технологічних можливостей їх взаємного доповнення та об'єднання у практиці навчання, а також урахування комплексного підходу, який впливає з особистісно-орієнтованого (Г. Балл, І. Бех, С. Гончаренко, О. Осмоловська, О. Савченко, І. Якиманська та ін.).

Зважаючи на актуальність проблеми в Україні, з переходом початкової школи на новий Державний стандарт та активним упровадженням інклюзивної освіти, особливо виникає необхідність розроблення сприятливих умов для ефективного навчання дітей з різним рівнем розвитку мовлення та мовленнєвими порушеннями. Гострою проблемою є підвищення компетенції фахівців та застосування на практиці рекомендацій провідних науковців стосовно навчання дітей з мовленнєвими труднощами, комплексний підхід до їх навчання,

тісна співпраця педагогів, психологів, логопедів, вихователів та батьків. Адже на практиці саме застосування комплексного підходу до навчання дітей з порушеннями звуковимови в закладах освіти не є досконалим. Відсутня координація у роботі в команді та недостатня фахова підготовка педагогічного колективу найчастіше заважає досягти максимальних результатів та не втратити час у роботі й навчанні дітей, що потребують допомоги.

Мета дослідження: з'ясувати стан впровадження сучасних підходів до навчання дітей молодшого шкільного віку з порушенням звуковимови в закладах загальної середньої освіти.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз вітчизняних і зарубіжних джерел щодо підходів до навчання учнів молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами.
2. Дослідити українські реалії інклюзивного навчання дітей молодшого шкільного віку з порушенням звуковимови, його змістовно-методичне забезпечення та стан впровадження в освітнє середовище сучасних технологій навчання.
3. Визначити стан обізнаності працівників загальноосвітніх закладів (вчителів, логопедів, психологів, помічників вчителів) та батьків щодо сучасних підходів до навчання молодших школярів з порушенням звуковимови, а також експертну оцінку ними їх ефективності.
4. Розробити рекомендації щодо організації ефективної комплексної допомоги молодшим школярам з порушенням звуковимови, системи командної взаємодії фахівців та забезпечення впровадження інноваційних методів (допоміжних засобів тощо) у практику їх навчання у загальноосвітній школі.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: міжгалузевий аналіз наукових робіт зі спеціальної педагогіки та психології, логопсихології, нейропсихології з метою визначення сучасних тенденцій у розвитку методів навчання дітей з порушеннями звуковимови; системно-структурний аналіз літературних джерел та нормативних документів; узагальнення теоретичних даних, синтез – дослідження з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для визначення рекомендацій з організації навчання учнів з порушенням звуковимови в загальноосвітньому інклюзивному середовищі, які б враховували зміни сучасних підходів до їх навчання та забезпечили б практичну реалізацію спеціально розроблених новітніх технологій для цієї категорії дітей; емпіричні: опитування; узагальнення та інтерпретація результатів анкетування за допомогою кількісно-якісної їх обробки.

Ключові слова: діти з порушеннями звуковимови, мовленнєві труднощі, інклюзивне освітнє середовище, підхід до навчання, комплексний підхід, командна взаємодія фахівців.

Грабко Марія Віталіївна

Науковий керівник:
Хомик Тетяна Василівна,
кандидат педагогічних наук

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ ДО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Актуальність дослідження. Відповідальність сучасної системи освіти виходить за рамки традиційних академічних завдань, зокрема й у формуванні освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами. Сучасні дослідження розглядають складнощі соціально-педагогічної адаптації молодших школярів з порушеннями мовлення, підкреслюється ключова роль, яку вона відіграє у формуванні їхніх цінностей та розкритті життєвого потенціалу в умовах суспільних трансформацій та кризових явищ, які оточують нас у сьогоденні.

Соціально-педагогічна адаптація характеризується відповідною адаптацією особистості до соціального середовища та засвоєння нею соціально-педагогічного досвіду (М. Гладиш, Н. Голуб, О. Главацька, І. Зверєва, А. Капська, О. Клопота, Л. Міщик, Г. Олійник, С. Пальчевський, Т. Панченко, Н. Пахомова, М. Шеремет, О. Холодїй, О. Чеботарьова, А. Шевцов та ін.). Важливим елементом такого пристосування вчені визначають взаємодію особистості з оточуючим середовищем, уміння спілкуватися, взаємодіяти з іншими та ефективно функціонувати у суспільстві тощо. Особливо важливим у молодшому шкільному віці є розвиток соціальних навичок. Оскільки саме на цьому етапі формуються правила та норми спілкування, які стають основою для поведінки дитини у різних ситуаціях. Манера висловлювання та здатність до ефективного спілкування визначають рівень самостійності та вільності, якою користується дитина у взаємодії з іншими людьми протягом всього її життя (Q. Chandler).

Особливості соціально-педагогічної адаптації осіб з особливими освітніми потребами висвітлено в наукових доробках М. Беспалько, Л. Божович, О. Галивацької, М. Гладиш, О. Клопоти, В. Кобильченка, Г. Олійник, Ю. Підвальної, Р. Пріми, О. Проскури, І. Сасіної, С. Томчука, О. Чеботарьової, А. Шевцова та ін. Науковці наголошують на важливості у дітей означеної категорії здатності сприймати та адаптуватися до змінливих обставин, що сприяє поліпшенню її сприйняття навколишнього світу; врахування потреб і можливостей освітнього середовища (мета вихователя/вчителя, батьків та суспільства загалом, тощо). Все це сприятиме оптимальному поєднанню процесів соціалізації, виховання та саморозвитку для кожної дитини з особливими освітніми потребами. Оскільки основою соціально-педагогічної адаптації є їх взаємодія з соціальним оточенням, де важливим є врахування взаєморозуміння та взаємопристосування. Важливо розуміти, що наслідки поведінки дітей з особливими освітніми потребами в школі можуть мати суттєвий вплив. Своєрідна поведінка учнів може відволікати не лише самих школярів, але й оточуючих від успішного виконання навчальних завдань (С. Sumi, С. Marder, M. Wagner та ін.).

Зокрема, специфіці соціально-педагогічної адаптації молодших школярів з порушеннями мовлення присвячені напрацювання Н. Голуб, О. Главацької, Д. Зюзько, Г. Олійник, С. Пальчевського, Т. Панченко, Н. Пахомової, М. Саліонович, О. Таран, М. Шеремет, О. Холодїй, та ін. Як зазначають фахівці, у цієї категорії дітей спостерігаються несформовані показники у всіх аспектах шкільної адаптації. Це пояснюється тим, що різні її компоненти (фізіологічний, навчально-мотиваційний, психологічний і соціальний) безпосередньо пов'язані між собою і залежать від структури мовленнєвих труднощів, рівня засвоєння навчального матеріалу, складнощів, що виникають при цьому опануванні, а також від підвищення рівня пізнавальних процесів особистості.

Оскільки під порушеннями мовлення трактуються відповідні особливості мовленнєвого розвитку, що проявляються у дефіциті мовленнєвої функції та можуть призводити до різних труднощів у процесі опанування знань (О. Бабяк, Н. Бабич, Г. Грибань, Е. Данілавічюте, В. Ільяна, К. Луцько, З. Мартинюк, Л. Прохоренко, Ю. Рібцун, К. Тичина, Л. Трофименко, Т. Хомик та ін.). Відповідно, порушення мовлення у дітей впливають на

індивідуально-особистісні особливості їхнього розвитку та навчально-виховних процес в межах освітнього середовища, що ускладнює процес соціально-педагогічної адаптації в освітньому середовищі.

Особливо значущим цей вид адаптації набуває за умов кризових ситуацій у нинішньому суспільстві (пандемія Covid, війна росії проти України). Діти з особливими потребами, зокрема із порушеннями мовлення, стикаються з низкою викликів, втрачаючи доступ до навчальних закладів та потребуючи спеціального підходу. Їх процес адаптації визначає якість життя і можливість інтеграції в суспільство, вимагаючи системи комплексного впливу та психолого-педагогічного контролю (А. Руденко, М. Чорна та ін.).

Сучасні кризові умови в Україні викликані воєнними діями на території нашої держави призвели до примусового внутрішнього переміщення осіб; втрати особистих речей та близьких людей; травматичні враження від вибухів, сирен, пожеж; тривожні спогади про перебування в укритті з переривчастим сном та кошмарами, тощо. Все це призводить до зниження уваги й когнітивних функцій; низки негативних реакцій; негативного впливу не лише на загальний психічний стан, так і безпосередньо на мовленнєвий аспект, що значно ускладнює ефективний логопедичний супровід молодших школярів з порушеннями мовлення (П. Волошин, Н. Марута, Ю. Рібцун, Л. Цибулько, Л. Шестопалова, О. Юрашко та ін.).

Враховуючи, що соціально-педагогічна адаптація молодших школярів із порушенням мовлення в умовах кризових ситуацій представляє собою складний багаторівневий процес, вимагаючи системного та комплексного підходу, логопед виступає одним з ключових елементів цього процесу. Він спрямований на допомогу дітям у подоланні не лише освітніх та мовленнєвих труднощів, але й у встановленні ефективної міжособистісної комунікації, що суттєво впливає на їхню успішну інтеграцію у новому соціальному та навчальному середовищах (О. Вишник, А. Жданова, Г. Дьоміна, О. Фростян, В. Рот).

Відповідно є потреба у більш детальному вивченні особливостей соціально-педагогічної адаптації дітей з мовленнєвими труднощами до середовища школи з урахуванням сучасних кризових ситуацій, зокрема у категорії внутрішньо-переміщених осіб. Отже, це і підтверджує актуальність обраної теми магістерського дослідження у формулюванні «Особливості соціально-педагогічної адаптації молодших школярів з порушеннями мовлення до освітнього середовища».

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити особливості соціально-педагогічної адаптації молодших школярів з порушеннями мовлення до освітнього середовища.

Відповідно до мети визначено наступні **завдання:**

1. Провести теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження.
2. Емпірично дослідити особливості соціально-педагогічної адаптації до освітнього середовища молодших школярів з порушеннями мовлення.
3. Розробити методичні рекомендації щодо оптимізації процесу соціально-педагогічної адаптації молодших школярів з порушеннями мовлення до освітнього середовища.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження: *теоретичні* – аналіз психолого-педагогічних наукових джерел щодо сутності соціально-педагогічної адаптації молодших школярів з порушеннями мовлення до освітнього середовища; *емпіричні* – констатувальне дослідження з метою визначення особливостей соціально-педагогічної адаптації означеної категорії учнів до освітнього середовища; розробці методичних рекомендацій щодо оптимізації процесу соціально-педагогічної адаптації молодших школярів з порушеннями мовлення до освітнього середовища; *статистично-математичні* – методи обробки даних, інтерпретація та систематизація результатів дослідження; формулювання загальних висновків.

Ключові слова: соціально-педагогічна адаптація, молодші школярі, порушення мовлення, освітнє середовище, кризові ситуації.

Гуріна Тетяна Миколаївна

Науковий керівник:

Реброва Ольга Олександрівна

кандидат психологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ

Актуальність дослідження. Проблема вивчення самооцінки займає чільне місце серед найбільш актуальних питань у галузі спеціальної психології та корекційної педагогіки. Вона актуалізується в загальній психології, де зібраний великий теоретичний та експериментальний матеріал, що розкриває феноменологію цього конструкта. Термін «самооцінка» інтерпретується по-різному, але найпоширенішим є її тлумачення як сукупності всіх уявлень людини про себе, ставлення до себе.

Процес всебічного розвитку особистості дитини дошкільного віку із порушенням мовлення потребує цілісної, системної соціально-педагогічної та корекційно-психологічної роботи. Реальним фактором останнього десятиріччя є збільшення кількості дітей із порушенням мовлення, зумовленого ураженнями центральних і периферійних відділів мовленнєвого аналізатора.

Період від народження до семи років характеризується бурхливим розвитком самосвідомості, яка справляє величезний вплив на соціальний розвиток дитини, на оволодіння нею різноманітними видами діяльності. Дослідження самооцінки як структурного компонента самосвідомості має суттєве значення для розробки проблем онтогенезу людської психіки, що включає як інтелектуальний, так і особистісний розвиток. Дошкільне дитинство – період, коли формується особистість дитини, її самосвідомість і світовідчуття. У старшому дошкільному віці самооцінка у дітей стає не загальною, диференційованою. Діти реально оцінюють свої можливості та недоліки, досягнення своїх однолітків. Відомо, що мовленнєвий дефект сприяє формуванню неадекватної самооцінки: почуттю своєї малоцінності, сором'язливості, невпевненості у своїх можливостях.

На сучасному етапі самооцінка є насамперед продуктом самосвідомості, її інтегрального утворення «Я-концепції». Вона інтенсивно розвивається в дошкільному віці та формується у процесі спілкування дошкільника з дорослими й однолітками, а також під час власної предметно-практичної або розумової діяльності. Залежно від характеру життєвого досвіду дитини (позитивного чи негативного) в неї формуються різні уявлення про реальне «Я» (який я порівняно з іншими), ідеальне «Я» (яким я прагну бути), дзеркальне «Я» (яким мене бачать інші люди). Надто великий розрив між реальним та ідеальним «Я» негативно впливає на самоповагу, переживання власної значущості.

Однією з проблем, з якою зіштовхуються діти та педагоги, є здатність до самооцінки, самовираження. У процесі дослідження розвитку особистості дошкільників із порушенням мовлення такі дослідники як І. Левченко, І. Марченко, Г. Юсунова виявили низку особливостей, що полягають у заниженій самооцінці дошкільника. Формування особистості дитини з тяжкими порушеннями мовлення в колективі однолітків вивчали О. Усанова, О. Слинко та ін. Дослідники з'ясували, що для дітей з порушеннями мовлення стан дитини

в колективі повністю залежить від оцінки педагога. Діти нечітко усвідомлюють своє ставлення один до одного. На початку навчання діти не можуть обґрунтувати, чому вони симпатизують тому або іншому однолітку. У цьому віці провідним чинником формування критеріїв позитивного або негативного ставлення дітей один до одного є вимоги, що висуває педагог у процесі навчально-виховної роботи, його оцінювання діяльності дитини. Дослідження науковців показує, що самооцінка та взаємооцінка партнерами одне одного пов'язані між собою тісним зв'язком.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати й експериментально дослідити особливості формування самооцінки старших дошкільників та перевірити ефективність формування самооцінки у дітей старшого дошкільного віку з порушенням мовлення.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Проаналізувати загальну та спеціальну психолого-педагогічну літературу та означити структурні компоненти самооцінки як продукту самосвідомості людини й особливості її становлення в онтогенезі.
2. Обґрунтувати методику експериментального дослідження, вивчити самооцінку у старших дошкільників з порушенням мовлення та визначити особливості формування самооцінки у дітей старшого дошкільного віку з порушенням мовлення.
3. Перевірити ефективність формування самооцінки у дітей старшого дошкільного віку з порушенням мовлення.
4. Розробити методичні рекомендації щодо формування самооцінки в означеній категорії дітей.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні – аналіз науково-методичної літератури з метою вивчення проблем формування самооцінки у дітей старшого дошкільного віку з порушенням мовлення; емпіричні – діагностика дітей з порушеннями мовлення з метою визначення особливостей сформованості самооцінки у дітей старшого дошкільного віку з порушенням мовлення; статистичні – кількісна та якісна обробка даних результатів дослідження.

Ключові слова: самооцінка, формування самооцінки, порушення мовлення, особистісний розвиток, соціальний розвиток, діти старшого дошкільного віку.

Євдокімова Єва Юріївна

Науковий керівник:

Мартинчук Олена Валеріївна,
доктор педагогічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОГО КОМПОНЕНТА МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНИХ ІГОР

Актуальність дослідження. Формування мовлення і його компонентів (фонетико-фонематичного, лексико-граматичного) у дитини дошкільного віку є важливим аспектом її розвитку, який впливає на її подальше життя. Саме в цьому віці дитина оволодіває комунікативними навичками та отримує перший мовленнєвий досвід в умовах закладу дошкільної освіти. Від рівня сформованості мовлення дитини залежить опанування нею шкільної програми у майбутньому.

Наявні дослідження у галузі спеціальної педагогіки, логопедії (Н. Гаврилова, Є. Соботович, В. Тарасун, В. Тищенко, Л. Трофименко, М. Шеремет та ін.) доводять значущість розвитку лексичного компонента мовлення у дитини дошкільного віку з мовленнєвими труднощами. Л. Трофименко зазначає, що у цієї категорії дітей відмічаються несформованість та нестійкість мовномисленнєвої діяльності, зниження рівня абстракції та узагальнення, утруднення в структурі породження мовленнєвого висловлювання, бідність логічних операцій.

Наразі існують недоліки в освітньому процесі, які призводять до недостатнього рівня формування лексичного компонента мовлення у дошкільників з мовленнєвими труднощами. Л. Трофименко зазначає, що на теперішній час чинні програми та методики корекційного навчання не повною мірою задовольняють практичних працівників закладів дошкільної освіти для дітей з особливостями мовленнєвого розвитку, оскільки їх змістове наповнення недостатньо відповідає сучасним уявленням про мовленнєву діяльність, її психологічні механізми та їх формування у процесі онтогенезу, особливо в лінгвістичній ланці.

Одним із засобів, що широко застосовується в освітньому процесі закладу освіти, є театралізована діяльність, яка є потужним ресурсом для розвитку лексичної складової мовлення та творчих здібностей дітей (Л. Артемова, Н. Водолага, С. Русова та ін.). Існує низка досліджень, у межах реалізації яких розглядалися різні аспекти використання театралізованої діяльності у роботі з дітьми з мовленнєвими труднощами. Так, В. Литвиненко, Н. Маліновська, Ю. Рібцун досліджували використання театралізованої діяльності при формуванні фонетико-фонематичного компонента мовлення. Л. Алексеєнко-Лемовська, Н. Савінова вивчали формування словника у дитини з мовленнєвими труднощами засобами театралізованої діяльності, Н. Анастасова, Л. Березовська вивчали формування зв'язного мовлення засобами театралізованої діяльності у дітей з мовленнєвими труднощами.

Отже, театралізована діяльність розглядається практиками та науковцями як засіб, що сприяє вихованню, навчанню та розвитку дітей. Крім того, театралізована гра є надзвичайно насиченим в емоційному відношенні видом діяльності, у якому діти допускають керівництво з боку дорослого, не помічаючи його, і який ефективно сприяє мовленнєвому та комунікативному розвитку дітей з порушеннями мовлення (Н. Атаманчук, Л. Артемова, А. Богуш, О. Мартинчук та ін.).

Відтак, подальші наукові розвідки, спрямовані на розроблення методів, прийомів, умов формування лексичного компонента мовлення дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами театралізованих ігор, сприятимуть збагаченню логопедичної теорії та практики, що й зумовило вибір теми дослідження: «Формування лексичного компонента мовлення дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами театралізованих ігор».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та емпірично перевірити ефективність методики формування лексичного компонента мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами театралізованих ігор.

Відповідно до мети визначено такі **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми формування лексичного компонента мовлення у дітей дошкільного віку в нормі та при мовленнєвих труднощах.
2. Підібрати відповідний інструментарій і дослідити стан сформованості лексичного компонента мовлення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.
3. Розробити й експериментально перевірити методику формування лексичного компонента мовлення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами театралізованих ігор.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження. Для розв'язання поставлених завдань та досягнення мети використано комплекс методів наукового дослідження:

теоретичні: аналіз науково-методичної та спеціальної літератури щодо особливостей формування лексичного компонента мовлення у дітей в нормі та при мовленнєвих труднощах; *емпіричні*: констатувальний та формувальний експерименти з метою визначення стану сформованості лексичного компонента мовлення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами та з'ясування ефективності запропонованої методики формування лексичного компонента мовлення в означеній категорії дітей; *статистичні*: кількісний і якісний аналіз отриманих експериментальних даних.

Ключові слова: лексичний компонент мовлення, дошкільний вік, мовленнєві порушення, театралізована діяльність, театралізовані ігри.

Жукова Анна Миколаївна

Науковий керівник:

Мякушко Оксана Іванівна,

кандидат психологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОПИСОВОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність дослідження. Упровадження Базового компонента дошкільної освіти та Концепції мовної освіти в Україні свідчить про надання пріоритетного значення у становленні особистості дитини, її мовленнєвому розвитку. У системі спеціальної дошкільної освіти розвиток всіх сторін мовлення визнається основоположною базою для розвитку вищих психічних функцій, формування навчальних компетенцій, налагодження взаємозв'язків і спілкування дитини із соціумом, тобто, за висловом О. Кононко, оволодіння «наукою і мистецтвом жити серед інших», а формування мовленнєвої компетенції (в єдності її складових) розуміється як один з ключових критеріїв і водночас вагома умова становлення й розвитку мовної особистості дошкільника, виховання якої визнається в якості провідної мети дошкільної лінгводидактики та логопедії.

Разом з тим, в Україні останнім часом спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості дітей з різними мовленнєвими труднощами як у закладах дошкільної освіти, так і дітей, що вступають до школи (М. Білоус, О. Вінокурова, Л. Мороз та ін.). Порушення у вимові звуків і побудові речень виявляються у 80% дошкільнят, малюки у 2 і 3 роки все частіше мовчки дивляться мультфільми замість того, щоб розповідати і тим розвивати мовлення. Своєю чергою, порушення його розвитку негативно позначаються на формуванні всього психічного життя дитини, утруднюючи спілкування з оточенням, нерідко перешкоджаючи правильному формуванню пізнавальних процесів та впливаючи на емоційно-вольову сферу.

Тому, щоб запобігти появі у дітей початкових класів труднощів в оволодінні навчальними програмами, особистісних відхилень та соціальної адаптації, у сфері дошкільного виховання на перший план виступає робота зі своєчасної корекції наявних порушень мовлення (усіх його структурних компонентів) та запобігання появи нових. Це актуалізує розвиток зв'язного мовлення у дітей, зокрема засобами опису як одного з функціонально-сміслових типів мовлення, а також одного з видів монологу, у якому дитина може висловити свої думки й переживання.

Успішність корекції мовленнєвих труднощів дитини і її лінгвістична підготовка до школи пов'язана з правильним визначенням змісту, методів і прийомів мовного навчання.

Розвиток описового мовлення та особливості навчання дошкільників описовим розповідям розглянуті у сучасних лінгводидактичних дослідженнях (А. Богуш, Є. Гринько,

Т. Дуткевич, А. Зрожевська, Л. Порядченко та ін.), з точки зору психолінгвістичного аналізу (Л. Калмикова та ін.). Численні праці присвячені проблемі формування зв'язного мовлення у дітей, які мають певні порушення мовленнєвого розвитку (Н. Гаврилова, З. Ленів, К. Луцько, І. Марченко, Н. Пахомова, С. Поліщук, О. Ревуцька, І. Сухіна, Ю. Рібцун, В. Тарасун, В. Тищенко, Л. Трофіменко, Є. Собонович, М. Шеремет та ін.).

У методиці розвитку зв'язного монологічного мовлення у дошкільнят традиційно виділяють два основних підходи до навчання опису (за об'єктом та за джерелом), а також розрізняють за видами описи іграшок й одиничних предметів (А. Бородич, О. Мальченко, Є. Тіхеєва та ін.) та опис картин. На сьогодні розкрито специфіку навчання опису за дидактичними й сюжетними картинками (Н. Гавриш, Л. Глухенька та ін.), а також за репродукціями художніх творів (сюжетних, пейзажних, портретів, натюрмортів) мистецтва (Н. Гавриш, А. Куріцина та ін.). Визначено послідовність роботи над описом предмета (передбачаючи перехід від відповідей на питання про колір, розмір, форму предметів до опису добре знайомого предмета) та структура опису картини (А. Бородич), описані методи розвитку та активізації описового мовлення (Л. Порядченко), методики навчання дітей розповіданню за схемами в якості допоміжного чинника (К. Крутій, І. Христинч).

У загальній і спеціальній літературі розглядаються різноманітні методики навчання дошкільників складання описів – фактичним, порівняльним, творчим (І. Марченко та ін.). Для дітей з мовленнєвими труднощами описані методичні аспекти формування описових умінь (О. Мілевська), етапність навчання їх зв'язного описового мовлення (А. Арендарук) відповідно до основних видів робіт (підготовчі вправи до опису предметів чи явищ; формування первинних навичок самостійного опису; опис предметів, явищ за основними ознаками; навчання розгорнутого опису предмета, явища (з включенням різних ознак, мікротем); закріплення навичок опису, в тому числі в процесі ігрових і предметно-практичних дій; підготовка та навчання порівняльних описів предметів; підготовка та навчання описів природи). Науковці запропонували послідовність навчання дітей самостійній розповіді з використанням плану-схеми та виділили його «пускові» етапи (складання розповіді за демонструванням дії; за серією сюжетних картинок; за однією сюжетною картинкою; на основі порівняння предметів; складання описового оповідання про предмети). Приділяється увага й утворенню сприятливого мотиваційного фону (завдяки широкому використанню ігрових форм роботи з включенням елементів змагання та інших прийомів, які стимулюють активність і ініціативу дітей), використанню активізуючих прийомів навчання за умови цілеспрямованої дозуючої допомоги педагога та неодноразовому повторенню тренувальних вправ.

Основним завданням опису є створення словесного образу об'єкта, при цьому ознаки об'єкта мають розкриватися у певній послідовності. Втім, як свідчать дослідження, діти з мовленнєвим порушенням у 5-6 років відчувають найбільші труднощі саме з описовими розповідями, особливо розповідями-описами про природу. Науковці пов'язують це зі специфікою усвідомлення ними семантики слова-ознаки й засвоєння описових умінь, що проявляються у звуженні смислової структури слова та несформованості описових типів його значення (С. Заплатна, О. Мілевська, О. Ткач, Л. Трофіменко та ін.), труднощах дітей самостійно виділити або диференціювати суттєві ознаки предмета (висоту, ширину, товщину тощо) та його якісні властивості (колір, розмір, смакові якості тощо). Діти цієї категорії відчувають труднощі й у смисловому сприйманні сюжету картин, не досить добре орієнтуються у просторових співвідношеннях зображуваних предметів, не бачать перспективи, не завжди правильно сприймають зображені на картині рухи, важко встановлюють взаємозв'язок між персонажами та розпізнають їх емоційні переживання, виражені в позі та жестах. Недоліки сприймання позначаються на труднощах дітей у встановленні послідовності викладення виявлених ознак предмета та утримання її в пам'яті (як план розповіді-опису), а також затримують оволодіння навичками розповідання.

У зв'язку з цим такою важливою є робота з розвитку мовленнєвих умінь щодо опису предметів і картин, оскільки, як підкреслюється багатьма науковцями, методистами і педагогами-практиками (А. Богуш, А. Бородич, Н. Гавриш, Ю. Рібцун та ін.), вона сприяє розвитку у дітей різних видів сприймання (зорового, слухового і тактильного), формуванню у них розумових операцій (аналізу, синтезу, порівняння), розвитку уваги, пам'яті та уяви, розгорнутого мовлення в цілому та засвоєнню описової семантики й тренуванню у використанні прикметників, епітетів, порівнянь, розширює і поглиблює дитячі уявлення про природні та суспільні явища, впливає на емоції дітей та ін.

Формування описових умінь, з урахуванням закономірностей та об'єктивних труднощів дітей з порушеннями мовлення у засвоєнні описово-лексичних умінь, потребує ретельного добору методичних прийомів і дидактичного матеріалу.

Оскільки засвоєння дитиною описової лексики (лексичних значень, якостей, властивостей, ознак та станів предметів) ґрунтується на пізнанні зв'язків предметів та їхніх ознак у нерозривності («предмет – ознака») (А. Богуш, А. Бородич, О. Мілевська та ін.), одним із перспективних засобів розвитку описового мовлення у дітей дошкільного віку із мовленнєвими труднощами може стати образотворча діяльність. Викликаючи позитивні емоції, цей вид діяльності може ненав'язливо та ефективно розвивати не лише психічні процеси дитини, але і її особистісні якості – самостійність, наполегливість, творчі здібності. А єдність прийомів і методів, використовуваних у роботі з дітьми на заняттях, забезпечуватиме формування в них стійкої цікавості до мистецтва, глибини, яскравості вражень й емоційності. То ж, враховуючи орієнтацію сучасної освіти на виховання мовної особистості, засоби образотворчої діяльності дають змогу підійти більш комплексно до розвитку особистості, не обмежуючись формуванням лише мовленнєвих навичок.

При цьому, враховуючи визнаний в сучасній дидактиці в якості провідного в організації освітнього процесу принцип інтеграції, який забезпечує системність знань (Н. Гавриш), великого значення для розвитку мовлення і мислення дитини має робота над описом не тільки на уроках з розвитку мовлення, а й в комплексному підході через інтегровані заняття на уроках з математики, читання, рідної мови, образотворчого мистецтва, художньої праці, природи та музики. На користь цього свідчить проведений Н. Малиновською порівняльний аналіз розвитку мовлення за традиційною методикою і за методикою, запропонованою основоположницею інтегрованих занять С. Русовою.

У літературі наявні дослідження, спрямовані на формування засобами творів живопису мовленнєвої компетентності у дітей старшого дошкільного віку (Н. Гордій, І. Корякіна), зв'язного мовлення у дітей раннього віку (Л. Зданевич). Разом з тим, питання формування описового зв'язного мовлення засобами образотворчої діяльності у дітей дошкільного віку розглянута недостатньо повно.

Таким чином, враховуючи викладене вище і недостатню розробленість проблеми дослідження, виникає актуальне питання з розробки технології розвитку описового мовлення у дітей з мовленнєвими труднощами засобами образотворчого мистецтва.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити елементи технології розвитку описового мовлення засобами образотворчої діяльності у дітей старшого дошкільного віку із мовленнєвими труднощами.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз літературних джерел щодо розвитку описового мовлення в дітей дошкільного віку із мовленнєвими труднощами.
2. Розробити діагностичний інструментарій для визначення стану сформованості описового мовлення в дітей дошкільного віку із мовленнєвими труднощами.
3. Розробити елементи технології формування описового мовлення засобами образотворчої діяльності в дітей дошкільного віку із порушеннями мовлення.

4. Перевірити ефективність використання елементів технології формування описового мовлення засобами образотворчої діяльності в дітей дошкільного віку із порушеннями мовлення.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні – міжгалузевий аналіз наукових джерел, присвячених темі дослідження, з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя формування описового мовлення засобами образотворчої діяльності; емпіричні – розроблення діагностичного інструментарію для проведення констатувального експерименту; розроблення елементів технології формування описового мовлення засобами образотворчої діяльності для проведення формувального експерименту; статистичні – кількісна обробка даних та визначення статистичної значущості даних, отриманих під час експерименту.

Ключові слова: описове мовлення, образотворча діяльність, технологія формування описового мовлення, інтегровані заняття, діти з мовленнєвими труднощами, старший дошкільний вік.

Зорькіна Ольга Віталіївна

Науковий керівник:

Супрун Дар'я Миколаївна

доктор педагогічних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ПОДОЛАННЯ ПОРУШЕНЬ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Актуальність дослідження. Проблема порушень писемного мовлення у дітей молодшого шкільного віку є надзвичайно актуальною в умовах сучасної початкової освіти. За статистичними даними, дисграфія та дизорфографія діагностуються майже у 30-40% учнів початкових класів. Ці порушення значно ускладнюють процес навчання дитини, формування писемних навичок та умінь. Внаслідок зазначеного погіршується успішність, знижується мотивація до навчання, формується негативне ставлення до школи.

Незважаючи на велику кількість наукових розробок, присвячених проблемі корекційної роботи з подолання різних видів дисграфії та дизорфографії (Е. Данілавичюте, В. Тарасун та інші), залишається низка невирішених питань стосовно пошуку ефективних шляхів та засобів корекції. Актуальним питанням постає необхідність розробки сучасних інноваційних підходів до логопедичного впливу з урахуванням психофізичних та когнітивних особливостей дітей.

З огляду на стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, посилюється увага до можливостей їх застосування у спеціальній та інклюзивній освіті. Водночас спостерігається недостатня кількість ґрунтовних досліджень щодо використання мультимедійних засобів з метою корекції порушень писемного мовлення в учнів початкових класів. Дослідження має беззаперечне значення для розвитку методів логопедичної роботи в початковій школі з використанням інноваційних підходів.

Застосування інноваційних технологій у логокорекційній роботі з подолання дисграфії та дизорфографії відкриває подальші перспективи. По-перше, саме використання комп'ютерних програм значно підвищує мотивацію дітей до занять, робить їх цікавими та захоплюючими. По-друге, мультимедійні засоби дозволяють реалізувати індивідуальний та диференційований підходи завдяки можливості підбору різнорівневих завдань, зміни темпу їх виконання тощо. По-третє, використання інтерактивних вправ сприяє покращеному засвоєнню матеріалу за рахунок задіяння слухових, зорових та моторних аналізаторів. Отже,

розробка та впровадження інноваційних технологій є актуальним напрямом удосконалення логопедичної роботи з корекції порушень писемного мовлення в учнів молодшого шкільного віку. Це дозволить підвищити ефективність корекційно-розвивального процесу, поліпшити показники сформованості графічних навичок та писемного мовлення загалом.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити особливості подолання порушень писемного мовлення в учнів молодшого шкільного віку засобами використання інноваційних технологій.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми порушень писемного мовлення в учнів молодшого шкільного віку.
2. Визначити стан сформованості навичок писемного мовлення в учнів молодшого шкільного віку.
3. Розробити та експериментально перевірити методику подолання порушень писемного мовлення в учнів молодшого шкільного віку засобами використання інноваційних технологій.
4. Запропонувати методичні рекомендації для вчителів щодо подолання порушень писемного мовлення в учнів молодшого шкільного віку засобами використання інноваційних технологій.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні – вивчення, аналіз та узагальнення психолого-педагогічної і методичної літератури з досліджуваного питання; аналіз навчальних програм; емпіричні – констатувальне дослідження з метою визначення особливостей подолання порушень писемного мовлення в учнів молодшого шкільного віку засобами використання інноваційних технологій, дослідження можливостей інноваційних технологій для корекційної роботи, аналіз актуальних запитів спеціалістів шляхом опитування вчителів-логопедів, розробка методики подолання порушень писемного мовлення для молодших школярів із використанням інноваційних технологій; статистичні методи, інтерпретація та систематизація результатів дослідження; формулювання загальних висновків.

Ключові слова: порушення писемного мовлення, дисграфія, молодші школярі, інноваційні технології.

Коломієць Євгенія Михайлівна

Науковий керівник:

Лопатинська Наталія Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук

РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Актуальність дослідження. Актуальність питання розвитку зв'язного мовлення дітей з мовленнєвими труднощами, зокрема старшого дошкільного віку, на сучасному етапі визначається Базовим компонентом дошкільної освіти, оскільки він є державним стандартом, що визначає вимоги до обов'язкових компетентностей та результатів освіти дитини дошкільного віку (6 – 7 років), а також умови, за яких вони можуть бути досягнуті відповідно до визначених стандартів якості освіти. Відповідно до них ключові компетентності, сформовані у дошкільному віці, повинні мати своє продовження не лише в освітньому процесі початкової школи, а й упродовж життя, а мовленнєва компетентність характеризує дошкільника і визначає певний рівень його готовності до здобуття початкової освіти.

Згідно з Державним стандартом дитина повинна не лише оволодіти чіткою вимовою всіх звуків рідної мови відповідно до орфоепічних норм і мати повноцінний словниковий запас, а й вільно комунікувати з дітьми та дорослими. Вона повинна навчитися бути ініціатором діалогу та підтримувати його відповідно до теми; ставити запитання й давати адекватні відповіді на запитання інших, вдало використовувати при спілкуванні міміку й жести, тощо. Невід'ємною частиною Базового компоненту дошкільної освіти є також і монологічна компетенція, яка полягає в умінні дитини демонструвати розгорнуте, послідовне, логічне, зв'язне мовлення, складати різнотипні розповіді, висловлювати самостійні оцінні судження стосовно різних ситуацій мовлення.

Усі названі вище компетенції є вкрай важливими у наш час, проте життєві реалії вносять свої небажані корективи у здоров'я та розвиток дітей. Відомо, що найкраще спілкування – то спілкування наживо, а не дистанційне, до якого ми змушені були вдаватися через пандемію, що тривала кілька років і суттєво обмежувала спілкування, особливо дошкільників. А саме вони потребують активного й раннього розвитку свого мовлення, у першу чергу ті, хто має труднощі у цій сфері. Окрім цього, повномасштабне вторгнення країни-агресора на нашу територію завдало настільки руйнівного впливу на здоров'я українців, зокрема дітей, що кількість дітей з мовленнєвими труднощами значно зросла. До цього ще варто зазначити, що розпочата корекційно-розвиткова робота фахівців з початком війни була призупинена на тривалий час – і це мало свої негативні наслідки для розвитку мовленнєвої сфери дитини, оскільки в цій роботі важлива систематичність.

Ураховуючи всі випробування, що випали на долю наших дітей і які стали суттєвими перешкодами в корекційно-розвитковій роботі з дітьми, що мають мовленнєві труднощі, можемо зробити очевидний висновок: питання розвитку зв'язного мовлення дітей з мовленнєвими труднощами, зокрема старшого дошкільного віку, набуло ще більшої актуальності за останні роки. Саме тому перед логопедами стоїть непросте, але вкрай важлива місія: за допомогою сучасних інноваційних методів та прийомів долати проблему розвитку мовлення дітей, незважаючи на її масштаби.

Мовлення – один із найважливіших психічних процесів, який пов'язаний із нервовою системою людини, тому воно було в полі дослідження численних науковців і представлено у працях нейрофізіологів (N. Gage, C. Lieber, D. Norman, D. Rock та ін.), нейролінгвістів (Н. Бабич, Л. Засекіна, Н. Лопатинська, Г. Тригуб та ін.), нейропсихологів (Л. Кашуба, Ю. Коломієць, М. Мельничук, В. Стрілець, В. Тарасун, М. Шеремет та ін.), нейрологопедів (М. Бодарева, О. Боряк, Т. Дехтяренко, Н. Лопатинська, В. Мазуренко, Н. Павлова, К. Спаліляк та ін.). Так, вітчизняний науковець Г. Якимчук розкриває різні аспекти психічного розвитку дітей з мовленнєвими труднощами і зазначає, що порушення мовлення, зокрема й зв'язного, негативно відбиваються на розвитку у дитини усіх психічних процесів і функцій, а також на формуванні її особистості.

Теоретико-методологічні та практичні аспекти розвитку зв'язного мовлення дітей з мовленнєвими труднощами найдетальніше представлено у працях вітчизняних науковців: І. Андрусьової, С. Коноплястої, З. Ленів, Н. Манько, Т. Макухової, Н. Пахомової, Г. Парфьонової, Л. Трофименко, Т. Швалюк, М. Шеремет та ін.

Як бачимо, питання розвитку мовлення, зокрема й зв'язного, у дітей дошкільного віку, розглядалось українськими та закордонними науковцями різновекторно. Такі різні підходи вчених до розгляду та ретельного вивчення проблеми розвитку мовлення свідчать про актуальність поставленого питання. Порушення в мовленнєвому розвитку позначаються на формуванні всього психічного життя дитини: вони ускладнюють спілкування з оточенням, часто перешкоджають процесу правильного формування пізнавальних процесів, впливають на емоційно-вольову сферу. Під впливом труднощів мовленнєвого розвитку часто виникає низка вторинних відхилень, які загалом утворюють картину порушеного розвитку дитини. Для успішного вирішення цього питання сучасна система корекційної роботи з

дітьми, що мають мовленнєві труднощі, передбачає використання засобів цифрових технологій, які оптимізують процес, цікаві дітям та значно підвищують ефективність проведеної роботи, що перевірено й підтверджено практиками.

Зважаючи на беззаперечну актуальність, питання розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами потребує детального вивчення і пошуку інноваційних підходів до його вирішення.

Мета дослідження: розробити, науково обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність моделі розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами цифрових технологій.

Відповідно до мети визначено такі **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми формування зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.
2. Підготувати діагностичний інструментарій для визначення стану сформованості зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.
3. Визначити стан сформованості зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.
4. Розробити модель розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами цифрових технологій та перевірити її ефективність.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні* – аналіз нейрофізіологічних, психолінгвістичних, нейропсихологічних, логопедичних, психолого-педагогічних джерел з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя щодо розвитку зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами; *емпіричні:* констатувальний, формувальний та контрольний експерименти з метою визначення стану сформованості та розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із мовленнєвими труднощами й з'ясування ефективності використання цифрових технологій в процесі формування зв'язного мовлення у дітей означеної категорії; *статистичні:* кількісний і якісний аналіз отриманих експериментальних даних.

Ключові слова: зв'язне мовлення, розвиток, мовленнєві труднощі, діти старшого дошкільного віку, цифрові технології.

Кононов Ярослав Вікторович

Науковий керівник:

Тичина Катерина Олександрівна,
кандидатка психологічних наук

ФОРМУВАННЯ НАВИЧКИ ЧИТАННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Актуальність дослідження. Формування навички читання – одне з ключових завдань початкової освіти. Це основа для подальшого навчання та розвитку дитини. Своєчасне та правильне формування навички читання визначає успішність навчання в цілому, а також соціальну адаптацію дитини. Адже читання є засобом ознайомлення учнів із сукупністю людських знань, формування уявлень про основні етапи життя людини. У процесі читання учні отримують знання, які стануть їм у нагоді під час розв'язання загальнолюдських проблем (самовизначення, визначення цілей і завдань у житті тощо).

Низка науковців (О.Аркадьєва, Е. Данілавічюте, В. Ільяна, Ю. Рібцун, Л.Тенцер, Л. Трофименко, Н.Чередніченко) наголошують на тому, що при типовому розвитку

формування навички читання у дітей проходить у три етапи: аналітичний, синтетичний, автоматизація. Кожен із них виділяється своїми складовими, які забезпечують цей процес. Перший етап, можна охарактеризувати як оволодіння буквеним позначенням та базовими фонематичними уявленнями. На другому етапі відбувається – формування сприймання, де слова починають ставати частиною цілісної системи. Третій етап – це інтегроване читання, де слова та всі звуки синтезуються у системи фраз. Саме після завершення і проходження всіх трьох етапів, навички читання можна вважати цілісно сформованими. Згідно орієнтовних вимог до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів Нової Української Школи (далі – НУШ), всі вищезазначені етапи мають бути сформованими до кінця 4 класу. Дитина має читати правильно, плавно, застосовуючи групи слів і слова, дотримуючись правил вимови. Також не менш важливим є розуміння прочитаного, фактичного змісту та основного сенсу текстів, з можливістю їх переказувати та встановлювати смислові, причинно-наслідкові зв'язки.

Враховуючи важливість цієї навички для розвитку дитини, її ефективно та правильно формування, стало предметом досліджень багатьох науковців (О. Безручко, О. Вашуленко, Н. Засеркова, Г. Шелюк та ін.) і залишається актуальним по цей час. Зокрема, В. Мартиненко розглядає технічні та смислові аспекти навички, особливості перебігу пізнавальних процесів у дітей з труднощами навчання читання, сучасні тенденції розвитку читацької діяльності школярів, типологічні групи учнів з різним рівнем сформованості навички читання. Дослідниця пропонує систему завдань для різних груп школярів, з акцентом на вправах і завданнях з усунення труднощів читання. В свою чергу О. Вашуленко, розкриває можливості вдосконалення процесу оволодіння навичками читання, шляхом диференційованого підходу, що дозволяє створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень матиме рівні можливості для успішного формування й удосконалення навички читання.

Для дітей з тяжкими порушеннями мовлення формування навички читання є особливо складним. Це пов'язано з тим, що тяжкі порушення мовлення можуть зумовлюватись, такими факторами як: труднощі фонематичного слуху, лексико-граматичної складової мовлення, просторового орієнтування, зорового гнозису, зорово-моторної координації, сукцесивних операцій, слухо-мовленнєвої пам'яті, уваги, контролю та інших когнітивних функцій, що беззаперечно перешкоджає оволодінню читанням, адже все це лежить в його основі.

У своїх дослідженнях Н. Бабич, О. Івашко, В. Ільяна, О. Коваленко, Л. Любенко та ін. констатували, що у дітей молодшого шкільного віку із тяжкими порушеннями мовлення спостерігається низка труднощів із оволодінням цією навичкою. А саме: уповільнений темп читання; поскладове читання; велика кількість помилок. Також було встановлено, що формування навички читання у цієї категорії дітей є складним і тривалим процесом, який вимагає індивідуального підходу та застосування комплексних методів і засобів. У своїх напрацюваннях науковці досліджували різні аспекти формування навички читання у дітей із мовленнєвими труднощами. Зокрема: теоретичні основи формування навички читання; методи формування цієї навички; ефективність різних методів формування навички читання у дітей означеної категорії. В свою чергу, зарубіжні дослідники D. Bishop, A. Dalgren, Br. Pennington, M. Smit та ін. приділяли увагу пошуку доказів збігу між трьома порушеннями розвитку, а саме порушеннями мовлення, розладом мови і труднощами читання, на трьох рівнях аналізу: діагностичному, когнітивному та етіологічному. Також ними першими було підтверджено гіпотезу щодо взаємозв'язку порушень мовлення та читання.

За такий тривалий і ретельний період досліджень сформувалася змістовна методична база, що здатна забезпечувати потреби дітей з тяжкими порушеннями мовлення в оволодінні цим процесом. Зокрема, методика О. Савченко, яка базується на принципі мовленнєвої діяльності, де навчання читання відбувається поступово, від простих до складніших етапів. Або методика М. Вашуленко, де оволодіння читанням відбувається через ігрові та творчі завдання. І також десятки інших, не менш ефективних засобів навчання.

Цей і справді потужний методичний апарат вдало забезпечує освітні потреби і навчальні процеси. Втім у теперішніх реаліях воєнного стану, його ефективність може коливатись. Велика кількість дітей з тяжкими порушеннями мовлення не може отримувати корекційно-розвиткові послуги у зв'язку із постійними внутрішніми переміщеннями у країні, виїздом за кордон чи перебуванням у зоні окупації. А як стверджували такі науковці як Т. Гриценко та О. Мартинюк корекційна робота з дітьми з мовленнєвими труднощами повинна бути комплексною, поступовою, безперервною та спрямованою на розвиток всіх аспектів навички читання. А під впливом вище сказаних ускладнюючих факторів, більшість із цих важливих складових випадає із процесу.

Науковцями (О. Аркадьєва, Д. Войцехівська, О. Качуровська, Т. Хомик) було запропоновано схему корекційно-розвиткової роботи з використанням інформаційно-комунікаційних технологій в процесі формування навички читання у молодших школярів з порушеннями мовлення. В свою чергу, це дослідження продовжує пошук ефективних засобів формування навичок читання у дітей означеної категорії. Одним із них є застосування цифрових технологій, а саме створення он-лайн ресурсу (сайту) із відповідним методичним забезпеченням, який буде створений із врахуванням усіх переваг та недоліків, наявних подібних ресурсів. Цей метод здатен надати цілу низку переваг. Завдяки пластичності цифрових технологій і варіативності у створенні вправ та ігор, всі завдання, можуть бути адаптовані до індивідуальних потреб дитини, її рівня розвитку та темпів навчання. Наприклад, програми для оволодіння дітьми буквеними позначеннями, можуть пропонувати різні рівні складності, а також можливість повторювати пройдений матеріал. Також їм під силу зробити процес інтерактивними та захоплюючими, застосовуючи найрізноманітніші мультимедійні елементи, такі як аудіо, відео та навчальні ігри. І головна, вагома причина застосування – це доступність. Їх можна використовувати з будь-якого куточка світу і бути незалежним від наявності фахівців та методичного забезпечення.

Таким чином, актуальність розробки сайту, визначається як необхідністю підвищення рівня доступності корекційно-розвиткового процесу, так і науково підтвердженою ефективністю цього методу при формуванні навички читання у дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично перевірити ефективність використання методичного забезпечення сайту для формування навички читання в учнів 4-го класу з тяжкими порушеннями мовлення.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний та науковий аналіз наукової літератури з проблеми дослідження.
2. Визначити особливості стану сформованості навички читання у дітей молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення.
3. Розробити та експериментально перевірити ефективність застосування методичного забезпечення сайту для формування навички читання в учнів 4-го класу з тяжкими порушеннями мовлення.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження: *теоретичні* – аналіз психолого-педагогічних наукових джерел щодо формування навички читання у дітей молодшого шкільного віку дітей з тяжкими порушеннями мовлення; *емпіричні* – констатувальне дослідження з метою визначення особливостей стану сформованості навички читання у дітей молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення; розробка методичного забезпечення сайту, спрямованого на формування навички читання в учнів 4-го класу із тяжкими порушеннями мовлення; *статистично-математичні* – методи обробки даних, інтерпретація та систематизація результатів дослідження; формулювання загальних висновків.

Ключові слова: навичка читання, діти молодшого шкільного віку, тяжкі порушення мовлення, методичне забезпечення сайту.

Костенко Тетяна Василівна

Науковий керівник:

Мякушко Оксана Іванівна,

кандидат психологічних наук

ПОДОЛАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ ТРИВОЖНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Актуальність дослідження. На необхідність цілеспрямованої уваги та втручання як в освітню, так і в емоційну сфери з метою збереження здоров'я дітей зарубіжні науковці зауважували вже наприкінці минулого століття, встановивши взаємозв'язок труднощів у навчанні з емоційними проблемами дитини, як-от: емоційний стрес та соматичні скарги, які передають це почуття (болі в шлунку та ін.), депресія, самотність і низька самооцінка (Abrams, Bender, Wall, Livingston, Margalit, Peck, Sabornie's, Т. Журавко, Т. Мостова, Н. Кучеровська, С. Доскач та ін.). І, враховуючи все більше поширення інклюзії в Україні, усім педагогам особливо важливо розуміти взаємодію емоційних проблем з навчальними труднощами, а також вплив цієї взаємодії на функціонування дітей, адже, за влучним зауваженням Sabornie, «відсутність турботи педагогів про соціально-афективні проблеми серед учнів є аналогом освітнього нехтування».

В Україні традиційно педагоги надають пріоритет діагностиці та виправленню фахівцем-логопедом мовленнєвих проблем та пов'язаних з ними проблем з навчанням (як нещодавно було і в західних країнах (Hiebert, Wong, & Hunter та ін.)), не приділяючи достатньої уваги втручанням в емоційну сферу дитини. Проблемну поведінку зазвичай клеймлять як «лінь», «недбалість» або «неадекватність» (у випадку самокалічення, ковтання предметів, лайки та ударів по інших людях), не з'ясовуючи основні причини такої поведінки, що може виявитись досить складним і мати різний прояв.

Мовленнєва тривожність у дітей старшого дошкільного віку – це стан, коли дитина відчуває стрес чи тривогу, пов'язану із мовленням. Це може виявлятися в різних формах, таких як страх перед груповим мовленням, неспроможність висловлювати свої думки чи перейматися комунікативними навичками (І. Калиновська). Серед причин мовленнєвої тривожності називають різні – негативний досвід взаємодії з дітьми, низька самооцінка, страх критики та неуспіху в спілкуванні, невпевненість у своїх мовленнєвих навичках через порушення мовленнєвого розвитку чи інші проблеми (Т. Коломоєць, Ж. Прозапас).

Дослідження в галузі спеціальної педагогіки та психології вивчають різні аспекти проблеми мовленнєвої тривожності у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. На сьогодні визначено фактори, що сприяють появі мовленнєвої тривожності у дітей та її вплив на розвиток мовлення та соціальних навичок (Н. Базима, Ю. Бойчук, Л. Дрожик, О. Мороз, Н. Науменко, М. Шеремет та ін.). В ряді досліджень, спрямованих на поліпшення комунікативного досвіду дітей з мовленнєвими труднощами, проаналізований вплив на розвиток мовлення дітей ролі сім'ї (батьківської взаємодії, підтримки вдома та важливості комунікації між батьками та дітьми), шкільного середовища та внутрішніх факторів (І. Брушневська, О. Козлюк, О. Косарева, Т. Павлюк та ін.). Рухаючись в напрямку вдосконалення сучасних технологій розвитку мовлення у дітей дошкільного віку, запропоновані різні підходи та інноваційні методи навчання дітей з порушеннями мовлення, включаючи використання ігор, інформаційних технологій (спеціальних мобільних додатків

та комп'ютерних програм), індивідуальних чи групових підходів (І. Калиновська, С. Нетьосов, Г. Курицька та ін.).

Для розв'язання проблеми з подолання мовленнєвої тривожності науковці (О. Табака, J. Gorman та ін.) вказують на важливість створення підтримуючого середовища для дитини, де вона може вільно виражати свої думки, розвивати мовленнєві навички та отримувати позитивний досвід комунікації. Тож немаловажним фактором є також створення позитивного та сприяючого середовища вдома та залучення батьків до процесу розвитку мовлення (через спільні ігри та завдання вдома) (Ю. Бойчук, Н. Науменко, Л. Дрожик та ін.). Створити оптимальне середовище для кожного малюка допоможе застосування персоналізованих методів. Для зниження рівня тривожності, стимулювання комунікації, покращання комунікативних навичок дітей, відчуття себе більш впевненими в спілкуванні запропоновано кілька інноваційних шляхів, таких як: застосування ігор, театральних вправ та інших методів (Т. Коломоєць, Ж. Прозапас). Вагомим значенням для сприяння розвитку комунікативних навичок надається спільній взаємодії дітей з ровесниками (О. Козлюк, О. Косарева, Т. Павлюк), а також організації спеціальних груп, де діти з мовленнєвими труднощами можуть взаємодіяти один з одним та отримувати підтримку (С. Нетьосов, Г. Курицька). Ґрунтовним фактором є організація регулярних консультацій із логопедом та іншими спеціалістами для визначення індивідуальних потреб, розробки індивідуальних програм розвитку мовлення з урахуванням конкретних потреб кожної дитини та розробки ефективних стратегій для подолання мовленнєвих труднощів. Також важливим є своєчасне звертання, у разі потреби, до спеціалістів, таких як логопед або психолог, для отримання додаткової підтримки та консультацій.

Отже, запропоновані на сьогодні шляхи спрямовані на створення інклюзивного та підтримуючого середовища для дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами, щоб допомогти їм ефективно розвивати свої мовленнєві навички. Втім, не достатньо повно увага приділяється питанню обережного і тактовного втручання в емоційну сферу дитини для покращення її психоемоційного стану і, як наслідок, збереження її здоров'я.

Проблема погіршується на тлі військових дій в Україні, що збільшує психоемоційне навантаження на дитину і, відповідно, підвищує вірогідність появи соматичних й тривожних розладів, розладів настрою, проблеми в сімейних стосунках, деструктивних розладів поведінки та ін. (Л. Чикур, О. Яцина). Через це підтримка здорового розвитку дітей та молоді в постраждалих від війни районах повинна бути найважливішою прерогативою психосоціальних проєктів і програм, як це було показано раніше на прикладі інтеграції та психосоціальної підтримки дітей з числа ВПО в Києві та Одеській області (М. Еувема, Р. Оуденховен, Р.Г. Лейден).

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити ефективність методики подолання мовленнєвої тривожності із застосуванням стратегій заспокоєння у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз літературних джерел щодо проблеми мовленнєвої тривожності у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями;
2. Розробити діагностичний інструментарій для визначення стану та проявів мовленнєвої тривожності у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями;
3. Розробити методику подолання мовленнєвої тривожності у дітей дошкільного віку із порушеннями мовлення.
4. Перевірити ефективність використання методики подолання мовленнєвої тривожності у дітей дошкільного віку із порушеннями мовлення.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні – міжгалузевий аналіз наукових джерел, присвячених темі дослідження, з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя формування мовленнєвої тривожності; емпіричні – розроблення

діагностичного інструментарію для проведення констатувального експерименту; розроблення елементів технології подолання мовленнєвої тривожності для проведення формувального експерименту; статистичні – кількісна обробка даних та визначення статистичної значущості даних, отриманих під час експерименту.

Ключові слова: мовленнєві порушення, емоційно-вольова сфера, мовленнєва тривожність, стратегії заспокоєння, молодший шкільний вік.

Кушнір Юлія Сергіївна

Науковий керівник:

Тичина Катерина Олександрівна,
кандидатка психологічних наук

ОРГАНІЗАЦІЯ ЛОГОПЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ З ПОРУШЕННЯМИ ЗВУКОВИМОВИ В УКРАЇНІ ТА США: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Актуальність дослідження. Актуальність порівняльного аналізу організації логопедичної допомоги дітям з порушеннями звуковимови в Україні та Сполучених Штатах Америки (далі – США) полягає в невідкладній необхідності вдосконалення шляхів реалізації цієї допомоги, вивченні світового досвіду та впровадженні найкращих практик для забезпечення якісної логопедичної допомоги цій категорії дітей. А сучасний етап модернізації інклюзивної освіти визначає важливі завдання, пов'язані з впровадженням трансформаційних методів у сфері організації логопедичної роботи та створенням сприятливих, доступних освітніх умов для дітей з порушеннями звуковимови.

Для вдалої реалізації цих завдань необхідно вивчати досвід провідних країн світу, які вже успішно пройшли цей етап в інклюзивній освіті. У цьому контексті особливий інтерес викликає досвід США, які, завдяки своїй ефективній системі, активно здійснюють логопедичну допомогу дітям з мовленнєвими порушеннями.

Імплементация сучасних підходів та передових методик, які вже успішно використовуються в практиці США, може слугувати важливим джерелом інформації та натхнення для подальшого удосконалення логопедичної роботи в нашій країні.

Проблемам організації логопедичної роботи в Україні присвячено низку досліджень українських науковців (Н. Головенко, Н. Голуб, М. Голубєва, І. Марченко, Ю. Пінчук та ін.); у США визначену проблему представлено у дослідженнях J. Kelley, K. Lincoln, J. Murray, K. Riggsby, N. Zairova та ін.

Наразі Україна переживає перехідний період, пов'язаний із війною, дерусифікацією та іншими суспільними змінами. У цьому контексті важливим завданням є забезпечення логопедичною допомогою, адже внаслідок цих стресових факторів зростає кількість дітей з порушеннями мовлення, зокрема із порушенням звуковимови. Крім того, спираючись на Закони України «Про освіту», «Про охорону здоров'я», «Про соціальний захист населення» - логопедична допомога в нашій країні здійснюється у трьох системах: освіта, охорона здоров'я та соціальний захист. Такий фрагментарний підхід ускладнює координацію та взаємодію між різними сферами, що може призвести до неоднакового рівня доступності логопедичної допомоги для дітей у різних регіонах та соціальних групах. Застосування єдиної стратегії та системного підходу до логопедичної допомоги стає критичним для забезпечення всебічного та ефективного розвитку мовлення у дітей, особливо в умовах складних суспільних змін.

Отже, важливість дослідження зумовлена необхідністю розв'язання окреслених вище завдань щодо організації логопедичної допомоги дітям через вивчення досвіду США. Вибір теми наукового пошуку зумовлений актуальністю проблеми та її недостатньою розробленістю у вітчизняній педагогічній науці.

Мета дослідження: проаналізувати особливості організації логопедичної допомоги дітям з порушеннями звуковимови в контексті України та Сполучених Штатів Америки, ідентифікувати схожі та відмінні аспекти і окреслити шляхи впровадження набутого досвіду у вітчизняну освітню практику.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури, що стосується організації логопедичної допомоги в Україні та США.
2. Проаналізувати нормативно-правові акти, які регулюють логопедичну діяльність в обох країнах, для визначення основних положень та принципів організації цієї сфери.
3. Визначити схожі та відмінні тенденції у наданні логопедичної допомоги дітям із порушенням звуковимови.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз, узагальнення наукової літератури, офіційних програм, нормативно-правового середовища, а також навчальних стандартів, спрямованих на регулювання логопедичної допомоги в освітніх установах України та Сполучених Штатах Америки; також використовувався порівняльно-аналітичний метод, спрямований на отримання об'єктивних та кількісних висновків щодо стану логопедичної допомоги в обраних країнах, цей метод надав можливість оцінити ефективність застосування логопедичних підходів у практиці та визначити можливі тенденції розвитку цієї сфери.

Ключові слова: логопедична допомога, порушення звуковимови, Україна, США, порівняльний аналіз, логопед.

Кушнірова Ксенія Олегівна

Науковий керівник

Таран Оксана Петрівна,

кандидат психологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОГНІТИВНОЇ СКЛАДОВОЇ Я-КОНЦЕПЦІЇ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Актуальність дослідження. На сучасному етапі суспільного розвитку важливим пріоритетом є становлення особистості дітей з особливими освітніми потребами, зокрема сприяння формуванню гармонійної особистості. Особливості особистості безпосередньо реалізуються в Я-концепції. За О. Таран, Я-концепція є інтеграційним, цілісним, відносно стійким безпосереднім проявом самосвідомості, що являє собою сукупність знань і уявлень людини про себе, обумовлених власним емоційно-ціннісним ставленням та детермінує активність суб'єкта стосовно себе, визначає його поведінку в соціумі. Р. Бернс в Я-концепції виокремлює когнітивну, емоційно-оцінну та поведінкову складові, де когнітивна складова постає певним знанням про себе та є основою усвідомлення себе.

Питаннями формування Я-концепції щодо дітей з особливими освітніми потребами займалися низка науковців. Так, В. Кобильченко торкався питань проблеми «Я» крізь призму корекції психосоціального розвитку молодших школярів та підлітків з порушеннями зору, М.

Матвеева розглядала аспекти Я-образу у підлітків з порушеннями інтелектуального розвитку, К. Островська – особливості Я-концепції дітей з аутизмом, О. Романенко – Я-образ у молодших школярів з порушеннями опорно-рухового апарату, О. Таран системно розглядала особливості Я-концепції у дітей старшого дошкільного віку зі зниженим зором.

Стосовно питань формування аспектів Я-концепції дітей з порушеннями мовлення зупинимося на деяких дослідженнях. Так, Н. Дідик та Л. Онуфрієва у ході дослідження особливостей становлення самосвідомості підлітків із порушеннями звуковимови зазначають, що мовленнєва діяльність формується та функціонує в тісному зв'язку із психікою дитини. Тобто мовлення має значний вплив на особистісний розвиток дитини, тісно пов'язано із самосвідомістю та впливає на формування «Я-образу» підлітка. В свою чергу, результати дослідження особливостей самосприйняття дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення І. Бабової та А. Железної свідчить про недостатність їх уявлень про себе, що виявляються в обмеженій здатності дітей до самоопису та характеризує уповільнений темп самосприйняття, що безпосередньо стосується когнітивного та емоційного компонентів «Я-образу» дітей.

Варто підкреслити, що означені труднощі актуалізації та відтворення інформації стосовно себе, а саме бідність змістової сторони мовлення, недостатнє відтворення знань дитини про себе в активному мовленні, за О. Таран можуть ускладнювати формування Я-концепції дитини означеної категорії. Таким чином, мовлення є важливим інструментом формування уявлень дитини з порушеннями мовлення про себе та є основою формування її когнітивної складової Я-концепції. Враховуючи відсутність ґрунтовних досліджень з означеною проблематики вважаємо за доречне більш ґрунтовно дослідити особливості формування когнітивної складової Я-концепції у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити особливості формування когнітивної складової Я-концепції у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми формування Я-концепції у дітей з порушеннями мовлення.
2. Розробити методику діагностики особливостей сформованості когнітивної складової Я-концепції у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення.
3. Визначити особливості сформованості когнітивної складової Я-концепції у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення.
4. Розробити методичні рекомендації щодо формування когнітивної складової Я-концепції у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження: *теоретичні* – системний аналіз наукових психолого-педагогічних джерел із проблеми сутності та формування когнітивної складової Я-концепції у дітей з порушеннями мовлення; *емпіричні* – констатувальний експеримент, авторська методика визначення особливостей сформованості когнітивної складової Я-концепції у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення; *математично-статистичні* – кількісна та якісна обробка результатів дослідження, порівняння, узагальнення та формулювання висновків.

Ключові слова: Я-концепція, когнітивна складова Я-концепції, Я-образ, самосвідомість, мовлення, поняття, концепт, діти старшого дошкільного віку, порушення мовлення.

Лагеца Оксана Володимирівна

Науковий керівник:

Мякушко Оксана Іванівна,

кандидат психологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

Актуальність дослідження. Надання дієвої допомоги дітям з розладами аутистичного спектра (особливо в рамках організації інклюзивної освіти) є важливим питанням сьогодення. Соціалізація дитини з РАС означає її повноцінну підготовку до життя. Втім, це ускладнює головна особливість, яка вирізняє дітей з розладами аутистичного спектра (РАС) від усіх інших дітей, як з нормотиповим розвитком, так і з іншими функціональними обмеженнями – це стійкий дефіцит соціальної комунікації та соціальної взаємодії.

Розлади аутистичного спектра на сьогодні є досить вагомою проблемою, обумовлюючи складною соціальною ситуацією як для дитини, так і для батьків. У випадку аутизму брак соціальних якостей розповсюджується на: соціально-емоційну взаємодію (знижена здатність вести розмову, ділитися емоціями й інтересами, ініціювати чи відгукуватися на соціальну взаємодію); невербальну комунікацію (відсутність міміки, нездатність зрозуміти вирази обличчя чи жести іншої людини); стосунки (нездатність розвивати, підтримувати й розуміти стосунки). Серед цих специфічних ознак осіб з розладами аутистичного спектра особливе місце займає комунікативно-мовленнєва сфера, адже, як відомо, саме завдяки різнобічному спілкуванню дитина пізнає зовнішній та внутрішній світ, переймає моделі взаємодії з іншими людьми, вчиться наслідувати і розуміти сенс усього, що відбувається у довкіллі (Т. Скрипник, Н. Лопатинська, Т. Кострицька, А. Василевська та ін.).

Особливості розвитку комунікативних функцій та мовлення у дітей з аутизмом досліджували зарубіжні (Т. Attwood, Е. Bakhshi, J.B. Ganz, С. Gevarter, Е. Schopler та ін.) й вітчизняні фахівці (А. Ємшанова, В. Гладуш, Т. Куценко, І. Логвінова, Ю. Скринник, Т. Скрипник, Г. Супрун, В. Тарасун, М Шеремет та ін.).

На сьогодні описані характерні особливості комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей з розладами аутистичного спектра, серед яких частіше за все виступають: ехолоалії, брак реакції на звернене мовлення, невикористання мовлення (як вербального, так і невербального) з комунікативною метою, слабкість ініціювання комунікації (Т. Скрипник, Г. Хворова, І. Сухіна та ін.). Визначено психолінгвістичний аспект порушень комунікативно-мовленнєвої сфери в осіб з аутизмом, а саме: порушення ритміко-часової синхронізованої комунікації; ігнорування мовленнєвої поведінки партнера; екстралінгвістичні аспекти висловлення (жести, акценти, інтонації, емоції); нездатність забезпечити тематичну спрямованість повідомлення; труднощі формування «вербальних мереж»; дефіцит соціально-прагматичного висновку (нерозуміння прихованих смислів, тропіки) та ін. (Г. Гончар). Висловлено припущення про обумовленість появи поведінки, спрямованої на уникнення вербального спілкування з навколишніми людьми, замкненість та ізольованість з тим, що дитина набула негативний досвід, коли її нездатність зрозуміти мовця приводила до «неприємних» наслідків; при цьому зауважується, що з часом зростає ризик дискримінації з боку однолітків та труднощів при інтеграції в суспільство.

Для діагностики стану розвитку комунікативних навичок дітей з розладами аутистичного спектра в спеціальній психолого-педагогічній літературі запропоновані кілька методик: діагностика рівня розвитку навички спілкування (Н. Гаврилова, О. Конstantинів, О. Гаврилов); дослідження рівнів мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку (Т. Соловова), профіль (FCPR - Functional Communication Profile Revised) – комунікативні можливості дитини, її спосіб спілкування (слово, знак, жест, додаткові (підтримуючі) засоби

комунікації) і ступінь незалежності, що необхідно при організації діагностичної та корекційної роботи (Г. Гончар); методика С. Rowland «Матриця спілкування» визначає сім рівнів спілкування (ненавмисна поведінка, навмисна поведінка, нестандартне спілкування – початок свідомого спілкування, стандартне спілкування, конкретні символи – початок символічного спілкування, абстрактні символи, мова) та дозволяє визначити способи спілкування, отримати загальну схему визначення логічних цілей розвитку комунікативних навичок людей, чії комунікативні здібності знаходяться на ранніх стадіях розвитку.

Специфіка формування комунікативно-мовленнєвої сфери у дітей дошкільного віку з аутизмом розглядалося у ряді робіт (Н. Базима, Д. Єланська, М. Кононова, Т. Соловова, Г. Супрун, О. Ткач та ін.), розроблено підхід з опорою на методи «Сенсорна інтеграція айрес» та «Сенсорна дієта» (Т. Скрипник, Н. Лопатинська, Т. Костицька, А. Василевська).

Поняття комунікативної компетенції науковцями розглядається як інтегративний особистісний ресурс, що забезпечує успішність комунікативної діяльності, демонстрована сфера успішної комунікативної діяльності на основі засвоєних цінностей і стратегій мовного спілкування, що підкріплюються мовними навичками й мовними вміннями (Г. Товканець та ін.). Відповідно, розвиток комунікативних можливостей передбачає засвоєння дитиною знань про норми й правила ведення природної комунікації, в тому числі й діалогу (І. Бех), формування умінь вступати в контакт з іншими людьми, підтримувати спілкування на рівні емпатії, дотримуватися черговістю в діалозі, слухати та сприймати мову співрозмовника (Л. Аксьонова). З огляду на наявні порушення процесу спілкування у дітей з розладами аутистичного спектра, формування у них цих умінь вимагає особливої уваги.

Проблема вивчення особливостей діалогічного мовлення у дітей з розладами аутистичного спектра і розробка спеціальних технологій його формування привернула увагу українських науковців лише в останні роки й на сьогодні все ще є малодослідженою. Так, вирішуючи питання логопедичних методів діагностики стану діалогічного мовлення осіб з розладами аутистичного спектра, Г. Гончар надано перелік завдань з плану діагностичного обстеження при аутизмі ADOS, які можна використовувати і для дітей. Т. Скрипник, О. Лозова досліджували питання формування діалогічних інтеракцій у дітей з розладами аутистичного спектра. Л. Якуба запропонувала шлях розвитку діалогічного мовлення у дітей з розладами аутистичного спектра через засоби комунікації та формування мовленнєвої компетентності і, що надважливо, з використанням комунікативного підходу між різними співбесідниками. А саме комунікативний підхід передбачає наближення навчального процесу до процесів оволодіння спонтанною практикою мовленнєвого спілкування, пристосування дитиною свого мовлення до мовлення дорослого, яке вона сприймає, та навчання дітей конкретних мовленнєвих способів досягнення комунікативних цілей у життєвих ситуаціях спілкування з дорослими й однолітками.

Пріоритетність формування соціально активної особистості, що ускладнюється через порушення процесу спілкування, як характерного для дитини з розладами аутистичного спектра прояву розладу її особистості, а також недостатня розробленість діагностичних методик діалогічного мовлення та програм впливу на його розвиток свідчить, що проблема нашого дослідження залишається однією з актуальних у теорії та практиці логопедії, оскільки мова як засіб спілкування і знаряддя мислення, виникає і розвивається в процесі спілкування.

Мета дослідження: полягає у визначенні особливостей діалогічного мовлення у дітей з розладами аутистичного спектра молодшого дошкільного віку та розробці методичних рекомендацій щодо його превентивного формування в умовах закладу дошкільної освіти.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Провести теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження.

2. Розробити діагностичну методiku та дослідити особливості розвитку діалогічного мовлення у молодших дошкільників з розладами аутистичного спектра.
3. Теоретично обґрунтувати рекомендації щодо створення психолого-педагогічних умов для активізації розвитку діалогічного мовлення у молодших дошкільників з розладами аутистичного спектра.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні – аналіз наукових джерел, присвячених темі дослідження, з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя формування діалогічного мовлення; емпіричні – розроблення діагностичного інструментарію для проведення експерименту; розроблення елементів технології формування діалогічного мовлення для проведення формувального експерименту; статистична – кількісна обробка даних та визначення статистичної значущості даних, отриманих під час експерименту.

Ключові слова: діалогічне мовлення, розлад аутистичного спектра, діти молодшого дошкільного віку.

Лісунова Альона Ігорівна

Науковий керівник:

Мартинчук Олена Валеріївна,
доктор педагогічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ В УМОВАХ РАНКОВИХ ЗУСТРІЧЕЙ

Актуальність дослідження. Проблема формування та збагачення словникового запасу дітей посідає одне з чільних місць у сучасній логопедії, адже багатство словника є ознакою високого рівня мовленнєвого розвитку дитини. Відомо, що для оволодіння зв'язним мовленням важливим є наявність достатньо багатого атрибутивного словника (словника слів, що характеризують предмет), оскільки прикметники додають різноманіття та конкретності мовленню, даючи змогу точніше передавати інформацію та розрізняти об'єкти чи явища. Оволодіння атрибутивною (прикметниковою) лексикою необхідно також для розвитку внутрішнього мовлення, що, відповідно, позитивно впливає на когнітивний та комунікативний розвиток дитини з мовленнєвими труднощами.

У дітей з тяжкими порушеннями мовлення такі науковці як Ю. Коломієць, В. Кондратенко, С. Конопляста, І. Мартиненко, І. Марченко, О. Ревуцька, Н. Савінова, Т. Сак, Н. Січкачук, Є. Соботович, В. Тарасун, В. Тищенко, Л. Трофименко, Н. Чередніченко, М. Шеремет та ін. констатують порушення у засвоєнні всіх компонентів мовлення та наголошують на складності оволодіння ними лексико-семантичними одиницями мовлення. Л. Вавіна, К. Луцько, М. Савченко, В. Тарасун та ін. акцентують увагу на обмеженні у використанні лексичних категорій та потребі у моделюванні процесів, під час яких учні з порушеннями мовленнєвої діяльності будуть збагачувати свій мовленнєвий досвід.

Одним із дієвих засобів моделювання позитивного комунікативного досвіду є ранкові зустрічі, які створюють можливості для учнів взаємодіяти один з одним та з вчителями, формують позитивний досвід комунікації у дітей з мовленнєвими труднощами (М. Банник, Н. Ларіонова, Н. Стрельцова, П. Шульга, L. Allen-Hughes, A. Cudmore, DM. Hart, L. Parelus та ін.). Взаємодія із ровесниками та дорослими є важливою для розвитку мовлення, оскільки діти навчаються висловлювати свої думки, слухати інших і взаємодіяти у групі,

оволодівають значним обсягом лексичних понять, що, своєю чергою, має значно покращити їхній мовленнєвий та інтелектуальний рівень.

Технологія «Ранкові зустрічі» є однією з ключових складових Нової Української Школи (НУШ). Ранкові зустрічі створюють унікальну ситуацію для розвитку атрибутивного словника та комунікативних умінь дитини. Вони вимагають від дитини активного спілкування з одночасним спостереженням за спілкуванням інших учасників, що сприяє формуванню системи комунікативних навичок. Такі вправи стимулюють дитину до активного розширення свого словника, адаптації до різноманітних комунікативних ситуацій та підвищення рівня мовленнєвої впевненості.

Відтак, вивчення впливу ранкових зустрічей на процес формування лексичної складової мовлення учнів молодшого шкільного віку може допомогти розвитку у них мовленнєвої сфери та забезпечити оптимальні умови для їх навчання. Аналіз наукових джерел і накопичений досвід навчально-виховної та корекційно-розвивальної роботи з молодшими школярами переконують у необхідності подальшого розроблення спеціальних методик, спрямованих на формування та збагачення лексичної складової мовлення, адже розв'язання проблеми удосконалення методик і технологій логопедичного втручання з урахуванням нових досягнень у суміжних галузях наукового знання, залишається актуальною проблемою.

На наш погляд, поставлена у дослідженні проблема вивчення впливу ранкових зустрічей на формування і збагачення лексичного запасу дітей із мовленнєвими освітніми труднощами представляє наукову та практичну значущість і є актуальною в умовах розбудови інклюзивного освітнього середовища.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику збагачення мовлення молодших школярів із порушеннями мовлення атрибутивним словником як компонентом лексичної складової мовлення в умовах ранкових зустрічей.

Відповідно до мети визначено такі **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз науково-методичної літератури з проблеми формування лексичної складової мовлення, зокрема атрибутивного словника у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення.
2. Дослідити вплив ранкових зустрічей на мовленнєвий розвиток дітей молодшого шкільного віку.
3. Визначити стан сформованості атрибутивного словника у дітей 3 класу початкової школи з порушеннями мовлення.
4. Розробити методику збагачення мовлення дітей 3 класу із порушеннями мовлення атрибутивним словником в умовах ранкових зустрічей та перевірити її ефективність.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз психолого-педагогічних наукових джерел з проблеми формування лексичної складової мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя теми дослідження; зіставлення, узагальнення та систематизація результатів наукових досліджень з метою розроблення критеріїв, показників та завдань для визначення рівня сформованості атрибутивного словника у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення; проведення констатувального етапу дослідження для визначення стану сформованості лексичної складової мовлення у дітей молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення, зокрема атрибутивного словника; розроблення методики збагачення лексичної складової мовлення у молодших школярів за допомогою ранкових

зустрічей та перевірка її ефективності з використанням методів математичної статистики для кількісної обробки даних, отриманих під час експериментального дослідження.

Ключові слова: лексична складова мовлення; формування лексичної складової мовлення; збагачення мовлення; атрибутивний словник; лексичне значення слова; ранкові зустрічі; молодші школярі; тяжкі порушення мовлення.

Мазуркевич Ольга Романівна

Науковий керівник:

Скрипник Тетяна Вікторівна,
доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА З ОПОРОЮ НА МЕТОД «BODY PERCUSSION»

Актуальність дослідження. Як відомо, одним з діагностичних критеріїв розладів аутистичного спектра (далі - РАС) є стійкий дефіцит соціальної комунікації. У дітей з РАС відсутні навички комунікації, що негативно впливає на їхнє становище в соціумі. Зростання кількості дітей з РАС стає суттєвим викликом перед суспільством та системою освіти. Розвиток ефективних методик, спрямованих на формування комунікативних навичок у цієї групи дітей, має велике соціальне значення, оскільки це підтримує їхню взаємодію з оточуючими та сприяє їхній соціалізації. Без розвитку комунікативно-мовленнєвої сфери діти з РАС не можуть повноцінно взаємодіяти з іншими людьми, дітьми та дорослими, успішно навчатися та пізнавати довкілля.

Проблема комунікації у дітей з РАС була у центрі уваги багатьох зарубіжних дослідників медичної, психологічної та педагогічної галузей (Л. Бендер, Е. Бонді, М. Брістоль, К. Лорд, С. Роджерс, М. Сандберг, Л. Фрост, С. Харіс, Б. Хермілін). В останнє десятиріччя в Україні також з'являється зацікавленість цим питанням науковців та практиків (С. Конопляста, С. Омельченко, К. Островська, В. Тарасун, Т. Шевченко, Д. Шульженко, М. Химко та ін.).

На сьогодні зарубіжними та вітчизняними фахівцями напрацьовано багато різних підходів до формування комунікативних навичок у дітей з РАС. Серед цих підходів є такі, які безпосередньо впливають на мовленнєвий апарат дитини, а є й інші, які активізують передусім передумови становлення мовлення. Одним з підходів, що створює підґрунтя розвитку мовленнєвих функцій, є підхід «Body Percussion» (українською – «Тіло-Ударний інструмент»), що передбачає використання різних частин тіла людини як акустичного інструменту, вилучати звуки, організувати їх у ритми й послідовні й різноманітні звуко-ритмічні ланцюги. Це дає змогу позитивно впливати на слух, увагу, пам'ять, моторні функції дитини з РАС та стимулювати її комунікативно-мовленнєву сферу.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та емпірично перевірити програму формування комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра з опорою на метод «Body Percussion».

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз стану сформованості комунікативних навичок в осіб з розладами аутистичного спектра.
2. Визначити особливості функціонування комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.

3. Розробити програму формування комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра за допомогою методики Body Percussion.
4. Застосувати Програму формування комунікативних навичок та визначити її ефективність.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні – теоретичний аналіз доказових практик з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя розвитку та формування навичок комунікації у дітей дошкільного віку з аутизмом; емпіричні: наукове спостереження, експертне оцінювання, діагностичні проби, констатувальний та формувальний експерименти; методи обробки даних – кількісно-якісний аналіз, узагальнення та систематизація результатів дослідження, формулювання висновків; методичний – розроблення програми формування комунікативних навичок у дітей дошкільного віку з РАС з опорою на метод «Body Percussion».

Ключові слова: діти дошкільного віку, розлади аутистичного спектра, комунікативні навички, Body Percussion, музично-педагогічна практика.

Марчинська Аліна Олександрівна

Науковий керівник:

Тищенко Людмила Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ У КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ КОМАНДИ СУПРОВОДУ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ

Актуальність дослідження. У системі загальної та спеціальної освіти відбувається зміна освітньої парадигми, а саме, зміст освіти орієнтований на індивідуалізацію освітнього процесу відповідно до індивідуальних потреб та можливостей кожної дитини. Особливої актуальності набуває процес освіти дітей з особливими освітніми потребами.

Одним з важливих аспектів особливих освітніх потреб дітей з обмеженими можливостями виступає потреба в якісній індивідуалізації навчання, забезпеченні кожній дитині адекватних особисто для неї темпу та способу засвоєння знань, наданні можливості самостійної продуктивної діяльності, забезпеченні градуйованою системою допомоги. Цього можна досягти шляхом комплексного залучення до роботи у інклюзивному класі різних фахівців як самостійно діючих, так і в якості асистентів учителя в умовах інклюзивного освітнього простору.

Однією з проблем стає здійснення освітнього процесу учнів з мовленнєвими труднощами в умовах інклюзивного освітнього середовища, де зростає роль команди психолого-педагогічного супроводу, діяльність якої дозволяє полегшити та індивідуально спрямовувати освітній процес кожної окремої дитини з труднощами мовлення.

Сучасними дослідниками піднімаються різні питання, які стосуються роботи з дітьми з порушенням мовлення та їх співпрацею з педагогічними працівниками, зокрема з командою супроводу: розвиток емоційної сфери дітей із порушенням мовленнєвого розвитку розглядається Ю. Рібцун; особливості психічного розвитку молодших школярів з тяжким порушенням мовлення досліджувалися Л. Ружицькою; соціально-педагогічний аспект інклюзивного навчання вивчала Н. Сабат; теорія і методика професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в інклюзивному середовищі висвітлено в напрацюваннях З. Шевців; проблеми мовленнєвої тривожності у дітей з тяжкими

мовленнєвими порушеннями вивчалися науковцями як Н. Базимою, О. Мороз, М. Шермет та ін.

Незважаючи на велику кількість дослідників, питання роботи команди супроводу учнів з мовленнєвими труднощами є недостатньо вивченим та потребує більш глибоких та детальних досліджень.

Труднощі, які виникають під час навчання дитини з порушеннями мовлення, призводять до зниження результативності освітнього процесу, створюють психологічну напругу, негативне ставлення до навчання.

Комплексний супровід учнів з мовленнєвими порушеннями відноситься до числа найскладніших видів надання логопедичної допомоги дітям. Це зумовлено, перш за все, тим що мовленнєві порушення носять багатосторонній характер. Означені припущення підтверджуються низкою психолого-педагогічних, психолінгвістичних та медико-педагогічних досліджень.

Основним завданням команди супроводу є надання соціально-педагогічної допомоги дитині з особливими освітніми потребами. Команда супроводу проводить виховну, навчальну, психологічну та соціально-адаптаційну діяльність, включає в навчальний процес та допомагає дитині під час уроку у виконанні навчальних завдань. Команда супроводу також стежить за розвитком дитини, проблемами, які виникають у дитини в засвоєнні нових знань, психологічними проблемами тощо.

Така організація освітнього процесу дозволяє учням з мовленнєвими труднощами не бути обділеними увагою, а отримати повні знання з урахуванням їх індивідуальних можливостей.

Відтак, проблема індивідуалізації корекційно-розвивальної роботи з учнями з мовленнєвими труднощами в контексті діяльності команди супроводу перебуває у стадії інтенсивної розробки та її вивчення вкрай актуально на етапі реформування освіти.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично апробувати методику індивідуалізації корекційно-розвивальної роботи з учнями з мовленнєвими труднощами в контексті співпраці команди супроводу в інклюзивному класі.

Відповідно до мети визначено **завдання**:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з теми дослідження;
2. Розробити анкетування для фахівців команди супроводу щодо визначення особливостей здійснення індивідуалізації корекційно-розвивальної роботи з учнями з мовленнєвими труднощами в інклюзивному класі;
3. Охарактеризувати визначені особливості здійснення індивідуалізації корекційно-розвивальної роботи фахівцями команди супроводу.
4. Розробити та апробувати алгоритм здійснення індивідуалізації корекційно-розвивальної роботи з учнями, які мають мовленнєві труднощі в інклюзивному класі.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні* – аналіз психолого-педагогічних наукових джерел з проблеми дослідження з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя індивідуалізації корекційно-розвивальної роботи з учнями з мовленнєвими труднощами в контексті діяльності команди супроводу в інклюзивному класі; *емпіричні* – анкетування для фахівців команди супроводу щодо визначення особливостей здійснення індивідуалізації корекційно-розвивальної роботи з учнями з мовленнєвими труднощами в інклюзивному класі; розробка алгоритму здійснення індивідуалізації корекційно-розвивальної роботи з учнями, які мають мовленнєві труднощі в інклюзивному класі; *статистично-математичні* – методи обробки даних, інтерпретація та систематизація результатів дослідження; формулювання загальних висновків.

Ключові слова: індивідуалізація корекційно-розвивальної роботи, учні з мовленнєвими труднощами, команда супроводу, інклюзивний клас, особливі освітні потреби.

Науковий керівник:

Скрипник Тетяна Вікторівна,
доктор психологічних наук, старший
науковий співробітник

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ЛОГОПЕДІВ ДО НАЛАГОДЖЕННЯ
ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ З МОВЛЕННЄВИМИ
ТРУДНОЩАМИ**

Актуальність дослідження. На сьогодні інклюзивний процес стає ключовим моментом розвитку освітнього середовища, де кожна дитина має можливість отримати якісну освіту. Суттєвим аспектом цього процесу є активна участь батьків, що визначає ефективність та успішність інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Сучасні реалії свідчать про зростаюче усвідомлення батьками переваг інклюзивної освіти для своїх дітей (О. Коган, О. Манукян, О. Мирошниченко).

У країнах, які мають тривалий й успішний досвід інклюзивного навчання, батьки є активними учасниками процесу супроводу, адже вони беруть участь у процесах прийняття рішень, створення інклюзивного освітнього середовища, формулювання актуальних для дитини цілей, здійснення моніторингу її досягнень.

На жаль, в Україні батьки дітей з особливими освітніми потребами не завжди мають можливість (а інколи, й бажання) брати активну участь у психолого-педагогічному супроводі. Нерідко вони перекладають відповідальність на фахівців закладу освіти, розраховуючи, що ці фахівці краще розберуться з особливостями навчання їхньої дитини. Такий підхід часто призводить до втрати важливого зв'язку між батьками та командою супроводу й ускладнює здобуття якісної освіти дітьми означеної категорії.

Для успішної взаємодії команди супроводу фахівці, які є її учасниками, мають володіти здатністю до ефективного спілкування та взаємодії в колективі задля досягнення спільних цілей. Ці компетентності є важливими чинниками у забезпеченні командної динаміки та розбудови конструктивних відносин. Підготовка майбутніх логопедів до налагодження ефективної партнерської взаємодії з батьками стає необхідним етапом для досягнення успіху щодо підтримки дітей з мовленнєвими труднощами.

Питанню співпраці педагогів як учасників команди супроводу дітей з особливими освітніми потребами та батьків присвятили свої навчально-методичні дослідження як українські (О. Гаяш, О. Демченко, А. Колупасова, Н. Комарівська, Л. Любчак, Ю. Рібцун, Т. Скрипник, Г. Супрун, З. Удич), так і іноземні (R. Borro, S. Sheridan, E. Elsworth, P. Croll, A. Witte, B. Гладуш, В. Кляйн, В. Шилонова) науковці.

Розкриття змісту й спрямованості фахівців зі спеціальної освіти знаходимо в наукових розвідках Н. Бабич, Л. Бойченко, Т. Дегтяренко, О. Мартинчук, І. Серета, Д. Супрун, М. Шеремет та ін.

Аналіз освітніх програм підготовки вчителів-логопедів виявив недостатню, на наш розсуд, практичну спрямованість щодо навчання партнерству та взаємодії з батьками дітей з особливими освітніми потребами.

Таким чином, в Україні є потреба у розробленні рекомендацій щодо підготовки майбутніх вчителів-логопедів до налагодження партнерської взаємодії з батьками дітей з мовленнєвими труднощами.

Мета дослідження: теоретично дослідити змістове наповнення програм підготовки вчителів-логопедів у контексті налагодження партнерської взаємодії з батьками дітей, які

мають мовленнєві труднощі.

Відповідно до мети визначено *завдання*:

1. Здійснити теоретичний аналіз питання з формування у здобувачів освіти за освітньою програмою «Логопедія» здатності до партнерської співпраці
2. Визначити стан готовності майбутніх фахівців-логопедів до взаємодії з батьками дітей з мовленнєвими труднощами.
3. Розробити методичні рекомендації щодо підготовки майбутніх вчителів-логопедів до налагодження партнерської взаємодії.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз науково-методичних джерел, присвячених питанню підготовки майбутніх логопедів до ефективної взаємодії з батьками; розроблення та проведення анкетування серед студентів за освітньою програмою «Логопедія» для визначення їхньої готовності до співпраці з батьками; фокус-групи та експертні оцінки логопедів-практиків; інтерпретація результатів дослідження за допомогою кількісно-якісної обробки; узагальнення результатів дослідження з метою розробки методичних рекомендацій щодо підготовки майбутніх логопедів до налагодження партнерської взаємодії.

Ключові слова: підготовка фахівця зі спеціальної освіти, партнерська взаємодія, батьки дітей з особливими освітніми потребами, вчитель-логопед, інклюзивна освіта, діти з мовленнєвими труднощами.

Невечеря Наталія Василівна

Науковий керівник:

Лопатинська Наталія Анатоліївна
кандидат педагогічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНТОНАЦІЙНОЇ ВИРАЗНОСТІ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ДИЗАРТРІЄЮ ЗАСОБАМИ ЛОГОСПИВОК

Актуальність дослідження визначається сучасними вимогами Базового компонента дошкільної освіти (нова редакція), затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 12.02.21 № 33, щодо забезпечення формування у дитини дошкільного віку наступних навичків «дитина...регулює дихання і темп у процесі мовлення; володіє силою, висотою, тембром голосу, володіє невербальними та вербальними засобами виразності...». До того ж невід'ємною складовою мовної та мовленнєвої компетентностей дитини є просодичний компонент, що, за Г. Пересадько та Л. Стаховою, являє собою «складний комплекс, що включає голосові характеристики (висота, сила, тембр) і мелодико-інтонаційну сторону мовлення (темп, ритм, паузація: пауза, логічний наголос)». Тому сформованість у дитини дошкільного віку просодичного компонента мовлення в цілому та інтонаційної виразності усного мовлення зокрема, по-перше, є базовим підґрунтям становлення мовно-мовленнєвої діяльності й передумовою опановування писемним мовленням; по-друге, є маркером розбірливості, зрозумілості та емоційності мовлення й готовності до навчання в початковій школі.

Становлення, формування та розвиток інтонаційної складової мовлення було предметом дослідження вчених різних галузей: онтолінгвістів (А. Friederici, М. Nippold та ін.), нейрофізіологів (М. Belyk, S. Brown, V. Cartei, С. McGettigan, М. Meyer, К. Pisanski, J. Raine, D. Reby та ін.), лінгвістів (К. Steinhauer, та ін.), психолінгвістів (S. Calhoun, J. Hirschberg, F. Kügler, N. Ward та ін.), дошкільної лінгводидактики (А. Богуш, Н. Гавриш та

ін.), логопедії (Н. Бабич, О. Боряк, В. Галущенко, С. Конопляста, З. Ленів, О. Літовченко, К. Луцько, Н. Манько, Н. Новікова, О. Ромась, І. Собакіна, К. Тичина, О. Шостак та ін.).

Наявність ознак дизартрії у дитини дошкільного віку, обумовлених порушенням іннервації м'язів мовленнєворухового аналізатора, засвідчує присутність тріади синдромів: синдрому артикуляційних порушень, синдрому порушення мовленнєвого дихання та синдрому порушення голосу. Синдром порушення голосу та мелодико-інтонаційні розлади обумовлені змінами м'язового тону й обмеженням рухливості м'язів гортані, м'якого піднебіння, голосових складок, язика та губ. Дослідження О. Боряк, Н. Гаврилової, В. Галущенко, С. Коноплястої, Н. Пахомової констатують у дітей з дизартрією недостатню силу голосу, порушення тембру голосу, слабку вираженість або відсутність голосових модуляцій, порушення темпу мовлення, порушення ритму мовлення. При різних формах дизартрії порушення голосу мають специфічний характер. Також ними розроблено та експериментально підтверджено ефективність корекційних методик щодо подолання порушень просодичної складової мовлення у дітей дошкільного віку. Тому логокорекційна допомога дітям дошкільного віку із дизартрією є одним із перспективних та практично значущим напрямом теорії та практики дошкільної логопедії.

Інструментом для формування та корекції просодичної складової мовлення у дітей дошкільного віку з дизартрією ми обрали «Логоспівки». «Логоспівки» – це логоритмічні пісні із темпо-ритмічними мнемодоріжками, завдяки яким дитина буде слухати, чути, аналізувати почуте, а також виконувати дії з темпо-ритмічного перемикування та регуляції, дивлячись на губи, очі дорослого, що буде спонукати її імітувати, жестикулювати, інтонаційно проспівувати. У розробці приваблює те, що вона ґрунтується на практичному досвіді роботи з дітьми із порушеннями слуху, затримкою мовленнєвого та психоемоційного розвитку та передбачає можливість змінювати цілі та завдання індивідуально під кожну дитину.

«Логоспівки» – це методична розробка молодшої української дослідниці Ганни Берестової, яка є її власником (заявка на торговельну марку №m202313277 від 26.07.2023р. за даними Українського національного центру інтелектуальної власності та інновацій).

Новий, недостатньо експериментально досліджений засіб спонукав мене до вибору теми магістерської роботи «Особливості формування інтонаційної виразності мовлення у дітей дошкільного віку з дизартрією засобами Логоспівок».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально дослідити ефективність формування інтонаційної виразності мовлення у дітей старшого дошкільного із дизартрією засобом «Логоспівок».

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити аналіз науково-методичної літератури з теоретичних основ формування інтонаційної виразності мовлення у дітей дошкільного віку з дизартрією.
2. Визначити стан сформованості інтонаційної виразності мовлення у дітей старшого дошкільного віку з дизартрією.
3. Розробити комплекс завдань з формування інтонаційної виразності мовлення у дітей дошкільного віку з дизартрією з використанням методики «Логоспівок» та перевірити їх ефективність.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні: – міжгалузевий аналіз наукових джерел, присвячених темі дослідження, з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя формування інтонаційної виразності мовлення у дітей дошкільного віку з дизартрією; емпіричні – розроблення діагностичного інструментарію з метою визначення стану сформованості інтонаційної виразності мовлення у дітей старшого дошкільного віку з дизартрією; розроблення комплексу завдань з формування інтонаційної виразності мовлення у дітей дошкільного віку з дизартрією з використанням методики

«Логоспівок» для перевірки ефективності обраного засобу формування та корекції; математико-статистичні методи з метою кількісно-якісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: інтонаційна виразність, «Логоспівки», голос, темпо-ритмічне переключення, темпо-ритмічна регуляція, інтонаційне переключення, інтонаційна регуляція, діти старшого дошкільного віку, дизартрія, формування.

Нечваль Юлія Володимирівна

Науковий керівник:

Супрун Дар'я Миколаївна,
доктор педагогічних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОПИСОВОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ МЕТОДОМ МНЕМОТЕХНІКИ

Актуальність дослідження. У сучасному освітньому та навчальному просторі спостерігається зростання кількості дітей з особливими освітніми потребами. За даними МОН в Україні кількість сягає близько 20%. Зазначене свідчить про актуальність проблеми щодо забезпечення дітей з особливими освітніми потребами належним підходом до навчання. Вимагає привернення уваги розвиток мовленнєвої компетентності дитини. Зважаючи на факт, що у дітей з особливими освітніми потребами є певні труднощі з передачею інформації саме для них є актуальним формування описового мовлення, що дозволяє чітко і повно передати інформацію про предмети, явища, події. Формування описового мовлення у дітей молодшого шкільного віку є одним з найважливіших завдань у початковій школі, коли у процесі навчання діти стикаються з такими завданнями, як: описати зовнішній вигляд предмета, тварини, людини; описати місце, подію; описати характер людини; описати почуття, емоції.

Важливим є використання інноваційних методів для розвитку описового мовлення, що сприяють ефективному його впровадженню для дітей з особливими освітніми потребами. Саме одним з таких є метод мнемотехніки. Враховуючи особливості розвитку дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами, їхню підвищену вразливість до сприйняття нового матеріалу та бажання сприймати навчання як гру, метод мнемотехніки має забезпечити важливий стимул задля засвоєння та вдосконалення мовленнєвих навичок. Отже мнемотехніка є ефективним методом розвитку мовлення, який дозволяє дитині краще запам'ятовувати інформацію та чіткіше її передавати.

Метод мнемотехніки, становить перспективний інструмент для формування описового мовлення. Науковці та педагоги мають варіативні погляди щодо мнемотехніки, наприклад, Т. Ткаченко використовує термін «предметно схематичні моделі», роблячи акцент на зв'язку з реальними предметами та їх схематичним представленням, О. Білан та К. Крутії описують її як схеми-моделі, акцентуючись на візуальній структурі та узагальненні інформації. Незважаючи на різні трактування, усі дослідники сходяться на тому, що мнемотехніка – це метод наочного моделювання.

Стверджуємо, що дослідження дозволяє ознайомитися із розвитком зв'язного мовлення, а саме: описовим мовленням у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами. Надає можливість вивчити та визначити проблемні питання в даній темі та детальніше ознайомитись з методом мнемотехніки та його особливостями при роботі над розвитком описового мовлення. Дослідження є актуальним, оскільки воно може сприяти

створенню ефективних підходів до навчання та розвитку мовлення дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність методу мнемотехніки задля формування описового мовлення у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз питання щодо формування описового мовлення у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами.
2. Емпірично дослідити стан сформованості описового мовлення дітей молодшого шкільного віку означеної категорії.
3. Розробити методичні рекомендації для педагогів та батьків щодо використання методу мнемотехніки.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи: аналіз науково-методичної та спеціальної літератури щодо особливостей формування описового мовлення; емпіричні методи: констатувальний, формувальний та контрольний експерименти з метою визначення та з'ясування ефективності використання методу мнемотехніки для формування описового мовлення у означеної категорії дітей; статистичні методи: кількісний і якісний аналіз отриманих експериментальних даних.

Ключові слова: описове мовлення, мнемотехніка, розвиток мовлення, діти молодшого шкільного віку, логопедична робота, діти з особливими освітніми потребами.

Попович Фаїна Ігорівна

Науковий керівник:

Мякушко Оксана Іванівна,
кандидат психологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА ЗАСОБОМ КАЗКИ

Актуальність дослідження: У сучасному освітньому процесі велике значення приділяється особистісно-орієнтованому, діяльнісному та компетентнісному підходам, спрямованих на всебічний розвиток учнів та їх особистісних якостей. Важливим завданням освіти є формування мовної особистості, оскільки вона визначає здатність особи ефективно використовувати мовні засоби в різних життєвих ситуаціях та взаємодіяти з оточуючим світом (М. Вашуленко, С. Єрмоленко, М. Кіт, Л. Мацько, В. Мельничайко, М. Пентилюк, Г. Шелехова, Дж. Шотер та ін.). Серед ключових аспектів такого розвитку є комунікативна компетентність, яка стає важливим елементом успішної інтеграції в сучасне суспільство, що вимагає від особистості активно взаємодіяти та ефективно спілкуватися. Однак при аутизмі спостерігаються відхилення в особистісному розвитку, основним проявом яких є порушення процесу спілкування та утруднене формування емоційних зв'язків з оточуючими. Тому, в контексті сучасного освітнього процесу, формування комунікативної компетентності у дітей з РАС стає ключовим завданням для корекційних педагогів.

Дослідження проблеми мовленнєво-комунікативного розвитку дітей з РАС впродовж останніх десятиріч привертала увагу багатьох українських науковців (Н. Базима, Т. Вісковатова, С. Конопляста, К. Островська, Т. Скрипник, В. Тарасун, М. Шеремет, Д. Шульженко та ін.) та у світі (Е. Carr, R. Ekstein, H. Tager-Flusberg).

Згідно з останніми дослідженнями (Н. Базима, Т. Морозова, М. Свідерська, С. Кондукова, М. Шеремет) при аутистичних розладах вже в ранньому дитинстві порушується формування

всіх форм довербальної та вербальної комунікації різних проявів, і тому аутизм на сьогодні розглядається як загальний розлад комунікації дитини зі світом та іншими людьми, що не залежить від бажання чи небажання дитини спілкуватися. Встановлено, що практично всім аутичним дітям притаманні порушення мовленнєвого розвитку, що залежать від глибини ураження і ступеня спотворення психічного розвитку дитини та різняться за симптоматикою, динамікою та патологією (В. Тарасун, Г. Хворова). Втім для всіх дітей з РАС характерним є недостатність комунікативного користування мовленням. Їхні комунікативні труднощі обумовлені порушеннями соціальної взаємодії і виявляються, зокрема, у проблемі дітей з розумінням сенсу та вживанням понять, зниженні бажання ініціювати спілкування, їх нездатності розпочати та підтримувати діалог, порушенні невербальної комунікації, утрудненні впізнавати емоційний стан інших людей та ін. (І. Сухіна, Т. Скрипник, І. Риндер).

Отже, розвиток мовлення та його комунікативних функцій є важливою ланкою в подоланні характерного для дитини з аутизмом особливого розладу особистості, і він не може бути самостійним етапом, оскільки має пронизувати всю корекційну роботу.

На сьогодні в світі запропоновано різні підходи до розвитку комунікативних здібностей дітей з РАС – ТЕАССН (Е. Шоплер), емоційно-рівневий, нейропсихологічний (І. Горбатенко, В. Тарасун та ін.), психолінгвістичний (С. Конопляста, Є. Соботович, В. Тищенко, М. Шеремет та ін.), підхід з опорою на методи «сенсорна інтеграція Айрес» та «сенсорна дієта» (А. Василевська, Т. Скрипник, Т. Кострицька, Н. Лопатинська та ін.), поведінкова терапія (оперантний підхід) (А. Головченко) та модель цілісного розвитку дитини з РАС (Т. Скрипник). Описані різні методики формування комунікативно-мовленнєвих навичок у дітей з РАС, частина з яких застосовується й в Україні: системи – PECS (Е. Бонді, Л. Фрост), Ч. Блісса, PICS (М. Кононова, Д. Єланська), Rebus і лексиграми (М. Кононова, Д. Єланська); методи – мовленнєвого оперантного обслуговування (А. Головченко), спільного малювання (М. Мушкевич), гри (Т. Лимарь); методика «Макатон» (М. Уокер), засоби театралізованих ігор (А. Дериведмідь).

Науковці (В. Береза, О. Губа, О. Дубіна та ін.) по-різному трактують визначення поняття «комунікативні навички», але узагальнюючи, комунікативні навички можна трактувати як здатність ефективно взаємодіяти з іншими, адекватно сприймати та передавати інформацію, включаючи автоматизовані дії, що допомагають адаптуватися до різних комунікативних ситуацій та взаємодіяти з навколишнім середовищем. В такому розумінні, для формування комунікативних навичок доречним є використання казки. Адже, як відзначає О. Чорна, казка дозволяє глибше зрозуміти реальні явища та мовлення завдяки тому, що вона передає інформацію дітям у доступній наочній формі та особливо завдяки діалогам, які містять необхідну мовленнєву інформацію для її послідовної конструкції.

Проблемою використання казки під час занять з дітьми активно займалися зарубіжні вчені (Дж. Брюстер, С. Джоунз, А. Доті, Г. Еліс, Д. Ліпман, С. Парайно, Е. Райт, Е. Тейлор, Х. Хеннінгер та ін.), українські дослідники ґрунтовно вивчали роль казки у розвитку мовлення дітей (Н. Борисова, Л. Власюк, Т. Гумовська, Г. Галушка, І. Івчук, К. Стрельченко, О. Казачінер, О. Чорна та ін.). Щодо дітей з особливими освітніми потребами, казкотерапія показала ефективність у розвитку комунікативних навичок у дітей з інтелектуальними порушеннями (О. Хомініч), загальним недорозвиненням мовлення (К. Зелінська-Любченко, Ю. Мальцева, І. Богданова), алалією (Т. Брандальська, О. Начинова та ін.), затримкою психічного розвитку (А. Кабанова). Втім, в сучасних наукових дослідженнях мало звернено увагу на казкотерапію як метод роботи з дітьми, що знаходяться в спектрі аутизму (Н. Єременко).

Аналіз сучасних методик формування комунікативних навичок дітей з РАС дає нам підстави зробити висновок, що вони не розраховані на розвиток усіх аспектів комунікативних навичок. Перспективи ми вбачаємо у використанні для розвитку комунікативних навичок у дітей з РАС казки як методу, що сприятиме ефективній взаємодії дітей з іншими, адекватному сприйняттю та передаванню ними інформації. Оскільки діалоги в казках містять необхідну

мовленнєву інформацію, допомагаючи адаптуватися до різних комунікативних ситуацій та розвивати вміння взаємодіяти з оточуючим середовищем. Також у викладі казки діти мають можливість вивчати й розуміти реальні явища, вчать виражати свої думки та ідеї, що важливо для розвитку їхньої комунікативної компетентності.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити ефективність застосування казки для розвитку комунікативних навичок дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз літературних джерел щодо розвитку комунікативних навичок дітей з розладами аутистичного спектра.
2. Визначити стан сформованості комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.
3. Розробити комплекс занять із використанням казки для розвитку комунікативних навичок в дітей старшого дошкільного віку з РАС.
4. Перевірити ефективність використання розробленого комплексу занять.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи (вивчення, аналіз, синтез, порівняння, систематизація та теоретичне узагальнення наукових матеріалів зі спеціальної літератури з проблеми дослідження); емпіричні методи (спостереження, констатувальний і формувальний експерименти) для організації дослідження; статистичні – кількісна обробка даних та визначення статистичної значущості даних, отриманих під час експерименту.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, старший дошкільний вік, комунікативні навички, мовленнєво-комунікативний розвиток, метод казки.

Радченко Інна Олександрівна

Науковий керівник

Тищенко Владислав Володимирович
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

ОСОБЛИВОСТІ ЛОГОПЕДИЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Актуальність дослідження. Мовлення є найбільш універсальним засобом комунікації та успішного навчання молодшого школяра. Порухення мовленнєвого розвитку можуть негативно впливати на навчальну успішність дитини, її соціальну адаптацію та особистісний розвиток. Логопедичний супровід дітей молодшого шкільного віку з порушенням мовлення в інклюзивному освітньому середовищі є важливим аспектом, оскільки впливає на їхні можливості в навчанні та соціальній адаптації. Актуальність дослідження проявляється у кількох аспектах, перш за все це інклюзія та різноманіття учнів. Зростання кількості дітей із мовленнєвими труднощами в інклюзивних класах обумовлює здійснення логопедичного супроводу для різних груп дітей.

Логопедичний супровід молодшого школяра сприяє подоланню мовленнєвих труднощів і формуванню мовленнєвої компетентності. Забезпечення індивідуалізованого логопедичного підходу допомагає учням з порушенням мовлення розвивати мовленнєві навички та покращувати комунікативні вміння. Супровід спонукає до взаємодії з іншими спеціалістами, адже інклюзивна модель вимагає тісної співпраці логопеда з іншими спеціалістами (вчителями, психологами, соціальними працівниками), щоб створити

сприятливе середовище для розвитку кожного учня, для комплексного розв'язання проблем дитини, зменшення її соціальної ізоляції та налагодження позитивного взаємозв'язку з однолітками. Логопедичний супровід впливає на оптимізацію освітнього процесу для дітей із порушенням мовлення, забезпечуючи їм можливість здобувати знання нарівні з іншими учнями. І, врешті-решт, логопедичний супровід сприяє розвитку інклюзивної практики.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що особливостям логопедичного супроводу дітей молодшого шкільного віку з порушенням мовлення в умовах інклюзивної освіти приділяється достатньо багато уваги. Науковці, психологи та логопеди розглядають тему особливостей логопедичного супроводу у дітей молодшого шкільного віку з порушенням мовлення в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Концепція супроводу як нового напрямку у наданні допомоги дітям та їх оточенню почала активно розроблятися з середини 90-х років минулого століття. Теоретичні й практичні аспекти психолого-педагогічного супроводу відображені в роботах сучасних дослідників. Особлива увага у дослідженнях спрямована на механізми, види, способи й умови надання психологічної підтримки, логопедичного супроводу та допомоги дітям у процесі навчання в закладі освіти. Ряд проблем, які вже досліджені, стосуються особливостей мовленнєвого розвитку дітей молодшого шкільного віку з порушенням мовлення, психолого-педагогічних особливостей дітей з порушенням мовлення, специфіки та ефективності логопедичної роботи з дітьми з порушенням мовлення в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Важливо зазначити, що логопедичний супровід дітей з порушенням мовлення в умовах інклюзивного освітнього середовища є складним і багатогранним завданням, яке потребує постійного вивчення та вдосконалення. Тому існує ще багато актуальних проблем, які потребують вивчення та уточнення. Це такі як: розробка комплексної програми логопедичного супроводу дітей з порушенням мовлення в умовах інклюзивного освітнього середовища, підготовка та перепідготовка вчителів-логопедів до роботи з дітьми з порушенням мовлення, розробка методичних рекомендацій для вчителів-логопедів з організації логопедичної роботи з дітьми з порушенням мовлення в умовах інклюзивного освітнього середовища, створення інклюзивного мовленнєвого середовища в освітніх закладах, вивчення впливу інклюзивного освітнього середовища на мовленнєвий розвиток дітей з порушенням мовлення, розробка методів раннього виявлення та діагностики порушень мовлення у дітей, створення системи психолого-педагогічної підтримки дітей з порушенням мовлення та їхніх сімей.

Таким чином, означене вище аргументує вибір нами теми магістерської роботи «Особливості логопедичного супроводу у дітей молодшого шкільного віку з порушенням мовлення в умовах інклюзивного освітнього середовища».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та розробити методичні рекомендації щодо логопедичного супроводу дітей молодшого шкільного віку з порушенням мовлення в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Відповідно до мети визначено такі **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових джерел з питання організації та здійснення логопедичного супроводу дітей молодшого шкільного віку з порушенням мовлення в умовах інклюзивного освітнього середовища.
2. Дібрати діагностичний інструментарій та вивчити особливості логопедичного супроводу дітей з порушеннями мовлення в умовах інклюзивного освітнього середовища.
3. Розробити методичні рекомендації щодо здійснення логопедичного супроводу дітей з порушенням мовлення в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні – проаналізувати нормативно-правові документи, що регламентують організацію логопедичного супроводу

дітей молодшого шкільного віку з порушенням мовлення в умовах інклюзивного освітнього середовища; вивчити досвід організації логопедичного супроводу дітей молодшого шкільного віку з порушенням мовлення в умовах інклюзивного освітнього середовища в інших країнах; емпіричні – провести анкетування педагогів, батьків та дітей з порушенням мовлення, щоб визначити їхні потреби та побажання щодо організації логопедичного супроводу в умовах інклюзивного освітнього середовища; методи обробки даних – кількісний та якісний аналіз результатів дослідження, узагальнення, формулювання висновків.

Ключові слова: логопедичний супровід, діти молодшого шкільного віку, порушення мовлення, інклюзивне освітнє середовище.

Рогова Юлія Миколаївна

Науковий керівник:

Паламар Олена Михайлівна,

кандидат психологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ЛОГОПЕДИЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЦЬМИ ЗАСОБАМИ НЕЙРОІГОР

Актуальність дослідження. На сьогодні в Україні прослідковується тенденція до збільшення кількості дітей з порушенням розвитку, серед яких значна кількість дітей з мовленнєвими порушеннями. Мовленнєві порушення мають системний характер і проявляються у повній або частковій несформованості різних складових мовлення.

Дослідження українських науковців у галузі нейропсихології, нейрологопедії, нейролінгвістики свідчать, що розвиток вищих психічних функцій дітей молодшого шкільного віку із мовленнєвими труднощами характеризується загальною неорганізованістю, мимовільністю і недостатньою цілеспрямованістю до навчальної діяльності (Н. Лопатинська, Є. Соботович). Ці особливості породжують додаткові труднощі в ході опанування комунікативних та мовленнєвих навичок і зумовлюють необхідність систематичної роботи з розвитку мовлення, зокрема, проведення нейрологопедичних вправ як елементів логопедичного заняття.

Застосування нейроігор та нейрологопедичних вправ вважається ефективним засобом корекції мовленнєвих порушень у дітей молодшого шкільного віку, в якому когнітивні та рухові методи реалізуються в комплексі з урахуванням їхнього взаємодоповнюючого впливу. Прийоми роботи з сенсорними та моторними функціями допомагають цілеспрямовано коригувати стан мозкових механізмів вищих психічних функцій.

Нейрокорекційний підхід в логопедичній роботі у своїх працях розглядали Т. Дегтяренко, Н. Лопатинська, Н. Павлова, В. Тарасун, М. Шеремет та ін. Вони зазначали, що формуванню єдиного функціонування системи мозку сприяє нейрокорекційний вплив, який забезпечує повноцінний розвиток особистості дитини молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами. К. Островська наголошує, що нейрокорекційні вправи дають змогу значно швидше впоратися із порушеннями мовлення та покращити функціонування дитини, а саме її мисленнєвих функцій, сприймання, уваги, пам'яті тощо.

Нейроігри, які використовуються у логопедичній практиці, розглядають як додаткові потужні стимули ефективної мовленнєвої корекції у роботі з дітьми з порушеннями мовлення. Це сучасні засоби організації взаємодії логопеда з дитиною, ефективні стимули, що забезпечують створення сприятливого емоційного фону, уможливають включення у роботу збережених та активізацію порушених психічних функцій.

До переваг використання нейроігор у логопедичній практиці можна віднести: ігрову форму навчання, емоційну привабливість; багатфункціональність; автоматизацію звуків у

поєднанні з руховою активністю; формування стійкої мотивації та довільних пізнавальних інтересів; формування партнерської взаємодії між дитиною та вчителем-логопедом; активізацію роботи з батьками, що сприяє підвищенню компетентності батьків у корекційно-розвитковому процесі.

Отже, нейроігри та вправи є ефективним засобом логопедичного супроводу дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами. Систематичні заняття з використанням нейроігор забезпечують збагачення і розширення лексичного запасу дитини, зменшення кількості аграматизмів, ефективність постановки та автоматизації порушених звуків мовлення, покращення фонематичного слуху. Завдяки використанню нейроігор діти зможуть навчитися граматики правильно, змістовно та послідовно викладати свої думки. Актуальним питанням також залишається розроблення нейрологопедичних вправ відповідно до рівня функціонування дитини, оскільки нейрологопедія активно розвивається і вимагає розширення арсеналу нейрологопедичного інструментарію для роботи з дітьми з мовленнєвими труднощами. Зважаючи на вищезазначене, було визначено тему дослідження: «Особливості логопедичного супроводу дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами нейроігор».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично перевірити ефективність застосування нейроігор у логопедичному супроводі дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових джерел із питань логопедичного супроводу та використання нейроігор у роботі з дітьми молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами.
2. Розробити діагностичний інструментарій та визначити особливості застосування нейроігор у логопедичному супроводі дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами.
3. Визначити нейрологопедичний статус дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами.
4. Запропонувати та апробувати комплекс нейроігор відповідно до визначеного нейрологопедичного статусу дитини молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні – аналіз психолого-педагогічних, нейропсихологічних, нейrolінгвістичних та нейрологопедичних наукових джерел щодо аспектів мозкової організації вищої психічної діяльності та логопедичного супроводу дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами; узагальнення теоретичних даних і результатів констатувального експерименту; емпіричні – опитування фахівців; нейрологопедична діагностика з метою визначення нейрологопедичного статусу дитини молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами; статистично-математичні – методи обробки та інтерпретації даних (кількісний та якісний аналіз), інтерпретація та систематизація результатів дослідження, формулювання висновків.

Ключові слова: логопедичний супровід, нейроігри, мовленнєві труднощі, діти молодшого шкільного віку, нейрологопедична діагностика, нейрологопедичний статус.

Сільчук Маргарита Іванівна

Науковий керівник:

Васильєва Галина Іванівна,
кандидат педагогічних наук

СУЧАСНІ ПІДХОДИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ЛОГОПЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ

Актуальність дослідження. Сприйняття Україною прогресивних європейських підходів щодо становлення інклюзивного суспільства зумовило актуалізацію завдань щодо забезпечення рівних можливостей для людей з особливими освітніми потребами. Радикальні зміни у суспільстві гостро ставлять проблему модернізації вітчизняної системи освіти, визначаючи тим самим нове бачення роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. В умовах воєнного часу такі питання лише загострюються.

Надзвичайно актуальною є проблема формування комунікативних умінь та навичок у дітей з особливими освітніми потребами, оскільки з року в рік зростає кількість дітей цієї категорії. Вони мають обмеження у розвитку мовлення та сприйманні мови, що може стати причиною соціальної ізоляції та труднощів у навчанні. Формування комунікативних умінь у таких дітей є важливим завданням для їх подальшого успішного інтегрування в суспільство.

Завдання педагогічних працівників, зокрема вчителів-логопедів, полягає у тому, щоб створити сприятливе інклюзивне середовище для розвитку мовлення у дітей з особливими освітніми потребами та застосувати ефективні методики та підходи до їх навчання.

Також важливо розробляти індивідуальні підходи до кожної дитини з урахуванням її потреб та можливостей, щоб забезпечити максимально ефективне формування комунікативних умінь. Для досягнення цієї мети можуть застосовуватись різноманітні методи та підходи, включаючи мультимодальну терапію, ігрові технології, а також інші спеціальні методики та підходи.

Дослідженню проблеми розвитку мовлення у дітей з особливими освітніми потребами присвячено значну кількість праць вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких варто зазначити Н. Бабенко, М. Бакуліну, Г. Беляєву, І. Бондаренко, О. Васильченко, В. Волкерта, Л. Євтушевську, Л. Еддісон, О. Іщенко, Л. Наконечну, Д. Лерман, М. Партена та інших. Аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду щодо особливостей професійної діяльності вчителя-логопеда в інклюзивному освітньому середовищі України та Німеччини засвідчує, що дослідження науковців обох країн спрямовані на пошук ефективних підходів щодо надання логопедичної допомоги дітям з особливими освітніми потребами, які мають мовленнєві труднощі, а також ефективних засобів створення підтримуючого інклюзивного освітнього середовища.

Отже, актуальність нашого дослідження полягає в тому, що постійно зростає кількість осіб з особливими освітніми потребами, зокрема з мовленнєвими труднощами, що створює необхідність вивчення сучасних підходів та практик роботи в організації логопедичної допомоги дітям зазначеної категорії.

Аналіз практики надання логопедичної допомоги дітям з особливими освітніми потребами інших країн, зокрема Німеччини, та можливостей використання її переваг в закладах освіти нашої країни може сприятливо вплинути на впровадження нових підходів в організації логопедичної допомоги дітям з мовленнєвими труднощами.

Ця проблема є актуальною, оскільки вона не лише стосується педагогічних практик, а й має значущість для розвитку інклюзивної освіти загалом, відображаючи нові виклики та можливості для вдосконалення педагогічної системи.

Мета дослідження: виявити сучасні підходи в організації логопедичної допомоги дітям з особливими освітніми потребами у Німеччині та окреслити шляхи впровадження зарубіжного прогресивного досвіду у вітчизняну освітню практику.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури та нормативно-правової бази з проблеми дослідження.

2. Провести порівняльний аналіз сучасних підходів в організації логопедичної допомоги дітям з особливими освітніми потребами в Україні та Німеччині.
3. Емпірично дослідити особливості організації надання логопедичної допомоги дітям з особливими освітніми потребами.
4. Розробити методичні рекомендації щодо впровадження результатів компаративного аналізу, сучасних підходів в організації логопедичної допомоги дітям з особливими освітніми потребами.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз літератури, узагальнення та систематизація науково-методичних відомостей з теми дослідження; підготовка, організація та проведення емпіричного дослідження особливостей організації надання логопедичної допомоги дітям з особливими освітніми потребами; проведення порівняльного аналізу сучасних підходів в організації логопедичної допомоги дітям з особливими освітніми потребами в Україні та Німеччині; спостереження за логопедами під час занять та їх взаємодія з учнями із особливими освітніми потребами; анкетування логопедів щодо їхньої думки про ефективність методів роботи в інклюзивному освітньому середовищі; узагальнення та інтерпретація результатів анкетування, спостереження, бесіди за допомогою кількісно-якісної обробки; розроблення методичних рекомендацій щодо використання сучасних підходів в організації логопедичної допомоги дітям з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами, мовленнєвий розвиток, порушення розвитку мовлення, інклюзивне середовище, логопедична допомога.

Сінько (Кордолевська) Катерина

Олегівна

Науковий керівник:

Васильєва Галина Іванівна,
кандидат педагогічних наук

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ ЗАСОБАМИ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Актуальність дослідження. Актуальність дослідження розвитку мовлення дітей дошкільного віку є очевидною: кількість осіб з різними мовленнєвими труднощами зростає, все частіше зустрічаються комплексні порушення, які потребують більш тривалої роботи з дітьми. У старшому дошкільному віці проблема розвитку зв'язного мовлення є найбільш нагальною. Це пов'язано з майбутнім переходом дитини до систематичного навчання у закладі освіти. І від того, наскільки буде розвиватися мовлення дитини, залежить успіх її подальшого навчання. Розвиток мовлення є одним із показників сформованих когнітивних процесів, таких як: увага, пам'ять, логічне мислення, уява.

Проблема формування зв'язного мовлення дітей дошкільного віку перебуває у центрі уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як А. Богуш, Н. Гавриш, А. Герасимова, К. Крутій, Т. Піроженко, Ю. Рібцун, Т. Ткаченко, E. Varent, W. Vuchbinder, E. Sapir, J. Sedvai.

На сучасному етапі розвитку мовлення дітей дошкільного віку широко використовують ігрові технології. Такий вибір не випадковий, оскільки гра є провідним видом діяльності дітей дошкільного віку (М. Замелюк, І. Деснова, К. Крутій). У роботі з розвитку мовлення

використання ігрових технологій оптимізує корекційний вплив, робить заняття більш цікавими та захоплюючими для дитини.

«Ігрова діяльність – це дидактичний засіб, який активізує здатність дітей самостійно мислити і діяти, створює атмосферу свободи, творчості в колективі та умови для саморозвитку» (М. Вашуленко, О. Савченко). Ігрова діяльність виконує низку важливих функцій: розважальну, креативну, комунікативну, діагностичну, ігротерапевтичну, функцію самореалізації.

Поняття «ігрові технології» включає в себе групу методів та прийомів організації освітнього процесу у формі різних педагогічних ігор: дидактична гра, театралізовані ігри, пальчикові ігри, ігрові прийоми при заучуванні віршів. Одним із найбільш дієвих засобів розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку є використання дидактичних ігор (І. Тарасова, К. Щербакова).

Дидактична гра – вид ігрової діяльності, який сприяє збагаченню пізнавального досвіду дітей, розвитку мислення, мовлення, уяви, точності рухів, витривалості.

Ефективність використання дидактичної гри у навчанні дітей дошкільного віку доведена в роботах вітчизняних та зарубіжних вчених А. Богуш, Г. Ващенко, Н. Гавриш, О. Духнович, О. Савченка, І. Стешенка, М. Montessori, J. Piaget, М. Tayban, F. Frebel.

Василь Сухомлинський писав: «У грі розкривається перед дітьми світ, розкриваються творчі можливості особистості. Без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку...»

Отже, дидактична гра відіграє надзвичайно важливу роль у розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Вона впливає на розвиток зв'язного, граматично правильного діалогічного та монологічного мовлення, розвиває звукову та інтонаційну культуру мовлення, фонематичний слух, збагачує словниковий запас, формує звукову аналітико-синтетичну активність.

Саме тому в цій роботі пропонується розвивати зв'язне мовлення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами дидактичної гри.

Актуальність, соціальна значимість цієї теми в теорії і практиці визначили вибір теми нашого магістерського дослідження: «Особливості розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами ігрових технологій».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність використання комплексу дидактичних ігор для розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Відповідно до мети визначено **завдання**:

1. Здійснити теоретичний аналіз літератури з проблеми дослідження.
2. Визначити стан сформованості зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.
3. Розробити комплекс дидактичних ігор для розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами та експериментально перевірити його ефективність.
4. Розробити методичні рекомендації з розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами дидактичної гри.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні* – аналіз педагогічної та методичної літератури з проблеми розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку, узагальнення результатів емпіричного дослідження; *емпіричні* – педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний); розроблення комплексу дидактичних ігор для розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами та методичних рекомендацій з розвитку зв'язного мовлення у дітей зазначеної категорії засобами дидактичної гри.

Ключові слова: мовлення, зв'язне мовлення, мовленнєві труднощі, старший дошкільний вік, ігрові технології, дидактична гра.

Талько Наталія Олександрівна

Науковий керівник:

Супрун Дар'я Миколаївна,
доктор педагогічних наук, професор

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЦЬМИ ЗАСОБАМИ АРТ-СУПРОВОДУ

Актуальність дослідження. 24 лютого 2022 року війна увійшла у наше життя. Перед батьками та педагогами постає завдання: як допомогти дітям з мовленнєвими труднощами пережити цей тяжкий період, яким чином підтримати? Актуальності набуває використання засобів арт-супроводу.

Важливим науковим підґрунтям досліджень психологічних станів особистості в умовах воєнного часу є роботи з визначення життєстійкості як фізичного та ментального благополуччя (E. Masciocchi, M. Maltais). Серед актуальних психологічних досліджень українських вчених, які з 2014 року занурилися у вивчення психологічних наслідків війни в Україні слід відзначити: вивчення психологічних наслідків тривалих воєнних конфліктів (Т. Титаренко); психологію травми та посттравматичного зростання (В. Климчук); стратегії поведінки людини в умовах воєнного часу та показників адаптації та життєстійкості під час війни (М. Ткалич); проблеми стійкості до життєвих викликів (С. Саутвік). Поодинокими є методичні розробки вітчизняних психологів щодо надання допомоги вразливим категоріям населення у кризових ситуаціях (В. Панок, А. Сорочинська та ін.), так і зарубіжних Д. Берлінгем, В. Оклендер та ін.). Водночас, бракує науково обґрунтованого підходу щодо психологічного супроводу дітей з мовленнєвими труднощами засобами арт-супроводу.

У старшому дошкільному віці завдяки формуванню рефлексії відкривається можливість для використання для гармонізації внутрішнього світу варіативних технік арт-терапії. Особливо актуальною арттерапією є для дітей дошкільного віку, так як у зазначеному віці провідною діяльністю є гра та творчість. Сутність арт-супроводу полягає у створенні сприятливих умов для самодослідження особистості, шляхом актуалізації її мотивації, самопізнання, самовдосконалення. Використання методів арт-терапії, забезпечує: формування відносин взаємного прийняття й емпатії; можливість вільного самовираження та самопізнання; підвищення адаптаційних здібностей, зниження напруженості, створення позитивного емоційного настрою. У кожної дитини є свої способи вираження, як негативних, так і позитивних емоцій: малювання (олівцями, фарбами, на піску); ліплення або аплікація, театралізація ситуації тощо. В рамках даного дослідження зазначені особливості стануть підґрунтям задля визначення особливостей емоційної сфери дошкільників та розробці програми психоемоційної підтримки дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично перевірити ефективність використання арт-супроводу у забезпеченні психоемоційної підтримки дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Проаналізувати стан розробленості проблеми надання психоемоційної підтримки дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами арт-супроводу.

2. Емпірично дослідити ефективність використання засобів арт-супроводу у забезпеченні психоемоційної підтримки дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.
3. Надати рекомендації для батьків та викладачів з використання засобів арт-супроводу для дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи: аналіз наукових психологічних досліджень з обраної теми; узагальнення, синтез теоретичних даних; емпіричні: спостереження, бесіда, анкетування батьків; методи математичної статистики: коефіцієнт кореляції Спірмена.

Ключові слова: психоемоційна підтримка, діти старшого дошкільного віку, мовленнєві труднощі, арт-супровід, арт-терапія.

Ткачук Діана Вадимівна

Науковий керівник:

Паламар Олена Михайлівна,

кандидат психологічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ У ПРОЦЕСІ ЛОГОПЕДИЧНОГО СУПРОВОДУ

Актуальність дослідження. Тематика формування мотивації до навчання у дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами є важливою, оскільки позитивна мотивація сприяє їх успішній адаптації та інтеграції в освітній процес. Мотивація до навчання відіграє ключову роль у розвитку особистості дитини, її академічному успіху та соціальному функціонуванні.

У сучасних умовах інформаційного суспільства необхідно забезпечити дітям з мовленнєвими труднощами доступ до якісної освіти та розвитку. Для підвищення мотивації до навчання у дітей молодшого шкільного віку, особливо тих, хто має мовленнєві труднощі, необхідно використовувати індивідуальний підхід та інтегрувати логопедичний супровід у загальноосвітній процес. Роль учителя полягає у формуванні мотивації до навчання, що включає розуміння потреб дитини, створення позитивного навчального середовища та застосування ефективних методів навчання.

Вивченням теми мотивації займалися такі науковці і практики, як: Л. Нуралієва, Л. Сиволоцька та О. Наливайко (розглядали загальну характеристику мотивації успіху, вплив невдач на самореалізацію особистості дитини у процесі її становлення, а також вплив успіхів та невдач на рівень шкільної успішності), С. Поліщук (вивчала вольовий розвиток дітей молодшого шкільного віку, розробила авторську методичну розробку для спеціалістів, що працюють з дітьми), Л. Стадник (дослідила й описала формування і розвиток мотивації на уроках), Л. Терлецька (теоретико-методичні дослідження у галузі психології дитинства та психодіагностики), Л. Співак (займалася вивченням питання діагностики і корекції «Я-концепції» молодших школярів з низьким рівнем навчальних досягнень), О. Гнатюк (розглядала мотивацію молодших школярів до навчання в умовах сучасного інформаційного суспільства), Ю. Рібцун (описала особливості особистості та емоційно-вольової сфери дітей із мовленнєвими порушеннями), О. Бистранівська (дослідила особливості організації корекційної допомоги учням молодших класів в умовах логопедичного супроводу), Ю. Рябінкін (вивчав мотивацію учнів спеціальних шкіл), Г. Юрченко та М. Овчаренко (описали шляхи формування мотивації успіху до навчання в учнів 1 класу з особливими освітніми потребами в інклюзивному просторі).

Дослідження науковців у галузі формування мотивації до навчання у дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами свідчать про важливість комплексного підходу до цієї проблеми, в якому логопедичний супровід відіграє важливу роль, показують, що мотивація є важливим фактором, який впливає на навчальну успішність молодших школярів. Вона включає різні компоненти, такі як потреби, мотиви, інтереси, ідеали, прагнення, установки, емоції, норми, цінності тощо.

Загалом, актуальність дослідження полягає у визначенні та розробці стратегій, які допоможуть дітям з мовленнєвими труднощами підвищити мотивацію та досягти успіху в навчанні.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити аспекти формування мотивації до навчання у дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами у процесі логопедичного супроводу та розробці методичних рекомендацій для логопедів.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Проаналізувати теоретичні та методичні джерела з проблеми формування мотивації до навчання у дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами у процесі логопедичного супроводу.
2. Дослідити та визначити методи та прийоми, які використовують логопеди в логопедичному супроводі щодо формування мотивації до навчання у дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами.
3. Розробити методичні рекомендації щодо формування мотивації до навчання у дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами у процесі логопедичного супроводу.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні:* аналіз, синтез теоретичних даних наукових психологічних досліджень з обраної теми; узагальнення теоретичних даних з метою формулювання висновків та накопичення науково-теоретичного підґрунтя для вивчення проблеми формування мотивації до навчання у дітей молодшого шкільного віку з мовленнєвими труднощами; *емпіричні методи:* спостереження, опитування, анкетування, констатувальний, формувальний та контрольний-аналітичний експеримент; *методи математичної статистики* з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих результатів

Ключові слова: мотивація до навчання, діти молодшого шкільного віку, порушення мовлення, логопедичний супровід, логопедична робота, логопедичний вплив.

Тюфякіна Олена Василівна

Науковий керівник:

Паламар Олена Михайлівна,
кандидат психологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З НАВЧАЛЬНИМИ ТРУДНОЩАМИ У СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВОМУ ОРІЄНТУВАННІ

Актуальність дослідження. Діти молодшого шкільного віку проходять дуже складний період соціалізації у своєму житті. Соціальна адаптація є однією з головних ланок, що дозволяє дитині повноцінно включитися в соціальне середовище і брати участь у суспільному житті як особистість. Головною складовою соціалізації є розвиток мовлення, саме від словникового запасу, рівня володіння мовою залежить формування світосприйняття, життєвих принципів особистості та її реалізації в майбутньому.

Розуміння дитиною інформації, що надходить з довкілля, допомагає їй у соціально-побутовому орієнтуванні. Головним завданням початкової школи є підготовка кожної дитини до незалежного, самостійного життя.

Початкова школа кардинально змінює звичний для дитини ритм і спосіб життя, до якого вона вже адаптувалася в дошкільному закладі освіти. Це безумовно велике навантаження і стрес для дитини, що можуть викликати труднощі у навчанні. Більшість дітей проходить адаптаційний період і без особливих потреб стають дієвими учасниками освітнього процесу. Проте є діти, в яких виникають труднощі у навчанні, на жаль, не завжди їх можна скоригувати. Такі діти потребують корекційної допомоги, яка полягає у спеціальній індивідуальній навчальній програмі, роботі з батьками, відвідуванні спеціальних логопедичних закладів (корекційної допомоги). Труднощі у навчанні можуть проявлятися у вивченні алфавіту, під час читання, під час бесіди, переказу, висловлювання думок, дитина може неправильно тримати ручку, не розуміти першочерговості виконання дій, мати складнощі в оволодінні мовленням, у побудові розповіді, опису, міркування. Подолання більшості труднощів у навчанні віднесено до завдань початкової школи. Саме мовленнєва компетентність є провідною у вирішенні нагальних проблем, зумовлених труднощами у навчанні.

Формування зв'язного мовлення починається ще в дошкільному періоді, проте саме молодший шкільний вік є домінуючим у цьому процесі. На початкову школу покладено таке важливе завдання, як розвиток усного мовлення, яке є підґрунтям будь-якої комунікації, і як наслідок, розумової діяльності, формування творчої особистості, самореалізації, розкриття вмінь і дарувань дітей.

До форм монологічного мовлення віднесено розповідь, усне повідомлення, доповідь, опис, міркування. Особливістю монологу є те, що це розповідь однієї людини, оточуючі не знають її думок, сюжету і як буде побудовано виклад думок. Навіть дорослій людині буває важко донести свою думку до оточуючих, а дитині молодшого шкільного віку – це вкрай складно.

Формування монологічного мовлення дітей молодшого шкільного віку розвиває в них здібності до спостереження, зосередження уваги на певних подіях, фактах, обставинах, допомагає правильно оцінювати ситуацію та виокремлювати головне і другорядне, будувати послідовний виклад думок, розвивати творчу уяву, що є базовим у подоланні труднощів у навчанні.

Саме вміння дитини викладати власні думки, робити висновки, пояснювати оточуючим, у чому виникають труднощі, є ключовим у розробці та формуванні індивідуальної навчальної програми для дітей з особливими освітніми потребами. Якісна комунікація є базисною складовою в спільній корекційній роботі викладача і учня; батьків і дитини; викладача, батьків і дитини.

Питання комунікації дітей молодшого шкільного віку досліджувалося науковцями в різних аспектах: психологічному (І. Барташнікова, О. Барташніков, Н. Гончарук, Т. Дуткевич, Т. Ілляшенко, О. Мякушко, Т. Скрипник та ін.); педагогічному (Т. Анохіна, Г. Білавич, Л. Кардаш, В. Ляшенко, К. Тороп, О. Чеботарьова; С. Elma, Y. Ergen, E. Kalliontzi, E. Kazali, A. Ralli та ін.); логопедичному (Н. Бабич, С. Конопляста, Н. Лопатинська, Ю. Рібцун, М. Шеремет та ін.).

Підсумовуючи зазначене вище, доходимо висновку, що формування монологічного мовлення дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами у соціально-побутовому орієнтуванні є актуальною і вкрай важливою складовою становлення дитини як повноцінної, дієздатної, творчої особистості в соціумі.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально дослідити особливості формування монологічного мовлення дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами у соціально-побутовому орієнтуванні.

Відповідно до мети визначено *завдання*:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з питань формування монологічного мовлення в дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами.
2. Визначити стан сформованості монологічного мовлення дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами у соціально-побутовому орієнтуванні.
3. Емпірично дослідити особливості формування монологічного мовлення дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами у соціально-побутовому орієнтуванні.
4. Розробити методичні рекомендації формування монологічного мовлення дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами у соціально-побутовому орієнтуванні.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження: здійснити теоретичний аналіз наукової літератури, узагальнення, порівняння та систематизацію отриманих результатів, з метою формування теоретичного та методологічного базисного підґрунтя дослідження; виокремити та дослідити труднощі у навчанні, з якими стикаються діти; виявити особливості формування монологічного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами у соціально-побутовому орієнтуванні; охарактеризувати виявлені особливості формування монологічного мовлення; розробити методичні рекомендації щодо формування монологічного мовлення дітей молодшого шкільного віку з навчальними труднощами у соціально-побутовому орієнтуванні.

Ключові слова: монологічне мовлення, діти молодшого шкільного віку, навчальні труднощі, соціально-побутове орієнтування, соціалізація, початкова школа.

Фещенко Світлана Віталіївна

Науковий керівник:

Хомик Тетяна Василівна,
кандидат педагогічних наук

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ФОНЕТИКО-ФОНЕМАТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ НЕЙРОІГОР

Актуальність дослідження. Одним із розповсюджених порушень мовлення серед дітей дошкільного віку є фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення, що характеризується порушенням фізичних, фізіологічних і психологічних механізмів утворення фонем при збереженні нормального слуху та інтелекту (І. Брушневська, М. Дергач, Н. Гаврилова, С. Конопляста, І. Марченко, Ю. Рібцун, В. Тищенко, М. Шеремет, А. Яковенко та ін.). Основними причинами та проявами є недиференційована вимова пар або груп звуків, заміна одних звуків іншими, простішими за артикуляцією і менш складними для вимови дитиною та змішення звуків.

Необхідність корекційної роботи над труднощами у функціонуванні фонетико-фонематичних аспектів мовлення підкреслює низка науковців та логопедів практиків (Х. Барна, Є. Беденко, І. Брушневська, М. Дергач, Н. Гаврилова, С. Зверева, С. Конопляста, І. Мальцева, І. Марченко, Н. Опанасець, А. Яковенко та ін.). Як зазначають Ю. Рібцун, В. Тарасун, В. Тищенко, М. Шеремет та ін., необхідно переглянути форми та методи в роботі логопеда, проаналізувати дослідження, що присвячуються проблемам мовленнєвих порушень. Адже лише п'ята частина дітей старшого дошкільного віку виділяє окремі звуки у слові. А без помилок лише 20% дітей шестирічного віку можуть правильно визначати звуковий склад слова.

Фахівці зазначають, що сприйняття звуків – мовлення дитиною та їх відтворення – це два взаємопов'язані процеси. Мовлення таких дітей характеризується наявністю неправильної вимови однієї або декількох груп звуків, змішуванням та заміною фонем. В окремих випадках несформованість звуковимови поєднується з невмінням розрізняти фонему на слух та труднощами аналізу та синтезу звуків, що відображається на оволодінні письмом і читанням, а також на оволодінні іншими навчальними предметами (А. Богуш, І. Брушневська, Н. Гавриш, Ю. Рібцун, В. Тарасун, М. Шеремет та ін.).

Вірно сформоване мовлення є одним із показників готовності дітей старшого дошкільного віку до школи, та є запорукою успішного опанування навичками грамоти та читання. Оскільки уміння й навички писемної продукції формуються на основі достатньо сформованого усного мовлення, то діти з фонетико-фонематичними труднощами мають більше ризиків у розвитку дисграфій, дислексій та дизорфографій.

Відповідно, сучасна практична логопедія потребує використання нових технік й підходів задля реалізації успішного корекційно-розвиткового процесу з дітьми старшого дошкільного віку із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення. Одним із варіантів нових технік є використання нейроігор в процесі планування логопедичного впливу на мовленнєвий розвиток дошкільника. Як зазначає О. Севастьянова, нейроігри це відповідний комплекс багатофункціональних вправ, що спрямовані на різностороннє тренування та розвиток мозку. Важливо під час логопедичного заняття не перетворювати нейроігри в ціль заняття, слід пам'ятати, що це є лише засіб для досягнення корекційної мети (О. Севастьянова, Ю. Рібцун, А. Юдіна та ін.).

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити особливості розвитку фонетико-фонематичних процесів у дітей старшого дошкільного віку із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення засобами нейроігор.

Відповідно до мети визначено такі **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових джерел щодо розробленості теми дослідження.
2. Емпірично дослідити стан сформованості фонетико-фонематичних процесів у дітей старшого дошкільного віку із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення.
3. Розробити та експериментально перевірити методику розвитку фонетико-фонематичних процесів у означеної категорії дошкільників засобами нейроігор.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є використання: *теоретичних методів:* аналіз науково-методичної літератури щодо особливостей формування фонетико-фонематичних процесів та подолання труднощів, пов'язаних з їх розвитком та функціонування у дітей старшого дошкільного віку із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення; *емпіричних методів:* проведення констатувального, формувального та контрольного експериментів з метою визначення стану розвитку фонетико-фонематичних процесів у дітей старшого дошкільного віку із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення засобами нейроігор; *статистичних методів:* кількісний і якісний аналіз отриманих експериментальних даних; формулювання загальних висновків.

Ключові слова: фонетико-фонематичні процеси, розвиток, старші дошкільники, фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення, нейроігри, звуковимова, фонемі.

Фоменко Віолетта Сергіївна

Науковий керівник:

Тищенко Владислав Володимирович,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

ПРОФІЛАКТИКА ДИСГРАФІЇ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Актуальність дослідження. На сьогодні значна увага приділяється питанням забезпечення рівного доступу до якісної освіти всіх дітей в умовах інклюзивного навчання. Проте сучасні виклики, які зумовлені пандемією та повномаштабним вторгненням є перешкодами у засвоєнні дітьми навчального матеріалу, зокрема опанування навичок писемного мовлення. Слід зазначити, що вміння читати та писати є важливим не лише для успішної академічної діяльності, але й для комфортного життя у суспільстві.

На жаль, дисграфія стає дуже поширеним порушенням писемного мовлення серед молодших школярів (за дослідженнями близько 10-30% мають проблеми з письмом). У ряді досліджень дисграфії основна увага науковців прикута до проблем її корекції, проте недостатньо уваги було приділено саме профілактиці дисграфії серед дітей першокласників.

Цю проблему у своїх наукових працях дослідили Г.Блінова, О. Гопіченко, Е.Данілавічюте, Т.Пічугіна, Є.Соботович, Л.Тенцер, Н.Чередніченко та інші. На меті своїх досліджень вони наголошували на потребі профілактики дисграфії, яка потребує корекційної роботи логопеда. Це є інноваційним підходом щодо вивчення проблеми дисграфії, який потрібно розвивати.

Актуальною проблема профілактики дисграфій є і за кордоном: A.Sangalli, A.Lascioli; N.Davidović, J. Otašević, D. Mićović, D. Davidović.

Профілактика дисграфії є недостатньо дослідженою, проте є дуже важливою для нашого сьогодення та майбутнього, адже від неї залежить розвиток не лише дітей з особливими освітніми потребами, але й дітей, які вимушені навчатися в складних умовах.

Мета дослідження – розробити методичні рекомендації з профілактики дисграфій у дітей молодшого шкільного віку.

Відповідно до мети визначено **завдання**:

1. Здійснити теоретичний аналіз науково-теоретичної та методичної літератури з проблем формування передумов писемного мовлення у дітей першого класу.
2. Розробити діагностичну методику та експериментально перевірити стан сформованості передумов оволодіння письмом 1 класу.
3. Розробити методичні рекомендації з профілактики дисграфій в учнів молодших класів закладів загальної середньої освіти.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження: теоретичний аналіз проблеми, узагальнення наукової літератури; визначення ключових аспектів передумов формування навички письма у дітей молодшого шкільного віку; розробка методики констатувального дослідження; проведення дослідження для визначення сформованості передумов навичок письма; узагальнення результатів проведеного дослідження; розроблення методичних рекомендацій щодо попередження дисграфій у дітей молодшого шкільного віку.

Ключові слова: дисграфія, профілактика дисграфії, молодший шкільний вік, писемне мовлення.

Шахрай Тетяна Олексіївна

Науковий керівник:

Бабич Наталія Миколаївна,

ЕКСТРАПОЛЯЦІЯ ЗАРУБІЖНОГО І ВІТЧИЗНЯНОГО ДОСВІДУ В ГАЛУЗІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ ЗАЇКАННЯ (ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ І СУЧАСНИЙ ВИМІР)

Актуальність дослідження. Науковці й практики констатують невпинне зростання кількості людей із заїканням. Україна також відчуває збільшення випадків серед дорослих і дітей, особливо після подій 24 лютого 2022 року, внаслідок психологічного стресу від війни. Контузія, зокрема, черепно-мозкова травма (далі - ЧМТ), також може спричиняти заїкання.

Заїкання є складною проблемою, і розуміння його сутності та механізмів залежить від розвитку науки та практики. Історія вивчення заїкання, як одного з найдавніших розладів мовлення, досить довга. Ще за часів пророка Мойсея, Демосфена людство цікавилось цією проблемою. Проте суспільні умови для розвитку наукового підґрунтя дослідження цієї проблеми та, відповідно, лікування виникли в Європі (зокрема, у Франції, Німеччині, Австро-Угорщині та ін.) у другій половині XIX століття. Це було викликано бурхливим розвитком виробничих сил, що призвело до значного прогресу в природничих науках. Зросли вимоги до освіти працівників, і збільшилася кількість «мовленневих» професій.

Отже, наприкінці XIX ст. було закладене наукове підґрунтя, що є основою сучасних теорій заїкання. Великий інтерес до проблеми виник через її поширеність, виразність та соціальне значення. Питання теорії та практики корекції заїкання інтенсивно вивчаються і висвітлюються в літературі різними науковцями. Так, історію вивчення заїкання проаналізовано в працях вітчизняних учених К. Бондарь, О. Козинець, Л. Чепурної. Характеристику проявів заїкання розкрито в дослідженні З. Денеги, О. Літовченко. Індивідуальний підхід, корекційно-логопедичні методи та прийоми стали темою досліджень Н. Бабич, Л. Бондар, Т. Булах, Н. Гончарової, К. Грек, Т. Гур'янової, Д. Железняк, С. Заплатної, Т. Іванової, А. Кравченко, О. Літовченко, Н. Лопатинської, Т. Негрійко, І. Першиної, Ю. Рібцун, О. Ткач, Р. Юрової та інших.

Також, варто наголосити на дослідженнях зарубіжних учених. Charles Van Riper – американський логопед і вчений, вважається новатором у галузі мовленнєвої терапії заїкання. Він розробив ряд методів і технік для лікування заїкання. Американський лінгвіст та психолог Wendell Johnson, зробив важливий внесок у розуміння психологічних аспектів заїкання. Теорію «циклів заїкання» (Stuttering Iceberg), яка допомогла краще розуміти різні аспекти проблеми висунув американський учений Joseph Sheehan. Oliver Bloodstein розробив концепцію «продовженої залишкової дисфлуентності» (Prolonged Stuttering).

Отже, комплексний підхід до вивчення та корекції порушень мовленнєвої діяльності передбачає необхідність занурення, вивчення й осмислення фундаментально-прикладних досліджень у цій галузі, починаючи з другої половини XIX ст. Ретроспективний аналіз дає змогу описати історично сформовані основи психолого-педагогічної корекції заїкання. Аналіз сучасних наукових робіт зарубіжних і вітчизняних учених із питань корекції заїкання свідчить про високий рівень потенціалу логопедії як прогресивної науки XXI століття.

Проте, незважаючи на комплексний психолого-медико-педагогічний підхід науковців, не всі механізми цього мовленнєвого порушення є достатньо вивченими. Наразі потрібно осучаснення підходів до відновлення мовлення в осіб із заїканням.

Недостатнє теоретичне та методичне забезпечення окресленої проблеми згідно останніх викликів й обумовили вибір теми дослідження: «Екстраполяція зарубіжного й вітчизняного досвіду в галузі психолого-педагогічної корекції заїкання (історичний аспект і сучасний вимір)».

Дослідження виконується у межах реалізації наукової теми кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

«Професійний профіль спеціального педагога у контексті забезпечення якості інклюзивної освіти» (2021-2026 р.р.)

Мета дослідження полягає у здійсненні системного аналізу зарубіжного та вітчизняного досвіду історичного розвитку психолого-педагогічної корекції заїкання для виявлення успішних теоретичних та методичних підходів із метою їх екстраполяції у сучасну логопедичну практику.

Відповідно до мети визначено **завдання**:

1. Здійснити аналіз історичного розвитку психолого-педагогічної корекції заїкання в Україні та за кордоном.
2. Визначити успішні вітчизняні та зарубіжні теоретичні підходи та практики з корекції заїкання.
3. Виявити труднощі в роботі українських логопедів та педагогів із корекції заїкання на сучасному етапі.
4. Розробити рекомендації щодо вдосконалення психолого-педагогічної корекційної роботи з особами із заїканням шляхом екстраполяції успішних теоретичних і методичних підходів у сучасну логопедичну практику.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження:

1. Аналіз теоретичної літератури дозволить отримати загальне уявлення про історію розвитку, а також ключові теоретичні та методичні підходи до корекції заїкання.
2. Вивчення методичних розробок дасть змогу отримати більш детальну інформацію про практичне застосування методів корекції заїкання.
3. Опитування фахівців із метою отримання інформації про їхній досвід роботи та результати, яких вони досягли в роботі з особами із заїканням. Це дозволить отримати інформацію про практичне застосування різних методів корекції заїкання та думки фахівців про ефективність цих методів та труднощів, які у них виникають.
4. Розробка методичних рекомендацій щодо вдосконалення психолого-педагогічної корекційної роботи з особами із заїканням.
5. Дисемінація результатів: публікація отриманих результатів у наукових журналах та конференціях; взаємодія з педагогічними та медичними спільнотами для розповсюдження нових знань та рекомендацій.

Отже, на основі аналізу теоретичної літератури, методичних розробок, опитування фахівців буде проведено дослідження, результати якого дозволять досягти мети та виконати завдання дослідження.

Ключові слова: заїкання, психолого-педагогічна корекція заїкання, історико-педагогічний контекст корекції заїкання, екстраполяція досвіду психолого-педагогічних підходів корекції заїкання, інтердисциплінарні підходи лікування заїкання.

ОСОБЛИВОСТІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Актуальність дослідження. Гра – важливий вид діяльності для дитини дошкільного віку, що забезпечує їй відчуття свободи, підвладність речей, дій, відносин та дозволяє найбільш повно реалізувати та досягти стану повного емоційного комфорту. Дитяча гра – це діяльність, спрямована на орієнтування в предметній і соціальній дійсності, в якій дитина відображає враження від пізнання. Ігрова діяльність є підґрунтям для розвитку дітей будь-якого віку, особливо дошкільного, для яких вона є основним видом діяльності, де найбільш ефективно розвиваються всі сторони пізнавальної діяльності, психічні процеси, відбувається оволодіння соціальним простором через спілкування з дорослими та однолітками.

Проблема розвитку ігрової діяльності дітей докладно розглядається у дошкільній педагогіці. Сучасні науковці: Л. Василенко, Н. Кудикіна, М. Савчин досліджують формування соціальної спрямованості дитини дошкільного віку у грі за нормативного мовленнєвого розвитку; В. Кондратенко, С. Конопляста, І. Марченко, М. Шеремет та ін. – за порушеного мовленнєвого розвитку. Питання розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку у грі з педагогічної точки зору розглядали такі дослідники, як: А. Богуш, Н. Гавриш та ін.

Усі дослідники зазначають, що гра є найбільш вільною та невимушеною діяльністю, що базується на бажанні дитини і приносить їй максимальне задоволення. У процесі гри дитина отримує великі можливості для самовираження, дослідження власних почуттів і переживань. Саме в процесі сюжетно-рольової гри, як провідного виду діяльності, виникають основні психічні новоутворення у дітей дошкільного віку. Проте, ігрова діяльність дітей з особливими освітніми потребами в умовах спонтанного розвитку не досягає потрібного рівня, адже на відміну від дітей з типовим розвитком, у яких в процесі спілкування з дорослими та іншими дітьми формується ігрова діяльність, у дітей з порушеннями мовлення спостерігається відставання у її розвитку. Відтак, її формування відбувається тільки за безпосереднього впливу та керівництва педагога (В. Кондратенко, К. Луцько, О. Мартинчук та ін.).

Отже, недостатній рівень сформованості ігрової компетентності дітей з порушеннями мовлення ускладнює процес соціальної інтеграції, спричиняє суттєве обмеження активності в спілкуванні, сприяє виникненню психологічних особливостей, призводить до соціальної дезадаптації дітей. Відтак, окреслене соціальне значення визначеної проблеми зумовило вибір теми дослідження: «Особливості ігрової діяльності дітей середнього дошкільного віку з порушеннями мовлення».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості ігрової діяльності дітей середнього дошкільного віку з порушенням мовлення.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Проаналізувати загальну та спеціальну психолого-педагогічну літературу щодо розкриття сутності поняття «ігрова діяльність» та визначення її впливу на розвиток дітей середнього дошкільного віку з порушеннями мовлення.

2. На основі емпіричного дослідження визначити особливості ігрової діяльності дітей середнього дошкільного віку з порушенням мовлення.

3. Розробити систему занять та методичні рекомендації щодо підсилення впливу ігрової діяльності на загальний та мовленнєвий розвиток дітей середнього дошкільного віку з мовленнєвими освітніми труднощами.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні:* теоретичний аналіз наукової та навчально-методичної літератури з проблеми дослідження з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя розвитку ігрової діяльності у дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами; зіставлення, узагальнення та систематизація результатів наукових досліджень з метою розроблення методики дослідження особливостей ігрової діяльності дітей з мовленнєвими труднощами та методичних рекомендацій щодо підсилення її впливу на розвиток дітей з мовленнєвими труднощами; *емпіричні:* констатувальний експеримент (спостереження за ігровою діяльністю дітей, анкетування педагогів і батьків); методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних, отриманих під час експериментального дослідження.

Ключові слова: гра, ігрова діяльність, діти середнього дошкільного віку, мовленнєві освітні труднощі.

Науковий керівник:

Скрипник Тетяна Вікторівна,
доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник

**ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ
УЧНІВ З АУТИЗМОМ В ПРОЦЕСІ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО СУПРОВОДУ**

Актуальність дослідження. Важливу роль у розвитку дітей та їхньої взаємодії з оточуючими відіграє здатність до соціальної адаптації. Натомість особи з розладами аутистичного спектра (РАС) мають значні труднощі у плані соціальної адаптації, що зумовлює необхідність особливої уваги, розуміння і підтримки з боку міждисциплінарної команди супроводу.

Традиційно в Україні головними орієнтирами у контексті освіти є знання та навчальні (академічні) навички; до цього зводяться навчальні програми та програми корекційно-розвиткових занять, натомість, в інших країнах робиться акцент на здобутті соціальних компетентностей, зокрема, вміння взаємодіяти, комунікувати, можливість долучатися до всіх видів освітньої діяльності в комфортних умовах, що у випадку дітей з РАС набуває першочергової важливості і стає надійною передумовою подальшого освітнього процесу.

Чинниками складнощів на шляху формування соціально-адаптивних якостей в учнів з РАС у закладах освіти є: 1) низький рівень інклюзивної культури та інклюзивної практики в закладах освіти; 2) вкрай недостатній рівень розуміння потреб дітей з аутизмом, у тому числі, пріоритетності щодо визначення цих потреб; 3) недостатній рівень матеріально-технічної бази закладів освіти щодо забезпечення допоміжними, адаптивними, навчально-методичними, дидактичними матеріалами, спортивним інвентарем; 4) відсутність традицій супервізії міждисциплінарної команди супроводу з боку експертів (ерготерапевтів, реабілітологів, фахівців із сенсорної інтеграції, адаптивної фізичної культури та ін.); 5) брак підтримки дитини з особливими освітніми потребами при переході з одного рівня освіти на наступний та ін.

Теоретичні засади та практичні аспекти щодо формування здатності до соціальної адаптації дітей з аутизмом обґрунтовано в працях українських і зарубіжних науковців (О. Гордійчук, Н. Компанець, О. Таран, М. Тарасевич, M. Devaine, R. Lawson, S. Wong). При цьому низка науковців (Т. Скрипник, J. Ayres, L. Jobe та ін.) підкреслюють, що діти з аутизмом потребують попередньої гармонізації стосовно функціонування їхнього організму у фізичному, сенсо-моторному та психо-емоційному плані, що позитивно позначається на їхньому подальшому розвитку, у тому числі, набутті здатності до соціальної адаптації.

Незважаючи на те, що питанню здатності до соціальної адаптації дітей з аутизмом приділено достатньо уваги в роботах українських та зарубіжних дослідників, однак, ця тема потребує чітких та дієвих методичних розробок для практичної реалізації командами міждисциплінарного супроводу в системі інклюзивного навчання.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити стратегії втручання для формування здатності до соціальної адаптації учнів з аутизмом в процесі міждисциплінарного командного супроводу.

Відповідно до мети сформульовано **завдання:**

1. Провести теоретичний аналіз наукових джерел стосовно соціальної адаптації осіб з аутизмом; розробити модель «Соціальна адаптація дитини з аутизмом у закладі загальної середньої освіти».

2. Емпірично дослідити стан та рівні сформованості соціальної адаптації у дітей з аутизмом.

3. Розробити методичні рекомендації для учасників міждисциплінарної команди супроводу дітей з аутизмом, що враховують послідовний, цілеспрямований і системний вплив на формування їхньої здатності до соціальної адаптації як однієї з основних передумов їхнього навчання, розвитку та соціалізації.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні – аналіз та узагальнення наукових, навчально-методичних джерел, нормативних документів з огляду на міжнародний та вітчизняний досвід, емпіричні – визначення стану сформованості соціальної адаптації учнів з аутизмом у ході констатувального експерименту, спостереження, проведення експертного оцінювання, виконання тестових завдань; методичні – розробка методичних рекомендацій для команд міждисциплінарного супроводу, що сприятимуть побудові передумов для формування здатності учнів з аутизмом до соціальної адаптації.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, соціальна адаптація, міждисциплінарний командний супровід, інклюзивне навчання, особливі освітні потреби.

Будій Олена Сергіївна

Науковий керівник:

Скрипник Тетяна Вікторівна,
доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник

МОДЕЛЬ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ З ОПОРОЮ НА ТЕОРІЮ ГІПЕРСИСТЕМАТИЗАЦІЇ

Актуальність дослідження. Особистісно-орієнтований підхід до осіб з особливими освітніми потребами передбачає врахування їхньої унікальності, а також сильних сторін і потреб. Цей підхід дотичний до концепції різноманіття, що визнає унікальність нервової системи кожної людини, таких їхніх когнітивних процесів, як сприймання та мислення й, відповідно, способів їхнього навчання.

Серед різних особливих проявів дітей з розладами аутистичного спектра (РАС) однією з найбільш характерних є їхня здатність до упорядкованості, однаковості, чіткості, передбачуваності. Першим зазначив схильність осіб з РАС до сприймання подібності L. Kanner. Сучасні дослідники (S. Baron-Cohen, E. Ashwin, K. Morsanyi, S.J. Handley та ін.) встановили фенотипічну особливість при аутизмі, яку можна узагальнено представити як «наполягання на однаковості». Схильність до структурування і конструювання систем отримала назву «гіперсистематизація» (S. Baron-Cohen).

За теорією гіперсистематизації, особи з РАС мають певний систематизуючий механізм для ідентифікації закономірності, що може сприяти високому рівню пізнання цих осіб.

Діти молодшого шкільного віку з аутизмом, маючи здатність до гіперсистематизації, можуть виявляти високу ефективність в оперуванні інформацією, що може стати важливою основою для їхнього навчання і розвитку. Гіперсистематизація у таких дітей може: слугувати інструментом для поглибленого розуміння інформації та активного навчання в рамках їхніх індивідуальних можливостей та потреб (M. Rosenberg-Lee); давати змогу розвивати інноваційні ідеї та підходи в рамках наявних систем (B. Chakrabarti).

Незважаючи на те, що питанням когнітивного розвитку, особливостей переробки інформації і систематизації займалися як українські, так і іноземні дослідники, питання щодо з'ясування феномену гіперсистематизації та використання його в побудові стратегій підтримки осіб з аутизмом є недостатньо розробленим.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично перевірити ефективність навчання дітей молодшого шкільного віку з аутизмом з опорою на теорію гіперсистематизації.

Відповідно до мети визначено завдання:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових джерел з питань когнітивного розвитку та формування навчальних навичок у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.
2. Дослідити особливості дітей з аутизмом щодо оперування інформацією у контексті теорії гіперсистематизації.
3. Розробити модель навчання дітей молодшого шкільного віку з аутизмом з опорою на теорію гіперсистематизації.
4. Впровадити розроблену модель навчання дітей молодшого шкільного віку з аутизмом в освітній процес (письмо, математика, читання) та визначити ефективність її використання.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи: аналіз, систематизація, узагальнення теоретичних даних з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для визначення поняття «гіперсистематизація», моделювання; емпіричні методи: спостереження, опитування, тестування, самозвіти педагогів, інтерв'ю; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, когнітивні процеси, навчальна діяльність, нейрорізноманіття, теорія гіперсистематизації.

Дробот Катерина Василівна

Науковий керівник:

Скрипник Тетяна Вікторівна,
доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОПОРОЮ НА МЕТОД «MUSIC MEDIATED INTERVENTION»

Актуальність дослідження. На сьогодні все частіше розглядають можливість позитивного впливу на процес формування соціальної взаємодії у дітей з розладами аутистичного спектра (РАС) завдяки не прямому, а опосередкованому втручанням. Одним з таких методів є музична терапія.

Інтерес до музики та позитивну реакцію на неї, а також покращення здатності до комунікації та взаємодії дітей з аутизмом за допомогою музики описано в низці зарубіжних досліджень (J. Ailvin, H. Brown, A. Warwick, D. Gustorff, R. S. Kaplan, M. Mahlberg, A. L. Steele та ін.). Питання впливу музичної терапії на стан осіб з особливими освітніми потребами досліджували українські науковці: Г. Афузова, Ю. Бедна, Р. Добровольська, Т. Скрипник, О. Струк та ін.

За останнім міжнародним звітом щодо методів з науково доведеною ефективністю для осіб з аутизмом (2020 р.), до переліку основних практик з підтвердженою ефективністю потрапив метод «Music mediated intervention» (музично-опосередковане втручання). Так, йдеться про використання музики як ключового елементу для досягнення цілей психоемоційного, когнітивного та фізичного розвитку. Терапевтичний ефект музично-опосередкованого втручання досягається завдяки таким продуманим та впровадженим компонентам, як: 1) задіяння ресурсів музичного мистецтва задля навчання та розвитку

певних навичок (наприклад, використання ритмів задля полегшення процесу формування моторики); 2) творча музична взаємодія, що створює сприятливе середовище для покращення комунікативно-мовленнєвих навичок, взаємодії та соціальної інтеграції.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити процес формування соціальної взаємодії в учнів молодшого шкільного віку з аутизмом з опорою на метод «Музично-опосередковане втручання».

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. За науково та навчально-методичними джерелами дослідити особливості формування соціальної взаємодії в учнів молодшого шкільного віку з аутизмом, а також дієвість застосування музичного втручання.
2. Визначити наявний стан сформованості здатності до соціальної взаємодії учнів молодшого шкільного віку з аутизмом.
3. На основі методу «Музично-опосередковане втручання» розробити комплекс занять, спрямований на покращення формування соціальної взаємодії в учнів молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра; здійснити втручання та перевірити його ефективність.
4. Розробити методичні рекомендації щодо особливостей застосування музичної терапії для покращення здатності учнів молодшого шкільного віку з аутизмом до соціальної взаємодії.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи: аналіз наукових психологічних та педагогічних праць з питань формування соціальної взаємодії учнів молодшого шкільного віку з аутизмом, аналіз та узагальнення змісту практики з науково доведеною ефективністю «Music mediated intervention»; емпіричні методи: опитування, експертні оцінки, наукове спостереження; статистичні методи: якісний та кількісний аналіз результатів дослідження, систематизація результатів дослідження; розробка комплексу занять.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, учні молодшого шкільного віку, музично-опосередковане втручання, соціальна взаємодія.

Машьянова Ганна Вячеславівна

Науковий керівник:

Таран Оксана Петрівна,
кандидат психологічних наук,
доцент

РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність дослідження. Проблема розвитку комунікативних навичок у дітей з розладами аутистичного спектра є базовою та невичерпною. Про труднощі формування комунікативних навичок у означеної категорії дітей зазначають практично всі дослідники, що торкалися питань аутизму, зокрема, низка українських науковців, а саме: І. Логвінова, К. Островська, Т. Скрипник, Г. Супрун, В. Тарасун та інші. Вивчення сучасних теорій аутизму, таких як: «теорія дефіциту соціального взаємодії», «теорія системізації-емпатизації S. Baron-Cohen» та інших, допомагають краще зрозуміти особливості розвитку комунікативних навичок у дітей з аутизмом. Варто підкреслити, як зазначають науковці, діти з аутизмом мають труднощі як вербальної, так і невербальної комунікації, саме тому здійснюється постійний пошук ефективних підходів, методів та технологій розвитку їхніх комунікативних навичок.

Одним із дієвих засобів розвитку комунікативних навичок в психолого-педагогічній практиці є залучення засобів ігрової діяльності. Поряд з цим, варто зауважити що діти з аутизмом мають низку труднощів щодо ігрової діяльності. Так, О. Таран зазначає що ігрова діяльність дітей з аутизмом характеризується: недостатньою зацікавленістю в ігровій діяльності, тривалим зосередженням на сенсорних (предметних) іграх, труднощами використання іграшок за призначенням, зосередженням уваги на сенсорній привабливості ігрового матеріалу (колір, матеріал, звук, який виникає при їхньому киданні чи русі тощо), труднощами використовувати у грі предмети-замісники, труднощами взяти на себе роль іншого в сюжетно-рольовій грі.

Отже, при розробленні засобів ігрової діяльності з метою розвитку комунікативних навичок дітей молодшого дошкільного віку з аутизмом в межах нашому дослідження передбачаємо: визначити ефективність конкретних ігрових стратегій щодо розвитку певних аспектів комунікативних навичок у дітей з аутизмом; адаптувати ігри відповідно до індивідуальних потреб дітей з аутизмом; визначити особливості умов, змісту, етапів, тривалості та засобів ігрової діяльності. Таким чином, вивчення ролі та ефективності ігрової діяльності в навчанні та розвитку дітей з аутизмом є вельми актуальним проблемним полем для подальших прикладних досліджень, що зумовило тему нашого наукового пошуку.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити особливості комунікативних навичок дітей молодшого дошкільного віку з аутизмом та визначити шляхи їх розвитку засобами ігрової діяльності.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми розвитку комунікативних навичок дітей дошкільного віку з аутизмом.
2. Визначити стан сформованості комунікативних навичок дітей молодшого дошкільного віку з аутизмом.
3. Розробити методику розвитку комунікативних навичок дітей молодшого дошкільного віку з аутизмом засобами ігрової діяльності.
4. Запропонувати методичні рекомендації для батьків та фахівців, щодо застосування методики розвитку комунікативних навичок дітей молодшого дошкільного віку з аутизмом засобами ігрової діяльності.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи – аналіз, узагальнення та систематизація психолого-педагогічних джерел з проблематики розвитку комунікативних навичок у дітей з аутизмом; емпіричні методи – визначення стану сформованості комунікативних навичок дітей молодшого дошкільного віку з аутизмом (спостереження, експертне оцінювання); методи обробки результатів дослідження – кількісний та якісний аналіз, інтерпретація результатів дослідження.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, комунікативні навички, ігрова діяльність дітей з аутизмом, засоби ігрової діяльності.

Мозіль Юлія Сергіївна

Науковий керівник:

Таран Оксана Петрівна,
кандидат психологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ УВАГИ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ

Актуальність дослідження. В сучасному навчальному процесі важливу роль відіграє рівень довольної уваги школярів. Увага як форма психічної діяльності забезпечує не лише

успішність у навчанні, а й соціалізації дитини в цілому. Наразі гостро стоїть питання розуміння особливостей функціонування уваги у процесі навчання дітей з аутизмом, оскільки вони мають низку труднощів як в соціалізації, так і у опанування академічними знаннями.

Розгляду аспектів довільності уваги дітей з розладами аутистичного спектра торгалися низка дослідників, зокрема, Н. Базима, Ю. Бедна, Х. Сайко, К. Островська, Т. Скрипник та інших. В наукових роботах прослідковуються виділення факторів що зумовлюють функціонування уваги дітей з аутизмом та визначаються специфічні особливості уваги цієї категорії дітей. Так, І. Ситницька, підкреслює що діти з розладами аутистичного спектру мають порушення довільної уваги, а саме: труднощі переключатися з одного виду діяльності на інший; труднощі сконцентрувати увагу на певному предметі; труднощі скерування уваги за інструкцією дорослого та виконання довільних дій; вибірковість та короткочасність зорової уваги.

Стратегії та методи підвищення рівня довільної уваги є суттєвим елементом підготовки дітей з аутизмом до успішного навчання. У ході розгляду формування навчальної поведінки дітей з розладами спектру аутизму в інклюзивному просторі нової української школи О. Образцова, Т. Тяпко зазначають що основним психолого-педагогічним аспектом корекційно-розвивальної роботи є забезпечення умов для формування вищих форм психічної діяльності, зокрема довільної уваги.

Таким чином, вважаємо за доцільне приділити особливу увагу оцінці ефективності заходів, спрямованих на оптимізацію уваги, з розробкою методів вимірювання та аналізом практичної значущості результатів для навчального процесу та соціального розвитку дітей з аутизмом.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити особливості функціонування уваги дітей молодшого шкільного віку з аутизмом, визначити шляхи формування та оптимізації уваги у процесі навчання.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз аспектів функціонування уваги як передумови успішного навчання дітей молодшого шкільного віку з аутизмом
2. Визначити особливості сформованості довільної уваги дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.
3. Дослідити обізнаність фахівців щодо особливостей формування уваги у процесі навчання дітей молодшого шкільного віку з аутизмом;
4. Розробити методичні рекомендації щодо формування уваги як чинника успішного навчання дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні – системно-структурний аналіз психолого-педагогічних наукових джерел з проблем функціонування уваги у процесі навчання дітей молодшого шкільного віку з типовим розвитком та з аутизмом; емпіричні – визначення стану сформованості уваги у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом (діагностичні завдання, спостереження, експертне оцінювання)), визначення обізнаності фахівців щодо особливостей формування уваги у процесі навчання дітей молодшого шкільного віку з аутизмом (анкетування); **обробка результатів дослідження** – кількісно-якісний аналіз, контент-аналіз.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, дитина з аутизмом, довільна увага, зосередження, переключення, обсяг уваги, процес навчання, молодший шкільний вік.

Мороз Анна Олександрівна

Науковий керівник:

Таран Оксана Петрівна,

СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Актуальність дослідження. Дослідження соціально-емоційного розвитку дітей з аутизмом у дошкільних закладах освіти є надзвичайно актуальним та важливим, адже в діагностичних критеріях аутизму йдеться про дефіцит соціально-емоційної взаємодії, що виявляється у: відсутності соціального вміння зближатися з іншими людьми; неспроможності відповідним чином спілкуватися; несформованих умінь ділитися інтересами, емоціями, афектами; неспроможності ініціювати соціальну взаємодію чи відповідати на таку ініціативу з боку інших осіб.

Визначено, що дошкільний вік є критичним періодом для розвитку соціально-емоційної сфери, що уможливує формування здатності до наслідування, взаємодії, засвоєння досвіду, пізнання навколишнього світу.

Наявна джерельна база з питань розвитку дітей з аутизмом представлена різноманітними дослідженнями сучасних українських науковців, серед яких: І. Недозим, Т. Куценко, В. Тарасун, Т. Скрипник, Г. Супрун, І. Сухіна, О. Таран.

Так, зокрема І. Сухіна, вказує на значущі зміни в українській системі навчання й виховання дітей з аутизмом, які відбуваються у сучасному суспільстві. Нинішнє суспільство стикається з питанням забезпечення якісної та вчасної допомоги дітям з розладами аутистичного спектра. Т. Скрипник наголошує на необхідності розроблення сучасних стратегій розвитку дітей з аутизмом в умовах інклюзивної освіти.

Низка науковців підкреслюють важливість соціально-емоційного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, зокрема, з аутизмом, в умовах закладів дошкільної освіти. На думку В. Пасічник та В. Згоба, дошкільна освіта є оптимальною для включення дітей, які потребують корекції психофізичного розвитку, у загальноосвітнє середовище.

Соціально-емоційний розвиток дитини з аутизмом, за В. Тарасун, полягає, передусім, у формуванні певних особистісних властивостей, потреб, здібностей, елементарних уявлень та практичних умінь, які забезпечують дитині життєдіяльність і допомагають усвідомити, як слід себе поводити, щоб бути співзвучною з іншими, почувати себе по можливості комфортно. У ході наукових розвідок Г. Супрун та С. Шалабоніна прийшли до висновку, що значні дефіцити у сфері соціально-емоційного розвитку дітей з аутизмом стають бар'єром в оволодінні академічним навичкам та гармонійного формування особистості, що зумовлює виску потребу в оволодінні фахівцями методами ефективного впливу на соціально-емоційний розвиток дітей цієї категорії.

Актуальність дослідження стратегій соціально-емоційного розвитку дітей з аутизмом у дошкільних закладах освіти полягає у необхідності розробки інноваційних методик, спрямованих на індивідуальну підтримку цих дітей на ранній стадії навчання. Це дослідження має потенціал удосконалити педагогічний підхід та створити унікальні стратегії та ресурси для підтримки їхнього успішного соціально-емоційного розвитку в рамках дошкільної освіти.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити стратегії соціально-емоційного розвитку дітей з розладами аутистичного спектра в закладах дошкільної освіти.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблем організації соціально-емоційного розвитку дітей з аутизмом в закладах дошкільної освіти.
2. Визначити особливості організації фахівцями соціально-емоційного розвитку дітей з аутизмом в закладах дошкільної освіти.

3. Розробити методичні рекомендації та окреслити провідні стратегії соціально-емоційного розвитку дітей з аутизмом в закладах дошкільної освіти.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні* – здійснення систематизації та узагальнення на основі аналізу, психолого-педагогічних джерел, щодо питань соціально-емоційного розвитку дітей з розладами аутистичного спектра в умовах сучасного освітнього середовища; *емпіричні* – опитування фахівців щодо особливостей організації соціально-емоційного розвитку дітей з аутизмом в закладах дошкільної освіти; *обробки даних* – кількісний та якісний аналіз опитування фахівців, контент-аналіз, узагальнення та інтерпретація результатів дослідження.

Ключові слова: соціально-емоційний розвиток, розлади аутистичного спектра, заклади дошкільної освіти, стратегії розвитку.

Мудревська Юлія Василівна

Науковий керівник:

Скрипник Тетяна Вікторівна,
доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник

ФОРМУВАННЯ АДАПТИВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ У ПІДЛІТКІВ З АУТИЗМОМ З ОПОРОЮ НА ПРОГРАМУ ВТРУЧАННЯ «СИНЕРГІЯ»

Актуальність дослідження. Підтримка осіб з особливими освітніми потребами (ООП) в Україні залишається надалі актуальною та проблематичною. При цьому, якщо для дітей дошкільного віку з ООП наявні різноманітні стратегії та методи підтримки, то стосовно підлітків зміст втручання лишається часто невизначеним і достатньо обмеженим.

Найбільшим викликом і для педагогів, і для батьків є поведінка підлітків з розладами аутистичного спектра (РАС), що пов'язано: з їхніми незвичними реакціями і проявами, відмінними від усіх інших осіб з ООП; з недостатньою компетентністю дорослих (фахівців і батьків) щодо ефективних підходів до їхнього навчання і розвитку: з невідповідною підтримкою і супроводом цих осіб у попередні вікові періоди.

Як відомо, принцип закономірності розвитку передбачає, що коли у дитини з ООП (у тому числі, з аутизмом) виникають певні труднощі в освітній діяльності, або в поведінці, то варто дослідити, які прогалини лишилися щодо підготовки такої дитини до освітнього процесу. Так, частіше за все, освітяни, спеціальні педагоги і батьки недостатньо приділяють увагу формуванню передумов навчання, або зводили зміст цих передумов до формування навчальних навичок.

Науковцями доведено, що у випадку дітей з РАС, головним змістом передумов навчання є сформовані базові сенсо-моторні та соціально-емоційні якості, що узагальнено можна назвати підвищенням адаптивних можливостей особи з РАС (Дж. Айрес, А. Банди, Ш. Лейн, Т. Скрипник, В. Шерборн та ін.).

Незважаючи на теоретичну і методичну обґрунтованість підходу, що спирається на закономірності розвитку, відсутніми є конкретні методики і програми, які уможливають підвищення адаптивних можливостей у підлітків з РАС, що стає ресурсом їхньої освітньої діяльності, навчальної поведінки та розвитку, у цілому.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити процес формування адаптивних можливостей у підлітків з аутизмом як передумови їхнього успішного навчання та розвитку з опорою на Програму втручання «Синергія».

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Проаналізувати та узагальнити особливості освітнього процесу для дітей з аутизмом та їхні освітні труднощі.
2. Емпірично дослідити стан сформованості адаптивних можливостей підлітків з аутизмом.
3. З опорою на Програму втручання «Синергія» розробити комплекс вправ для підвищення адаптивних можливостей підлітків з аутизмом та експериментально перевірити його ефективність.
4. Скласти методичні рекомендації для педагогів і батьків підлітків з РАС, спрямовані на підвищення адаптивних можливостей цих підлітків та покращення їхньої освітньої діяльності.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи: аналіз, систематизація, узагальнення теоретичних даних з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для формування адаптивних можливостей у підлітків з РАС; емпіричні методи: спостереження, експертне оцінювання (опитування фахівців та батьків) щодо стану сформованості адаптивних можливостей у підлітків з РАС; якісний аналіз експериментальних даних, інтерпретація та систематизація результатів дослідження, формулювання висновків.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, підвищення адаптивних можливостей, базові передумови розвитку, програма «Синергія», підлітковий вік.

Ніколайчук Валерія Вадимівна

Науковий керівник:

Скрипник Тетяна Вікторівна,
доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ З ОПОРОЮ НА ТЕОРІЮ ПОДВІЙНОЇ ЕМПАТІЇ

Актуальність дослідження. Соціальний розвиток є однією з найважливіших сфер розвитку. Водночас відомо, що особи з розладами аутистичного спектра (РАС) мають стійкий дефіцит соціальної комунікації та соціальної взаємодії, що негативно впливає на важливі показники їхньої життєдіяльності, а саме: академічну успішність, міжособистісні стосунки, поведінку, психічне здоров'я та якість життя. Стійкий дефіцит соціальної комунікації та соціальної взаємодії конкретизується у таких параметрах, як: відсутність соціально-емоційної взаємодії, дефіцит невербальної комунікації, а також вміння розвивати, підтримувати та розуміти стосунки. У нашій роботі ми досліджуємо особливості соціально-емоційної взаємодії дітей з РАС.

За діагностичним довідником DSM-V соціально-емоційна взаємодія осіб з РАС має ознаки відхилення у соціальному вмінні зблизитись, неспроможності вести нормальну розмову; зниженні вміння ділитись інтересами, емоціями, афектами, неспроможності ініціювати чи відповідати на соціальну взаємодію.

Питання про труднощі соціальної комунікації та соціальної взаємодії осіб аутизмом ми підіймаємо у новаторському ракурсі, виходячи з концепції нейрорізноманіття та теорії подвійної емпатії. Специфіка нервової системи осіб з РАС спричинює їхні труднощі розуміння інших людей (осіб з типовим розвитком). Водночас можна казати про те, що це двосторонній процес: не тільки особи з РАС не відчують і не розуміють нейротипових людей, але й навпаки, особи з типовим розвитком не відчують і не розуміють осіб з РАС.

На нашу думку, підхід до розуміння та формування соціально-емоційної компетенції з погляду теорії подвійної емпатії допоможе створити «середовище порозуміння» та полегшити соціальну взаємодію між дітьми з аутизмом та учасниками їхніх команд супроводу. Зосереджуючись на такому підході педагоги та фахівці зі спеціальної освіти будуть здатні створювати адаптовані стратегії втручання, спрямовані на покращення соціально-емоційного порозуміння та розвитку дітей з аутизмом у міжособистісних відносинах: дитина з РАС – команда супроводу.

Українські та зарубіжні дослідники прагнули розкрити особливості стосунків між особами з РАС та іншими (нейротиповими) людьми, а саме: досліджували специфіку соціального розвитку осіб з РАС (Т. Скрипник, Г. Супрун, В. Тарасун, R. Bar-On, A. Connor, C. Sung, та ін.), визначали зміст концепції нейрорізноманіття (С. Гребінник, А. Сігарьова, ІМ. Eigsti, JD. Houting), розробляли теорію подвійної емпатії (N. Chown, M. Chapple, C. Crompton, P. Mitchell). Разом з тим недостатньо вивченим залишається питання створення «середовища» порозуміння з боку педагогів – учасників команди супроводу як умови підвищення рівня соціально-емоційного розвитку дітей з РАС.

Мета дослідження: теоретично дослідити особливості формування соціально-емоційної компетентності у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом та розробити методичні рекомендації для їхніх команд супроводу щодо підвищення їхньої здатності розуміти дітей РАС та сприяти становленню у них соціально-емоційної компетентності з опорою на теорію подвійної емпатії.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз стосовно особливостей розвитку соціально-емоційної компетентності у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.
2. Визначити стан сформованості соціально-емоційної компетентності у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом, з одного боку, та в учасників команди супроводу, з іншого, з опорою на ідеї теорії подвійної емпатії.
3. Розробити зміст, алгоритм та умови втручання щодо підвищення соціально-емоційної компетентності у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.
4. Розробити методичні рекомендації для фахівців команд супроводу, спрямовані на підвищення їхньої здатності створювати сприятливі умови для формування соціально-емоційної компетенції у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи дослідження: аналіз наукової літератури з даної теми; аналіз соціально-емоційного розвитку в контексті системних взаємодій дітей з аутизмом та їхніх команд супроводу; узагальнення та синтез теоретичних даних – з метою формулювання висновків та накопичення науково-теоретичного підґрунтя для вивчення та соціально-емоційної компетентності дітей з аутизмом; системний підхід щодо дослідження процесу формування соціально-емоційної компетентності у дітей з аутизмом; *емпіричні методи:* наукове спостереження, опитування, анкетування, самозвіти; *методи математичної статистики* з метою кількісної та якісної обробки даних.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, теорія подвійної емпатії, нейрорізноманіття, соціально-емоційна компетентність, діти молодшого шкільного віку.

Савенко Оксана Сергіївна

Науковий керівник:

Таран Оксана Петрівна,

кандидат психологічних наук, доцент

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Актуальність дослідження. Проблема успішної соціалізації, а саме залучення дітей з особливими освітніми потребами у сучасний комунікативний простір є актуальною. Важливим засобом здійснення комунікації з оточуючими в соціальному середовищі у процесі соціальної адаптації залишається мовлення. Мовленнєвий розвиток дітей з розладами аутистичного спектра часто має свої специфічні ознаки та в певній мірі визначається вчасністю та якістю наявного корекційного втручання. Варто зазначити, що діти з аутизмом в основному мають дефіцит соціальної комунікації, тому їхній мовленнєвий розвиток досить часто відбувається практично без участі активної соціальної взаємодії, що значно ускладнює процес формування мовлення. Мовлення дітей з аутизмом, зазвичай, характеризується браком діалогічності, що виявляється у їхній нездатності ініціювати та підтримувати розмову, а також у нерозумінні соціального контексту. Поряд з цим, зауважмо, що діти з аутизмом мають труднощі не лише з вербальною комунікацією, а й із невербальною.

Загальні психолого-фізіологічні особливості розвитку, навчання та виховання дітей з розладами аутистичного спектра розглядаються у роботах таких дослідників, як: Л. Дробіт, Т. Куценко, К. Островська, О. Романчук, Т. Скрипник, В. Тарасун, Г. Хворова. Розгляду особливостям мовлення та комунікації дітей з аутизмом приділяли увагу Н. Базима, В. Мельник, О. Мороз, Г. Супрун, О. Таран, Д. Шульженко та ін.

Вивчення щоденної практики життєдіяльності дітей з аутизмом засвідчує значну зацікавленість та швидке освоєння ними гаджетів. Саме тому сучасні дослідники все більше схиляються до думки, що цифрові технології можуть бути цінним інструментом у процесі навчання та виховання дітей з аутизмом, а також дієвим засобом розвитку їхніх комунікативних навичок.

Використання сучасних цифрових технологій щодо розвитку дітей з аутизмом у своїх дослідженнях розглядали: В. Андруник, А. Бессараб, В. Ворох, Т. Коломоець, Н. Кунанець, В. Пасічник, Т. Шестакевич та ін. Так, зокрема П. Корня вказує на доцільність застосування щодо навчання та розвитку навичок соціальної взаємодії дітей з аутизмом інноваційних методик, а саме: комп'ютерні технології, призначені для ПК, мобільних та комунікаційних пристроїв (смартфонів, планшетів тощо) із відповідними програмними додатками, роботів, технології доповненої, віртуальної або змішаної реальності тощо.

Проте наявний доробок з цієї проблематики не є вичерпним та потребує більш комплексного та диференційованого підходу стосовно дослідження розвитку комунікативних навичок у дітей з аутизмом засобами цифрових технологій. Таким чином, розвиток комунікативних навичок у дітей з розладами аутистичного спектра з використанням інноваційних методів, засобів та технологій є актуальною проблемою сьогодення, що і обумовило вибір теми нашого дослідження.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити можливості покращення розвитку комунікативних навичок у дітей з аутизмом засобами цифрових технологій.

Відповідно до мети визначено *завдання*:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових джерел з питання розвитку комунікативних навичок у дітей з аутизмом.
2. Обґрунтувати методичний інструментарій діагностики комунікативних навичок у дітей з аутизмом.
3. Розробити методичні рекомендації щодо розвитку комунікативних навичок у дітей з аутизмом засобами цифрових технологій та оцінити ефективність їх практичного впровадження.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи – узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових та навчально-методичних джерел з огляду на міжнародний та вітчизняний досвід щодо визначення понять «комунікації», «комунікативні навички», «комунікативна компетентність»; емпіричні методи – спостереження, опитування, практичні тестові діагностичні методики – з метою визначення рівня комунікативних навичок дітей з РАС; методи математичної статистики – кількісний та якісний аналіз отриманих даних – з метою оцінки та інтерпретації результатів емпіричного дослідження задля розроблення методичних рекомендацій з покращення розвитку комунікативних навичок дітей з РАС засобами цифрових технологій.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, комунікації, комунікативні навички, соціальна взаємодія, корекція, освітні цифрові технології.

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА» ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «СТРАТЕГІЇ І ПРАКТИКИ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ»

Дуб'юк Наталія Богданівна

Науковий керівник:

Мартинчук Олена Валеріївна,

доктор педагогічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КООРДИНАТОРА ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ: МІЖНАРОДНИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

Актуальність дослідження. В умовах сучасних суспільних трансформацій існує гостра потреба у розробленні і проектуванні змін в українській системі освіти, в тому числі у сфері забезпечення інклюзивного навчання, серед яких однією з найбільш нагальних є зміни у кадровому забезпеченні.

На сьогодні серед посад, наявних в українських закладах освіти, немає жодної, серед посадових обов'язків якої є розв'язання проблем щодо питань впровадження якісного інклюзивного навчання. Відповідно до сучасних нормативних актів, вся відповідальність за організацію інклюзивного навчання, формування команди супроводу лягає на керівника закладу освіти чи його / її заступників, що призводить до зростання навантаження на адміністрацію закладу освіти. Працівники інклюзивно-ресурсних центрів (навіть якщо вони мають достатній рівень компетентності) також не можуть бути координаторами, оскільки не знаходяться «в середині» ситуації супроводу дитини з особливими освітніми потребами.

Передовий зарубіжний та вітчизняний досвід свідчить про наявність у закладах освіти окремої посади, до професійних обов'язків якої належить організація та впровадження інклюзивного навчання, забезпечення особливих освітніх потреб учнів. Відтак, актуальним вбачається впровадження в українських школах для забезпечення якості інклюзивного навчання окремої посади – координатора інклюзивного навчання. Саме таке доповнення складу команди супроводу є необхідним, оскільки співробітництво усіх її членів заради досягнення поставлених цілей, взаємодія з різними установами: медичними, соціальними,

освітніми потребами координатії. Сучасні зарубіжні та вітчизняні дослідження у сфері інклюзивної освіти доводять, що сучасний заклад освіти не може забезпечити якісну освіту дітям з особливими освітніми потребами без такого виду діяльності, як професійна координація інклюзивного навчання (О. Мартинчук, Н. Софій, Т. Скрипник, Д. Деллер, Т. Лорман, Д. Лупарт та ін.).

Наразі існують значні прогалини у розбудові інклюзивного навчання в Україні, що стосуються нормативно-правових, навчально-методичних, кадрових та інших питань, про що неодноразово зазначали у своїх наукових розвідках А. Колупасва, О. Мартинчук, Н. Софій, Т. Скрипник, О. Таранченко та ін. Наявною є потреба у переосмисленні підходів до освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами, адже зміст координації команд супроводу має повністю корелювати із завданнями управління закладом освіти, тобто бути невід'ємною і необхідною частиною освітнього середовища закладу освіти. Аналіз зарубіжного досвіду свідчить про те, що функцію успішного координатора може виконувати особа, яка є безпосереднім учасником команди супроводу, тобто не просто знає, а й систематично взаємодіє з дитиною з особливими освітніми потребами, її родиною, іншими учасниками команди. Крім того, у координатора має бути сформована інклюзивна компетентність, що передбачає володіння підходами, методами, засобами створення інклюзивного освітнього середовища та забезпечення особливих освітніх потреб дитини.

Зважаючи на те, що на сьогодні у вітчизняних закладах освіти відсутня посада координатора інклюзивного навчання, проте координація діяльності команди супроводу дитини з особливими освітніми потребами має здійснюватися задля реалізації її індивідуальної програми розвитку, існує потреба у розробленні методичних рекомендацій щодо покращення діяльності команд психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами через впровадження розподіленого лідерства в інклюзивному освітньому середовищі.

Отже, наразі актуальним вбачається вивчення міжнародного досвіду, зокрема польського, щодо особливостей професійної діяльності координатора інклюзивного навчання у закладі освіти задля підвищення якості інклюзивного навчання в українських закладах загальної середньої освіти.

Мета дослідження: Виявити особливості професійної діяльності координатора інклюзивного навчання у закладах Республіки Польщі й окреслити шляхи впровадження зарубіжного прогресивного досвіду у вітчизняну освітню практику.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити аналіз зарубіжної науково-методичної літератури з проблеми дослідження професійної діяльності координатора інклюзивного навчання у закладі освіти.
2. Здійснити аналіз вітчизняної науково-методичної літератури з проблеми дослідження актуальності ролі координатора інклюзивного навчання у вітчизняних закладах освіти.
3. Дослідити зміст трудових функцій і компетентностей координатора інклюзивного навчання для вітчизняного освітнього простору.
4. Розробити модель професійного профілю координатора інклюзивного навчання для закладів освіти України.
5. Розробити методичні рекомендації щодо покращення діяльності команд психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами через розподілене лідерство в умовах відсутності у вітчизняних закладах освіти посади координатора інклюзивного навчання.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: вивчення та аналіз нормативних документів та наукової літератури щодо проблеми дослідження з метою визначення теоретичних засад професійної діяльності координатора інклюзивного навчання; компаративний аналіз вітчизняних та зарубіжних праць, присвячених вивченню особливостей професійної діяльності координатора інклюзивного навчання з метою

визначення схожих та відмінних тенденцій ефективної координації діяльності команди супроводу дитини з особливими освітніми потребами в Україні та за кордоном; анкетування членів команд супроводу задля дослідження українського досвіду координування їх діяльності в інклюзивному освітньому середовищі; узагальнення та інтерпретація результатів анкетування за допомогою кількісно-якісної обробки; узагальнення результатів компаративного аналізу та анкетування з метою розроблення методичних рекомендацій щодо покращення діяльності команд психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами через розподілене лідерство в умовах відсутності у вітчизняних закладах освіти посади координатора інклюзивного навчання.

Ключові слова: інклюзивне навчання, дитина з особливими освітніми потребами, команда психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП, координатор інклюзивного навчання, асистент вчителя.

Зрум Ірина Валеріївна

Науковий керівник:

Васильєва Галина Іванівна,
кандидат педагогічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛОГОПЕДА В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Актуальність дослідження. У сучасному освітньому просторі інклюзія стала важливим аспектом педагогічної діяльності. Інклюзивна освіта – це підґрунтя доступного та відкритого суспільства, його соціальної зрілості, здатності прийняти різноманіття людського існування і створити усі умови для соціалізації, навчання, активної комунікації, самореалізації, самоствердження та самообслуговування осіб з особливими освітніми потребами, у тому числі осіб з інвалідністю.

Інклюзивний підхід до організації освітнього середовища для національної системи освіти є відносно новим. Тому, попри позитивні зрушення у впровадженні інклюзивної освіти, є ще чимало перешкод, бар'єрів та викликів, які необхідно долати. Поняття інклюзивної освіти активно обговорюється як на рівні міжнародних освітніх організацій, так і в контексті національних освітніх стратегій багатьох країн.

Необхідність впровадження інклюзивної освіти зумовлена, насамперед, тим, що кількість дітей, які потребують подальшої освіти, постійно зростає. Нині в Україні та Польщі діти, які потребують підтримки внаслідок наявних у них освітніх труднощів, складають понад 12% від загальної кількості дітей в цих країнах. Збільшується відповідно і кількість дітей з мовленнєвими труднощами, зумовленими різними чинниками, у тому числі й психотравмуючими переживаннями, що виникають в умовах військової агресії російської федерації. Такі діти потребують своєчасної кваліфікованої логопедичної допомоги.

Запровадження інклюзивної освіти вимагає від педагогів надання якісних освітніх послуг, а це можливо лише за умови професійної підготовки педагогічних працівників, зокрема, вчителів-логопедів, вчителів-дефектологів, здатних до побудови такої системи, що задовольнить потреби кожного вихованця та учня, надасть можливість особам з особливими освітніми потребами оволодіти мовленнєвими навичками. Робота вчителя-логопеда в умовах інклюзивної освіти за своєю структурою, функціональними обов'язками має певні особливості. На основі аналізу змісту та особливостей професійної діяльності вчителів-логопедів в Польщі розглянемо загальні та відмінні ознаки надання логопедичної допомоги дітям з ООП в Україні та можливостей використання переваг зарубіжного досвіду в закладах освіти нашої країни.

Аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду щодо особливостей професійної діяльності вчителя-логопеда в інклюзивному освітньому середовищі України та Польщі показав, що дослідження науковців обох країн спрямовані на: створення теоретичних моделей порівняння професійної діяльності логопедів у різних країнах (D. Georgieva, I. Michalak-Widera, N. Moćko, G. Gunia), розвиток ефективних методів та практик роботи з цією категорією дітей (Н. Басалюк, Л. Черніченко).

Отже, актуальність нашого дослідження зумовлюється тим, що зростаюча кількість осіб з особливими освітніми потребами, у тому числі з мовленнєвими труднощами, створює необхідність у глибокому розумінні особливостей професійної діяльності вчителя-логопеда в інклюзивному середовищі. Порівняльний аналіз вітчизняного та міжнародного досвіду, зокрема польського, може пролити світло на кращі практики та сприяти підвищенню якості професійної діяльності вчителів-логопедів в інклюзивному освітньому просторі. Ця проблема є актуальною, оскільки вона не лише стосується педагогічних практик, а й має значущість для розвитку інклюзивної освіти загалом, відображаючи нові виклики та можливості для вдосконалення педагогічної системи.

Мета дослідження: виявити особливості професійної діяльності вчителя-логопеда у закладах освіти Республіки Польщі й окреслити шляхи впровадження зарубіжного прогресивного досвіду у вітчизняну освітню практику.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити аналіз зарубіжної та вітчизняної науково-методичної літератури з проблеми дослідження професійної діяльності вчителя-логопеда в інклюзивному освітньому середовищі.
2. Здійснити порівняльний аналіз трудових функцій та компетентностей вчителя-логопеда в умовах освітньої інклюзії України та Польщі.
3. Емпірично дослідити особливості професійної діяльності вчителів-логопедів у вітчизняних закладах освіти з інклюзивним навчанням.
4. Розробити методичні рекомендації щодо підвищення ефективності діяльності вчителів-логопедів в умовах інклюзивної освіти.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз нормативних та науково-методичних джерел з проблеми дослідження для визначення теоретичних засад професійної діяльності вчителя-логопеда в інклюзивному освітньому середовищі; порівняльний аналіз вітчизняних та зарубіжних джерел з метою визначення схожих та відмінних тенденцій у професійній практиці логопедів обох країн; анкетування вчителів-логопедів для виявлення особливостей їхньої професійної діяльності у вітчизняних закладах освіти з інклюзивним навчанням; опитування керівників закладів освіти щодо наявних викликів інклюзивної освіти та потреб вчителів-логопедів; узагальнення та інтерпретація результатів анкетування, опитування за допомогою кількісно-якісної обробки; узагальнення результатів порівняльного аналізу, анкетування, опитування з метою розроблення методичних рекомендацій щодо підвищення ефективності діяльності вчителів-логопедів в умовах інклюзивної освіти.

Ключові слова: логопед, інклюзивне освітнє середовище, професійна діяльність, порівняльний аналіз, трудові функції, компетентності.

Матвієвська Лілія Валеріївна

Науковий керівник:

Федоренко Оксана Филімонівна,
кандидат педагогічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ З УЧАСНИКАМИ КОМАНДИ СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Актуальність дослідження. Створення оптимальних умов для осіб із особливими освітніми потребами, зокрема й організація інклюзивного навчання, не втрачає актуальності в Україні. Інклюзивне навчання визначається як одне з пріоритетних завдань для ключової реформи Міністерства освіти і науки України – Нової української школи, та вибудовується на засадничих змінах у підходах до визначення таких чинників, як категорії (типи) особливих освітніх потреб (труднощів), напрями, рівні та обсяги підтримки осіб із особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі.

Закон України «Про освіту» (2017 р.) визначив поняття «особи з особливими освітніми потребами» як тієї, що потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту. Тобто до категорії осіб із особливими освітніми потребами належать усі учні, які потребують додаткової постійної чи тимчасової підтримки в той або інший період навчання. Додаткова підтримка може бути тимчасовою чи постійною, цілеспрямованою чи різнобічною, інтенсивнішою з боку вчителя чи додатково залучених фахівців. Таким фахівцем є й асистент учителя. Водночас із введенням цієї посади виникає багато суперечностей як щодо підготовки асистента вчителя, так і щодо окреслення його функціональних обов'язків.

Серед категорій дітей із особливими освітніми потребами вирізняються діти з розладами аутистичного спектра, позаяк специфіка їхнього розвитку зумовлює труднощі у соціалізації та взаємодії з оточенням. Пошуку найефективніших методів розвитку соціалізації та адаптації дітей із аутизмом у вітчизняній спеціальній педагогіці присвячені численні публікації науковців та практиків. А. Душка, М. Максимчук, О. Мякушко, К. Островська, Т. Скрипник, Д. Шульженко та інші наголошують на важливості злагодженої взаємодії фахівців під час психолого-педагогічного супроводу дітей із аутизмом. Особливо це стосується етапу адаптації до освітнього процесу та налагодження соціальної взаємодії з однолітками й педагогами в інклюзивному освітньому середовищі.

Так, для створення оптимальних умов розвитку та навчання дітей із аутизмом у інклюзивному освітньому середовищі потрібне фахове розуміння і кваліфіковане визначення їхніх потреб, а також розроблення, дотримання та моніторинг програми щодо задоволення таких потреб. Ці та інші аспекти мотивують глибше зануритись у дослідження питання ефективної роботи команди супроводу дітей із аутизмом у інклюзивному освітньому середовищі, зосередившись на взаємодії асистента вчителя з учасниками команди супроводу. Позаяк команда психолого-педагогічного супроводу є важливою частиною якісного інклюзивного навчання у школі, адже саме вона розробляє індивідуальну програму розвитку дитини, моніторить її виконання, вносить зміни, створює умови для інтеграції у освітнє середовище та допомагає вчителям організувати інклюзивне навчання. Оскільки взаємодія асистента вчителя з учасниками команди супроводу дітей із аутизмом є важливим чинником у процесі формування соціальних, комунікативних та пізнавальних навичок таких учнів, то неодмінно потребує вивчення.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично встановити психолого-педагогічні аспекти взаємодії асистента вчителя з учасниками команди супроводу дитини із аутизмом в інклюзивному освітньому середовищі.

Відповідно до мети визначено такі **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз літературних джерел з проблеми організації інклюзивного навчання дітей із аутизмом та взаємодії асистента вчителя з учасниками команди супроводу дитини із аутизмом у інклюзивному освітньому середовищі.

2. Розробити інструментарій для визначення стану взаємодії асистента вчителя з учасниками команди супроводу дитини із аутизмом в інклюзивному освітньому середовищі.
3. Визначити особливості/стан (види, форми, рівні тощо) взаємодії асистента вчителя з учасниками команди супроводу дитини з аутизмом в інклюзивному освітньому середовищі.
4. Розробити методичні рекомендації щодо налагодження ефективної взаємодії асистента вчителя з учасниками команди супроводу дитини із аутизмом у інклюзивному освітньому середовищі.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових джерел, присвячених темі дослідження, з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя особливостей взаємодії асистента вчителя з учасниками команди супроводу дитини з аутизмом в інклюзивному освітньому середовищі, розроблення інструментарію для визначення стану сформованості взаємодії асистента вчителя з учасниками команди супроводу дитини із аутизмом; анкетування для вивчення особливостей взаємодії асистента вчителя з учасниками команди супроводу дитини з аутизмом в інклюзивному освітньому середовищі; узагальнення та інтерпретація результатів анкетування за допомогою кількісно-якісної обробки; узагальнення результатів теоретичного та емпіричного дослідження з метою розроблення методичних рекомендацій щодо налагодження ефективної взаємодії асистента вчителя з учасниками команди супроводу дитини із аутизмом у інклюзивному освітньому середовищі.

Ключові слова: інклюзивне освітнє середовище, діти з особливими освітніми потребами, діти з аутизмом, асистент вчителя, команда психолого-педагогічного супроводу, особливості взаємодії.

Тригуб Дарія Олегівна

Науковий керівник:

Паламар Олена Михайлівна,
кандидат психологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ОСВІТНІМИ ТРУДНОЩАМИ, ЩО ВИНИКЛИ ВНАСЛІДОК ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАВМИ

Актуальність дослідження. У сучасному житті існує багато потужних джерел травматичного досвіду, що зумовлюють надмірні за своєю силою психотравмуючі переживання. Зокрема, за даними Міністерства охорони здоров'я України, через війну психологічної підтримки потребуватимуть понад 15 млн українців, серед яких значна кількість дітей. Травматичні події набувають значного масштабу, при цьому найвразливішою групою населення є діти. Незважаючи на деякі симптоми, в окремих випадках неможливо передбачити майбутні наслідки психологічної травми – чи вони переростуть у хронічний стресовий розлад, чи будуть вилікувані. Тому зростає важливість прояву емпатійного та чуйного ставлення до цих дітей в освітньому процесі, з огляду на наявні знання про психологічну травму.

Т. Борисенко, О. Дмитрієва, Дж. Бейкер, Дж. Бойд, Дж. Джейкобсон, С. Фішман та багато інших вчених у своїх працях описують психологічні травми, їх вплив на подальший розвиток дитини, а також шляхи допомоги в таких ситуаціях. З психологічного погляду питання психолого-педагогічних умов навчання дітей з освітніми труднощами, що виникли

внаслідок психологічної травми, вивчали такі вчені, як В. Гончарук, О. Гутник, О. Поліщук, Л. Удовиченко, А. Шевчук.

Окремо також варто виділити вчених, які займались вивченням психолого-педагогічних умов навчання дітей з освітніми труднощами, що виникли внаслідок психологічної травми: О. Гнідан, Н. Кушнір, А. Осадчук, Ю. Сасенко, О. Скрипник. Ці науковці розробили теоретичні основи психолого-педагогічної допомоги дітям з освітніми труднощами, що виникли внаслідок психологічної травми, а також розробили практичні рекомендації щодо її надання. Їхні дослідження мають важливе значення для підвищення ефективності навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами.

Незважаючи на наявні дослідження, важливою сучасною проблемою є недостатня розробленість питання психолого-педагогічного супроводу дітей з освітніми труднощами, що виникли внаслідок психологічної травми, в інклюзивному освітньому просторі.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально дослідити особливості психолого-педагогічного супроводу навчання дітей з освітніми труднощами, що виникли внаслідок психологічної травми (на базі Малоолександрівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів, Бериславського району, Херсонської області).

Відповідно до мети визначено такі **завдання:**

1. Проаналізувати наукову та методичну літературу з питання психолого-педагогічного супроводу навчання дітей з освітніми труднощами, що виникли внаслідок психологічної травми.
2. Розробити діагностичний інструментарій дослідження особливостей психолого-педагогічного супроводу навчання дітей з освітніми труднощами, що виникли внаслідок психологічної травми.
3. Визначити особливості психолого-педагогічного супроводу навчання дітей з освітніми труднощами, що виникли внаслідок психологічної травми.
4. Розробити методичні рекомендації щодо організації психолого-педагогічного супроводу дітей з освітніми труднощами, що виникли внаслідок психологічної травми.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження: аналіз, синтез узагальнення психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження для систематизації науково-практичних даних щодо особливостей психолого-педагогічного супроводу дітей з освітніми труднощами, що виникли внаслідок психологічної травми, розроблення діагностичного інструментарію емпіричного дослідження; анкетування з метою визначення особливостей психолого-педагогічного супроводу дітей з освітніми труднощами; узагальнення та інтерпретація результатів анкетування за допомогою кількісно-якісної обробки; інтерпретація результатів експериментального дослідження з метою визначення шляхів оптимізації психолого-педагогічного супроводу дітей з освітніми труднощами, що виникли внаслідок психологічної травми, в інклюзивному освітньому просторі; експертна оцінка розроблених методичних рекомендацій.

Ключові слова: психологічна травма, психолого-педагогічний супровід, психолого-педагогічні умови навчання, діти з освітніми труднощами.

Фень Марія Василівна

Науковий керівник:

Васильєва Галина Іванівна,
кандидат педагогічних наук

**ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ СПІЛЬНОГО ВИКЛАДАННЯ
В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ**

Актуальність дослідження Для сучасної системи освіти в Україні характерними є інноваційні процеси, прояв гуманістичних тенденцій та посилення уваги до індивідуального розвитку особистості, незалежно від стану здоров'я, соціального статусу сім'ї, особливостей розвитку. Виходячи з цього, одним із основних завдань є формування інклюзивного освітнього середовища, в якому всі учні, незалежно від своїх освітніх потреб, здатні навчатися ефективніше, підвищувати свою соціальну компетентність, вдосконалювати свої комунікативні навички.

Необхідною умовою створення такого середовища є підбір ефективних форм і методів організації освітньої діяльності педагогічних працівників, застосування інноваційних технологій для реалізації індивідуального підходу в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. У цьому контексті заслуговує на увагу технологія спільного викладання, що передбачає таку організацію навчання у класі, коли учитель разом зі спеціальним педагогом та асистентом учителя здійснюють викладання в єдиному фізичному просторі, у різноманітній за складом групі учнів, серед яких є діти з особливими освітніми потребами.

Налагодження спільного викладання педагогічних працівників необхідне для позитивної динаміки розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Тільки при наявності спільних мотивацій, цілей та завдань можлива реалізація індивідуальної програми розвитку дитини, її прогрес у навчанні та соціалізація в суспільстві. Спільне викладання сприяє професійному розвитку педагогічних працівників, впровадженню інноваційних технологій, співпраці з усіма необхідними фахівцями, позитивному налаштуванню на результати своєї діяльності. Спільне викладання використовується як для задоволення потреб окремих учнів, так і для покращення ефективності викладання в цілому для всіх школярів. Завдяки спільному викладанню кожен учень та учениця отримують якісні освітні послуги.

Проблемі застосування технології спільного викладання присвячені роботи українських (Е. Данілавичюте, Н. Дятленко, Н. Заєркова, А. Колупаєва, С. Литовченко, О. Мартинчук, Ю. Найда, Т. Скрипник, Н. Софій, А. Трейтак та ін.) та зарубіжних вчених (Т. Бут, Дж. Дешлер, М. Ейнскоу, Т. Лореман, Д. Харві та ін.). Аналіз публікацій дослідників дає змогу з'ясувати розмаїття підходів, стратегій і засобів, які застосовуються в інклюзивному освітньому середовищі для налагодження плідного партнерства між вчителями, спеціальним педагогом, асистентом вчителя та іншими фахівцями для застосування технології спільного викладання в умовах інклюзивного навчання. При цьому, недостатньо розробленим залишається питання продуктивної взаємодії та партнерства між учасниками команди супроводу дитини з особливими освітніми потребами, недостатній рівень підготовки вчителів, відсутність належної підтримки адміністрації закладу освіти.

В Україні немає достатньо досліджень щодо алгоритмів застосування спільного викладання в умовах інклюзивного навчання, хоча міжнародний досвід свідчить про великий потенціал цієї технології задля забезпечення якісного викладання та навчання в інклюзивному освітньому просторі. Зважаючи на актуальність проблеми, це створює хороші можливості для проведення власних досліджень та розроблення методичних рекомендацій щодо ефективного застосування технології спільного викладання в умовах інклюзивного навчання.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості застосування технології спільного викладання у вітчизняному інклюзивному освітньому середовищі.

Відповідно до мети визначено такі **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми застосування технології спільного викладання в умовах інклюзивного навчання.
2. Розробити педагогічно-діагностичний інструментарій для виявлення стану застосування технології спільного викладання в інклюзивному освітньому середовищі.

3. Визначити наявний стан застосування технології спільного викладання у вітчизняному інклюзивному освітньому середовищі.
4. Розробити та апробувати модель застосування технології спільного викладання в умовах інклюзивного навчання.
5. Розробити методичні рекомендації щодо ефективного застосування технології спільного викладання в умовах інклюзивного навчання.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз наукової літератури з проблеми застосування технології спільного викладання в умовах інклюзивного навчання; порівняльний аналіз українського і міжнародного досвіду щодо застосування технології спільного викладання в інклюзивному освітньому середовищі; наукова інтерпретація, узагальнення, синтез для розроблення дизайну емпіричного дослідження з метою виявлення стану застосування технології спільного викладання в інклюзивному освітньому середовищі; узагальнення та інтерпретація результатів анкетування педагогів, асистентів вчителя та фахівців зі спеціальної освіти за допомогою кількісно-якісної обробки даних; моделювання під час розроблення моделі застосування технології спільного викладання у вітчизняному освітньому просторі; розроблення методичних рекомендацій для ефективного застосування технології спільного викладання в умовах інклюзивного навчання.

Ключові слова: інклюзивне освітнє середовище, спільне викладання, партнерство, модель співпраці, діти з особливими освітніми потребами.

Шнит Наталія Леонідівна

Науковий керівник:

Мартинчук Олена Валеріївна,
доктор педагогічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТАТЕВОЇ ОСВІЧЕНОСТІ МОЛОДІ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Актуальність дослідження. Із давніх часів проблеми статевого виховання належали до числа найбільш заплутаних та утаємничених. Статеве виховання – це частина загального виховання людини, але відрізняється більшою невизначеністю через закритість теми. Якщо інші напрями виховання більш-менш чітко виражені і можуть передаватися власним прикладом, а також коригуватися порадами і настановами, то чимало того, що стосується статевого виховання, залишається забороненою темою, навіть термінологія.

Для сучасної постановки проблеми про розроблення систем статевого виховання існує ціла низка причин, оскільки спостерігається загальнодержавне невігластво багатьох педагогів і батьків у питаннях сексуальної освіченості. Дослідження В. Кравець вказують на те, що однією з причин низького рівня статевого виховання у школі є страх вчителів перед розмовами про інтимні відносини, контрацепцію та невміння відкрито обговорювати ці питання з учнями.

На етапі освітніх реформ в Україні актуальним вбачається використання зарубіжного досвіду у сфері формування статевої освіченості молоді, зокрема переосмислення організаційних форм, методів та педагогічних технологій, спрямованих на позитивний розвиток і виховання молоді, зокрема молоді з особливими освітніми потребами, в умовах інклюзивного освітнього простору.

Предметом аналізу науковців є широкий спектр теоретичних і практичних проблем зарубіжної педагогіки, у тому числі і європейської. Значний внесок у дослідження загальних

тенденцій підготовки молоді до дорослого життя в країнах європейського співтовариства зробили Дж. Ольсен, Б. Стронг. Особливості психосексуального розвитку осіб із аутизмом вивчали Дж. Ріалмуто, Л. Рубл, М. Далрімпл, Дж. Даллдорф, Л. Вінг. Різні аспекти психосексуального розвитку дітей та підлітків із синдромом Дауна розглядали Д. ван Дайк, Д. Мак Брасн, А. Шербонді. Питання психосексуального розвитку дітей з порушеннями опорно-рухового апарату досліджували Г. Берман, Д. Харіс, Р. Енрайт, М. Гілпін, Т. Карсерс. У працях А. Шиделко та інших досліджено питання соціальної профілактики статевої деморалізації неповнолітніх у Республіці Польща. Роботи М. Хурша зорієнтовані на дослідження статевого виховання учнів спеціальних закладів освіти (Польща).

На сучасному етапі формування статевої освіти в інклюзивному освітньому просторі набуває особливої актуальності для підвищення самосвідомості та самоповаги всіх учасників освітнього процесу. Крім того, забезпечення індивідуалізованого підходу до статевої освіти є необхідним для ефективного врахування унікальних потреб підлітків та молоді з особливими освітніми потребами. Адже інклюзивний освітній простір має враховувати різноманітність індивідуальних шляхів розвитку осіб з обмеженнями життєдіяльності та сприяти формуванню їхньої унікальної самосвідомості. Це включає в себе надання інформації, яка відповідає конкретним потребам, і використання методів, спрямованих на засвоєння знань кожним учасником освітнього процесу.

Історично так склалось, що у суспільстві наявні уявлення про те, що люди з порушеннями розвитку не мають зацікавленості у стосунках, є позбавленими сексуального потягу або вважаються сексуально девіантними. До 1970-х років обмежено проводилися дослідження сексуальності людей із інвалідністю, зокрема, сексуального розвитку у дитячому віці та сексуальної поведінки молодих людей з інвалідністю. Ця сфера досліджень залишалася особливо занедбаною через дві основні причини.

По-перше, тема є дуже делікатною, і батьки часто неохоче визнають факт сексуальної поведінки своїх дітей та не бажають, щоб вони брали участь у дослідженнях у цій сфері.

По-друге, існує проблема, пов'язана з методологією, оскільки сексуальну поведінку, зазвичай, розглядають як приватну подію. З етичних міркувань, процес спостереження за дітьми, підлітками та їхніми проявами сексуальної поведінки є не припустимим. Важливо зазначити також про складність постановки конкретних запитань дітям, якщо вони використовуються як джерело інформації у цій сфері.

Третя потенційна проблема пов'язана з культурно-ментальними чинниками, які можуть обмежувати або забороняти дослідження у цій сфері. У контексті інклюзивної освіти та статевого виховання особливо важливо розглядати ці аспекти, щоб створити науковий фундамент для розроблення моделі, що враховує усі аспекти формування статевої освіченості у молоді з особливими освітніми потребами.

Варто зазначити, що вже існують українські наукові розвідки із зазначеної проблеми. Так, у дослідженні М. Дубовик розглянуто психологічні та поведінкові аспекти сексуальності у підлітків із розладами аутистичного спектра (РАС). Виявлено, що симптоми РАС, такі як дефіцит соціальної взаємодії та комунікації, ускладнюють засвоєння і використання інформації при формуванні статевої освіченості. Також відзначено вплив зниженої здатності до розуміння власного "Я" та розпізнавання емоцій, труднощі із перенесенням знань в нові умови та у розрізненні "публічного" та "інтимного". На основі отриманих даних було розроблено практичні рекомендації щодо статевого виховання та профілактичний блок, спрямований на мінімізацію проявів проблемної сексуальної поведінки та формування адекватної статевої і гендерної ідентичності підлітків з РАС. Дане дослідження відкриває перспективи для створення елементів системи роботи з формування

статевої освіченості молоді з особливими освітніми потребами, враховуючи їхні унікальні потреби та контекст інклюзивного навчання.

Зважаючи на вищезазначене, актуальність теми зумовлена потребою у наявності грамотної й етично побудованої системи статевого виховання молоді з особливими освітніми потребами з урахуванням особливостей формування сексуальної освіченості, що уможливить підвищення рівня грамотності підлітків і молоді у сфері статевої гігієни в інклюзивному освітньому просторі.

Мета дослідження: Теоретично обґрунтувати й емпірично дослідити особливості формування статевої освіченості у молоді з особливими освітніми потребами та розробити модель формування їхньої статевої освіченості в інклюзивному освітньому просторі.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми формування статевої освіченості молоді з особливими освітніми потребами.
2. Розробити методiku дослідження стану сформованості статевої освіченості у молоді.
3. Розробити методiku дослідження стану обізнаності педагогів у сфері формування статевої освіченості молоді з особливими освітніми потребами.
4. Визначити наявний стан сформованості статевої освіченості у підлітків і молоді з особливими освітніми потребами та рівень обізнаності педагогів щодо формування статевої освіченості у цієї категорії учнів.
5. Розробити модель формування статевої освіченості у молоді з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому просторі.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз, синтез, узагальнення змісту наукових джерел з проблеми дослідження статевого виховання підлітків і молоді з особливими освітніми потребами; наукова інтерпретація, узагальнення, синтез для розроблення дизайну емпіричного дослідження з використанням методів глибинного інтерв'ю, анкетування для виявлення стану сформованості статевої освіченості у підлітків і молоді з особливими освітніми потребами та рівня обізнаності педагогів щодо формування статевої освіченості у цієї категорії учнів; узагальнення та наукова інтерпретація результатів проведення глибинного інтерв'ю з молоддю з особливими освітніми потребами та анкетування педагогів за допомогою кількісно-якісної обробки даних; моделювання під час розроблення моделі формування статевої освіченості у молоді з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому просторі.

Ключові слова: статева освіченість, молоді з особливими освітніми потребами, інклюзивний освітній простір.